

Prognoza oddziaływania na środowisko
projektu Programu Operacyjnego
Rozwój Polski Wschodniej
2007-2013

Raport końcowy

Opracowanie wykonane na zlecenie Ministerstwa Rozwoju Regionalnego

Umowa nr DKS/DEF-IV/POPT/381/06

Autorzy:

*mgr Małgorzata Hajto
mgr Krzysztof Kacprzyk
mgr Jolanta Kamieniecka
dr inż. Zbigniew Karaczun
dr Andrzej Kassenberg
dr Aleksander Kędra
dr Grzegorz Rąkowski
dr inż. Urszula Rzeszot (kierownik projektu)
mgr Bożenna Wójcik*

Warszawa, styczeń 2007 r.

STRESZCZENIE

Cel Prognozy

Celem Prognozy oddziaływania na środowisko projektu Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej 2007–2013 (zwanego dalej Programem lub PO RPW) jest ocena stopnia uwzględnienia w tym Programie zasad zrównoważonego rozwoju wraz z oceną skutków środowiskowych jego realizacji. Dla realizacji tego celu przeprowadzono:

- ♦ analizę oraz ocenę stopnia i sposobu uwzględnienia w Programie aspektów środowiskowych i zagadnień zrównoważonego rozwoju,
- ♦ identyfikację i ocenę potencjalnych (pozytywnych i negatywnych) skutków środowiskowych działań proponowanych w Programie, w ramach jego poszczególnych priorytetów.

Wyniki tych prac posłużyły przygotowaniu rekomendacji i propozycji alternatywnych pozwalających na pełniejsze uwzględnienie potrzeb ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju w Programie i w trakcie jego realizacji.

Kluczowymi punktami odniesienia do sporządzenia Prognozy są:

- ♦ art. 5 Konstytucji RP z 1997 r. o następującym brzmieniu: „Rzeczpospolita Polska (...) zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju” (Dz. U. 1997 nr 78 poz. 483)
- ♦ zasada przezorności zapisana w *Deklaracji z Rio* przyjętej przez Polskę na konferencji ONZ *Szczyt Ziemi* w Rio de Janeiro w 1992r.

W Prognozie odniesiono się w związku z tym nie tylko do wąsko pojętej ochrony środowiska, ale analizowano również wpływ planowanych działań na możliwość wdrażania zasad zrównoważonego rozwoju.

Przedmiot Prognozy

Przedmiotem niniejszej Prognozy jest projekt Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej 2007–2013, wraz z Uzupełnieniem Programu (dokument krajowy), zaakceptowany przez Radę Ministrów w dniu 25 lipca 2006 roku. Program stanowi jeden z instrumentów polityki regionalnej, mający charakter uzupełniający w stosunku do innych programów operacyjnych, w tym regionalnych. Jego celem jest zapewnienie wsparcia z funduszy strukturalnych oraz wzmocnienie wojewódzkich programów strategicznych na obszarze Polski Wschodniej.

Teren Polski Wschodniej objęty Programem to pięć województw: lubelskie, podkarpackie, podlaskie, świętokrzyskie i warmińsko-mazurskie. Kryterium ich wyboru był wskaźnik PKB na mieszkańca – województwa te wyróżniają się najniższą wartością tego wskaźnika w całej Unii Europejskiej (bez Bułgarii i Rumunii).

Cel główny Programu to „*Przyspieszenie tempa rozwoju społeczno-gospodarczego Polski Wschodniej*”. Będzie on realizowany poprzez cele szczegółowe, wyrażone jako priorytety:

Priorytet I: *Nowoczesna gospodarka*. W jego ramach realizowane będą następujące działania:

Działanie I.1. Infrastruktura uczelni wyższych

Działanie I.2. Infrastruktura społeczeństwa informacyjnego

Działanie I.3. Wspieranie innowacji

Działanie I.4. Promocja i współpraca

Priorytet II. *Wojewódzkie ośrodki wzrostu*. W ramach tego priorytetu realizowane będą następujące działania:

Działanie II.1. Systemy miejskiego transportu zbiorowego

Działanie II.2. Infrastruktura turystyki kongresowej i targowej

Priorytet III. *Infrastruktura drogowa*. Będzie tu realizowane tylko jedno działanie:

Działanie III.1. Infrastruktura drogowa

Priorytet IV. *Pomoc techniczna*. W ramach tego priorytetu realizowane będą następujące działania:

Działanie IV.1. Wsparcie procesu wdrażania Programu

Działanie IV.2. Działania informacyjne i promocyjne Programu

Każde z działań zaproponowanych w ramach poszczególnych priorytetów jest w projekcie Programu krótko scharakteryzowane, określony został między innymi jego cel i przykładowe projekty. Kategorie beneficjentów określone zostały w dokumencie PO RPW na poziomie priorytetów. Szczegółowe informacje o poszczególnych działaniach przedstawione zostały w Uzupełnieniu Programu (dokument krajowy).

Metoda oceny i tryb prac

Prace nad Prognozą oddziaływania na środowisko omawianego PO RPW podzielono na następujące etapy:

Etap I – Ustalenie kryteriów oceny Programu

Jako podstawę wyboru kryteriów przyjęto listę kryteriów sformułowanych na podstawie analizy aktów prawnych Polski i Unii Europejskiej, międzynarodowych konwencji w zakresie ochrony środowiska oraz najistotniejszych dokumentów o charakterze polityk i strategii z dziedziny zrównoważonego rozwoju. Do oceny ostatecznie przyjęto 35 kryteriów i uszeregowanych w 2 grupy:

- ◆ ogólne kryteria formalne (10 kryteriów),
- ◆ szczegółowe kryteria oceny działań (25 kryteriów).

Etap II – Ustalanie stopnia zależności między poszczególnymi działaniami zapisanymi w Programie a zagadnieniami ochrony środowiska zawartymi w kryteriach oceny

Na tym etapie dokonano analizy zależności pomiędzy zagadnieniami zawartymi w kryteriach, a działaniami zapisanymi w Programie. Do tego celu wykorzystano matrycę interakcji, która umożliwiła przeanalizowanie 225 potencjalnych powiązań (pola matrycy). Łącznie uznano, że ponad 35% pól charakteryzuje się silną zależnością, a ok. 10% zależnością średnią. Zidentyfikowane w ten sposób zależności silne uznano za istotne i poddano dalszej analizie.

Etap III – Ocena i opis oddziaływań na środowisko oraz możliwości wdrażania zasad zrównoważonego rozwoju wraz z propozycjami zmian w projekcie dokumentu PO RPW

W pierwszej kolejności dokonano oceny PO RPW wg kryteriów formalnych.

Następnie opisano zależności, które uznano za istotne (zidentyfikowane w etapie II) i dokonano oceny szczegółowej.

Przedstawiono w niej:

- ◆ ocenę ogólną poszczególnych priorytetów;
- ◆ ocenę ogólną i szczegółową poszczególnych działań;
- ◆ komentarze – wyjaśnienia i uzasadnienie sformułowania powyższych ocen;
- ◆ propozycje zmian i rozwiązań alternatywnych.

Etap IV – Przygotowanie raportu końcowego Prognozy i konsultacje

Po przygotowaniu wersji wstępnej raportu Prognozy, która była przedmiotem recenzji, uzgodnień ze Zleceniodawcą oraz konsultacji społecznych opracowano, uwzględniając zgłoszone uwagi i propozycje, niniejszy raport końcowy.

Ocena oddziaływania Programu na środowisko i propozycje zmian

Ocenę oddziaływania na środowisko planowanych w ramach PO RPW działań przeprowadzono mając na uwadze z jednej strony konieczność niestwarzania barier do rozwoju gospodarczego i społecznego, z drugiej – konieczność ochrony i wzmocnienia kapitału przyrodniczego omawianego regionu.

Ogólnie należy stwierdzić, że działania zaproponowane w ramach Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej charakteryzuje duży potencjał oddziaływań pozytywnych. W szczególności dotyczy to Priorytetów I i II, choć także Priorytet III posiada elementy pozytywne. Ocena szczegółowa oddziaływania na środowisko realizacji działań planowanych w ramach PO RPW wykazała, że blisko połowa (46%) z tych oddziaływań będzie miała charakter pozytywny, 49% oddziaływań będzie miało charakter mieszany (zarówno pozytywny, jak i negatywny – dominacja jednego z tych wpływów zależęć będzie od indywidualnych cech wdrażanych projektów), a jedynie 5% to oddziaływania zdecydowanie negatywne.

Tę pozytywną ocenę mogłyby wzmocnić zmiany w sposobie opisu priorytetów i działań w projekcie Programu, w szczególności szersze uwzględnienie potrzeb ochrony środowiska, a także zamieszczenie wskaźników ekologicznych do oceny skutków realizacji Programu. Autorzy Prognozy, kierując się zasadą przezorności, zwrócili uwagę przede wszystkim na te planowane działania, z którymi wiążą się potencjalne, negatywne oddziaływania, które mogą – choć nie muszą - wystąpić.

Kierując się zasadą integracji polityk, która jest ważną zasadą stosowaną w UE oraz biorąc pod uwagę odnowioną w 2006 roku Strategię Zrównoważonego Rozwoju Unii Europejskiej, celowym jest bardziej bezpośrednio nawiązanie w Programie do zagadnień zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska. Strategia ta stanowi element uzupełniający Strategię Lizbońskiej, do której PO RPW nawiązuje.

Program jest w znaczącym stopniu zbieżny z krajowymi dokumentami strategicznymi okresu programowania 2007-2013, zarówno wyższego rządu w stosunku do PO RPW (Strategia Rozwoju Kraju, Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia), jak i z innymi programami operacyjnymi.

Biorąc pod uwagę zasadę przezorności, ze względu na unikatowe walory przyrodnicze tego obszaru, uzasadnione byłoby wprowadzenie do PO RPW analizy współzależności pomiędzy stanem środowiska przyrodniczego terenu objętego Programem, a potencjalnymi ograniczeniami (barierami), jakie można będzie napotkać przy jego realizacji. Identyfikację tych barier należy uznać za jedną z zasadniczych kwestii dla realizacji Programu – w ten sposób zwrócono by uwagę potencjalnych beneficjentów na ważne zagadnienia. Identyfikację tych barier zawiera dalsza część raportu Prognozy.

Oceniany Program nie zawiera bezpośrednich priorytetów i działań odnoszących się do ochrony środowiska, jednak mimo to, za zasadne uznać należy zawarcie w nim wskaźników umożliwiających monitoring oddziaływania realizacji Programu na środowisko (zalecany w Art. 10 Dyrektywy 2001/42/EC)¹.

W Programie rozważyć należy zwiększenie roli kryteriów ekologicznych, stosowanych przy ocenie wniosków do finansowania projektów w ramach Programu. Jednocześnie ważne jest zwrócenie uwagi potencjalnych beneficjentów na przestrzeganie wymogów prawnych i proceduralnych dotyczących ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju. Alternatywnie taki wykaz sposobów i kryteriów oceniających realizację projektów finansowanych w ramach PO RPW mógłby zostać umieszczony w dokumencie uszczegóławiającym Program (wówczas w Programie należałoby zasygnalizować, iż sprawy te zostaną tam omówione).

Ocena działań w ramach Priorytetu I. *Nowoczesna gospodarka* wykazała, że będą tu dominować oddziaływania pozytywne, wynikające m.in. z: poprawy poziomu i jakości wykształcenia, pociągającego za sobą wzrost świadomości ekologicznej, rozwoju sektora usług i produktów o mniejszej energo- i materiałochłonności, możliwości wygenerowania dużego zapotrzebowania na systemy zarządzania środowiskiem, czy prac przyczyniających się do podniesienia poziomu życia i oczekiwań względem jego jakości (w tym stanu środowiska). Potencjalnie, uwzględniając zasadę przezorności, można spodziewać się negatywnych oddziaływań działań w ramach tego Priorytetu związanych przede wszystkim z zajęciem przestrzeni, potencjalnym wzrostem zużycia energii i materiałów, oraz z możliwym wzrostem transportu. Dla ograniczenia zidentyfikowanych w odniesieniu do Priorytetu I negatywnych oddziaływań zaproponowano szereg rekomendacji, dotyczących m.in. wprowadzenia kryteriów ekologicznych wyboru projektów, które będą uzyskiwały wsparcie w ramach poszczególnych działań, preferowania wykorzystywania i adaptacji istniejącej zabudowy (np. nieczynnych obiektów przemysłowych), lokalizacji obiektów w rejonach obsługiwanych przez zintegrowany transport publiczny, zwiększenia nacisku przy planowaniu infrastruktury na efektywność energetyczną i materiałową, a także udzielenia wsparcia dla rozwoju innowacyjnych kierunków kształcenia.

W efekcie realizacji działań podejmowanych w ramach Priorytetu II. *Wojewódzkie ośrodki wzrostu* pozytywne oddziaływania związane będą przede wszystkim z rozwojem transportu publicznego (dzięki zastępowaniu transportu indywidualnego). Sprzyjać to będzie rozwojowi form transportu bardziej przyjaznych dla środowiska, a dzięki poprawie dostępności komunikacyjnej centrów metropolii z ośrodków podmiejskich środkami transportu publicznego osiągnane będą cele społeczne. Pośrednie, pozytywne oddziaływanie powstanie m.in. poprzez zmniejszenie ilości zanieczyszczeń emitowanych ze środków transportu do środowiska oraz poprzez redukcję poziomu hałasu, a przez to ograniczone zostaną środowiskowe zagrożenia dla zdrowia.

¹ W ocenianym dokumencie uwzględniono jedynie wskaźnik mierzący w pewnym stopniu rozwój przyjaznych środowisku form transportu, tj. transportu publicznego (Liczba osób korzystających z transportu miejskiego).

Nawiązując do zasady przezorności, oceniono, że obok zdecydowanie pozytywnego oddziaływania, mogą pojawić się skutki potencjalnie negatywne. Wzrost mobilność mieszkańców zdecydowanie pożądanym z punktu widzenia społecznego, może, choć nie musi, doprowadzić do niekontrolowanego rozprzestrzeniania się obszarów zurbanizowanych na tereny podmiejskie, biologicznie czynne. Doświadczenia aglomeracji w Polsce, czy w innych państwach europejskich, wskazują na takie negatywne zjawiska. Innym potencjalnym zagrożeniem obszarów cennych przyrodniczo (położonych zarówno w miastach, jak i w ich sąsiedztwie) może być nadmierny, w stosunku do pojemności środowiska określonego obszaru, wzrost ruchu turystycznego. Ograniczenie negatywnych oddziaływań Priorytetu II możliwe jest poprzez uwzględnienie rekomendacji podanych w Prognozie, które dotyczą m.in. konieczności wprowadzenia wymagań co do zapewnienia spójności przestrzennej miast i zapobiegania ich niekontrolowanemu rozprzestrzenianiu się oraz stymulatorów budowy ośrodków kongresowych i wystawienniczych zapewniających wysoką efektywność energetyczną tych obiektów, oszczędność surowców i materiałów, a także uwzględnienie potrzeb ochrony przyrody przy ich budowie i eksploatacji.

Realizacja działań w ramach Priorytetu III. *Infrastruktura drogowa* spowoduje powstanie zarówno oddziaływań pozytywnych jak i negatywnych, przy czym w ramach tego Priorytetu zidentyfikowano najwięcej potencjalnych negatywnych oddziaływań. Wyprowadzenie ciężkiego ruchu tranzytowego z centrów miast będzie miało pozytywny efekt w postaci poprawy stanu środowiska miejskiego. Poprawi się na tych obszarach jakość powietrza, zmniejszy hałas, co będzie pozytywnie wpływać na zdrowie mieszkańców terenów zurbanizowanych. Inne oddziaływania pozytywne to poprawa bezpieczeństwa ruchu drogowego, poprawa stopnia ochrony wód przed zanieczyszczeniami z dróg, zmniejszenie zagrożenia powodowanego przez transport substancji niebezpiecznych. Z drugiej jednak strony, budowa nowych lub znacząca rozbudowa istniejących połączeń drogowych, które są inwestycjami liniowymi, wywierać będzie niekorzystny wpływ na unikatowe walory przyrodnicze i kulturowe decydujące o atrakcyjności turystycznej regionu. Potencjalne, negatywne wpływy dotyczyć będą niemal wszystkich elementów środowiska (jakości powietrza i klimatu akustycznego, stanu przyrody ożywionej, gleb i powierzchni ziemi, m.in. poprzez wzrost ilości odpadów), a przez to mogą wpływać na pogorszenie jakości życia mieszkańców (zwłaszcza w sąsiedztwie nowych dróg).

Dla ograniczenia tego potencjalnego negatywnego wpływu zaproponowano dokonanie zmian w zakresie tego Priorytetu. Propozycje te dotyczą:

- ♦ przeformułowania celu Priorytetu na następujący: „*Poprawa dostępności i jakości powiązań komunikacyjnych i transportowych województw Polski Wschodniej, umożliwiająca zdynamizowanie ich dalszego, społecznego i gospodarczego rozwoju, przy jednoczesnym zachowaniu szczególnych walorów przyrodniczych i kulturowych regionu*”,
- ♦ wprowadzenia na etapie wyboru projektów kryteriów zapewniających rozwój „zwartej” przestrzeni miast oraz zapobiegających ich niekontrolowanemu rozprzestrzenianiu się na tereny podmiejskie, biologicznie czynne, a także stworzenie sprzyjających warunków dla rozwoju form transportu drogowego, alternatywnych wobec indywidualnej motoryzacji (transport zbiorowy, transport rowerowy) oraz branie pod uwagę przy lokalizacji inwestycji infrastruktury transportowej wymogów ochrony obszarów szczególnie wrażliwych przyrodniczo, kulturowo i społecznie.

W wersji roboczej i w projekcie wersji końcowej Prognozy proponowano wprowadzenie do Priorytetu III możliwości finansowania projektów transportu kolejowego. Ponieważ jednak w Programie Operacyjnym „Infrastruktura i środowisko” w ramach listy indykatywnej projektów wprowadzono 7 przedsięwzięć zlokalizowanych na terenie Polski Wschodniej postanowiono zrezygnować z tego zalecenia.

Ze względu na wagę rozwoju Polski Wschodniej dla ochrony przyrody i różnorodności biologicznej, a także przyjmując zasadę przezorności oraz potencjalne zagrożenia dla obszarów chronionych mogące płynąć ze strony przedsięwzięć, które będą finansowane w ramach Programu, autorzy Prognozy proponują rozważyć możliwość wprowadzenia nowego priorytetu, który byłby realizowany na obszarze objętym interwencją Programu. Priorytet ten, o nazwie „Wzmocnienie systemu przyrodniczego Polski Wschodniej jako podstawy rozwoju przyjaznych środowisku form gospodarki”. Jego realizacja służyłaby integracji zagadnień przyrodniczych z treścią Programu, a jednocześnie zapewnieniu środków na wzmocnienie systemu ochrony przyrody, której walory na obszarze Polski Wschodniej mają charakter unikatowy w skali kraju i Europy.

Realizacja działań w ramach Priorytetu IV. *Pomoc techniczna* daje możliwość wzmocnienia pozytywnego oddziaływania. Instytucje publiczne poprzez swoje konkretne zachowania rynkowe mogą odgrywać znaczącą rolę w rozwoju prośrodowiskowych produktów i usług oraz dawać przykład innym podmiotom. Odpowiednia informacja, czy wręcz promocja, towarzysząca takim zachowaniom może też odgrywać znaczącą rolę w kształtowaniu świadomości ekologicznej obywateli i pozytywnie wpływać na ich postępowanie, co może się przyczyniać do zmniejszania presji na środowisko i rozwoju prośrodowiskowych segmentów gospodarki. Proponuje się wprowadzić zalecenia co do stosowania kryteriów ekologicznych przy zamówieniach, przetargach i zakupach prowadzonych z środków Programu (w samym Programie albo w opracowaniu uszczegóławiającym PO RPW).

W niniejszym streszczeniu zawarto najważniejsze propozycje zmian w treści Programu jakie zaproponowano w Prognozie oddziaływania na środowisko projektu Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej na lata 2007–2013. W raporcie Prognozy przedstawiono 44 rekomendacje szczegółowe mające na celu zapewnienie, że realizacja Programu uwzględni będzie w pełni wymagania ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju.

Spis treści

STRESZCZENIE	I
1. WPROWADZENIE.....	3
1.1. PODSTAWY FORMALNO-PRAWNE ORAZ TRYB PRACY	3
1.2. PRZEDMIOT, CEL I ZAKRES PROGNOZY	3
1.3. STRUKTURA RAPORTU PROGNOZY.....	5
2. ZAWARTOŚĆ I GŁÓWNE CECHY PROGRAMU ORAZ JEGO POWIĄZANIA Z INNYMI DOKUMENTAMI STRATEGICZNYMI.....	8
3. STAN ŚRODOWISKA NA OBSZARZE WOJEWÓDZTW POLSKI WSCHODNIEJ	16
4. PROGNOZA ODDZIAŁYWANIA NA ŚRODOWISKO PROJEKTU PO RPW..	42
4.1. OCENA UWZGLĘDNIENIA W PROJEKCIE PROGRAMU ZASAD ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU I ZAGADNIEŃ OCHRONY ŚRODOWISKA	42
4.2. OCENA ODDZIAŁYWANIA NA ŚRODOWISKO REALIZACJI DZIAŁAŃ PROPONOWANYCH W PROJEKCIE PROGRAMU.....	63
<i>Priorytet I. Nowoczesna gospodarka</i>	<i>63</i>
<i>Priorytet II. Wojewódzkie ośrodki wzrostu.....</i>	<i>77</i>
<i>Priorytet III: Infrastruktura drogowa</i>	<i>85</i>
4.3. WYBRANE, SPECYFICZNE ODDZIAŁYWANIA NA ŚRODOWISKO	100
5. PRZEWIDYWANE ZMIANY W STANIE ŚRODOWISKA WOJEWÓDZTW POLSKI WSCHODNIEJ	103
5.1. PRZEWIDYWANE ZMIANY W EFEKCIE REALIZACJI PROGRAMU	103
5.2. PRZEWIDYWANE ZMIANY W EFEKCIE ODSTĄPIENIA OD REALIZACJI PROGRAMU	105
6. SYNTEZA WNIOSKÓW Z PROGNOZ ODDZIAŁYWANIA NA ŚRODOWISKO STRATEGICZNYCH DOKUMENTÓW WOJEWÓDZTW POLSKI WSCHODNIEJ	108
7. METODA OCENY I TRYB PRAC	113
8. OBSZARY NIEPEWNOŚCI.....	118
9. PODSUMOWANIE.....	120

10. WYKORZYSTANE MATERIAŁY.....	122
10.1. AKTY PRAWNE	122
10.2. DOKUMENTY STRATEGICZNE I ICH OCENY	123
10.3. LITERATURA	126
ZAŁĄCZNIKI.....	130
ZAŁĄCZNIK 1. OBSZARY CHRONIONE O ZNACZENIU MIĘDZYNARODOWYM W POLSCE WSCHODNIEJ - DANE STATYSTYCZNE	131
ZAŁĄCZNIK 2. LISTY KRYTERIÓW FORMALNYCH ORAZ KRYTERIÓW OCENY DZIAŁAŃ ZAWARTYCH W PROJEKCIE PROGRAMU OPERACYJNEGO ROZWÓJ POLSKI WSCHODNIEJ 2007-2013	133
ZAŁĄCZNIK 3. MATRYCA INTERAKCJI POMIĘDZY PROPONOWANYMI W PROGRAMIE OPERACYJNYM ROZWÓJ POLSKI WSCHODNIEJ 2007-2013 DZIAŁANAMI A ZAGADNIENIAMI OCHRONY ŚRODOWISKA ZAWARTYMI W KRYTERIACH OCENY	136
ZAŁĄCZNIK 4. INFORMACJA NA TEMAT KONSULTACJI SPOŁECZNYCH PROGNOZY ODDZIAŁYWANIA NA ŚRODOWISKO PROJEKTU PROGRAMU OPERACYJNEGO ROZWÓJ POLSKI WSCHODNIEJ 2007-2013.....	137

1. WPROWADZENIE

1.1. Podstawy formalno-prawne oraz tryb pracy

Prognoza oddziaływania na środowisko projektu Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej 2007–2013 została wykonana przez konsorcjum Instytutu Ochrony Środowiska z siedzibą w Warszawie przy ul. Kruczej 5/11d oraz Instytutu na rzecz Ekorozwoju z siedzibą w Warszawie przy ul. Nabelaka 15 lok. 1 na zlecenie Ministerstwa Rozwoju Regionalnego (umowa DKS/DEF-IV/POPT/381/06 z dnia 28 września 2006 roku).

Podstawę prawną przeprowadzenia postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko skutków realizacji planów i programów stanowi art. 40 ust. 1 i 2 Ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 roku Prawo ochrony środowiska (Dz. U. 2006.129.902), wdrażający Dyrektywę 2001/42/WE z 27 czerwca 2001 roku w sprawie ocen oddziaływania na środowisko niektórych planów i programów.

Zasadnicze prace nad opracowaniem dokumentu Prognozy trwały od końca września do połowy listopada 2006 r. Terminy poszczególnych etapów pracy nad Prognozą zostały narzucone harmonogramem prac nad Programem Operacyjnym Rozwój Polski Wschodniej. Raport wstępny Prognozy przekazany został Ministerstwu w dniu 13 listopada 2006 r. i był przedmiotem konsultacji społecznych, w ramach których w dniu 28 listopada 2006 r. odbyła się konferencja konsultacyjna z udziałem przedstawicieli wszystkich pięciu województw Polski Wschodniej. Po zakończeniu konsultacji, przeanalizowaniu ich wyników, oraz uwzględnieniu uwag Zleceniodawcy i koreferentów został przygotowany projekt raportu końcowego, który został przekazany Zleceniodawcy 15 grudnia 2006 r. Następnie po kolejnych uzgodnieniach ze Zleceniodawcą przygotowano niniejszą ostateczną wersję raportu Prognozy. Szczegółowe omówienie otrzymanych w ramach konsultacji społecznych uwag wraz z ustosunkowaniem się do nich przedstawiono w załączniku 4 do niniejszego Raportu.

1.2. Przedmiot, cel i zakres Prognozy

Przedmiotem Prognozy jest projekt Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej 2007–2013 (zwany dalej Programem albo PO RPW) w wersji 4, która 25 lipca 2006 roku została zaakceptowana przez Radę Ministrów i udostępniona do konsultacji społecznych na stronie internetowej Ministerstwa Rozwoju Regionalnego, wraz z Uzupełnieniem Programu (dokument krajowy). Z wersji tej, w związku z ustaleniami z Dyrekcją Generalną ds. Polityki Regionalnej Komisji Europejskiej, dotyczącymi możliwości wsparcia infrastruktury przejść granicznych w ramach Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej, Ministerstwo

Rozwoju Regionalnego usunęło zapisy dotyczące Działania III.2. Infrastruktura przejść granicznych. Dlatego działanie to nie podlegało ocenie.

Należy podkreślić, że w czasie wykonywania Prognozy prowadzono dalsze prace nad analizowanym dokumentem. W ocenianej wersji dokumentu nie zamieszczono istotnych dla oceny elementów jak: ostateczna lista indykatorywna projektów, kryteria wyboru projektów, informacje na temat demarkacji pomiędzy różnymi źródłami wsparcia, a także tabele finansowe pokazujące podział środków na poszczególne działania.

Przeprowadzenie Prognozy oddziaływania na środowisko projektu Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej ma na celu ocenę stopnia uwzględnienia w Programie zasad zrównoważonego rozwoju wraz z oceną skutków środowiskowych jego realizacji. Zadaniem zespołu wykonującego Prognozę zmierzającymi do tego celu było:

- ♦ dokonanie analizy oraz oceny stopnia i sposobu uwzględnienia aspektów środowiskowych i zagadnień zrównoważonego rozwoju w Programie,
- ♦ przeprowadzenie oceny potencjalnych (pozytywnych i negatywnych) skutków środowiskowych działań proponowanych w Programie w ramach poszczególnych priorytetów,
- ♦ przygotowanie rekomendacji dla zespołu opracowującego Program, do wykorzystania przy opracowywaniu jego końcowej wersji, mających służyć możliwie szerokiemu uwzględnieniu aspektów środowiskowych w tym dokumencie.

Zakres niniejszego opracowania realizuje wymagania zawarte art. 41 ust. 2 i 2a Ustawy Prawo ochrony środowiska w odniesieniu do prognozy oddziaływania na środowisko oraz uwzględnia ustalenia dokonane pomiędzy Ministrem Rozwoju Regionalnego oraz Ministrem Środowiska i Głównym Inspektorem Sanitarnym dotyczące zakresu Prognozy, sformułowane w postaci pytań badawczych i przedstawione w szczegółowych warunkach zamówienia.

Zakres oceny projektu Programu określają następujące problemy badawcze:

- ♦ spójność diagnozy sytuacji społeczno-gospodarczej z celami i działaniami zawartymi w Programie z punktu widzenia konstytucyjnej zasady zrównoważonego rozwoju,
- ♦ relacje pomiędzy wybranymi kierunkami rozwoju i działaniami zawartymi w Programie a środowiskiem, w tym możliwości rozwiązywania ewentualnych konfliktów,
- ♦ ekoinnowacyjność działań zawartych w Programie i możliwość promowania ekoinnowacyjności prowadzącej do wzrostu efektywności wykorzystania zasobów, a tym samym przyczyniającej się do zmniejszania presji na środowisko,
- ♦ możliwość kształtowania świadomości ekologicznej mieszkańców Polski Wschodniej poprzez realizację działań zawartych w Programie,
- ♦ stopień uwzględnienia aspektów środowiskowych w systemie zarządzania Programem i we wdrażaniu działań zawartych w nim przewidzianych oraz w systemie monitorowania skutków ich realizacji.

Oprócz przedstawionych podstawowych obszarów badawczych zakres problemowy Prognozy objął określenie stanu środowiska i potencjalnych jego zmian na terenie objętym Programem, ze szczególnym uwzględnieniem zasobów i walorów analizowanego obszaru, wymagających ochrony oraz przesądzających o specyfice tej części kraju.

1.3. Struktura raportu Prognozy

Raport Prognozy został podzielony na dziewięć rozdziałów: pierwszy wprowadzający, pięć rozdziałów zawierających analizę Programu i przedstawienie zagadnień związanych z tą analizą, rozdział metodologiczny, rozdział dotyczący obszarów niepewności oraz rozdział stanowiący podsumowanie Prognozy. Na końcu opracowania przedstawiono spis wykorzystanych materiałów. Ponadto do Raportu dołączono załączniki, uszczegóławiające niektóre informacje zawarte w Raporcie.

Część merytoryczna zawiera następujące rozdziały:

Rozdział 2. Zawartość i główne cechy Programu oraz jego powiązania z innymi dokumentami strategicznymi. W rozdziale tym scharakteryzowano główne cele projektu Programu oraz przedstawiono analizę jego powiązania ze Strategią Rozwoju Kraju, Narodowymi Strategicznymi Ramami Odniesienia, oraz z sektorowymi programami operacyjnymi, a także dokumentami strategicznymi poziomu wojewódzkiego – programami operacyjnymi i planami zagospodarowania przestrzennego. Dodatkowo scharakteryzowano ogólnie dokument *Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego Polski Wschodniej do roku 2020*.

Rozdział 3. Stan środowiska na obszarze Polski Wschodniej. W rozdziale tym scharakteryzowano stan środowiska i zachodzące w nim zmiany, uwzględniając także walory kulturowe.

Rozdział 4. Prognoza oddziaływania na środowisko projektu Programu. Rozdział ten stanowi zasadniczą część raportu, w której przedstawiono ocenę analizowanego projektu Programu. Ta część raportu podzielona została na trzy podrozdziały. Pierwszy z nich (*podrozdział 4.1.*) zawiera ocenę: przedstawionej diagnozy, przyjętej strategii, spójności dokumentu zarówno wewnętrznej, jak i z innymi dokumentami strategicznymi międzynarodowymi i krajowymi, uwzględnienia oddziaływania na środowisko, systemu wdrażania, monitorowania i ewaluacji realizacji Programu oraz zakresu konsultacji społecznych i ich odzwierciedlenia w Programie. Ocena ta została przedstawiona poprzez odpowiedzi na sformułowane w formie pytań kryteria formalne w ujęciu: ocena – komentarz – rekomendacje. W drugiej części rozdziału (*podrozdział 4.2.*) przedstawiono ocenę przewidywanych oddziaływań na środowisko i na możliwości wdrażania zasad zrównoważonego rozwoju powodowanych przez realizację działań określonych w Programie. Oceny tej dokonano w oparciu o kryteria szczegółowe i przedstawiono w postaci odpowiedzi na pytania, poprzez które zdefiniowano te kryteria, odnosząc je do każdego priorytetu i działania oddzielnie. Przyjęto następującą strukturę oceny priorytetów:

- ◆ ocena ogólna priorytetu,
- ◆ ocena ogólna poszczególnych działań w ramach priorytetu,
- ◆ ocena szczegółowa działań,
- ◆ rekomendacje dla priorytetu.

Uczyniono jedynie wyjątek dla oceny Priorytetu IV. *Pomoc techniczna*. Z uwagi na specyfikę tego Priorytetu uwagi dotyczące go przedstawiono w podrozdziale 4.1, gdzie omówiono ocenę prawnych, instytucjonalnych i finansowych rozwiązań wdrażania Programu. W części

trzeciej rozdziału 4 (*podrozdział 4.3*) podsumowane zostały wyniki oceny w odniesieniu do oddziaływań transgranicznych oraz oddziaływań na zdrowie ludzi i zasoby kultury.

Rozdział 5. Przewidywane zmiany w stanie środowiska województw Polski Wschodniej. W rozdziale tym przedstawiono prognozę zmian w stanie środowiska w przypadku, gdyby działania zaproponowane w Programie były realizowane bez uwzględnienia zmian proponowanych w niniejszej Prognozie. Ponadto przedstawiono prognozę skutków środowiskowych w przypadku uwzględnienia zaproponowanych w niniejszym opracowaniu rekomendacji, a w tym rekomendacji mających charakter rozwiązań alternatywnych. Jednocześnie przedstawiono, na ile było to możliwe, przewidywane zmiany stanu środowiska w sytuacji nierealizowania Programu, czyli w przypadku tzw. wariantu „zero”.

Rozdział 6. Synteza wniosków z prognoz oddziaływania na środowisko strategicznych dokumentów województw. W rozdziale tym przedstawiono analizę prognoz wykonanych w odniesieniu do wojewódzkich strategii rozwoju i wojewódzkich programów operacyjnych oraz w mniejszym stopniu do wojewódzkich planów zagospodarowania przestrzennego. Przedstawiono także porównanie wniosków z tych opracowań z wnioskami z niniejszej Prognozy.

Rozdział 7. Metodyka oceny i zespół wykonujący Prognozę. Rozdział ten zawiera szczegółowy opis metody oceny Programu przyjętej w pracach nad Prognozą oraz opis trybu pracy przy opracowaniu raportu.

Rozdział 8. Obszary niepewności. W rozdziale tym przedstawiono trudności, jakie napotkano podczas opracowywania Prognozy.

Rozdział 9. Podsumowanie – rozdział stanowiący końcową konkluzję wynikającą z przeprowadzonej oceny Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej 2007-2013.

Dla większej czytelności Prognozy poniżej zamieszczono zestawienie przedstawiające informacje, co do miejsc w strukturze raportu, gdzie należy szukać opisu zagadnień wymienionych w Ustawie Prawo ochrony środowiska (art. 41 pkt 2).

<i>Lp.</i>	<i>Wymagany zakres Prognozy</i>	<i>Miejsce w strukturze Prognozy</i>
1.	Informacja o zawartości, głównych celach projektowanego dokumentu oraz jego powiązaniach z innymi dokumentami	Informacje przedstawiono w rozdziale 2.
2.	Określenie, analiza i ocena stanu środowiska oraz potencjalne zmiany tego stanu w przypadku braku realizacji projektowanego dokumentu	Informacje na temat stanu środowiska na obszarze opracowania zawiera rozdział 3. Informacje o zmianach w stanie środowiska w wyniku braku realizacji Programu przedstawiono w rozdziale 5.2.
3.	Określenie, analiza i ocena stanu środowiska na obszarach objętych przewidywanym znaczącym oddziaływaniem	Dane te przedstawiono w rozdziale 3.
4.	Określenie, analiza i ocena istniejących problemów ochrony środowiska istotnych z punktu widzenia projektowanego dokumentu, w szczególności dotyczących obszarów chronionych	Dane te przedstawiono w rozdziale 3. Do kwestii tych odniesiono się także w komentarzach do oceny w rozdziale 4 oraz w rozdziale 5.
5.	Określenie, analiza i ocena celów ochrony środowiska ustanowionych na szczeblu międzynarodowym albo krajowym, istotnych z punktu widzenia projektowanego dokumentu oraz sposobów, w jaki te cele i inne problemy środowiska zostały uwzględnione podczas opracowania dokumentu	Kwestiom tym poświęcono rozdział 4.1. Odniesiono się do nich także w rozdziałach 2 i 5.

<i>Lp.</i>	<i>Wymagany zakres Prognozy</i>	<i>Miejsce w strukturze Prognozy</i>
6.	Określenie, analiza i ocena przewidywanych znaczących oddziaływań na środowisko oraz zabytki, w tym oddziaływań bezpośrednich, pośrednich, wtórnych, skumulowanych krótkoterminowych, średnioterminowych i długoterminowych, stałych i chwilowych	Kwestiom tym poświęcony jest rozdział 4 Do kwestii tych odniesiono się także w rozdziale 5.
7.	Przedstawienie rozwiązań mających na celu zapobieganie, ograniczanie lub kompensację przyrodniczą negatywnych oddziaływań na środowisko, mogących być rezultatem realizacji projektowanego dokumentu	Do kwestii tych odniesiono się w rekomendacjach do oceny w rozdziale 4.
8.	Przedstawienie rozwiązań alternatywnych do rozwiązań zawartych w projekcie dokumentu wraz z uzasadnieniem ich wyboru oraz opisu metod dokonania oceny prowadzącej do tego wyboru, w tym także wskazania napotkanych trudności wynikających z niedostatków techniki lub luk we współczesnej wiedzy	Do kwestii tych odniesiono się w rekomendacjach do oceny w rozdziale 4, a także w rozdziale 5. Trudności napotkane przy wykonaniu Prognozy przedstawiono w rozdziale 8.
9.	Informacja o metodach zastosowanych przy sporządzaniu prognozy	Metodę pracy przedstawiono w rozdziale 7.
10.	Informacja o przewidywanych metodach analizy realizacji postanowień projektowanego dokumentu oraz częstotliwości jej przeprowadzania	Propozycję przedstawiono w rekomendacjach do kryterium 8. w rozdziale 4.1
11.	Informacja o możliwym transgranicznym oddziaływaniu na środowisko	Do kwestii tych odniesiono się w ocenie i komentarzach w rozdziale 4.1, podsumowano je w rozdziale 4.3.
12.	Streszczenie sporządzone w języku niespecjalistycznym	Streszczenie

2. ZAWARTOŚĆ I GŁÓWNE CECHY PROGRAMU ORAZ JEGO POWIĄZANIA Z INNYMI DOKUMENTAMI STRATEGICZNYMI

Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej 2007-2013 jest jednym z instrumentów polityki regionalnej, instrumentem mającym charakter uzupełniający w stosunku do innych programów operacyjnych. Teren objęty Programem to pięć województw, położonych we wschodniej części Polski. Są to województwa: lubelskie, podkarpackie, podlaskie, świętokrzyskie i warmińsko-mazurskie. Kryterium ich wyboru była wartość wskaźnika PKB na mieszkańca – województwa te wykazują się najniższą wartością wskaźnika w Unii Europejskiej (bez Bułgarii i Rumunii).

W analizowanym Programie przedstawiono diagnozę sytuacji społeczno-gospodarczej województw, wskazując na uwarunkowania zewnętrzne wpływające na peryferyjność obszaru oraz uwarunkowania wewnętrzne dotyczące aktywności ekonomicznej, dostępności komunikacyjnej, potencjału badawczo-rozwojowego i innowacyjnego, atrakcyjności inwestycyjnej, kapitału ludzkiego i potencjału funkcji metropolitalnych miast wojewódzkich. Część diagnostyczna zawiera też analizę uwarunkowań rozwoju Polski Wschodniej wykonaną metodą analizy SWOT. Określone uwarunkowania wytyczają kierunek celów i działań Programu. Dokument w analizowanej wersji nie zawiera listy indykatywnej projektów przewidzianych do finansowania.

W zasadniczej, strategicznej części dokumentu przedstawiono cele i działania Programu, rozwijając informację o poszczególnych działaniach w załączonym do PO RPW Uzupełnieniu do Programu (dokument krajowy). Sformułowany w Programie cel główny to „Przyspieszenie tempa rozwoju społeczno-gospodarczego Polski Wschodniej”. Cel ten nawiązuje do obecnej polityki rządu określonej w Strategii Rozwoju Kraju 2007–2015, przede wszystkim zaś do Priorytetu „Rozwój regionalny i podniesienie spójności terytorialnej”. Cel główny Programu będzie realizowany poprzez cele szczegółowe, które określono w następujący sposób:

- ◆ zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej Polski Wschodniej,
- ◆ rozwój wybranych funkcji metropolitalnych miast wojewódzkich,
- ◆ poprawa dostępności i jakości powiązań komunikacyjnych województw Polski Wschodniej,
- ◆ optymalizacja procesu wdrażania Programu.

Wymienionym celom szczegółowym odpowiadają cztery priorytety i podporządkowane im działania, w ramach których możliwe będzie podejmowanie rozmaitych przedsięwzięć zmierzających do realizacji celów szczegółowych Programu. Są to:

Priorytet I: Nowoczesna gospodarka

- Działanie I.1. *Infrastruktura uczelni wyższych*
- Działanie I.2. *Infrastruktura społeczeństwa informacyjnego*
- Działanie I.3. *Wspieranie innowacji*
- Działanie I.4. *Promocja i współpraca*

Priorytet II. Wojewódzkie ośrodki wzrostu

- Działanie II.1. *Systemy miejskiego transportu zbiorowego*
- Działanie II.2. *Infrastruktura turystyki kongresowej i targowej*

Priorytet III. Infrastruktura drogowa

- Działanie III.1. *Infrastruktura drogowa*

Priorytet IV. Pomoc techniczna

- Działanie IV.1. *Wsparcie procesu wdrażania Programu*
- Działanie IV.2. *Działania informacyjne i promocyjne Programu*

Przedstawiony do analizy dokument zawiera także ogólny plan finansowy oraz określa system wdrażania Programu Operacyjnego, w tym zakres odpowiedzialności instytucji zarządzających, instytucji wdrażających i instytucji audytowych oraz beneficjentów. Określa także procedurę wyboru projektów.

Każde z działań zaproponowanych w ramach poszczególnych priorytetów jest w projekcie Programu krótko scharakteryzowane, określony został między innymi cel danego działania i przykłady możliwych projektów oraz kategorie potencjalnych beneficjentów. Szczegółowe informacje o poszczególnych działaniach, w tym nt. zasad finansowania, przedstawione zostały w tzw. Uzupełnieniu Programu (dokument krajowy).

Poza listą indykatywną projektów (zgłoszenia oraz klasyfikacja formalna projektów do realizacji w ramach Programu trwały równolegle do prac nad Prognozą) w projekcie Programu nie zamieszczono jeszcze takich elementów jak: kryteria wyboru projektów, informacje na temat demarkacji pomiędzy różnymi źródłami wsparcia, a także tabele finansowe pokazujące podział środków na poszczególne działania.

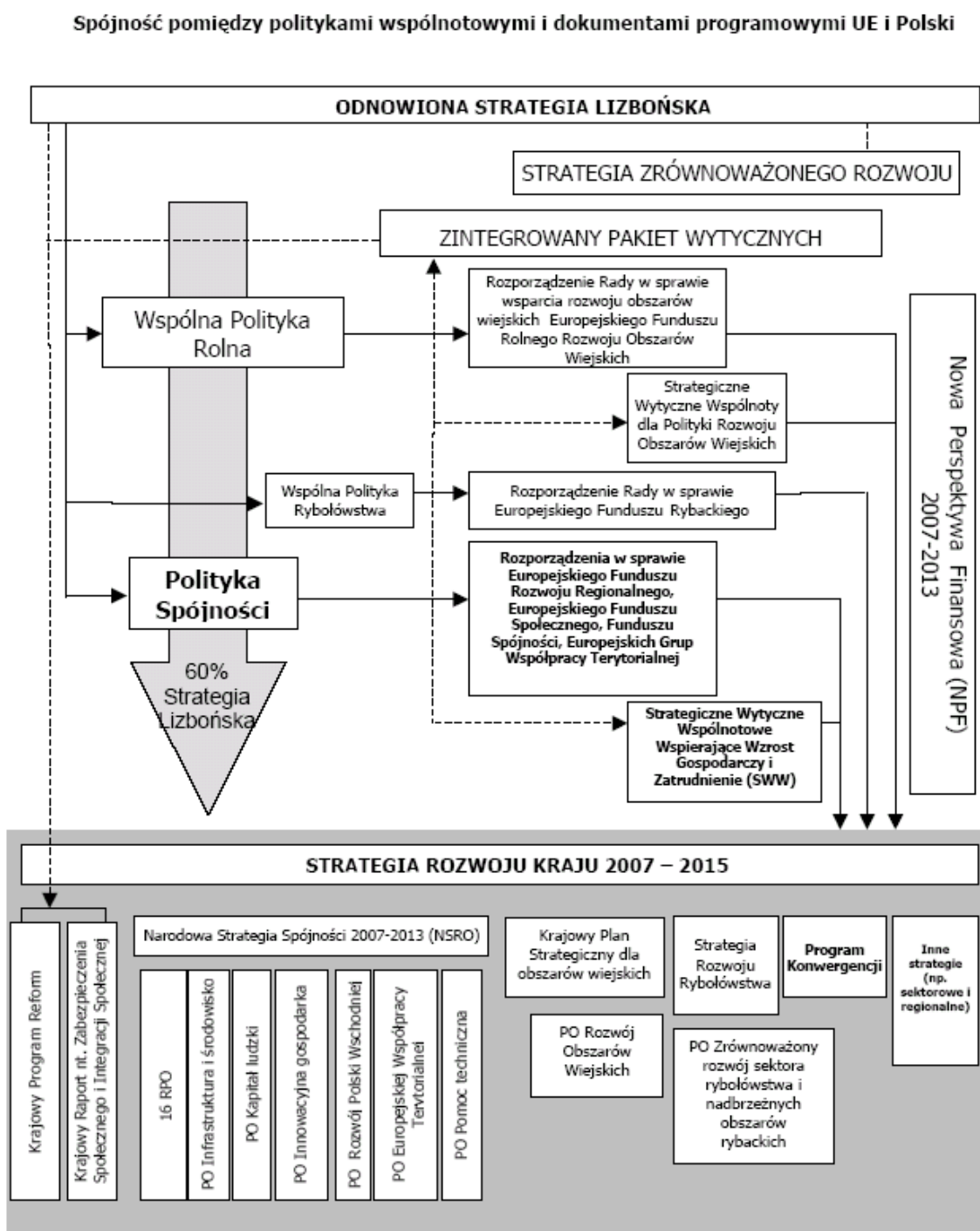
PO RPW stanowi element polityki, zarówno Polski jak i Unii Europejskiej. Miejsce Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej w ramach tej polityki oraz jego relacje z innymi dokumentami strategicznymi zilustrowano na zamieszczonym poniżej schemacie.

Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej 2007-2013 ma charakter uzupełniający w stosunku do wielu innych programów i cechuje go wynikająca z tego charakteru wybiórczość wsparcia. Program nie stanowi zestawienia wszystkich działań, które na terenie Polski Wschodniej będą wspierane przez fundusze strukturalne, a jedynie uzupełnienie działań proponowanych w innych programach operacyjnych dotyczących całego kraju albo poszczególnych województw Polski Wschodniej. *Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego Polski Wschodniej do roku 2020*, będąca nadrzędnym dokumentem dla ocenianego Programu, w okresie wykonywania niniejszej Prognozy nie była jeszcze gotowa, dostępna była jedynie jej wersja wstępna².

W tabeli 1 (zamieszczonej poniżej) w sposób syntetyczny przedstawiono analizę relacji ocenianego Programu z wybranymi dokumentami programowania na poziomie krajowym

² Prezentacja wstępnej wersji Strategii Rozwoju Polski Wschodniej odbyła się w dniu 11 grudnia 2006 r.

oraz wybranymi dokumentami poziomu wojewódzkiego w kontekście nowej perspektywy finansowej na lata 2007 - 2013.

Źródło: *Strategia Rozwoju Kraju na lata 2007–2015*, przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 29 listopada 2006 r.

Tabela 1. Powiązanie projektu Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej 2007-2013 z innymi dokumentami tego okresu programowania

Nazwa dokumentu	Rodzaj dokumentu	Relacje z PO RPW	Dodatkowe uwagi
Strategia Rozwoju Kraju 2007-2015 (SRK)	Podstawowy dokument strategiczny określający cele i priorytety w obszarze rozwoju społeczno-gospodarczego Polski oraz warunki, które powinny ten rozwój zapewnić.	Pełne nawiązanie do nadrzędnego dokumentu, jakim jest SRK. W szczególności Priorytet I. <i>Nowoczesna gospodarka</i> nawiązuje do Priorytetu SRK <i>Wzrost konkurencyjności i innowacyjności gospodarki</i> . Priorytet II. <i>Wojewódzkie ośrodki wzrostu</i> także wpisuje się w priorytety SRK dotyczące wzrostu konkurencyjności i rozwoju regionalnego podniesienia spójności terytorialnej. Priorytet III. <i>Infrastruktura drogowa</i> odpowiada Priorytetowi SRK <i>Poprawa stanu infrastruktury technicznej i społecznej</i> .	
Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia na lata 2007-2013 (NSRO)	Dokument określa kierunki wsparcia ze środków finansowych dostępnych z budżetu UE w okresie 7 najbliższych lat. NSRO jest instrumentem odniesienia dla przygotowania programów operacyjnych, uwzględniając jednocześnie zapisy Strategii Rozwoju Kraju na lata 2007-2015 oraz Krajowego Programu Reform na lata 2005-2008, odpowiadającego na wyzwania zawarte w Strategii Lizbońskiej.	Pełne nawiązanie do celów zapisanych w NSRO. W szczególności do takich celów jak: - Budowa i modernizacja infrastruktury technicznej i społecznej mającej podstawowe znaczenie dla wzrostu konkurencyjności Polski, - Wzrost konkurencyjności polskich regionów i przeciwdziałanie ich marginalizacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej.	

<p>Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2007-2013</p>	<p>Jeden z programów operacyjnych będących podstawowym narzędziem do osiągnięcia założonych w NSRO celów przy wykorzystaniu środków Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego. Cechą charakterystyczną PO Infrastruktura i Środowisko jest integralne ujęcie problematyki podstawowej infrastruktury, która obejmuje infrastrukturę techniczną i zasadnicze elementy infrastruktury społecznej.</p>	<p>PO RPW stanowi uzupełnienie PO IiŚ, zwłaszcza w zakresie rozwoju infrastruktury drogowej, systemów miejskiego transportu drogowego, a także infrastruktury uczelni wyższych.</p>	<p>W ramach PO IiŚ przewidywane są działania w szeroko rozumianej infrastrukturze ochrony środowiska oraz znacznie skromniejsze działania na rzecz ochrony przyrody i różnorodności biologicznej, a także edukacji ekologicznej. Autorzy Prognozy zwracają uwagę, że ze względu na szczupłość środków przeznaczonych na ochronę przyrody i różnorodności biologicznej w ramach PO IiŚ, jak i w innych źródłach finansowania, mogą one okazać się niewystarczające dla zabezpieczenia unikatowych walorów przyrodniczych Polski Wschodniej.</p>
<p>Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka 2007-2013</p>	<p>Program jest jednym z instrumentów realizacji NSRO i ma przyczynić się do zwiększenia spójności rozwoju pomiędzy gospodarką, nauką i informatyzacją. Dzięki temu powstanie możliwość dostosowania oferty sektora nauki do potrzeb przedsiębiorstw, co przyczyni się do zwiększenia transferu nowoczesnych rozwiązań do gospodarki.</p>	<p>PO RPW stanowi uzupełnienie PO IG na obszarze pięciu województw Polski Wschodniej, gdyż w pełni wpisuje się w takie cele jak:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zwiększenie innowacyjności przedsiębiorstw - wzrost konkurencyjności polskiej nauki - zwiększenie roli nauki w rozwoju gospodarczym 	
<p>Program Operacyjny Kapitał Ludzki 2007-2013</p>	<p>Celem Programu jest umożliwienie pełnego wykorzystania potencjału zasobów ludzkich, poprzez wzrost zatrudnienia i potencjału adaptacyjnego przedsiębiorstw i ich pracowników, podniesienie poziomu wykształcenia społeczeństwa, zmniejszenie obszarów wykluczenia społecznego oraz wsparcie dla budowy struktur administracyjnych państwa.</p>	<p>Program PO RPW stanowi uzupełnienie PO KL, w szczególności w ramach dwóch priorytetów PO KL <i>Regionalne kadry gospodarki</i> oraz <i>Rozwój wykształcenia i kompetencji w regionach</i>. Dotyczy to Priorytetu <i>Nowoczesna gospodarka</i> z PO RPW, gdzie przewiduje się rozwój infrastruktury uczelni.</p>	

<p>Krajowy Plan Strategiczny Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013</p>	<p>KPS jest przeniesieniem do Polski priorytetów unijnych dotyczących rozwoju obszarów wiejskich w oparciu o przeprowadzoną analizę sytuacji występującej na obszarach wiejskich, przy uwzględnieniu naszej krajowej specyfiki. Za podstawę realizacji KPS przyjęto koncepcję wielofunkcyjności rolnictwa i obszarów wiejskich. Rozwinięciem KPS jest PROW, w którym szczegółowo przedstawione są priorytetowe osie wraz działaniami na lata 2007-2013, mającymi na celu poprawę funkcjonowania i rozwój obszarów wiejskich w Polsce.</p>	<p>Brak bezpośredniej zależności. KPS i PROW dotyczą bezpośrednio terenów wiejskich, a PO RPW głównie koncentruje się na dużych ośrodkach miejskich i powiązaniach infrastrukturalnych pomiędzy nimi.</p>	<p>PROW przewiduje działania na rzecz ochrony przyrody i różnorodności biologicznej, także na terenie Polski Wschodniej. Jednak, jak wspomniano wcześniej, środki przeznaczone na ochronę przyrody i różnorodności biologicznej mogą okazać się niewystarczające dla zabezpieczenia unikatowych walorów przyrodniczych Polski Wschodniej.</p>
<p>Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego Polski Wschodniej do roku 2020</p>	<p>Strategia to dokument wyznaczający strategiczne kierunki rozwoju Polski Wschodniej. Dokument stanowi podstawę przygotowywania operacyjnych programów dla działań publicznych zorientowanych na wspieranie rozwoju społeczno-gospodarczego tego obszaru, z których najistotniejszym ma być PO RPW.</p>	<p>PO RPW generalnie wpisuje się w Strategię, a w szczególności w zakresie wspierania: budowy nowoczesnej gospodarki, powiązań transportowych, funkcji metropolitalnych, a w tym turystyki w stolicach województw.</p>	<p>W Strategii podkreśla się konieczność rozwoju transportu kolejowego oraz ochrony przyrody i różnorodności biologicznej (w tym Natury 2000).</p>
<p>Regionalne programy operacyjne 2007–2013 (RPO) województw: lubelskiego (Lu), podkarpackiego (Pd), podlaskiego (Pl), świętokrzyskiego (Św) i warmińsko-mazurskiego (MW)</p>	<p>Regionalne programy operacyjne są narzędziem służącym realizacji strategii rozwoju regionów, przy wykorzystaniu środków Unii Europejskiej w latach 2007-2013. Jednocześnie wpisują się one w cele NSRO - krajowy dokument stanowiący podstawę wdrażania polityki spójności UE w Polsce oraz w zapisy wytycznych Komisji Europejskiej.</p>	<p>PO RWP stanowi wzmocnienie regionalnych programów operacyjnych wszystkich pięciu województw Polski Wschodniej oraz ma charakter uzupełniający w stosunku do nich. W szczególności dotyczy to Priorytetu <i>Nowoczesna gospodarka</i> (zwłaszcza wspieranie innowacji i infrastruktury społeczeństwa informacyjnego), a także Priorytetu <i>Infrastruktura drogowa</i> (zwłaszcza rozbudowa dróg) oraz Priorytetu <i>Wojewódzkie ośrodki wzrostu</i> (zwłaszcza wzmocnienie ośrodków miejskich i rozwój turystyki).</p>	<p>We wszystkich RPO przewiduje się znaczące środki na rozwój transportu, które mają stanowić 20-36% wsparcia. Dominująca rola ma przypadać transportowi drogowemu, chociaż we wszystkich RPO przewiduje się wspieranie rozwoju kolei (skala tych działań nie jest określona). W RPO województw: lubelskiego, podkarpackiego i podlaskiego przewiduje się wsparcie dla ochrony przyrody i różnorodności biologicznej, w tym Natury 2000 (planuje się przeznaczenie na te działania ok. 1-2% środków). W RPO województw: świętokrzyskiego i warmińsko-mazurskiego nie przewiduje się wsparcia w ww. obszarze.</p>

<p>Plany zagospodarowania przestrzennego województw lubelskiego (Lu), podkarpackiego (Pd), podlaskiego (Pl), świętokrzyskiego (Św) i warmińsko-mazurskiego (MW)</p>	<p>Plany są dokumentami wyznaczającymi kierunki tworzenia warunków przestrzennych służących rozwojowi społecznemu, gospodarczemu i przyrodniczemu, określone w strategiach rozwoju województw. We wszystkich planach szeroko ujęto zagadnienia ochrony środowiska, przede wszystkim zasobów przyrody ożywionej. Dotyczy to zarówno nacisku na konieczność wdrożenia sieci Natura 2000, ale także tworzenia, obok ochrony istniejących, nowych obszarów chronionych o różnej randze. We wszystkich planach wskazuje się na konieczność rozwoju stolic województw jako ośrodków administracyjno-usługowych, ale także o cechach metropolii. Niemniej istotnym kierunkiem we wszystkich planach jest rozwój rolnictwa i turystyki. W zakresie infrastruktury w planach skupiono się na budowie i modernizacji dróg, ale także (choć w mniejszym stopniu) na kolejach oraz rozwoju komunikacji lotniczej oraz wodnej (w wybranych województwach).</p>	<p>Istotnie wzmacniający charakter w stosunku do wszystkich analizowanych planów będą miały Priorytety <i>Nowoczesna gospodarka</i> i <i>Wojewódzkie ośrodki wzrostu</i>, które pokrywają się z wyznaczonym w planach kierunkiem szeroko rozumianej poprawy jakości gospodarki oraz rozwoju stolic województw.</p> <p>Potencjalnie kolidujący charakter można przewidywać w związku realizacją Priorytetu III. <i>Infrastruktura drogowa</i> Po RPW przy planowanym rozwoju sieci przyrodniczych obszarów chronionych, nie tylko w ramach sieci Natura 2000. Wydaje się, że kolizyjność ta dotyczy także wewnętrznej spójności w samych Planach, w których wyraźny jest nacisk na budowę i modernizację dróg.</p>	<p>W aspekcie przewidywanego w planach zagospodarowania przestrzennego rozwoju ochrony przyrody poprzez wdrożenie sieci Natura 2000 oraz wyznaczanie nowych obszarów objętych innymi formami ochrony (np.: w województwie Pd przewiduje się objęcie ochroną ponad połowy terenu województwa, a w woj. Lu utworzenie 10 parków krajobrazowych, 11 obszarów chronionego krajobrazu, 84 rezerwatów), warto wskazać, że obszary te będą wymagały stworzenia i realizacji programów kompleksowego zagospodarowania i aktywizacji społecznej na tych obszarach. Gospodarowanie na obszarach o szczególnych zasobach i walorach przyrodniczych może być pośrednio wspierane w ramach PO RPW poprzez realizację działań w Priorytecie I. <i>Nowoczesna gospodarka</i>. Wydaje się jednak, że przewidziane na ochronę przyrody i różnorodności biologicznej środki z różnych źródeł mogą być niewystarczające zwłaszcza, że w analizowanych planach przewiduje się wzrost powierzchni obszarów chronionych.</p>
--	---	---	--

Analiza porównawcza PO RPW z innymi dokumentami strategicznymi odnoszącymi się do perspektywy finansowej na lata 2007–2013 wykazała, że:

- ◆ omawiany Program jest zbieżny ze strategiami wyższego rzędu;
- ◆ występuje znacząca współzależność w postaci zbieżności celów, priorytetów (osi), oraz ma on charakter uzupełniający i wzmacniający, w stosunku do innych programów operacyjnych;
- ◆ generowanie środków na rozwój jest w małym stopniu równoważone przez działania podejmowane na rzecz ochrony przyrody i różnorodności biologicznej (unikatowej w skali Polski i Europy),

Z punktu widzenia niniejszej Prognozy istotne jest stwierdzenie, że generowanie środków na rozwój - zapisane we wszystkich programach operacyjnych w Polsce (co jest bezdyskusyjnie potrzebne) – jest w małym stopniu równoważone przez działania podejmowane na rzecz ochrony przyrody i różnorodności biologicznej, w tym obszarów Natura 2000. W PO IiŚ na te cele przeznaczono jedynie 89,8 mln euro (łącznie z edukacją ekologiczną), co stanowi 0,3% łącznych środków przeznaczonych na wsparcie w tym programie, a w PROW natomiast na cele Natury 2000, wdrażania Ramowej Dyrektywy Wodnej oraz programów rolnośrodowiskowych przeznacza się 1160 mln euro, co stanowi poniżej 10% całych środków wsparcia przewidzianych w tym programie (tylko część tych środków służyć ma bezpośrednio celom ochrony przyrody i różnorodności biologicznej). W RPO tylko w trzech województwach przeznaczono na ten cel środki – są to nieznaczące środki, wahające się w granicach 1-2% całości planowanego wsparcia w tych województwach. Jak stwierdzono natomiast w projekcie Strategii rozwoju społeczno-gospodarczego Polski Wschodniej do roku 2020 „...zasoby środowiska przyrodniczego Polski Wschodniej są zasadniczo znacznie bogatsze niż w innych częściach Polski. (...) Współczesny rozwój społeczno-gospodarczy przywiązuje rosnące znaczenie do wysokiej jakości środowiska przyrodniczego traktowanego jako zasób produkcyjny. Na świecie nowoczesne funkcje gospodarcze lokalizowane są w coraz większym zakresie w miejscach o najkorzystniejszych parametrach środowiskowych. Dlatego generalnie powinny być blokowane lokalizacje funkcji uciążliwych dla środowiska przyrodniczego, a stosowane techniki odpowiadać najwyższemu standardom stosowanym w Unii Europejskiej. Pozwoli to na rozwinięcie i sprzedaż czystych ekologicznie produktów regionu (ekologiczna zdrowa żywność, turystyka w ekologicznie czystym środowisku, nowoczesne rodzaje produkcji wymagające nieskazitelnie czystego środowiska przyrodniczego itd.)”. Biorąc pod uwagę, że środki na wskazane powyżej cele w skali całego kraju będą małe, należy uznać, że mogą być one za małe w stosunku do potrzeb ochrony wartości przyrodniczych obszaru Polski Wschodniej, a zasoby te zostały uznane za podstawę rozwoju tego regionu. W związku z tym proponuje się rozważyć możliwość wprowadzenia do PO RPW działań służących wzmocnieniu ochrony tych zasobów, w tym obszarów sieci Natura 2000.

3. STAN ŚRODOWISKA NA OBSZARZE WOJEWÓDZTW POLSKI WSCHODNIEJ

W przedstawionym opisie skoncentrowano się na tych elementach środowiska przyrodniczego, które w wyniku realizacji PO RPW mogą być zagrożone w sposób najbardziej istotny, a których ranga wyróżnia region Polski Wschodniej w skali ponadkrajowej. Należą do nich przede wszystkim obszary o szczególnych walorach przyrodniczych, w tym różnej kategorii obszary objęte ochroną prawną o randze krajowej i międzynarodowej (w tym siecią Natura 2000), cenne ekosystemy i siedliska rzadkich gatunków roślin i zwierząt, korytarze ekologiczne oraz obszary cennego krajobrazu: naturalnego, półnaturalnego i kulturowego. W przypadku stanu innych elementów środowiska przyrodniczego, jak: wody, powietrze, powierzchnia ziemi i gleby oraz zagrożeń takich jak hałas, promieniowanie czy odpady, możliwe negatywne oddziaływania związane z realizacją Programu będą mniejsze i łatwiej je będzie zminimalizować przez zastosowanie nowoczesnych rozwiązań technicznych na etapie realizacji poszczególnych projektów.

Ze względu na funkcję opracowania oraz jego ograniczoną objętość poniższy opis jest ogólnym zarysem³, zawiera uogólnienia i uproszczenia, niemniej jednak przedstawiono w nim podstawowe informacje na temat stanu środowiska przyrodniczego na obszarze Polski Wschodniej, tendencji zmian i głównych źródeł zagrożeń, tak aby ułatwić zrozumienie ocen, komentarzy i wniosków zawartych w Prognozie oddziaływania PO RPW na środowisko.

Warunki naturalne oraz czynniki presji na środowisko

Pod względem warunków naturalnych obszar Polski Wschodniej można podzielić umownie na dwa podregiony.

Północny podregion obejmuje województwa warmińsko-mazurskie i podlaskie, na których przeważają tereny pojezierne o urozmaiconym krajobrazie młodoglacjalnym (południową część województwa podlaskiego zajmują obszary nizinne bez jezior, o krajobrazie urozmaiconym pasmami wzgórz morenowych i szerokimi dolinami dużych rzek). Oba wymienione województwa stanowią większą część obszaru funkcjonalnego Zielone

³ Monitoring stanu środowiska jest w Polsce wykonywany przez Inspekcję Ochrony Środowiska i koordynowany przez Główny Inspektorat Ochrony Środowiska w ramach Państwowego Monitoringu Środowiska. Uzyskiwane wyniki są publikowane i powszechnie dostępne. Patrz m.in. roczniki statystyczne: *Ochrona środowiska* wydawane przez GUS w Warszawie, dane statystyczne dostępne na stronie www.gus.gov.pl/bdr, publikacje z serii Biblioteki Monitoringu Środowiska wydawane przez GIOŚ w Warszawie, publikacje i raporty na stronie www.mos.gov.pl.

Płuca Polski⁴, uznanego za część kraju najcenniejszą pod względem przyrodniczym i zarazem najczystsza oraz najmniej narażoną na zanieczyszczenie i inne zagrożenia środowiska, stanowiącą za razem część obszaru tzw. Zielonych Płuc Europy⁵.

Południowy podregion Polski Wschodniej obejmuje teren województw świętokrzyskiego i lubelskiego, gdzie przeważają krajobrazy wyżynne, oraz woj. podkarpackiego, gdzie przeważają krajobrazy podgórskie i górskie.

Dane przedstawione w tabeli 2 wskazują także na inne różnice pomiędzy tymi województwami, np. udział rolnictwa w wytwarzaniu PKB jest w woj. lubelskim trzykrotnie mniejszy niż w woj. podlaskim. Zróżnicowanie to wpływa w znacznym stopniu na stan środowiska omawianego obszaru, gdyż inne są zarówno czynniki presji w poszczególnych województwach, jak i przyrodnicza specyfika poszczególnych obszarów i ich wrażliwość na oddziaływania antropogeniczne.

Tabela 2. Ogólna charakterystyka województw na obszarze objętym interwencją PO RPW (dane dla 2004 roku)

<i>Wyszczególnienie</i>	<i>Warmińsko-mazurskie</i>	<i>Podlaskie</i>	<i>Lubelskie</i>	<i>Świętokrzyskie</i>	<i>Podkarpackie</i>
Powierzchnia w km ²	24192	20187	13989	11708	17844
Ludność w tys.	1428,7	1202,4	1009,2	1288,7	2098,0
Gęstość zaludnienia (os/km ²)	59	60	72	111	117
Udział ludności w miastach (wskaźnik urbanizacji)	60,1	59,0	46,7	45,5	40,5
Wartość dodana brutto (w%):					
rolnictwo	4,4	6,2	2,0	5,8	2,3
przemysł i budownictwo	28,2	25,1	30,6	30,0	33,2
usługi rynkowe	46,3	46,3	48,8	44,6	43,7
usługi nierynkowe	21,1	22,5	18,6	19,5	20,8
PKB/mieszkańca (tys. zł)	16504	16105	18396	16911	15436
Stopa bezrobocia w %	22,3	15,6	23,2	20,6	16,7
Przeciętne miesięczne wynagrodzenie w zł	1967	2005	1968	1992	1941

*Źródło: Strategia Rozwoju Kraju na lat 2007 – 2015
przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 29 listopada 2006 r.*

W tabeli 3 przedstawiono podstawowe dane dotyczące struktury użytkowania ziemi na terenie województw Polski Wschodniej.

⁴ Zielone Płuca Polski – to obszar funkcjonalny, obejmujący północno-wschodnią część Polski, utworzony w na podstawie zawartego w 1988 r. i renegocjowanego w 1990 r. porozumienia przedstawicieli administracji rządowej i samorządowej, zakładającego integrację ochrony środowiska z rozwojem gospodarczym i postępem cywilizacyjnym. Obecnie obszar Zielonych Płuc Polski zajmuje powierzchnię 63 235 km² i obejmuje w całości obszar województw podlaskiego i warmińsko-mazurskiego oraz część obszaru województw mazowieckiego i kujawsko-pomorskiego (łącznie 386 gmin).

⁵ Koncepcję Zielonych Płuc Europy, opracowaną w ramach wdrażania postanowień Szczytu Ziemi w Rio de Janeiro, a odnoszącą się do zrównoważonego rozwoju dużej części Europy Środkowej, przedstawiono, jako wspólną inicjatywę Białorusi, Estonii, Litwy, Łotwy, Polski i Rosji, w kwietniu 1993 r. podczas posiedzenia europejskich ministrów środowiska w Lucernie w Szwajcarii.

Tabela 3. Struktura użytkowania ziemi w Polsce Wschodniej (na tle kraju) w roku 2004

Wyszczególnienie	Polska		Województwa Polski Wschodniej		Warmińsko-mazurskie		Podlaskie		Lubelskie		Świętokrzyskie		Podkarpackie	
	powierzchnia w tys. ha	% powierzchni ogólnej	powierzchnia w tys. ha	% powierzchni ogólnej	powierzchnia w tys. ha	% powierzchni ogólnej	powierzchnia w tys. ha	% powierzchni ogólnej	powierzchnia w tys. ha	% powierzchni ogólnej	powierzchnia w tys. ha	% powierzchni ogólnej	powierzchnia w tys. ha	% powierzchni ogólnej
Obszar	31268	100	9905	100	2419	100	2019	100	2512	100	1171	100	1784	100
Użytki rolne	19148	61,2	6118	61,8	1339	55,3	1240	61,4	1790	71,3	765	65,3	984	55,2
Lasy oraz grunty zadrzewione i zakrzaczone	9338	29,9	2985	30,1	765	31,6	613	30,4	579	23,1	337	28,8	691	38,7
Grunty zabudowane i zurbanizowane	1476	4,7	369	3,7	85	3,5	73	3,6	90	3,6	48	4,1	73	4,1
Grunty pod wodami	645,4	2,1	217,9	2,1	138,5	5,7	27,4	1,3	20,7	0,8	10,3	0,9	21	1,1

Źródło: *Ochrona środowiska 2005*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2005

Powietrze atmosferyczne

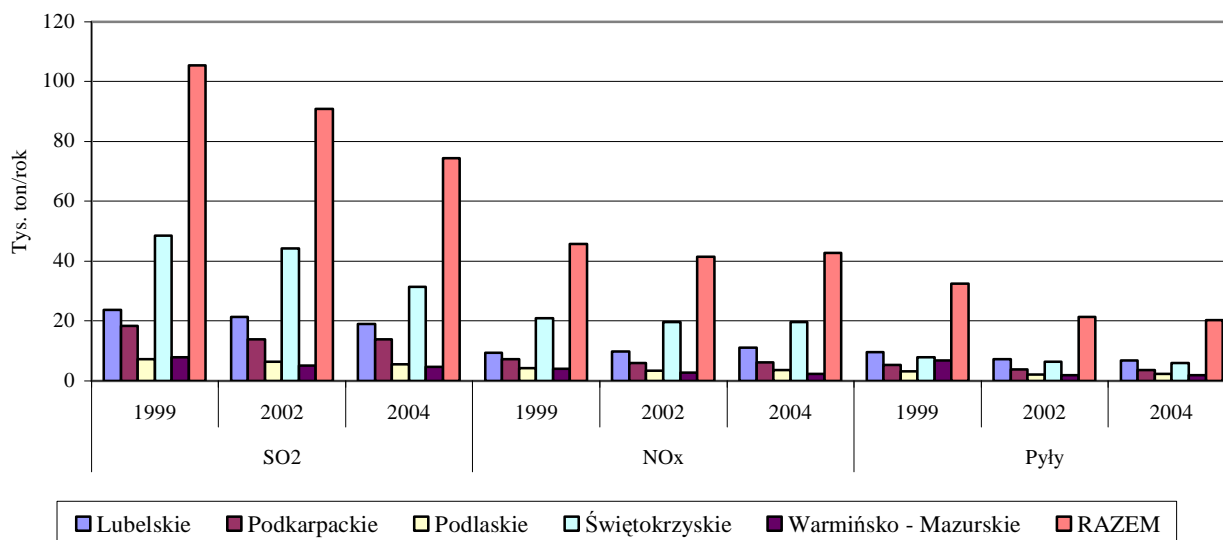
Od 1990 r. systematycznie zmniejsza się w Polsce wielkość ładunku zanieczyszczeń odprowadzanego do powietrza atmosferycznego. Jest to spowodowane wieloma przyczynami:

- ♦ zmianą struktury gospodarki i restrukturyzacją tych sektorów gospodarki, które są znaczącymi źródłami emisji zanieczyszczeń do powietrza;
- ♦ znacznymi nakładami finansowymi na programy ochrony powietrza, przede wszystkim poniesionymi przez podmioty gospodarcze i sfinansowanymi ze środków publicznych funduszy ekologicznych;
- ♦ znaczącą konwersją paliw – odejściem w gospodarce komunalnej od węgla na rzecz gazu ziemnego.

Proces ten występuje także na obszarze Polski Wschodniej⁶ (rysunek 1).

⁶ Ze względu na zmianę granic administracyjnych w 1999 roku nie jest możliwe szczegółowe określenie zmian w wielkości emisji na obszarze poszczególnych województw przed i po tym roku. Dlatego większość danych porównawczych w tym rozdziale podawana jest dla lat 1999–2004.

Rysunek 1. Zmiany wielkości emisji wybranych zanieczyszczeń powietrza z zakładów szczególnie uciążliwych na terenie Polski Wschodniej (lata 1999–2004)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Ochrona środowiska 1993, 1997, 2001, 2005*

W tabeli 4 podano dane dotyczące wielkości emisji poszczególnych zanieczyszczeń do powietrza na terenie Polski Wschodniej w 2004 roku oraz porównanie tych wielkości do danych ogólnopolskich.

Tabela 4. Wybrane elementy presji na środowisko w Polsce Wschodniej w roku 2004

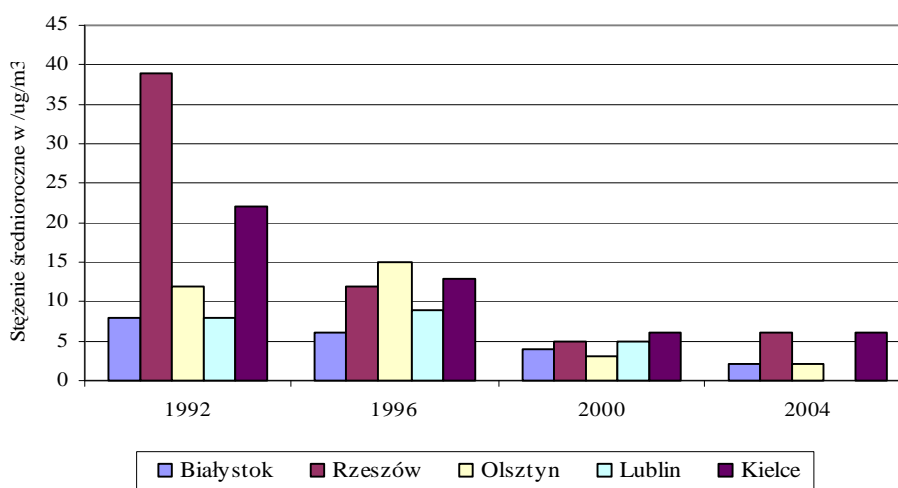
Wyszczególnienie	Województwa Polski Wschodniej		Warmińsko-mazurskie		Podlaskie		Lubelskie		Świętokrzyskie		Podkarpackie	
	ogółem	% w stosunku do danych ogólnokrajowych	ogółem	% w stosunku do danych ogólnokrajowych	ogółem	% w stosunku do danych ogólnokrajowych	ogółem	% w stosunku do danych ogólnokrajowych	ogółem	% w stosunku do danych ogólnokrajowych	ogółem	% w stosunku do danych ogólnokrajowych
Emisja pyłów w tys. ton/rok	92,8*	19,5	13,5*	2,8	11,0*	2,3	18,0*	3,8	23,3*	4,9	27,0*	5,7
Emisja dwutlenku siarki w tys. ton/rok	178,5*	13,0	21,0*	1,5	20,0*	1,4	59,1*	4,3	40,8*	3,0	37,6*	2,7
Emisja tlenków azotu w tys. ton/rok	144,4*	17,9	19,0*	2,4	17,5*	2,2	43,7*	5,4	35,1*	4,3	29,1*	3,6
Emisja metali ciężkich w kg/rok	318738*	10,3	53083*	1,7	52346*	1,7	89135*	2,9	56112*	1,8	68062*	2,2
Liczba zakładów szczególnie uciążliwych dla czystości powietrza	354	21,0	42	2,5	56	3,3	102	6,0	67	4,0	87	5,1

*) emisja z zakładów szczególnie uciążliwych

Źródło: *Ochrona środowiska 2005*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2005

Organicznie ładunku zanieczyszczeń odprowadzanych do atmosfery spowodowało poprawę jakości powietrza atmosferycznego na omawianym terenie (rysunki 2 i 3). Poprawiło to warunki życia mieszkańców i ograniczyło zagrożenie dla zdrowia ludzi i stanu środowiska przyrodniczego powodowanego przez zanieczyszczenie powietrza.

Rysunek 2. Zmiana średniego stężenia średniorocznego SO_2 ($\mu g/m^3$) w wybranych miastach Polski Wschodniej w latach 1992–2004 (dla Białegostoku, zamiast danych z 2004 r. dane dla roku 2002) – Dopuszczalny poziom średnioroczny substancji w powietrzu: $20 \mu g/m^3$

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Ochrona środowiska 1993, 1997, 2001, 2005*.

O ile jednak w przypadku takich zanieczyszczeń jak dwutlenek siarki, pył zawieszony, opad pyłu, czy emisja metali ciężkich notowana jest w zasadzie stała poprawa, to w przypadku zanieczyszczenia tlenkami azotu sytuacja nie jest już tak jednoznaczna i to pomimo znaczącego spadku emisji tego gazu ze źródeł stacjonarnych (rysunek 3). Jak się wydaje spowodowane jest to przede wszystkim wzrostem znaczenia motoryzacji jako źródła zanieczyszczenia powietrza.

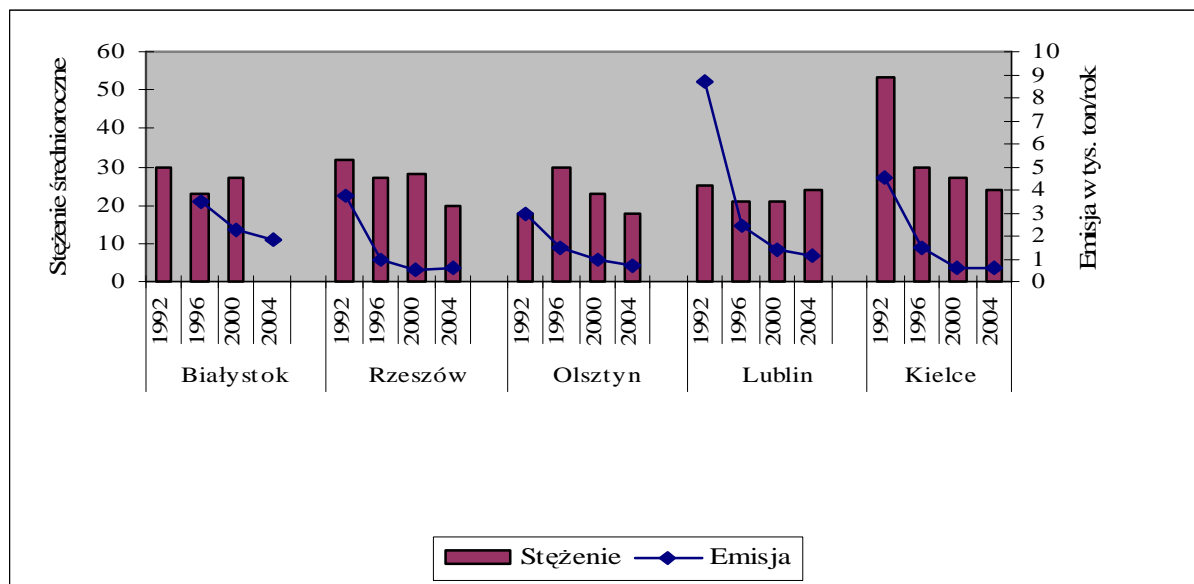
Na obszarach zurbanizowanych samochody stały się w ostatnich latach głównym źródłem obniżenia standardów jakości powietrza⁷. Potwierdzają to badania prowadzone przez wojewódzkie stacje sanitarno-epidemiologiczne oraz Inspekcję Ochrony Środowiska⁸, które wskazują, że w wielu miejscach Polski Wschodniej stwierdza się, spowodowane wzrostem natężenia ruchu drogowego, podwyższone stężenia ozonu, dwutlenku azotu i benzenu. Powoduje to wymierne straty, szacunki mówią o stratach (kosztach zewnętrznych) związanych z funkcjonowaniem transportu (w skali kraju na poziomie 10% dochodu narodowego⁹).

⁷ Stan środowiska w Polsce na tle celów i priorytetów Unii Europejskiej. Raport wskaźnikowy 2004. Inspekcja Ochrony Środowiska. Biblioteka Monitoringu Środowiska Warszawa 2006.

⁸ Np.: WIOŚ, 2005: Raport o stanie środowiska województwa warmińsko-mazurskiego w 2004 roku. Biblioteka Monitoringu Środowiska. Olsztyn 2005.

⁹ Obejmuje to koszty związane ze zmianami klimatycznymi, wypadki, straty w terenach cennych krajobrazowo, rolnictwie, leśnictwie oraz związane z nieodpowiednią jakością powietrza. Przytoczona analiza nie obejmuje

Rysunek 3. Zmiana średniego stężenia średniorocznego NO_x ($\mu\text{g}/\text{m}^3$) w wybranych miastach Polski Wschodniej w latach 1992–2004 na tle zmian w wielkości emisji tego gazu z zakładów szczególnie uciążliwych - Dopuszczalny poziom średnioroczny substancji w powietrzu: $30 \mu\text{g}/\text{m}^3$

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Ochrona środowiska 1993, 1997, 2001, 2005*.

Zmiana udziału poszczególnych źródeł w całkowitej emisji¹⁰ do powietrza spowodowała zmianę w lokalizacji obszarów, na których stwierdza się niewłaściwą jakość powietrza atmosferycznego. W mniejszym stopniu niż piętnaście lat temu obszary takie występują wokół podmiotów gospodarczych, w większym stopniu są to tereny zurbanizowane, zwłaszcza centra dużych miast i miast, przez które przebiegają drogi o dużym natężeniu ruchu.

Zasoby wodne. Gospodarka wodno-ściekowa

Polska jest krajem, w którym zasoby wodne są rozłożone bardzo nierównomiernie - obok miejsc, w których występuje ich niedobór są obszary ze stałym lub okresowym ich nadmiarem. Natomiast praktycznie na całym obszarze kraju występuje deficyt wód o najwyższej i wysokiej jakości. Problem ten występuje także na terenie Polski Wschodniej.

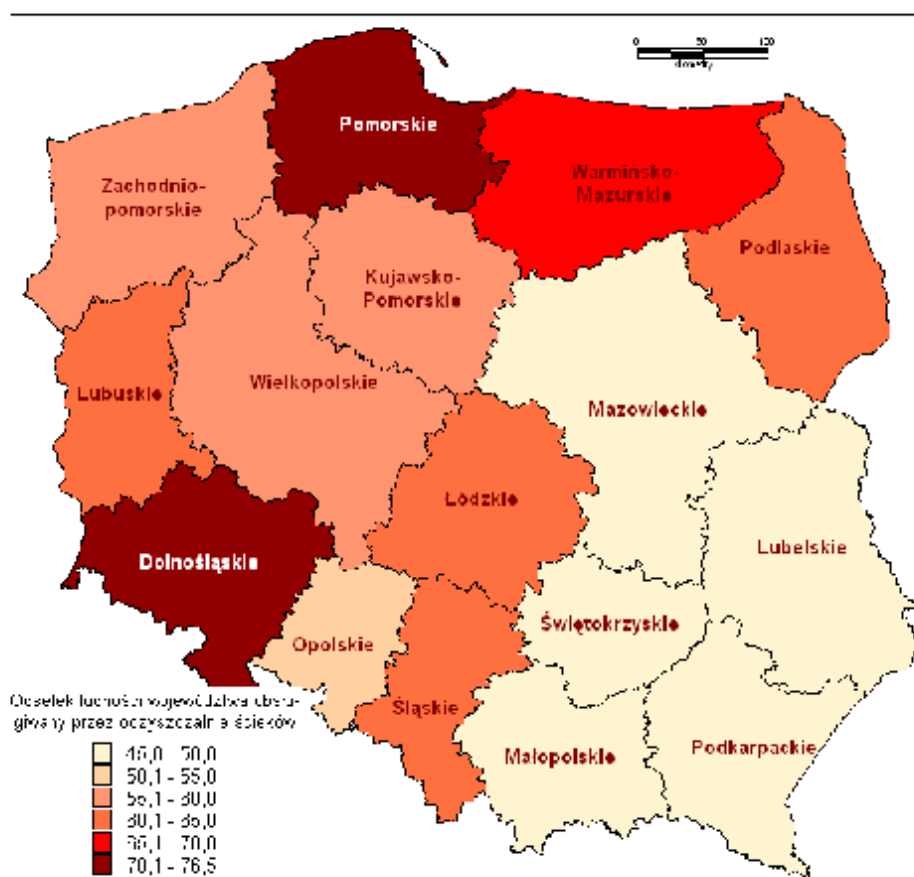
W ostatnich latach doszło do istotnych zmian w gospodarce zasobami wodnymi. Wprowadzono nowoczesny, oparty w dużym stopniu na układzie zlewniowym (a nie na podziale

kosztów kongestii, które dla całej UE szacuje się na 0,5% PKB. External costs of transport in Eastern Europe. CEI Subgroup on Environment and Transport, OECD. Zurich/Vienna 6 May 2002. Herry/Infras.

¹⁰ W odniesieniu do wielu substancji zmniejsza się udział emisji energetyki i przemysłu (np. dwutlenek azotu), wzrasta zaś znaczenie energetyki lokalnej (kotłownie lokalne, osiedlowe i piece indywidualne) w odniesieniu do emisji pyłów (w 1990 źródła te odpowiadały za 26% całkowitej emisji pyłów w Polsce, a w 1999 już za 46%) i źródeł mobilnych (przede wszystkim samochodów w odniesieniu do emisji dwutlenku azotu – w 1990 roku 37% całkowitej emisji, w 1999 roku już 42%), dwutlenku i tlenku węgla.

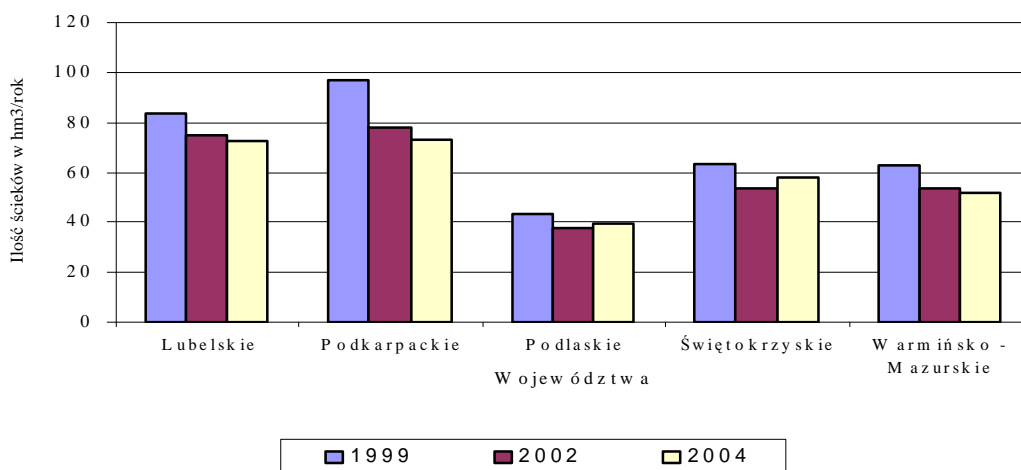
administracyjnym), system zarządzania gospodarką wodną. Zmniejszyło się zużycie wody – zarówno przez gospodarkę komunalną jak i przez przemysł; dzięki wybudowaniu w ostatnich 15 latach około 4000 oczyszczalni ścieków redukcji uległ ładunek zanieczyszczeń odprowadzanych do wód. Poziom wyposażenia w infrastrukturę kanalizacyjną i służącą do oczyszczania ścieków komunalnych i przemysłowych nie jest jednak w Polsce równomierny. Najmniejszym odsetkiem ludności obsługiwanej przez oczyszczalnie charakteryzują się województwa południowo-wschodniej Polski, w tym trzy objęte interwencją PO RPW – lubelskie, podkarpackie i świętokrzyskie (Mapa 1).

Mapa 1. Odsetek ludności województw obsługiwany przez oczyszczalnie ścieków w 2003 r.

W latach 1990-2003 ilość ścieków komunalnych odprowadzanych do wód powierzchniowych z terenu Polski zmniejszyła się o 42,8%, z 2313,9 mln m³ do 1323,7 mln m³, a ścieków przemysłowych wymagających oczyszczenia o 52,7%, z 1800,8 mln m³ do 852,1mln m³ (Ochrona ... 2005). Podobny proces redukcji ilości ścieków odprowadzanych do środowiska miał miejsce także w niektórych województwach na terenie Polski Wschodniej (rysunek 4).

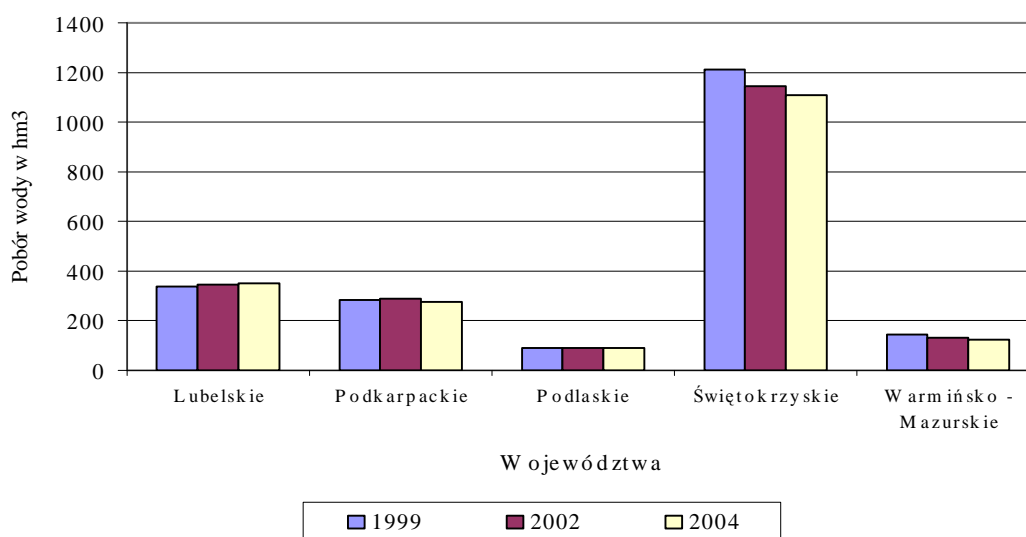
Rysunek 4. Zmiana ilości ścieków przemysłowych i komunalnych wymagających oczyszczania odprowadzanych z terenu województw Polski Wschodniej w latach 1999–2004

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Ochrona środowiska 2000, 2003, 2005*

Zmniejszenie poboru wody, zarówno na cele przemysłowe, jak i komunalne, jest wyraźnie widoczne w województwie świętokrzyskim, w pozostałych województwach pozostaje na niemal niezmiennym poziomie. Zmiany w tym zakresie przedstawiono na rysunku 5.

Rysunek 5. Zmiana wielkości poboru wody na cele przemysłowe i komunalne na terenie województw Polski Wschodniej w latach 1999–2004

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Ochrona środowiska 2000, 2003, 2005*

Przestrzenny rozkład wielkości zużycia zasobów wodnych, a co za tym idzie ilości odprowadzanych ścieków, nie jest w Polsce równomierny (tabela 5), np. w 2004 roku województwo mazowieckie odprowadzało do wód sześćdziesiąt razy więcej ścieków przemysłowych i komunalnych (wraz z wodami chłodniczymi 2458,4 hm³) niż województwo podlaskie (40,4 hm³).

Tabela 5. Pobór wody na potrzeby gospodarki narodowej i ludności w województwach Polski Wschodniej w 2004 r.

Województwa	<i>Pobór wody na potrzeby gospodarki narodowej i ludności (wody powierzchniowe i podziemne) w hektometrach sześciennych</i>
Polska	10990,1
Lubelskie	355,0
Podkarpackie	274,0
Podlaskie	88,8
Świętokrzyskie	1110,5
Warmińsko-mazurskie	124,1

Źródło: *Ochrona środowiska 2005*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2005;

W tym czasie najwięcej ścieków nieoczyszczanych odprowadzано z terenu województwa mazowieckiego (68,0 hm³), było ich ponad sześćset razy więcej niż nieoczyszczanych ścieków zrzucanych do wód na terenie województwa podlaskiego (tabela 6).

Tabela 6. Ścieki przemysłowe i komunalne wymagające oczyszczenia^{*)} w województwach Polski Wschodniej w 2004 r.

Województwa	Ogółem	Oczyszczone	<i>Nieoczyszczone</i>	
			Razem	<i>w tym odprowadzane siecią kanalizacyjną</i>
<i>w hektometrach sześciennych</i>				
Polska	2134,9	1943,1	191,8	141,3
Lubelskie	72,4	70,8	1,6	1,6
Podkarpackie	73,0	67,5	5,5	4,3
Podlaskie	39,8	39,6	0,1	0,1
Świętokrzyskie	57,9	49,3	8,6	5,6
Warmińsko-mazurskie	51,6	49,6	2,0	1,4

*) Odprowadzone do wód lub do ziemi

Źródło: *Ochrona środowiska 2005*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2005

W tabeli 7 przedstawiono szczegółowe dane na temat wielkości zrzutu ścieków w województwach Polski Wschodniej w 2004 na tle danych dla całego obszaru kraju.

Tabela 7. Wielkość zrzutu ścieków w województwach Polski Wschodniej w roku 2004

Wyszczególnienie	Polska	Województwa Polski Wschodniej		Warmińsko- mazurskie		Podlaskie		Lubelskie		Świętokrzyskie		Podkarpackie	
	ogółem	ogółem	% w stosunku do danych ogólno- krajowych	ogółem	% w stosunku do danych ogólno- krajowych	ogółem	% w stosunku do danych ogólno- krajowych	ogółem	% w stosunku do danych ogólno- krajowych	ogółem	% w stosunku do danych ogólno- krajowych	ogółem	% w stosunku do danych ogólno- krajowych
Ścieki przemysłowe i komunalne ogółem w hm ³	9119,7	1429,7	15,7	67,4	0,7	40,4	0,4	135,7	1,5	1005,3	11,0	180,9	2,0
Ścieki wymagające oczyszczenia w hm ³	2134,9	294,7	13,8	51,6	2,4	39,8	1,9	72,4	3,4	57,9	2,7	73,0	3,4

Źródło: *Ochrona środowiska 2005*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2005

Mimo redukcji ilości odprowadzanych ścieków wody powierzchniowe Polski Wschodniej są nadal w znacznym stopniu zanieczyszczone. Biorąc pod uwagę kryterium fizyko-chemiczne oraz bakteriologiczne można powiedzieć, że czystość rzek poprawiła się nieznacznie w latach 1993–2004 (mierzona procentowym udziałem wód zaliczonych do określonych klas czystości w całkowitej długości odcinków kontrolowanych). Dla kryterium fizyko-chemicznego notowany jest postęp we wskaźnikach czystości wód w rzekach. Znacznie obniżył się procentowy udział długości wód pozaklasowych w długości odcinków kontrolowanych, jednocześnie wzrósł udział odcinków wód zaliczanych do wyższej klasy czystości. Dla kryterium bakteriologicznego poprawa w latach 1990-2004 jest trwała, ale nieznaczna. W wodach rzecznych zanotowano także spadek stężenia metali ciężkich: ołowiu, chromu, miedzi.

Badania monitoringowe przeprowadzone na terenie województwa warmińsko-mazurskiego w 2004 roku wykazały¹¹, że żadna z badanych tam rzek nie prowadzi wód I lub II klasy czystości, w niemal 75% badanych przekrojach rzeki prowadziły wody najniższych klas – IV i V. Podobna jest sytuacja w województwie świętokrzyskim, w którym 60% wód rzecznych zaliczono do klasy III, 31% do klasy IV, a 9% do najniższej – V klasy¹². W województwie podlaskim¹³ również brak jest wód rzecznych I klasy czystości, a jedynie w 1% badanych prób stwierdzono występowanie wód II klasy czystości, wody III klasy stanowiły 28%, IV – 59%, a V – 12%. Podobny, zły stan wód płynących stwierdzono w województwie podkarpackim¹⁴ i lubelskim¹⁵.

¹¹ WIOŚ, 2005: Raport o stanie środowiska województwa warmińsko-mazurskiego w 2004 roku. Biblioteka Monitoringu Środowiska. Olsztyn 2005.

¹² Zarząd Województwa Świętokrzyskiego, 2005: Raport z realizacji „Programu ochrony środowiska dla województwa świętokrzyskiego”. Kielce 2005.

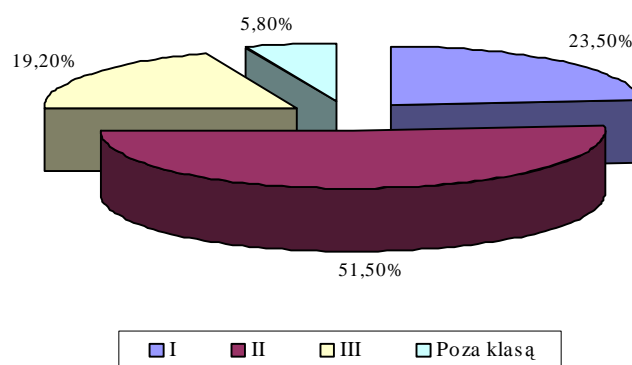
¹³ Zarząd Województwa Podlaskiego, 2005: Załącznik nr 1 do: Raport z realizacji „Programu ochrony środowiska dla województwa podlaskiego w latach 2001-2003”. Białystok 2004.

¹⁴ Zarząd Województwa Podkarpackiego, 2003: Program ochrony środowiska województwa podkarpackiego. Uwarunkowania. Rzeszów 2003.

¹⁵ Zarząd Województwa Lubelskiego, 2004: Raport z realizacji „Programu ochrony środowiska dla województwa lubelskiego w latach 2001-2003”. Lublin 2004.

Poprawa w zakresie oczyszczania ścieków w pewnym stopniu wpłynęła na jakość jezior Polski Wschodniej. Większość jezior występujących na tym terenie to jeziora eutroficzne. Na stopień eutrofizacji największy wpływ ma zagospodarowanie terenu. Najlepszym stanem charakteryzują się jeziora ze zlewni lesistych, natomiast najgorszym jeziora śródmiejskie. Większość wód w Wielkich Jeziorach Mazurskich posiada wody II (Śniardwy, Bełdany) lub III klasy czystości (Nidzkie, Tałty, Mikołajskie, Niegocin), nieco lepsza jest jakość wód jezior województwa lubelskiego (rysunek 6).

Rysunek 6. Klasyfikacja jezior badanych w 2002 roku w województwie lubelskim¹⁵

Źródło: Zarząd Województwa Lubelskiego, Lublin 2004

Badania, na terenie woj. podlaskiego, kompleksu Jeziora Długiego i Wigierskiego przeprowadzone w 2004 roku wykazały, że posiadają one wody I i II klasy (tabela 8).

Tabela 8. Klasyfikacja jezior województwa podlaskiego badanych w 2004 roku

<i>Jezioro</i>	<i>Klasa czystości</i>
Bałędzis (graniczne)	II
Dunajewo (graniczne)	I
Brożane	II
Długie Augustowskie (rez. Kalejty)	II
Białe Wigierskie	I
Pierty (Wigierskie)	II
Wigry	II

Źródło: Zarząd Województwa Podlaskiego, 2005

Jakość wód podziemnych od wielu lat zmienia się w bardzo niewielkim stopniu, dominują wody o jakości zadowalającej (III) i dobrej (II), niestety stosunkowo znaczący jest udział wód o jakości niezadowalającej (IV), tzn. 28% w roku 2005. Najmniejszy jest udział zarówno wód o jakości bardzo dobrej (I), jak i złej (V). Podobnie jak na pozostałych obszarach Polski także na terenie pięciu województw Polski Wschodniej najlepszą jakością charakteryzują się zasoby głębokich, dobrze izolowanych wód podziemnych, gorszą – wody położone blisko powierzchni terenu.

Powierzchnia ziemi

Dominującym sposobem użytkowania ziemi w Polsce Wschodniej, podobnie jak na pozostałym obszarze kraju, jest jej rolnicze wykorzystanie – udział użytków rolnych waha się od 55,2% do ponad 71% (tabela 3). Lasy i tereny zadrzewione zajmują od 23,1% do 38,7%, pozostałe tereny to obszar zajęty pod wody, budownictwo mieszkaniowe, przemysł i infrastrukturę towarzyszącą, w tym komunikacyjną i inną. (Ochrona ... 2004).

Główne zagrożenia dla powierzchni ziemi wiążą się z:

- ♦ degradacją fizyczną – przede wszystkim erozją oraz przekształcaniem gruntów rolnych i leśnych w tereny o innym przeznaczeniu,
- ♦ degradacją chemiczną – zakwaszeniem gleb, ich zasoleniem oraz w nieco mniejszym stopniu zanieczyszczeniem metalami ciężkimi,
- ♦ niewłaściwymi sposobami gospodarowania odpadami.

Zagrożenie erozją wodną i wietrzną występuje w różnym natężeniu na około 1/3 powierzchni kraju. Jest to przede wszystkim spowodowane stosowaniem niewłaściwej praktyki rolniczej i nie utrzymywaniem gleb w dobrej kondycji rolniczej i ekologicznej. Poszczególne regiony są zagrożone tym zjawiskiem w różnym stopniu, np. udział powierzchni zagrożonej erozją wietrzną w województwie podlaskim jest ponad trzykrotnie większy niż w województwie podkarpackim (tabela 9). Mniejsze różnice występują w odniesieniu do zagrożenia erozją wodną.

Tabela 9. Zagrożenie potencjalne gleb użytkowanych rolniczo erozją wietrzną oraz zagrożenie gruntów rolnych i leśnych erozją wodną powierzchniową, według województw

Województwa	Powierzchnia zagrożona erozją wietrzną		Powierzchnia zagrożona erozją wodną powierzchniową	
	w km ²	w % powierzchni ogólnej	w km ²	w % powierzchni ogólnej
Polska	86332	27,6	89074,9	28,5
Lubelskie	8928	35,5	7578,0	30,2
Podkarpackie	2232	12,5	6502,1	36,3
Podlaskie	8588	42,6	5561,1	27,6
Świętokrzyskie	4334	37,1	4867,6	41,7
Warmińsko-mazurskie	4165	17,2	7079,0	29,2

Źródło: Ochrona środowiska 2005, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2005

Inną formą przekształcenia powierzchni ziemi jest jej zamiana na użytki nieleśne i nierolne. Proces ten występuje z różnym natężeniem w różnych województwach (tabela 10). Jest on o tyle istotny, że przekształcenia te mają formę trwałą.

Tabela 10. Grunty rolne i leśne wyłączone na cele nierolnicze i nieleśne według województw w 2003 i 2004 r.

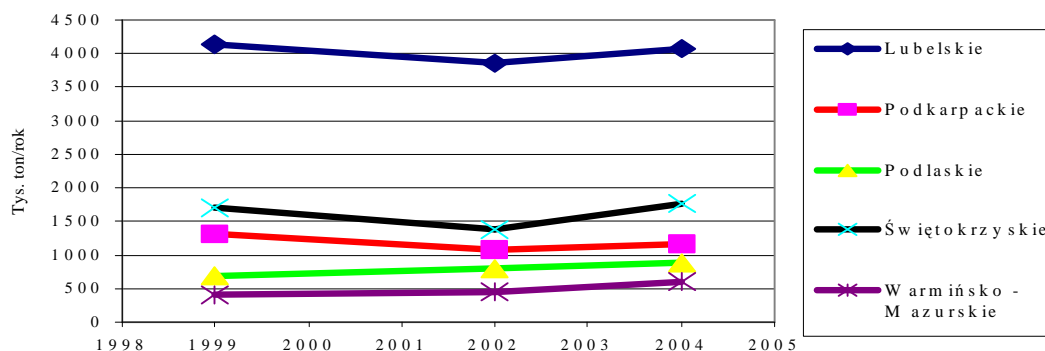
Województwa	Ogółem	Z tego grunty		Kierunki wyłączenia						
		rolne	leśne	Tereny			Użytki kopalne	Zbiornik i wodne	Inne	
				Komunikacyjne	osiedlowe	przemysłowe				
w hektarach										
Polska	2003 r.	3414	2725	689	243	1433	513	616	54	556
	2004 r.	4097	3445	652	402	1821	736	469	16	653
Lubelskie	2003 r.	69	60	9	10	29	7	7	-	16
	2004 r.	85	75	10	5	52	8	7	-	14
Podkarpackie	2003 r.	135	109	26	20	60	2	17	-	36
	2004 r.	151	123	28	50	65	6	13	-	16
Podlaskie	2003 r.	29	10	19	3	7	1	10	-	7
	2004 r.	103	41	62	35	13	3	19	-	34
Świętokrzyskie	2003 r.	83	65	18	10	36	9	7	5	15
	2004 r.	65	55	10	8	34	8	7	2	6
Warmińsko-mazurskie	2003 r.	99	94	5	8	50	13	2	-	26
	2004 r.	94	89	5	15	34	6	8	-	31

Źródło: Ochrona środowiska 2004 i 2005 Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2004 i 2005

Jakość gleb zależy od wielu czynników: oddziałują na nią m.in. intensywność wykorzystania rolniczego, emisje zanieczyszczeń z działalności przemysłowej, gospodarki komunalnej oraz komunikacji, imisja zanieczyszczeń transgranicznych. Zagrożenia te mogą mieć charakter zarówno ponadregionalny, regionalny, jak i lokalny. Zagrożenia ponadregionalne i regionalne to w Polsce Wschodniej przede wszystkim zakwaszenie gleb w wyniku depozycji kwaśnej. Lokalne zagrożenia związane są z opadaniem zanieczyszczeń wokół dużych, przemysłowych źródeł emisji, zanieczyszczeniem gleb w sąsiedztwie dróg o dużym natężeniu ruchu oraz oddziaływaniem intensywnego rolnictwa (należy jednak pamiętać, że w latach 1988-2005 znacząco spadło zużycie nawozów sztucznych, w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych – o ok. 40 %, a zmniejszyło się także zużycie środków ochrony roślin, choć w tym przypadku w ostatnich latach daje się zauważyć trend rosnący).

Jednym z problemów, których nie udało się rozwiązać w ostatnich latach jest gospodarka odpadami. Chociaż w latach 1990–2005 zmniejszyła się ilość wytwarzanych odpadów przemysłowych i wzrósł poziom ich gospodarczego wykorzystania, to gospodarka odpadami nadal jest źródłem wielu zagrożeń dla środowiska przyrodniczego. Niepokojącym zjawiskiem jest obserwowany w ostatnich latach w województwach Polski Wschodniej wzrost ilości wytwarzanych odpadów przemysłowych – z 75,5 tys. ton/rok w 2002 roku, do prawie 85 tys. ton/rok w 2004 roku. Może to sugerować, że dalszemu rozwojowi gospodarczemu towarzyszyć będzie wzrost ilości wytwarzanych odpadów. Za krótki jest to jednak okres, by uznać to za stałą tendencję. Zmiany w ilości wytworzonych odpadów przemysłowych w województwach Polski Wschodniej przedstawiono na rysunku 7.

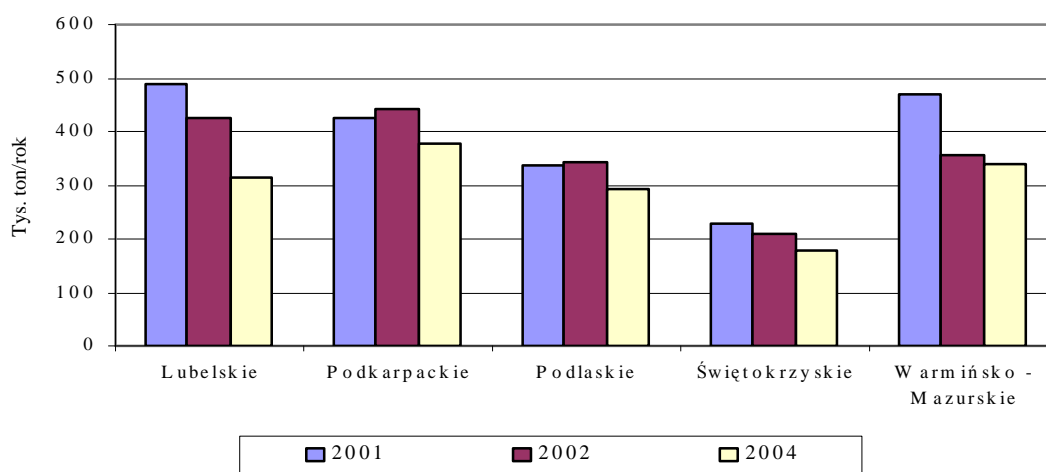
Rysunek 7. Zmiany w ilości wytwarzanych odpadów przemysłowych w województwach Polski Wschodniej w latach 1999–2004

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Ochrona środowiska 2000, 2003, 2005*

Odmienna jest sytuacja w zakresie zbieranych odpadów komunalnych, gdyż ich ilość od początku XXI wieku maleje (rysunek 8). Ze względu na niedoskonałość systemu ewidencji wytwarzanych odpadów tego typu, nie ma jednak pewności, czy w ostatnich latach maleje ilość wytwarzanych odpadów komunalnych, czy też wzrasta ich ilość zagospodarowywana w sposób niezgodny z obowiązującym prawem (rysunek 8).

Rysunek 8. Zmiany w ilości wytwarzanych odpadów komunalnych w województwach Polski Wschodniej w latach 2001–2004

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Ochrona środowiska 2000, 2003, 2005*

Dodatkowe zagrożenie powodowane przez odpady komunalne związane jest z: brakiem rozwiniętego systemu odzysku surowców wtórnych z odpadów, braku nawyków redukcji ilości odpadów u źródła (i systemów wspierających taką redukcję), dominowaniem najprostszych sposobów unieszkodliwiania odpadów (np. składowane jest ponad 90%

odpadów komunalnych), zbyt słabym systemem oddzielania odpadów niebezpiecznych ze strumienia odpadów komunalnych i przemysłowych. W 2004 r. tylko ok. 2 – 2,7% papieru, metali, szkła, tworzyw sztucznych zostało na terenie województw Polski Wschodniej wyselekcjonowanych z odpadów komunalnych. Główną metodą unieszkodliwiania odpadów komunalnych było składowanie na wysypiskach; spalaniem objęto 0,4%, a kompostowaniem 1,3% odpadów (*Ochrona ... 2005*).

Ilość odpadów – zarówno przemysłowych, jak i komunalnych, wytworzonych w poszczególnych województwach jest zróżnicowana. Bardziej szczegółowe informacje dla województw będących obiektem interwencji PO RPW przedstawiono w tabeli 11.

Tabela 11. Ilość odpadów wytwarzanych w województwach Polski Wschodniej w 2004 r

Wyszczególnienie	Polska	Województwa Polski Wschodniej		Warmińsko-mazurskie		Podlaskie		Lubelskie		Świętokrzyskie		Podkarpackie	
	ogółem	ogółem	Udział w Polsce (%)	Ogółem	Udział w Polsce (%)	ogółem	Udział w Polsce (%)	ogółem	Udział w Polsce (%)	ogółem	Udział w Polsce (%)	ogółem	Udział w Polsce (%)
Odpady przemysłowe w tys. ton/rok	124029,5	8484,3	6,8	594,4	0,5	887,4	0,7	4072,2	3,3	1761,0	1,4	1169,3	0,9
Odpady komunalne w tys. ton/rok	9515,9	1573,9	16,5	332,2	3,5	289,3	3,0	306,6	3,2	175,4	1,8	370,4	3,9

Źródło: *Ochrona środowiska 2005*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2005

Powierzchnia gruntów zdewastowanych i zdegradowanych w wyniku tych różnych, negatywnych oddziaływań wyniosła w skali całego kraju w 2003 roku 70.683 ha (ok. 3% powierzchni gleb ogółem) i była niższa o 24,5% od tej powierzchni w 1990 r. (*Ochrona ... 2004*). Na terenie Polski Wschodniej największa ilość tego typu obszarów występowała w województwie warmińsko-mazurskim (ok. 7% całkowitej powierzchni gleb wymagających rekultywacji w Polsce i 28 % takich terenów w Polsce Wschodniej). Udział tego typu terenów w województwach Polski Wschodniej wynosił ok. 25% całkowitej powierzchni gruntów wymagających rekultywacji w Polsce (tabela 12).

Tabela 12. Grunty zdewastowane i zdegradowane wymagające rekultywacji i zagospodarowania według województw w 2004 r.

Województwa	Grunty wymagające rekultywacji		
	Ogółem	Zdewastowane	Zdegradowane
	w hektarach		
Polska	6755	62053	5497
Lubelskie	3445	3234	211
Podkarpackie	2691	2638	53
Podlaskie	2848	2752	96
Świętokrzyskie	2940	2576	64
Warmińsko-mazurskie	4962	4840	122

Źródło: *Ochrona środowiska 2005*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2005

Ochrona przyrody i różnorodności biologicznej

Obszar Polski Wschodniej ma ogromne znaczenie dla zapewnienia właściwego poziomu ochrony różnorodności biologicznej oraz zapewnienia właściwego funkcjonowania systemu przyrodniczego w całym kraju. Jest to spowodowane zarówno niezwykle bogactwem zasobów przyrody ożywionej i nieożywionej na tym terenie, jak i ich – w porównaniu z innymi regionami Polski – bardzo dobrym stanem zachowania. Spowodowało to, że na tym obszarze występuje prawie 40% wszystkich obszarów objętych w Polsce różnymi formami ochrony. Niemal 55% powierzchni polskich rezerwatów biosfery i ponad 59% obszarów chronionych Konwencją Ramsar w Polsce zlokalizowanych jest na tym terenie. Wskazuje to z jednej strony na ogromne znaczenie przyrodnicze tych terenów, z drugiej strony na możliwe ograniczenia i potencjalne konflikty wynikające z potrzeb rozwoju niektórych dziedzin gospodarki i związanych z nimi rodzajów działalności.

Tereny chronione

Na terenie województw Polski Wschodniej znajduje się 9 parków narodowych, 44 parki krajobrazowe oraz 439 rezerwatów przyrody, a także kilkadziesiąt obszarów chronionego krajobrazu, kilkanaście tysięcy pomników przyrody oraz kilkaset innych obszarów i obiektów chronionych (użytki ekologiczne, zespoły przyrodniczo-krajobrazowe i stanowiska dokumentacyjne przyrody nieożywionej). Łącznie obszary chronione różnej rangi zajmują blisko 40% powierzchni województw Polski Wschodniej. We wszystkich kategoriach obszarów chronionych ich udział w powierzchni województw Polski Wschodniej jest wyższy od udziału obszarów chronionych w powierzchni kraju. Szczególnie dużą powierzchnię obszary chronione zajmują w woj. świętokrzyskim: ponad 60% jego terytorium. (tabela 13).

Tabela 13. Obszary w Polsce Wschodniej objęte ochroną prawną w 2004 roku

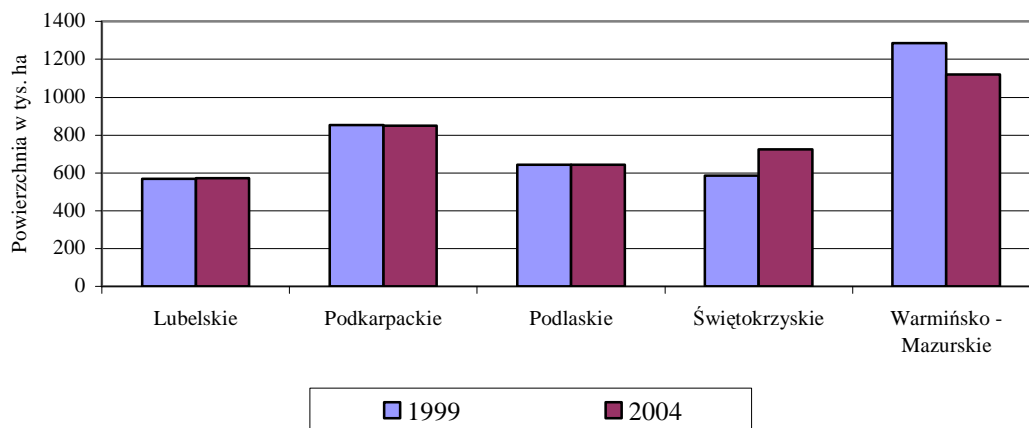
Wyszczególnienie	Polska		Województwa Polski Wschodniej		Warmińsko-mazurskie		Podlaskie		Lubelskie		Świętokrzyskie		Podkarpackie	
	powierzchnia w tys. ha	% powierzchni ogólnej	powierzchnia w tys. ha	% powierzchni ogólnej	powierzchnia w tys. ha	% powierzchni ogólnej	powierzchnia w tys. ha	% powierzchni ogólnej	powierzchnia w tys. ha	% powierzchni ogólnej	powierzchnia w tys. ha	% powierzchni ogólnej	powierzchnia w tys. ha	% powierzchni ogólnej
Obszar	31268	100	9905	100	2419	100	2019	100	2512	100	1171	100	1784	100
Obszary chronione ogółem*	10168	32,5	3908	39,5	1119	46,2	644	31,9	572	22,8	725	61,9	848	47,5
Parki narodowe	317,4	1,01	164,5	1,66	-	-	92,1	4,56	18,2	0,72	7,6	0,64	46,6	2,61
Rezerваты przyrody	162,4	0,52	77,7	0,78	29,8	1,23	22,9	1,13	11,6	0,46	2,8	0,23	10,7	0,60
Parki krajobrazowe	2517,2	8,05	856,9	8,65	140,1	5,79	83,5	4,13	233,6	9,30	126,8	10,83	272,9	15,30

* Podane wartości obejmują powierzchnię wszystkich obszarów chronionych, łącznie z obiektami utworzonymi na mocy uchwał rad gmin, ale bez obszarów Natura 2000.

Źródło: *Ochrona środowiska 2005*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2005

Zmiany w powierzchni terenów chronionych przedstawiono na rysunku 9.

Rysunek 9. Zmiany powierzchni terenów chronionych w woj. Polski Wschodniej 1999–2004

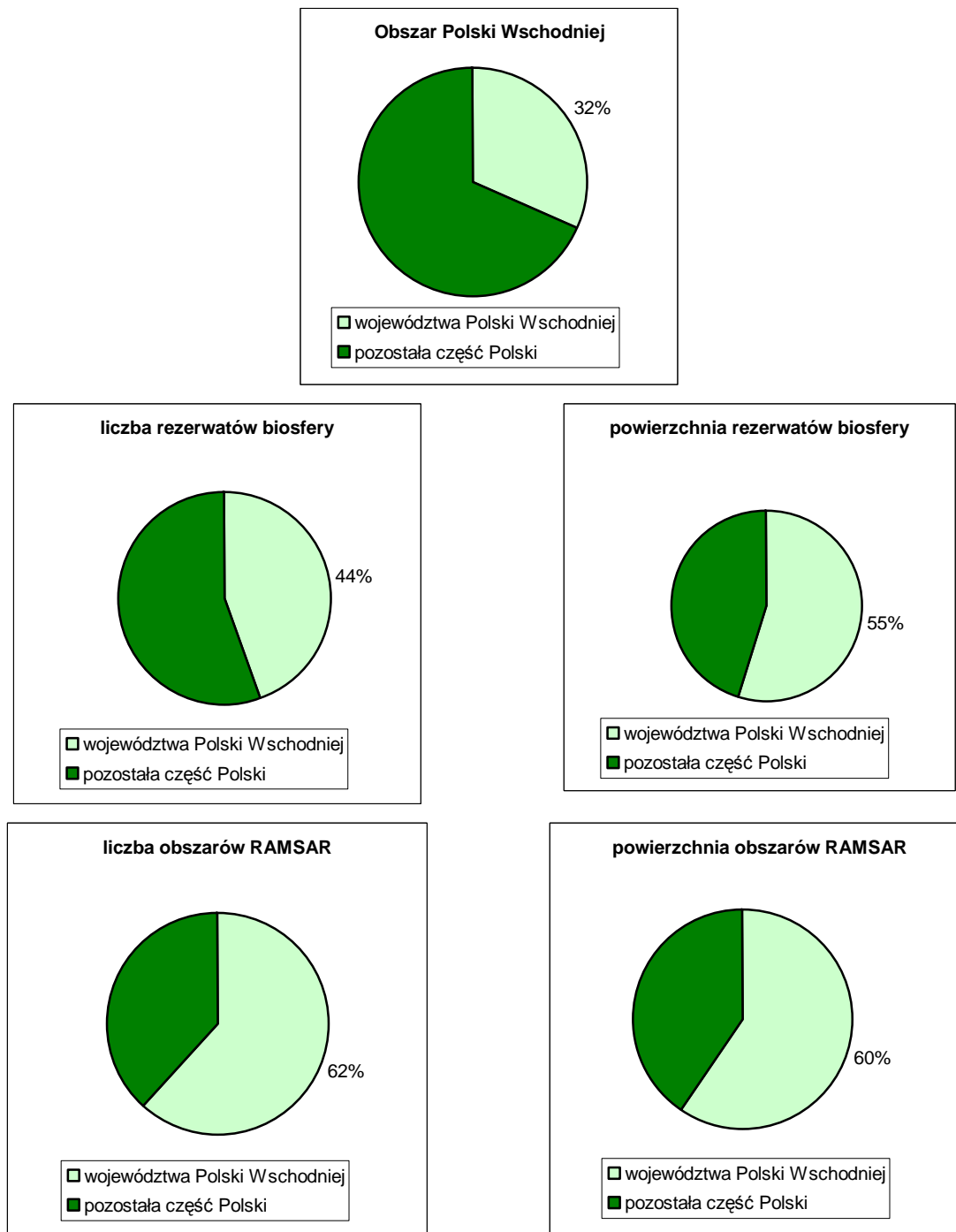

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Ochrona środowiska 2002*, *2005*

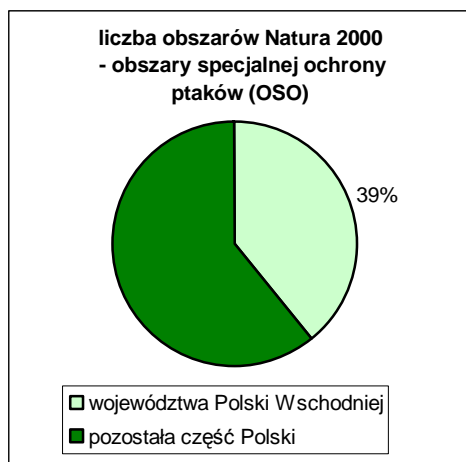
Spośród obszarów chronionych na obszarze Polski Wschodniej szczególne znaczenie i rangę mają znane w Europie i na świecie parki narodowe Białowiecki i Biebrzański. Pierwszy z nich chroni ostatni na naszym kontynencie pierwotny las niżowy o naturalnym charakterze oraz ostatnią europejską naturalną ostoję żubra, w drugim zaś ochronie podlega jedyny w Europie Środkowej i Zachodniej naturalny ekosystem szerokiej bagiennej doliny rzecznej. Parki narodowe: Białowiecki, Poleski i Bieszczadzki są jednocześnie rezerwatami biosfery, zaś parki: Biebrzański, Wigierski, Narwiański i Poleski są jednocześnie obszarami chronionymi na mocy Konwencji Ramsarskiej. Białowiecki Park Narodowy jest ponadto wpisany na listę światowego dziedzictwa UNESCO, jako jedyny na tej liście obiekt przyrodniczy z terenu Polski. Rezerwatem biosfery położonym na obszarze Polski Wschodniej jest także rezerwat „Jezioro Łuknajno” (ostoja łabędzia niemego). Miarą przyrodniczej wartości Polski Wschodniej może być również występowanie na tym obszarze trzech rezerwatów biosfery o zasięgu transgranicznym: „Puszcza Białowiecka”, „Karpaty Wschodnie” i „Polesie Zachodnie”. Spośród 13 krajowych obszarów objętych ochroną Konwencji Ramsarskiej, osiem znajduje się na terenie województw Polski Wschodniej: Jezioro Drużno, Jezioro Karaś, Jezioro Łuknajno i Jezioro Oświn w woj. warmińsko-mazurskim, Wigierski Park Narodowy, Biebrzański Park Narodowy i Narwiański Park Narodowy w woj. podlaskim oraz Poleski Park Narodowy w woj. lubelskim.

Obszary chronione w Polsce Wschodniej o znaczeniu międzynarodowym przedstawiono w postaci poniższych wykresów (rysunek 10), a szczegółowe dotyczące ich dane zamieszczono w tabeli stanowiącej załącznik 1.

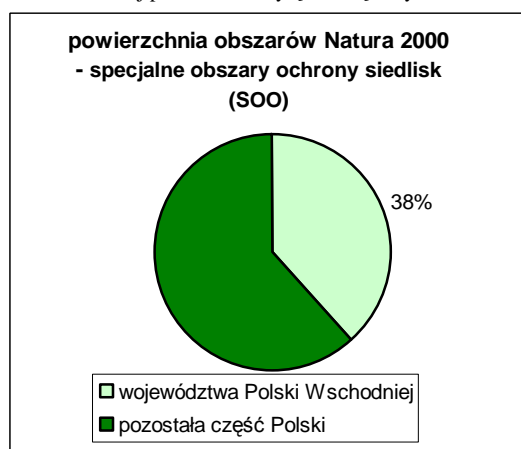
Rysunek 10. Udział wybranych form ochrony przyrody położonych na terenie województw Polski Wschodniej w ich całkowitej liczbie i powierzchni w Polsce¹⁶

¹⁶ Większość przedstawionych danych odnosi się do roku 2004. Dane odnoszące się do obszarów Natura 2000 przedstawiono wg informacji z października 2006 r. Patrz też załącznik 1.

Udział procentowy Polski Wschodniej przedstawiono w stosunku do całkowitej powierzchni wyłącznie lądowych OSO.

Udział procentowy przedstawiono w stosunku do całkowitej powierzchni wyłącznie lądowych SOO.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Ochrona środowiska 2005*, GUS, Warszawa 2005
Realizacja Programu Natura 2000. Sieć Natura 2000 – ograniczenie rozwoju społeczności lokalnych.
Materiał na posiedzenie Sejmowej Komisji Ochrony Środowiska. Ministerstwo Środowiska, Warszawa 2006.

Także jeśli chodzi o obszary Natura 2000, to w województwach Polski Wschodniej jest ich relatywnie więcej, niż w pozostałej części kraju. Znajduje się tu ponad 40% ogólnej powierzchni wszystkich krajowych obszarów specjalnej ochrony ptaków (OSO)¹⁷, ale ponad 55% OSO zlokalizowanych w lądowej części kraju. Udział Polski Wschodniej w ogólnej powierzchni wstępnie proponowanych przez Rząd RP specjalnych obszarów ochrony siedlisk (SOO)¹⁸ jest też znaczny i stanowi ok. 30%, ale udział ten w powierzchni lądowych SOO jest większy i stanowi ponad 38%. Również duża ilość projektowanych obszarów Natura 2000 (proponowanych w ramach tzw. Shadow List) położona jest na terenie Polski Wschodniej – trzeba się liczyć z ok. dwukrotnym powiększeniem liczby tych obszarów i dosyć znacznym powiększeniem powierzchni przez nie zajmowanej. Obszary z Shadow List są, i należy się

¹⁷ Obszary oficjalnie powołane Rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 21.07.2004 r. w sprawie obszarów specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 (Dz. U. 2004 nr 229 poz. 2313).

¹⁸ Obszary zaproponowane przez Rząd RP w momencie wstąpienia Polski do UE (maj 2004 r.).

liczyć z tym, że będą w dalszym ciągu, stopniowo włączane na listy oficjalne¹⁹ w miarę postępu negocjacji z Komisją Europejską i w miarę kompletowania wymaganej dla ich powołania dokumentacji.

Poniżej przedstawiono mapy (1 i 2) zasięgu obszarów Natura 2000 – proponowanych do utworzenia przez organizacje pozarządowe na podstawie Dyrektywy „ptasiej” (stan na rok 2004) oraz na podstawie Dyrektywy „siedliskowej” (stan na marzec 2006)²⁰.

Mapa 2. Proponowane ostoje ptaków o znaczeniu międzynarodowym, które powinny zostać wyznaczone jako obszary specjalnej ochrony ptaków (OSO) do sieci Natura 2000 (stan na rok 2004)

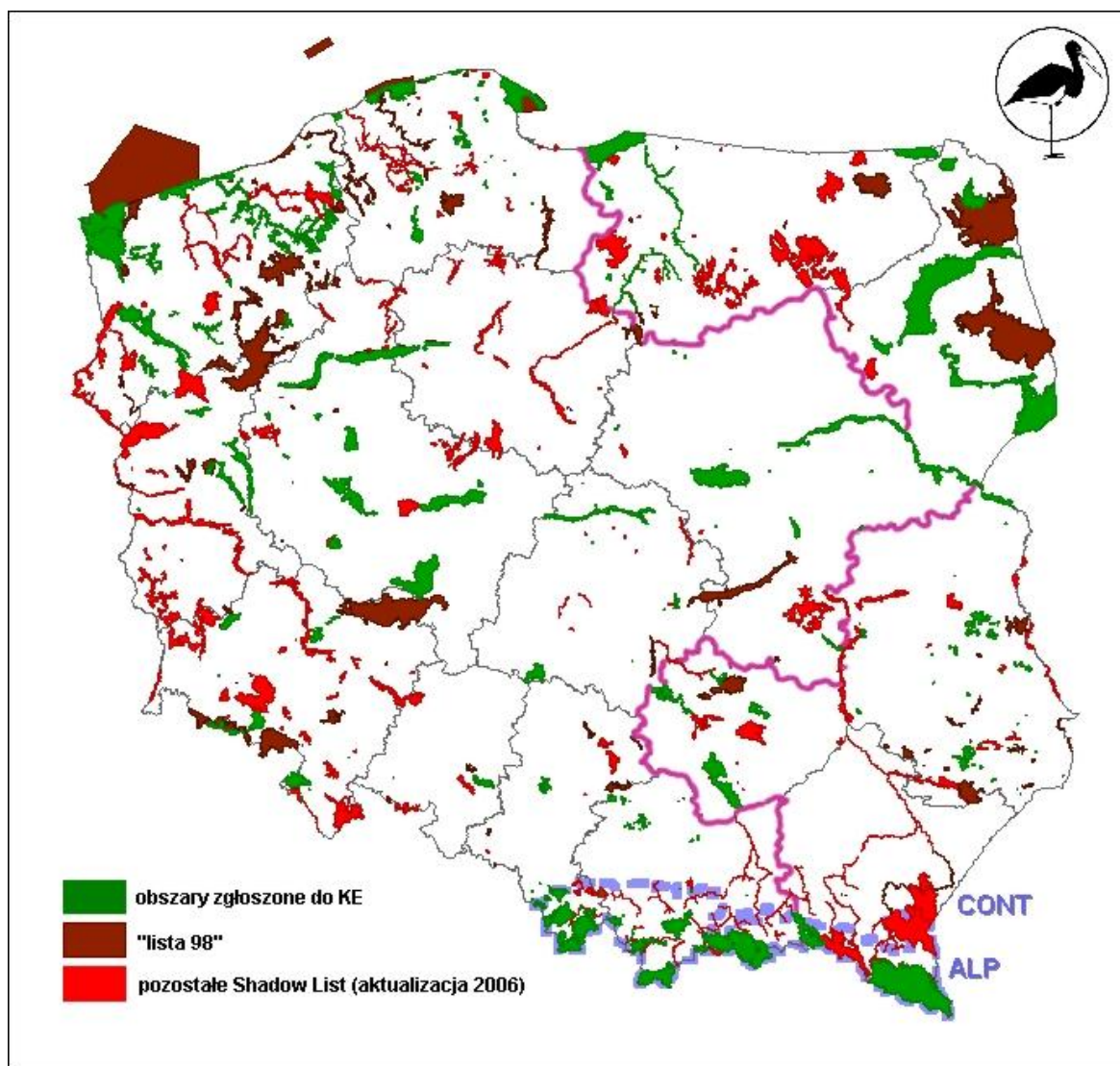

Źródło: Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków, 2004 r.
Mapa przygotowana na podkładzie cyfrowej mapy topograficznej Polski
wydanej przez firmę IMAGIS w skali 1:500 000.

¹⁹ Np. Rząd RP zgłosił w styczniu 2006 r. 9 dodatkowych specjalnych obszarów ochrony siedlisk z tzw. regionu alpejskiego i zaproponował powiększenie jednego obszaru – to obszar z woj. podkarpackiego, a w ramach zgłoszenia przez Rząd RP we wrześniu 2006 r. listy 48 dodatkowych specjalnych obszarów ochrony siedlisk z tzw. regionu kontynentalnego 12 obszarów zgłoszonych zostało z terenu Polski Wschodniej.

²⁰ W odniesieniu do obszarów „ptasich” propozycja ta została częściowo zrealizowana poprzez zatwierdzenie obszarów Rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 21.07.2004 r. w sprawie obszarów specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 (Dz. U. 2004 nr 229 poz. 2313). Obecnie (grudzień 2006) zgłoszono kolejnych 76 obszarów „ptasich” do konsultacji międzyresortowych. W odniesieniu do obszarów „siedliskowych” przedstawiona na mapie propozycja zawiera zarówno obszary zgłoszone przez rząd do Komisji Europejskiej, jak i obszary z tzw. Shadow List. Zgłoszono również do konsultacji (listopad 2006) 11 nowych obszarów w rejonie alpejskim (nie wszystkie znajdują się na przedstawionej mapie).

Mapa 3. Proponowane obszary, które powinny zostać wyznaczone jako specjalne obszary ochrony siedlisk (OSO) do sieci Natura 2000 (stan na marzec 2006)

Źródło: *Propozycja optymalnej sieci obszarów Natura 2000 w Polsce – „Shadow List”*, KP, OTOP, PTOPI Salamandra, WWF Polska, Warszawa 2006

Korytarze ekologiczne

Przez teren Polski Wschodniej przebiega kilka korytarzy ekologicznych o znaczeniu międzynarodowym. Należą do nich doliny największych rzek: Wisły, Bugu, Narwi i Biebrzy. Doliny tych rzek, jako jedne z nielicznych tej wielkości w Europie, zachowały w dużym stopniu swój naturalny charakter, są „oazami” różnorodności biologicznej, a także ostojami i ważnymi szlakami migracji rzadkich gatunków roślin i zwierząt. Ważnym międzynarodowym korytarzem ekologicznym jest także rejon Zalewu Wiślanego w woj. warmińsko-mazurskim, stanowiący część szlaku wędrówek ptaków, wiodącego wzdłuż wybrzeża Bałtyku.

Oprócz wymienionych korytarzy ekologicznych, których osią są rzeki, na obszarze objętym Programem występują także inne istotne korytarze migracji zwierząt²¹. Jest to Korytarz Wschodni przebiegający wzdłuż wschodniej granicy Polski Doliną Bugu do Puszczy Knyszyńskiej, a także wschodnie odcinki głównych korytarzy migracyjnych w Polsce:

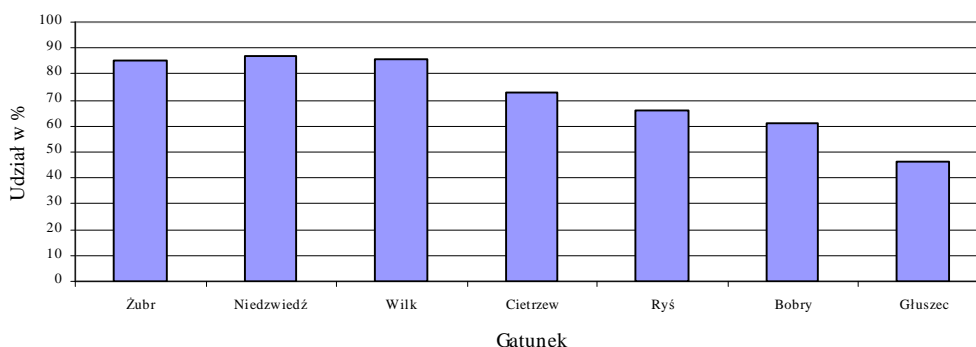
- ♦ Korytarza Północnego, przebiegającego przez Puszcze Białowieską, Knyszyńską, Augustowską, Dolinę Biebrzy, Puszcze Piską a następnie Lasy Napiwodzko-Ramuckie i dalej w kierunku Doliny Dolnej Wisły,
- ♦ Korytarza Północno-Centralnego, przebiegającego przez Puszcze Białowieską, Puszcze Mielnicką, Doliną rzeki Nurzec i dalej w kierunku północno-zachodnim,
- ♦ Korytarza Południowo-Centralnego, łączącego Roztocze z Lasami Janowskimi poprzez tereny w obrębie Wrzelińskiego Parku Krajobrazowego, ciągnącego się do Puszczy Świętokrzyskiej, i dalej przebiegającego na zachód,
- ♦ Korytarza Południowego obejmującego Bieszczady, Góry Słonne, Pogórze Przemyskie,
- ♦ Korytarza Karpackiego obejmującego Bieszczady i Beskidy.

Cenne, rzadkie i zagrożone siedliska i gatunki

Do najcenniejszych zbiorowisk występujących wyłącznie na obszarze Polski Wschodniej należą borealna świerczyna na torfie, wschodniokarpackie łąki górskie (połoniny) i wschodniokarpackie subalpejskie zarośla z olchą kosą. Dla szeregu innych siedlisk, ekosystemów i fitocenoz Polska Wschodnia jest najważniejszym miejscem występowania w kraju. Należą do nich m.in. wyżynny jodłowy bór mieszany, jegiel (świerkowo-dębowy bór mieszany wilgotny), kontynentalne torfowiska wysokie, murawy kserotermiczne oraz torfowiska węglanowe.

Na obszarze Polski Wschodniej znajdują się najważniejsze bądź jedyne w kraju ostoje i siedliska licznych chronionych i rzadkich gatunków roślin i zwierząt, w tym również tych najbardziej zagrożonych, umieszczonych w krajowych i międzynarodowych Czerwonych Księgach (rysunek 11).

Rysunek 11. Udział liczby przedstawicieli gatunków chronionych występujących w Polsce Wschodniej do całkowitej ich ilości w Polsce (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Ochrona środowiska 2005*

²¹ Wyznaczone przez zespół Zakładu Badania Ssaków Polskiej Akademii Nauk w Białowieży - Jędrzejewski W., Nowak S., Kurek R., Mysłajek R., Stachura K., *Zwierzęta a drogi. Metody ograniczania negatywnego wpływu dróg na populacje dzikich zwierząt*, Zakład Badania Ssaków Polskiej Akademii Nauk, Białowieża 2004.

Do najcenniejszych gatunków roślin występujących w naszym kraju wyłącznie na obszarze Polski Wschodniej należą następujące gatunki z Polskiej Czerwonej Księgi Roślin: podejrzon wirginijski, ciemiernik czerwony, tojad wiechowaty, tojad niski, miłek szkarłatny, jaskier illiryjski, stulisz miotłowy, wieczornik śnieżny, gęsiówka uszkowata, rezeda mała, szczodrzeniec zmienny, groszek pannoński, szyplin jedwabisty, len austriacki, wawrzynek główkowy, dziurawiec wytworny, fiołek torfowy, przewiercień cienki, różanecznik żółty, przytulia trójdzielna, żmijowiec czerwony, przetacznik zwodny, starzec wielkolistny, jęczyczka syberyjska, dziewięciol popłocholistny, ostrożeń siedmiogrodzki, sierpik różnolistny, chaber Kotschyego, przesiąkra okółkowa, ciemiężca czarna, szachownica kostkowata, kosaciec bezlistny, kostrzewa nibyowcza, sesleria Bielza, turzyca wąskolistna, turzyca życiowa, turzyca szczupła, turzyca kulista, turzyca dacka, turzyca skalna, miodokwiat krzyżowy i kukuczka kapturkowata. Dla kolejnych rzadkich gatunków z Polskiej Czerwonej Księgi Roślin, Polska Wschodnia jest najważniejszym krajowym miejscem występowania. Należą do nich: brzoza niska, wierzba lapońska, wierzba borówkolistna, chamedafne północna, tojad wschodniokarpacki, pszonaczek wschodni, aldrowanda pęcherzykowata, skalnica tofowiskowa, wiśnia karłowata, len włochaty, wielosił błękitny, czarcikęsik Kluka, konietlica syberyjska, wełnianeczka alpejska, wełnianka delikatna, turzyca luźnokwiatowa, storczyk Ruthego, storczyk drobnokwiatowy i wiatlik błotny. Wśród wymienionych wyżej rzadkich gatunków roślin wyraźnie dominują gatunki należące do trzech grup: borealne relikty polodowcowe, rośliny ciepłolubne i stepowe oraz gatunki wschodniokarpackie.

Do najcenniejszych gatunków z Polskiej Czerwonej Księgi Zwierząt występujących wyłącznie na obszarze Polski Wschodniej należą ryjówka białowieska, smużka stepowa, tchórz stepowy, norka europejska, suseł perełkowany, zajęc bielak, orlik grubodzioby, orzełek włochaty, pustuleczka, puszczyk mszarny, brodziec pławny i wąż Eskulapa. Dla kolejnej grupy cennych gatunków zwierząt z wyżej wymienionej Czerwonej Księgi, Polska Wschodnia jest najważniejszym obszarem występowania, kluczowym dla przetrwania ich populacji. Należą do nich: żubr, niedźwiedź, wilk, ryś, gadożer, orlik krzykliwy, sowa błotna, cietrzew, mewa mała, kulon, batalion, dubelt, żoła, dzięcioł białogrzbiety, dzięcioł trójpalczasty i wodniczka. Ich ochrona na tym obszarze będzie miała kluczowe znaczenie dla możliwości przetrwania tych gatunków na terenie naszego kraju (tabela 14).

Tabela 14. Stan liczebny wybranych, rzadkich gatunków zwierząt w Polsce Wschodniej w 2004 roku

Wyszczególnienie	Polska	Województwa Polski Wschodniej	Warmińsko-mazurskie	Podlaskie	Lubelskie	Świętokrzyskie	Podkarpackie
żubr	861	732	69	450	-	-	213
łoś	3896	2377	583	1073	540	87	94
niedźwiedź	136	110	-	-	-	-	110
wilk	719	620	70	150	150	-	250
ryś	213	140	10	50	10	-	70
bóbr	41823	25375	5000	11525	1850	3500	3500
cietrzew	1817	1334	450	720	64	100	-
bocian biały	95872	52174	18320	15506	11676	1646	5026

Źródło: Ochrona środowiska 2005, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2005

Różnorodność biologiczna na terenach rolniczych Polski Wschodniej

Obszar Polski Wschodniej, z przewagą terenów rolniczych, użytkowanych w dużej części ekstensywnie, jest także znaczącym w kraju, a także w skali Europy, obszarem zachowania cennych fitocenoz segetalnych (chwastów) i gatunków związanych z tradycyjnym rolnictwem. W ostatnich latach w całej Europie nastąpił dramatyczny spadek wielkości populacji pospolitych gatunków związanych z uprawami rolnymi i tradycyjnym krajobrazem rolniczym. Należą do nich np. takie gatunki ptaków jak: ortolan, skowronek, trznadel, świergotek polny, przepiórka, kuropatwa, derkacz, mazurek i wróbel domowy. Populacja tych gatunków zmniejszyła się również w Polsce, jednak na terenie Polski Wschodniej są one najliczniejsze. Do gatunków takich należy też m.in. bocian biały, którego populacja w Polsce jest najliczniejsza w Europie, zaś w obrębie kraju gatunek ten najliczniej występuje na obszarze województw warmińsko-mazurskiego i podlaskiego.

Walory kulturowe Polski Wschodniej

Zabytki

Spośród 61 793 obiektów nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków w Polsce (stan na 30 września 2006 r.) w województwach Polski Wschodniej znajduje się łącznie 15 864 obiektów, czyli nieco ponad 25%. Liczby obiektów wpisanych do rejestru zabytków w poszczególnych województwach przedstawiają się następująco: w woj. warmińsko-mazurskim – 5311 (8,6%), w woj. podlaskim – 2178 (3,5%), lubelskim – 3516 (5,7%), świętokrzyskim – 1519 (2,5%) i podkarpackim – 3444 (5,6%).

Na omawianym obszarze znajduje się szereg niezwykle cennych obiektów i zespołów zabytkowych. O ich randze świadczyć może posiadany przez nie status obiektów cennych w skali międzynarodowej lub krajowej. Na obszarze Polski Wschodniej znajduje jeden obiekt zabytkowy wpisany na Listę Dziedzictwa Ludzkości UNESCO – jest nim Stare Miasto w Zamościu (woj. lubelskie). Ponadto znajduje się tutaj część obiektów wpisana na tę listę pod nazwą „Drewniane kościoły Południowej Małopolski i Podkarpacia”; należą do nich drewniane kościoły w Haczowie i Bliznem w woj. podkarpackim (pozostałe obiekty wpisane na listę pod tą nazwą leżą w woj. małopolskim). Polska złożyła także oficjalną propozycję umieszczenia na Liście UNESCO kolejnego obiektu z terenu Polski Wschodniej – jest nim Kanał Augustowski (woj. podlaskie).

Spośród 30 najcenniejszych zespołów zabytkowych w Polsce, uznanych na mocy rozporządzeń prezydenta RP za pomniki historii, na terenie Polski Wschodniej znajduje się sześć obiektów. Są to:

- ◆ Zespół katedralny we Fromborku (woj. warmińsko-mazurskie),
- ◆ Stare Miasto w Zamościu (woj. lubelskie),
- ◆ Zespół zabudowy Kazimierza Dolnego nad Wisłą (woj. lubelskie),
- ◆ Zespół zamkowo-parkowy w Łańcucie (woj. podkarpackie),
- ◆ Zespół klasztorny bernardynów w Leżajsku (woj. podkarpackie),
- ◆ Neolityczne kopalnie krzemienia w Krzemionkach Opatowskich (woj. świętokrzyskie).

Oprócz wymienionych, do najcenniejszych obiektów i zespołów zabytkowych na obszarze Polski Wschodniej należą:

w województwie warmińsko-mazurskim:

- ♦ zespół zabudowy Starego Miasta w Olsztynie,
- ♦ zamek biskupów warmińskich w Lidzbarku Warmińskim,
- ♦ zespół kościelny w Świętej Lipce;

w województwie podlaskim:

- ♦ pałac Branickich w Białymstoku,
- ♦ zespół klasztorny kamedułów w Wigrach,
- ♦ zespół małomiasteczkowej zabudowy Tykocina;

w województwie lubelskim:

- ♦ zespół zabudowy Starego Miasta w Lublinie,
- ♦ zespół zabudowy Starego Miasta na Górze Chełmskiej w Chełmie,
- ♦ zespół pałacowy w Puławach,
- ♦ tereny hitlerowskich obozów zagłady w Majdanku, Sobiborze i Bełżcu;

w województwie świętokrzyskim:

- ♦ zespół zabudowy Starego Miasta w Sandomierzu,
- ♦ pałac biskupi w Kielcach,
- ♦ ruiny zamku Krzyżtopór w Ujeździe,
- ♦ zespół małomiasteczkowej zabudowy Szydłowa z pierścieniem murów miejskich,
- ♦ zespół klasztorny benedyktynów na Świętym Krzyżu,
- ♦ opactwo cystersów w Wąchocku,
- ♦ opactwo cystersów w Jędrzejowie,
- ♦ opactwo cystersów w Koprzywnicy;

w województwie podkarpackim:

- ♦ zespół zabudowy Starego Miasta w Przemyślu,
- ♦ zespół zabudowy Starego Miasta w Jarosławiu,
- ♦ zespół zabudowy Starego Miasta w Krośnie,
- ♦ zamek Leszczyńskich w Baranowie Sandomierskim,
- ♦ zespół zamkowy w Krasieczynie,
- ♦ zespół drewnianej zabudowy małomiasteczkowej w Próchniku.

Krajobraz kulturowy

Na terenie Polski Wschodniej szczególnie w małych miastach zachowany jest często nadal średniowieczny układ urbanistyczny, wraz z zabudową rynków miejskich oraz zespołami pałacowo-parkowymi lub zamkowymi. Zachowane obiekty architektury (świeckiej i wyznaniowej) stanowią unikalną i cenną reprezentację różnorodności kulturowej.

Województwa Polski Wschodniej to ostatnie w kraju obszary, gdzie znajdują się rozległe tereny z zachowanym, unikatowym w Polsce i w Europie, tradycyjnym kulturowym

krajobrazem rolniczym, z przewagą sprzyjającej zachowaniu różnorodności biologicznej ekstensywnej gospodarki rolnej oraz zachowanymi zabytkowymi układami osadniczymi i zespołami zabytkowej zabudowy wiejskiej. Szczególnie cenne są pod tym względem obszary wschodnich części województw podlaskiego i lubelskiego, gdzie zachowały się unikatowe XVI-wieczne układy przestrzenne wsi-ulicówek, z zachowaną w niektórych rejonach niemal kompletną tradycyjną drewnianą zabudową. Kompleksy drewnianej zabudowy wsi we wschodniej części woj. podlaskiego są największe w kraju i należą do najlepiej zachowanych. W województwie podkarpackim w niektórych rejonach, szczególnie na Pogórzu i w rejonie Beskidu Niskiego, zachowały się znakomicie wkomponowane w krajobraz wsie górskie i podgórskie z zachowanymi elementami tradycyjnej zabudowy oraz drewnianymi świątyniami i kapliczkami. Na terenie województwa warmińsko-mazurskiego znajdują się natomiast liczne miejscowości, wsie i miasteczka z tradycyjną zabudową murowaną, z budynkami z czerwonej cegły, nakrytymi dachami z czerwonej dachówki, a także budowle o oryginalnej konstrukcji szachulcowej i podcieniowej.

Wsie i miasteczka Polski Wschodniej, zwłaszcza na obszarach oddalonych od głównych szlaków komunikacyjnych i większych miast, są doskonale wpasowane w otaczający je krajobraz naturalny, półnaturalny i rolniczy, tworząc cenne kompleksy harmonijnego krajobrazu kulturowego. Kompleksy takie, zajmujące znaczne obszary na omawianym terenie, są jednak pozbawione formalnej ochrony prawnej i z tego powodu są zagrożone. Tak więc w procesie ich wyposażania w niezbędną infrastrukturę techniczną te walory trzeba brać pod uwagę, aby zachować ich wartości kulturowe – zarówno w celach ochrony dziedzictwa kulturowego tych obszarów, oraz jako ważny element rozwoju gospodarczego poprzez turystykę.

Duże walory estetyczne oraz ogromne znaczenie dla zachowania różnorodności biologicznej mają, także pozbawione formalnej ochrony prawnej, a dominujące w wielu rejonach Polski Wschodniej (szczególnie w południowej jej części), rozległe obszary tradycyjnego rolnictwa z charakterystyczną mozaiką porozdzielanych miedzami niewielkich pól z różnymi rodzajami upraw, łąk, mokradeł, nieużytków, niewielkich kompleksów leśnych, zadrzewień śródpolnych i pojedynczych starych drzew. Takie tereny, unikatowe w Europie, także w Polsce są coraz rzadsze, tym bardziej stanowią ważki walor dla rozwoju turystyki – zwłaszcza agro- i ekoturystyki.

4. PROGNOZA ODDZIAŁYWANIA NA ŚRODOWISKO PROJEKTU PO RPW

4.1. Ocena uwzględnienia w projekcie Programu zasad zrównoważonego rozwoju i zagadnień ochrony środowiska

1. Czy diagnoza sytuacji gospodarczej, społecznej i środowiskowej (w tym SWOT) w wystarczający sposób uwzględnia zagadnienia związane ze zrównoważonym rozwojem i ochroną środowiska?

Ocena

W ramach diagnozy sytuacji społeczno-gospodarczej zawartej w projekcie PO RPW analizowanych jest szereg zagadnień społecznych i gospodarczych. W znacznie mniejszym stopniu uwzględnia się zagadnienia przyrodnicze, co dotyczy zarówno uwarunkowań zewnętrznych jak i uwarunkowań wewnętrznych rozwoju. W części przedstawiającej uwarunkowania wewnętrzne związane z gospodarką podkreślono jedynie, że obszar Polski Wschodniej posiada walory turystyczno-przyrodnicze (nie zdiagnozowano jednak, co decyduje o tych walorach przyrodniczych i jaka jest ich ranga), a w charakterystyce ogólnej obszaru objętego Programem przedstawiono informację o obszarach prawnie chronionych, w tym o obszarach Natura 2000 (informacja ta zawiera jednak nieścisłości).

Dane przedstawione w Programie w tabeli nr 1 (na stronie 22 projektu Programu), obrazującej zróżnicowanie międzywojewódzkie Polski Wschodniej (podane na tle średnich danych krajowych), odnoszą się do trzech zagadnień środowiskowych:

- ♦ ochrony przyrody – podano powierzchnię obszarów objętych ochroną na podstawie Ustawy o ochronie przyrody, ale bez uwzględnienia obszarów Natura 2000, stosując nazwę „o szczególnych walorach przyrodniczych”, co nie jest tożsame,
- ♦ ochrony powietrza – podano emisję przemysłowych pyłowych i gazowych zanieczyszczeń powietrza z zakładów szczególnie uciążliwych,
- ♦ ochrony wód – podano udział ścieków oczyszczonych w ogólnej ilości ścieków wymagających oczyszczenia.

W rozdziale poświęconym analizie i ocenie wykorzystania wsparcia krajowego i zagranicznego dla województw Polski Wschodniej odniesiono się przede wszystkim do wielkości wydatkowanych środków w okresie akcesyjnym i w okresie programowania 2004-2006 –niewiele jest natomiast informacji o celach, kierunkach oraz rezultatach rzeczowych ich wydatkowania.

Analiza SWOT zawiera mało elementów środowiskowych i z zakresu zrównoważonego rozwoju – została przygotowana głównie z punktu widzenia możliwości rozwoju w kategoriach jedynie ekonomicznych.

Komentarz

Cele zrównoważonego rozwoju dla UE zostały ustalone przez Radę Europejską w Göteborgu w 2001 r., a potwierdzone przez tą Radę w czerwcu 2006 r., kiedy to przyjęto zaktualizowaną Strategię zrównoważonego rozwoju UE. Zobowiązanie takie zapisano też w Rozporządzeniu (WE) 1080/2006 w sprawie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR), który będzie podstawą finansowania Programu, a w którym zapisano m.in., że „...EFRR kieruje się priorytetami Wspólnoty, a szczególnie potrzebą (...) zapewnienia zrównoważonego rozwoju.” Również w Raporcie generalnym z działalności Unii Europejskiej za 2005 r. (pierwszy rok funkcjonowania UE w składzie dwudziestu pięciu państw członkowskich), stwierdza się np., że „Wznowienie strategii [lizbońskiej] wpisuje się w szerszy kontekst związany z wymaganiami zrównoważonego rozwoju i jego głównych zasad, zatwierdzonych przez Radę Europejską w czerwcu, zgodnie z którymi należy zaspokajać bieżące potrzeby, nie odbierając przyszłym pokoleniom możliwości zaspokojenia ich potrzeb.” Zobowiązania międzynarodowe Polski w tym zakresie wynikają też z tego, iż Polska podpisała Deklarację w sprawie zrównoważonego rozwoju podczas Konferencji Narodów Zjednoczonych w Rio de Janeiro w 1992 r., co zostało przełożone na zapis w Konstytucji RP z 1997 r., gdzie stwierdza się, że „Rzeczpospolita Polska zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju” (art. 5) oraz ustala także, że „ochrona środowiska jest obowiązkiem m. in. władz publicznych, które poprzez swą politykę powinny zapewnić bezpieczeństwo ekologiczne współczesnemu i przyszłym pokoleniom” (art. 74). Odniesienia do zrównoważonego rozwoju powinny być zarówno w części strategicznej dokumentu, jak i w części diagnostycznej będącej jej podstawą. Potrzeba ukierunkowania Programu, a więc i diagnozy, zgodnie z wymogami zrównoważonego rozwoju wynika z przyjętych przez UE kierunków rozwoju oraz z międzynarodowych i krajowych zobowiązań Polski, o których wcześniej mowa.

Program ogranicza się do wybranych dziedzin, które mogą w szczególny sposób pobudzić procesy rozwojowe i przyczynić się do unowocześnienia gospodarki oraz wspomagać działania realizowane na obszarze Polski Wschodniej w ramach innych programów. Mimo tego w diagnozie, jak i w analizie SWOT, spojrzenie powinno być szersze. Potrzebne jest więc uwzględnianie w diagnozie i analizie SWOT środowiskowych uwarunkowań rozwoju i nawiązanie do wyżej wymienionych zasad, dokumentów i art. 5 Konstytucji RP. W tym samym kontekście Program powinien nawiązywać do dokumentu nadrzędnego, jaki stanowi *Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego Polski Wschodniej* do roku 2020.

Zapis Programu odnoszący się do sieci Natura 2000 (str. 8 w projekcie Programu) zawiera nieścisłość dotyczącą statusu obszarów chronionych w ramach tej sieci. Polska nie ma jeszcze w pełni ustanowionej sieci obszarów Natura 2000. Zastosowane w Programie określenie „obszary należące do sieci ...” można odnosić jedynie do obszarów specjalnej ochrony ptaków powołanych Rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 21.07.2004 r. w sprawie obszarów specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 (Dz. U. 2004 nr 229 poz. 2313), natomiast wszystkie pozostałe obszary należy traktować jako planowane lub przewidywane do włączenia do sieci. Podając te informacje trzeba także brać pod uwagę fakt, że

ustanowienie części obszarów Natura 2000 (obszarów ochrony siedlisk oraz ewentualne rozszerzanie sieci tych obszarów chronionych) leży w gestii Komisji Europejskiej, a nie rządów państw członkowskich oraz to, że ustanowione przez poszczególne kraje obszary ptasie są w wielu przypadkach uznawane przez Komisję Europejską za niewystarczające, a negocjacje z Polską w tych sprawach jeszcze trwają. Trzeba, więc rozdzielić te informacje i podawać oddzielnie dane o już powołanych obszarach oraz o obszarach Natura 2000 projektowanych, uwzględniając przy tym zarówno propozycje rządowe, jak i pozarządowe (i to zarówno w odniesieniu do obszarów „ptasich”, jak i „siedliskowych”, bo wszystkie one są nadal rozpatrywane przez Komisję Europejską) – do czasu ich ostatecznego oficjalnego zatwierdzenia lub odrzucenia wszystkie te obszary zgodnie z prawem powinny być traktowane jako obszary objęte ochroną w ramach sieci Natura 2000.

Ponadto w zapisie dotyczącym sieci Natura 2000 podano nietrafne informacje o procentowym udziale powierzchni obszarów Natura 2000 w poszczególnych województwach (sumujące się powyżej 100%).

Rekomendacje

1. We wstępie do rozdziału diagnostycznego proponuje się wprowadzenie odwołania do zasad zrównoważonego rozwoju, a w jego poszczególnych częściach wskazanie, jakie uwarunkowania dla zrównoważonego rozwoju wpływają z poszczególnych omawianych sfer.
2. Analiza SWOT powinna uwzględniać najistotniejsze mocne i słabe strony obszaru Polski Wschodniej wynikające ze stanu środowiska i stanu jego ochrony, a szanse i zagrożenia powinny odnosić się do zjawisk i procesów zewnętrznych, które mogą zaistnieć lub mogą się nasilić – proponuje się więc, aby w Programie pokazano, co z możliwych, lub już zarysowujących się zjawisk, może zwiększać szanse na trwałą i zrównoważony rozwój (ekorozwój) tego obszaru, a co może powodować problemy na tej drodze i pogłębianie się słabych stron, utratę mocnych, czy niemożność wykorzystywania szans. W dokumencie słuszne byłoby też zamieszczenie omówienia wyników przeprowadzonej analizy SWOT. Natomiast w ramach poszczególnych części tej analizy proponuje się dodatkowo uwzględnić kilka następujących problemów ze sfery środowiskowej lub zmianę zapisu niektórych elementów, jak:

W ramach mocnych stron propozycja dotyczy zmian zapisów w punktach 3 i 8 na brzmiące:

„Dobry stan środowiska na przeważającej części obszarów wiejskich regionu dający dobrą podstawę dla rozwoju np. produkcji żywności wysokiej jakości, w tym w ramach rozwoju rolnictwa ekologicznego;

Wysokie walory przyrodniczo-krajobrazowe stanowiące o dużej atrakcyjności turystycznej wielu obszarów;”

W ramach słabych stron proponuje się dodać, jako kolejne:

„Stosunkowo niski poziom świadomości ekologicznej²² oraz wiedzy mieszkańców na temat przyjaznych dla środowiska form gospodarowania i małe nimi zainteresowanie oraz niedocenywanie walorów przyrodniczych dla turystyki regionu;”

W ramach szans rozszerzyć punkt 12, by brzmiał:

„Rozwój turystyki, w tym turystyki specjalistycznej dla zainteresowanych wysokimi walorami przyrodniczymi regionu;”

W ramach zagrożeń dodać:

„Biorąc pod uwagę zasadę przezorności, istnieje potencjalna możliwość utraty części walorów przyrodniczych regionu w wyniku realizacji niektórych planowanych inwestycji (przede wszystkim drogowych) oraz wzrastającej intensywności gospodarowania, co może spowodować wzrost zanieczyszczenia środowiska.”

3. W rozdziale I na stronie 8 w pierwszym akapicie należałoby istniejący zapis odnoszący się do sieci Natura 2000 zamienić na nowy uwzględniający rzeczywisty stan wdrożenia sieci Natura 2000 oraz odnoszący się do zróżnicowania tych obszarów ze względu na przedmiot ochrony („ptasich” i „siedliskowych”) i ich statusu (zatwierdzone oraz proponowane przez Rząd RP i organizacje pozarządowe).
4. Na stronie 23 Programu, w tabeli 1, w wierszach 3 i 4 od góry należy zamienić sformułowanie stanowiące nazwę wskaźnika z „Powierzchnia o szczególnych walorach przyrodniczych w % powierzchni ogólnej” na następujące: „Powierzchnia obszarów chronionych na mocy Ustawy o ochronie przyrody w % powierzchni ogólnej (bez obszarów Natura 2000)”.

2. Czy strategia ogólna i w podziale na poszczególne priorytety odnosi się do zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska oraz czy zostały zaproponowane cele środowiskowe?

Ocena

Cel główny Programu oraz cele szczegółowe w nim określone nie odnoszą się do zagadnień zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska. PO RPW nie zawiera odrębnych celów środowiskowych, brak też odniesień do zagadnień zrównoważonego rozwoju i ochrony

²² Wg. badań T. Burgera (Burger 2005) tzw. grupa proekologiczna (część społeczeństwa wrażliwa na sprawy środowiskowe oraz przekonana o konieczności działań na rzecz środowiska) w obrębie społeczeństwa polskiego w dwóch wydzielonych przez niego regionach (Północno-Wschodnia i Małopolska, które swym zasięgiem częściowo odpowiadają obszarowi Polski Wschodniej) jest stosunkowo mała (Małopolska), bądź kształtuje się na poziomie średnim w skali kraju (region Północno-Wschodni), co świadczy o przeciętnie niskim poziomie świadomości ekologicznej mieszkańców. Nieco lepsze wyniki w regionie Północno-Wschodnim są zapewne wynikiem wielu lat działań na rzecz idei Zielonych Płuc Polski.

środowiska (co nie oznacza jednak, że cele Programu są sprzeczne z zasadami zrównoważonego rozwoju).

Cele Programu nawiązują do celu strategicznego Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia (Narodowej Strategii Spójności), jako jego rozwinięcie w stosunku do obszaru Polski Wschodniej²³.

Zapisy Programu nie wskazują czy i w jakim stopniu realizacja celów Programu będzie przybliżać kraj do spełniania celów odnowionej w 2006 roku Strategii zrównoważonego rozwoju UE (Strategii z Göteborga).

Komentarz

Jak wskazano wcześniej, do ukierunkowania rozwoju zgodnie z celami zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska obligują Polskę liczne międzynarodowe i krajowe zobowiązania.

Ponadto z zapisów II Polityki ekologicznej państwa wynika, że „*istotą zrównoważonego rozwoju jest równorzędne traktowanie racji społecznych, ekonomicznych i ekologicznych, a to oznacza konieczność integrowania zagadnień ochrony środowiska z polityką w poszczególnych dziedzinach gospodarki.*” Tak więc, choć zakres Programu ograniczono do wybranych jedynie dziedzin, przy omawianiu celów Programu wskazane jest odniesienie do celów wyżej wymienionej Strategii UE i wskazać, jak cele Programu będą wspierały realizację jej zapisów. Poszczególne priorytety Programu powinny wpisywać się w cele szczegółowe Wspólnoty zapisane dla poszczególnych dziedzin - np. ponieważ jednym z priorytetów Programu jest rozwój wybranych funkcji metropolitalnych miast wojewódzkich, to Program powinien uwzględniać wskazania przyjętej w 2006 roku Strategii tematycznej w sprawie środowiska miejskiego²⁴, w której stwierdza się, że „*obszary miejskie odgrywają istotną rolę w osiągnięciu celów strategii zrównoważonego rozwoju UE*”, a „*wysoka jakość środowiska miejskiego sprzyja priorytetowi Strategii Lizbońskiej uczynienia Europy bardziej atrakcyjnym miejscem do pracy i inwestowania*”.

Oceniając cele Programu z punktu widzenia ich zgodności z zasadami zrównoważonego rozwoju należy podkreślić, że część z nich może, przy odpowiednim ukierunkowaniu działań zaplanowanych dla ich realizacji, wspomagać wdrażanie tych zasad. W ramach Priorytetu I. *Nowoczesna gospodarka* istnieje duży potencjał realizacji celów zgodnych z zasadami zrównoważonego rozwoju w postaci tworzenia podstaw dla nowoczesnej, nieuciążliwej dla środowiska gospodarki oraz dla tworzenia rozwiązań eko-innowacyjnych. Natomiast Działanie II.1 w ramach Priorytetu II. *Wojewódzkie ośrodki wzrostu* wpisuje się wprost w jeden z priorytetów zrównoważonej polityki transportowej oraz priorytetów Unii Europejskiej zapisanych w Strategii w sprawie środowiska miejskiego, który dotyczy wspierania transportu zbiorowego ogólnie, a przede wszystkim w miastach.

²³ Niestety cel strategiczny NSRO również nie odnosi się do zagadnień zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska. Patrz zapisy *Prognozy oddziaływania na środowisko Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia na lata 2007-2013*. Instytut Ochrony Środowiska, Warszawa 2006 – <http://www.fundusze-strukturalne.gov.pl/NSS/ewaluacja/>.

²⁴ Strategia tematyczna w sprawie środowiska miejskiego, Bruksela 2006 http://ec.europa.eu/environment/urban/thematic_strategy.htm.

Rekomendacje

Rekomendacje wynikające z powyższej oceny pokrywają się z propozycjami zmian przedstawionymi w rekomendacjach dla kryterium 5 i zostały zamieszczone przy opisie tego kryterium.

3. Czy z punktu widzenia wymogów zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska ma miejsce integracja treści dokumentu, w tym strategii ogólnej oraz w podziale na priorytety, czy występuje zgodność pomiędzy diagnozą, celami i wskaźnikami monitoringu, a także czy planowane działania w poszczególnych sektorach nawzajem się wspomagają?

Ocena

Wiele priorytetów zapisanych w PO RPW będzie korzystnie wpływać na stan środowiska oraz przyczyniać się do zrównoważonego rozwoju tych terenów. Zabrakło jednak pokazania tej integracji Programu z zagadnieniami ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju. Służyłoby temu szersze pokazanie przyrodniczych uwarunkowań rozwoju społeczno-gospodarczego, nawiązanie do wskaźników oddziaływania na środowisko przyrodnicze, a także omówienie zmian w stanie środowiska, jakie zajdą w wyniku realizacji Programu, w tym i zmian pozytywnych.

Komentarz

Kwestie przyrodnicze w Programie poruszono tylko w dwóch akapitach (str. 7 i 8), wskazując, że obszary chronione zajmują w województwach Polski Wschodniej 3,9 mln ha, co stanowi ponad 38% powierzchni terenów chronionych w kraju, a obszary włączone do sieci Natura 2000 zajmują²⁵ obszar ok. 1,8 mln ha (obszary w dużym stopniu zazębiają się). Uwagi te podsumowano konstatacją, że tak duży udział powierzchni terenów prawnie chronionych stanowi pole potencjalnych konfliktów na styku gospodarki i ekologii.

Cel główny Programu to *Przyspieszenie tempa rozwoju społeczno-gospodarczego*, cele szczegółowe to: *zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej regionu, rozwój funkcji metropolitalnej miast wojewódzkich, poprawa dostępności i jakości powiązań komunikacyjnych województw Polski Wschodniej i optymalizacja procesu wdrażania Programu*. Mimo braku potrzeby formułowania bezpośrednio celów przyrodniczych, czy związanych ze zrównoważonym rozwojem, zasadne jest określenie warunków, jakie muszą być zachowane przy ich realizacji. Do warunków tych należy: konieczność zapewnienia dobrego stanu środowiska przyrodniczego z uwzględnieniem roli, jaką ono pełni dla zapewnienia wysokiego poziomu życia mieszkańców. Przy omawianiu zgodności celów Programu z krajowymi dokumentami programowymi i regulacjami unijnymi pominięto konieczność zapewnienia spójności ocenianego dokumentu z celami *Polityki ekologicznej państwa* oraz z celami *VI Programu działań UE na rzecz środowiska*.

Monitorowanie realizacji ocenianego Programu nie powinno ograniczać się do sfery objętej bezpośrednio ingerencją, ale mieć kontekst szerszy tak, by pokazać jak realizacja PO RPW będzie wpływać na całość rozwoju obszaru Polski Wschodniej, w tym na kwestie środowiskowe. W tym celu niezbędne są wskaźniki ekologiczne mogące służyć do oceny

²⁵ Patrz też na wyjaśnienia odnoszące się do obszarów Natura 2000 w ramach komentarza do Kryterium 1.

skutków wdrażania Programu dla środowiska przyrodniczego. Wymaga to także uzupełnień w opisie systemu monitoringu i wdrażania Programu.

Rekomendacje

1. Ze względu na olbrzymie znaczenie zasobów przyrodniczych Polski Wschodniej, zarówno dla systemu przyrodniczego Polski, jak i kontynentu, niezbędne wydaje się uzupełnienie zapisów zawartych w Programie o zagadnienia dotyczące środowiska, sposobów jego ochrony, jak i szersze odniesienie się do zasad zrównoważonego rozwoju. Dlatego Proponuje się uzupełnienie diagnozy o głębszą analizę zasobów przyrodniczych terenu opracowania, zwłaszcza w zakresie obowiązku – wynikającego zarówno z krajowych, jak i wspólnotowych regulacji – zapewnienia wysokich standardów ochrony obszarów włączonych do Europejskiej Sieci Obszarów Chronionych Natura 2000 (a także innych obszarów chronionych na tym terenie).
2. W ocenie autorów Prognozy przewidziane w wielu programach środki finansowe na zapewnienie ochrony przyrody i różnorodności biologicznej są zbyt niskie i może to się okazać niewystarczające dla ich ochrony na obszarze Polski Wschodniej. Dlatego proponuje się rozważenie celowości wprowadzenia nowego priorytetu, realizowanego na obszarze objętym interwencją Programu: pt. „*Wzmocnienie systemu przyrodniczego Polski Wschodniej jako podstawy rozwoju przyjaznych środowisku form gospodarki*”. Priorytet ten mógłby być sformułowany podobnie jak Priorytet V w Programie Operacyjnym „*Infrastruktura i środowisko*”. Środki uruchamiane w ramach tego priorytetu służyłyby wspieraniu ponadregionalnych, kompleksowych projektów z zakresu ochrony siedlisk przyrodniczych na obszarach chronionych i projektów dotyczących ochrony gatunkowej, a także finansowaniu działań odnoszących się do zwiększania drożności korytarzy ekologicznych, opracowywania planów ochrony oraz kształtowania postaw społecznych sprzyjających ochronie środowiska, a w tym różnorodności biologicznej.
3. Proponuje się, by w miejscu występowania w Programie zapisów o potencjalnej konfliktowości gospodarki i ochrony przyrody (rozdział I str. 8) wskazać także na rolę jaką właściwy stan środowiska przyrodniczego odgrywać będzie dla rozwoju na tym obszarze wielu funkcji – w tym też tych, które mają być wspierane w ramach realizacji Programu.

4. Czy projekt jest spójny ze strategicznymi dokumentami międzynarodowymi (w tym UE) i polskimi związanymi ze zrównoważonym rozwojem i ochroną środowiska, w tym z zahamowaniem utraty różnorodności biologicznej (cel 2010) oraz ochroną krajobrazu?

Ocena

Wśród polskich i międzynarodowych dokumentów strategicznych mających odniesienia do ocenianego Programu i dotyczących zrównoważonego rozwoju oraz ochrony środowiska, podstawowe znaczenie mają:

- ♦ *II Polityka ekologiczna państwa* (oraz stanowiący jej rozwinięcie *Program wykonawczy polityki ekologicznej państwa na lata 2002-2010*) i *Polityka*

ekologiczna państwa na lata 2007-2010 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2011-2014,

- ♦ *Krajowa strategia ochrony i umiarkowanego użytkowania różnorodności biologicznej, wraz z programem działań,*
- ♦ *Zrównoważona Europa dla lepszego świata. Strategia zrównoważonego rozwoju Unii Europejskiej (tzw. Strategia z Göteborga),*
- ♦ *VI Program działań Unii Europejskiej na rzecz środowiska. Środowisko 2010 – nasza przyszłość, nasz wybór.*

Podstawowym założeniem wpływającym na treść wyżej wymienionych dokumentów jest przekonanie, że trwałość procesów społecznego i gospodarczego rozwoju (czyli możliwość korzystania z dobrodziejstw tego rozwoju nie tylko przez obecne, ale także przez przyszłe pokolenia) jest uzależniona od zrównoważenia tego rozwoju, a warunkiem takiego zrównoważenia jest równorzędne oraz równoprawne traktowanie potrzeb i uwarunkowań społecznych, gospodarczych i ekologicznych, a także równorzędne traktowanie potrzeb i aspiracji rozwojowych różnych grup społecznych i regionów geograficznych.

W stopniu niewystarczającym w omawianym Programie odniesiono się do tych dokumentów, choć część działań w nim zapisanych będzie przyczyniać się do realizacji ich wskazań.

Komentarz

Istotą podejścia zrównoważonego jest eliminowanie lub ograniczanie powstawania negatywnych oddziaływań na środowisko i ich minimalizowanie u źródła oraz tworzenie zrównoważonych form korzystania z niego. Do głównych założeń rozwoju zrównoważonego, znajdujących odzwierciedlenie w ww. dokumentach, należy także uwzględnianie w procesach rozwoju, w tym również w planowaniu tych procesów, specyfiki danego obszaru – lokalnych i regionalnych uwarunkowań i predyspozycji rozwojowych.

Działaniami Programu, które można uznać za generalnie przyjazne wobec funkcji tego obszaru związanych z ochroną dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, są działania dotyczące wsparcia rozwoju uczelni wyższych i społeczeństwa informacyjnego. Za objęte Programem kierunki działań zgodne z priorytetami Strategii zrównoważonego rozwoju UE, a dotyczącymi przeciwdziałania zmianom klimatu oraz dalszej utracie różnorodności biologicznej i krajobrazowej, można uznać te działania, które mogą sprzyjać poprawie efektywności energetycznej – *systemy miejskiego transportu zbiorowego, infrastruktura społeczeństwa informacyjnego oraz wspieranie innowacji.*

Nawiązując do zasady przezorności, działania zapisane w Programie, a dotyczące rozbudowy miejskich ośrodków wzrostu oraz rozbudowy infrastruktury drogowej, ocenia się jako takie, które mogą, ale nie muszą, przyczyniać się do występowania rozbieżności pomiędzy Programem, a dokumentami strategicznymi związanymi ze zrównoważonym rozwojem i ochroną środowiska.

Rekomendacje

Rekomendacje wynikające z powyższej oceny pokrywają się z propozycjami zmian przedstawionymi w rekomendacjach dla kryterium 3.

5. Czy planowane działania przyczynią się do równoważenia rozwoju poprzez stosowanie charakterystycznych dla poszczególnych sektorów środków eliminujących albo zmniejszających negatywne oddziaływanie proponowanych przedsięwzięć na środowisko, wraz z monitorowaniem ich wdrażania?

Ocena

Niektóre z proponowanych działań przyczynią się do równoważenia rozwoju, w szczególności wspieranie projektów służących rozwojowi transportu publicznego i niezmotoryzowanego w miastach, co jest pozytywnym kierunkiem Programu.

Odciążenie centrów miast od ruchu tranzytowego zmniejszać będzie uciążliwość dla mieszkańców. Zarazem na znacznie większe niż dotąd oddziaływania (ze względu na wzrost przepustowości dróg) mogą być narażone obszary, gdzie ruch ten zostanie przeniesiony – powstaje tu więc potrzeba uwzględnienia obszarów chronionych przy trasowaniu dróg (nie zawsze właściwie uwzględniane w dotychczasowej praktyce). Doświadczenia i zasada przezorności każą zwrócić uwagę na te zależności.

Dla większości przewidywanych do wspierania działań nie wskazano w PO RPW środków eliminujących lub zmniejszających negatywne oddziaływania na środowisko (za wyjątkiem ekranów akustycznych wzdłuż dróg). Jest to dokument o charakterze programu (nie omawia konkretnych przedsięwzięć) nie jest więc niezbędne zamieszczenie na tym etapie rozwiązań szczegółowych, jednakże wskazanie na konieczność stosowania tego typu środków mogłoby się znaleźć w materiale uszczegółwiającym Program, a powinno – w konkretnych projektach wnioskowanych do finansowania.

Pełną ocenę utrudnia niezamieszczenie w dokumencie listy indykatywnej projektów²⁶ oraz listy kryteriów doboru tych projektów, które być może będą w dokumencie uszczegółwiającym Program, co należałoby w nim zaznaczyć.

Przedsięwzięcia inwestycyjne, które mają być wspierane, a które biorąc pod uwagę zasadę przezorności, mogą (ale nie muszą) stanowić potencjalne zagrożenia dla środowiska, np.:

- ♦ powstawanie nowych zajmujących znaczny obszar parków przemysłowych, czy technologicznych, a także terenów przygotowywanych pod nowe inwestycje na otwartym terenie pełniącym ważne funkcje ekologiczne,
- ♦ rozwój infrastruktury drogowej, czy to w postaci modernizacji, rozbudowy, czy budowy nowych dróg, mogący powodować wzrost antropopresji na obszary cenne przyrodniczo, czy też trwałę przecinanie korytarzy ekologicznych.

²⁶ Autorom Prognozy udostępniono jedynie propozycje zgłaszane do tej listy.

Komentarz

Na poziomie celów szczegółowych Programu nie odniesiono się do konieczności zachowania cennych przyrodniczych zasobów pięciu województw Polski Wschodniej, co spowodowało, że zagadnieniom równoważenia rozwoju poprzez stosowanie charakterystycznych dla poszczególnych sektorów środków eliminujących, albo zmniejszających negatywne oddziaływanie proponowanych przedsięwzięć na środowisko, wraz z monitorowaniem ich wdrażania, poświęcono niewiele uwagi.

Nie oznacza to jednak, że takich środków się nie przewiduje. Z proponowanych rodzajów projektów zapisanych w Programie w szczególności te przedstawione w Działaniu II.1. mają istotne znaczenie dla równoważenia rozwoju, gdyż proponują alternatywne rozwiązania w transporcie w stosunku do masowej motoryzacji. Warto podkreślić jest promowanie łańcuchów ekomobilności (tzn. systemów powiązań komunikacji pieszej i rowerowej z transportem publicznym) poprzez łączenie ze sobą różnych form transportu publicznego. Również zmniejszaniu presji na środowisko służyłyby zapisy zachęcające do wykorzystywania obiektów i dużych powierzchni terenów przemysłowych do ponownego wykorzystania, bez konieczności realizacji inwestycji na nowym terenie. Takie stwierdzenie znalazło się w części diagnostycznej, ale nie zostało powtórzone w części programowej.

Rekomendacje

W celu zapewnienia realizacji w ramach Programu zasad zrównoważonego rozwoju, poprzez eliminację lub zmniejszanie potencjalnego negatywnego oddziaływania na środowisko przedsięwzięć wspieranych przez Program, proponuje się wprowadzenie niżej przedstawionych zmian w tekście Programu lub też odpowiadających im zapisów w Uzupełnieniu²⁷:

1. W rozdziale IV na stronie 50 dodać na końcu zdanie *„Niniejsze cele będą realizowane z poszanowaniem zasobów przyrodniczych, zwłaszcza obszarów chronionych, w tym obszarów sieci Natura 2000, a także w zgodzie z obowiązującymi standardami i normami ochrony środowiska.”*
2. W rozdziale VI na stronie 56 na końcu podrozdziału 1.3. dodać następujące zdania *„Preferowane do wsparcia będą projekty przewidujące wykorzystanie obiektów i powierzchni terenów przemysłowych tam gdzie jest to możliwe. Uzyskanie wsparcia będzie uzależnione od spełnienia wymogów ochrony przyrody, zwłaszcza dotyczących obszarów chronionych, w tym obszarów sieci Natura 2000 oraz standardów i norm środowiskowych, a także od przeprowadzenia - wraz z udziałem społecznym - procedury ocen oddziaływania na środowisko, jeśli są one wymagane prawem.”*

²⁷ Zapisy dotyczące zwrócenia uwagi na istotne kwestie regulowane prawem ekologicznym, a więc dotyczące: ochrony przyrody, zwłaszcza obszarów chronionych, w tym sieci Natura 2000, oraz standardów i norm środowiskowych, a także przeprowadzenia wraz z udziałem społecznym procedury ocen oddziaływania na środowisko, zamieszczone być mogą w samym Programie, ale także np. włączone do materiału uszczegółwiającego Program, jako informacja dla instytucji biorących udział w jego realizacji.

3. W rozdziale VI na stronie 60 w podrozdziale 2.3. zdanie „*Preferowane do wsparcia będą projekty łączące ze sobą różne formy transportu (np. tramwaj, trolejbus, autobus, kolej), mające na celu usprawnienie komunikacji publicznej w mieście oraz ułatwienie dojazdu z obszarów podmiejskich czy gmin ościennych do centrum.*” zamienić na następujące: „*Preferowane do wsparcia będą projekty łączące ze sobą różne formy transportu w tzw. łańcuchy ekomobilności (tzn. systemy powiązań komunikacji pieszej i rowerowej z transportem publicznym, np. tramwaj, trolejbus, autobus, kolej), mające na celu usprawnienie komunikacji publicznej w mieście oraz ułatwienie dojazdu z obszarów podmiejskich czy gmin ościennych do centrum.*”
4. W rozdziale VI na stronie 60 w podrozdziale 2.3. na końcu dodać następujące zdania „*Preferowane do wsparcia w działaniu II.2 będą projekty przewidujące wykorzystanie obiektów i powierzchni terenów przemysłowych. Uzyskanie wsparcia dla wszystkich projektów Priorytetu II będzie uzależnione od spełnienia wymogów ochrony przyrody, zwłaszcza dotyczących obszarów chronionych, w tym obszarów sieci Natura 2000 oraz standardów i norm środowiskowych, a także od przeprowadzenia - wraz z udziałem społecznym - procedury ocen oddziaływania na środowisko, jeśli są one wymagane prawem.*”
5. W rozdziale VI na stronie 63 w podrozdziale 3.3. na końcu dodać zdanie „*Uzyskanie wsparcia będzie uzależnione od spełnienia wymogów ochrony przyrody, zwłaszcza dotyczących obszarów chronionych, w tym obszarów sieci Natura 2000, oraz standardów i norm środowiskowych, a także od przeprowadzenia - wraz z udziałem społecznym - procedury ocen oddziaływania na środowisko, jeśli są one wymagane prawem.*”
6. W rozdziale IX na stronie 95 wśród rodzajów projektów do realizacji w ramach Działania I.1. dodać następujące sformułowanie „*- budowa, rozbudowa oraz wyposażenie infrastruktury ochrony środowiska, wynikającej bezpośrednio z potrzeb przeciwdziałania wzrostowi zagrożenia dla środowiska przyrodniczego, spowodowanego budową lub rozbudową infrastruktury uczelni.*”
7. W części „Uzupełnienie Programu” w rozdziale I na stronie 100 wśród rodzaju projektów do realizacji w ramach Działania I.3. dodać następujące sformułowanie „*- budowa, rozbudowa oraz wyposażenie infrastruktury ochrony środowiska, wynikającej bezpośrednio z potrzeb przeciwdziałania wzrostowi zagrożenia dla środowiska przyrodniczego spowodowanego budową, rozbudową, modernizacją i uruchomieniem parków przemysłowych, parków technologicznych oraz inkubatorów, a także kompleksowym przygotowaniem terenu pod inwestycje.*”
8. W części „Uzupełnienie Programu” w rozdziale I na stronie 112 wśród wymienianych rodzajów projektów do realizacji w ramach Działania III.1. dodać następujące sformułowanie „*- budowa, rozbudowa oraz wyposażenie w infrastrukturę ochrony środowiska (np.: ekrany akustyczne, urządzenia gospodarki wodno-ściekowej, przejścia dla zwierząt, zieleń izolacyjna) wynikających bezpośrednio z potrzeb przeciwdziałania wzrostowi zagrożenia dla środowiska przyrodniczego, spowodowanego budową, przebudową, modernizacją, remontem lub rozbudową infrastruktury drogowej.*”

6. Czy (i jeśli tak, to na ile) zostało skwantyfikowane negatywne oddziaływanie na środowisko proponowanych przedsięwzięć?

Ocena

Program nie dotyczy bezpośrednio zagadnień ochrony środowiska, ale przewidywane działania mogą wpłynąć niekorzystnie na stan środowiska, dlatego należałoby w sposób ogólny poinformować o negatywnym oddziaływaniu na środowisko proponowanych w ramach Programu przedsięwzięć, i jeżeli to możliwe przedstawić te informacje w formie skwantyfikowanej.

Komentarz

Należy jednakże podkreślić, że ze względu na specyfikę ocenianego dokumentu potencjalne oddziaływania mogą być scharakteryzowane raczej jakościowo niż ilościowo, bowiem na poziomie Programu wskazywane są potencjalne rodzaje projektów, zarazem nie jest możliwe wskazanie, które projekty (ile i jakie) będą realizowane, oraz w jakiej konkretnie lokalizacji (miejsce, wrażliwość środowiska).

Przewidywane jest, że Program docelowo zawierać będzie indykatywną listę programów pomocy publicznej. Część z nich zgodnie z wymogami prawa wymaga przeprowadzenia postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko, w ramach której identyfikuje się obszary zagrożone i skalę potencjalnego negatywnego oddziaływania oraz proponuje się środki zapobiegawcze i zaradcze.

Rekomendacje

Rekomendacje wynikające z powyższej oceny są tożsame z rekomendacjami przedstawionymi po analizie kryterium 7, przedstawionymi poniżej.

7. Czy zostały zaproponowane ekologiczne kryteria wyboru projektów oraz czy jest przewidywany system oceny oddziaływania na środowisko proponowanych działań (wraz z udziałem społecznym w procesie podejmowania decyzji)?

Ocena

W analizowanej wersji projektu Programu Operacyjnego nie zaproponowano kryteriów wyboru projektów, które miałyby związek z oddziaływaniem na środowisko (w tym z zasobochłonnością, zajmowaniem nowych terenów, lub powodowanymi emisjami). Kryteria takie nie muszą znaleźć się w samym Programie - mogą zostać zamieszczone w uszczegółowieniu do niego, przy czym w samym Programie należałoby o tym poinformować.

W dokumencie Programu przedstawiono natomiast procedurę wyboru projektów. Określono w niej między innymi elementy projektów, które zostaną poddane ocenie.

Komentarz

Przewidziana w Programie procedura wyboru projektów obejmuje weryfikację formalną i ocenę merytoryczno-techniczną. Weryfikacja formalna oprócz wymagań dotyczących jakości dokumentacji (kompletności dokumentacji), obejmuje zgodność rodzaju projektu, jego wartości, rodzaju beneficjenta i miejsca realizacji z zapisami Programu.

Wśród elementów podlegających ocenie merytoryczno-technicznej wymieniono „wpływ na politykę ochrony środowiska oraz innych polityk Unii Europejskiej” – jest to jednakże zapis bardzo ogólny. Należałoby raczej wskazać na wpływie na stan środowiska wynikający z tych polityk oraz na możliwość wdrażania zasad zrównoważonego rozwoju. Wśród dokumentów, które powinny być brane pod uwagę przy formułowaniu wniosku o finansowanie projektu w ramach PO RPW nie został wspomniany w Programie żaden z dokumentów związanych z ochroną środowiska, co znacznie obniża szansę na powstanie kryteriów oceny projektów zgodnych z wymogami ochrony środowiska. Są to przykładowo: *II Polityka ekologiczna państwa, Krajowa strategia ochrony i umiarkowanego użytkowania różnorodności biologicznej, Narodowa Strategia Edukacji Ekologicznej*.

Analiza przedstawionych w Programie elementów projektu podlegających ocenie merytoryczno-technicznej pozwala stwierdzić, że w ocenie kładziony będzie przede wszystkim nacisk na techniczne aspekty (np.: wykonalność techniczna, zasadność rozwiązań technologicznych). Zagadnienia te niewątpliwie są bardzo istotne w aspekcie ochrony środowiska, zarówno w płaszczyźnie korzystania z zasobów, jak i wytwarzanych emisji. Nie można jednak odpowiedzieć na pytanie, czy w ocenie technologii uwzględniony zostanie aspekt ich możliwie najmniejszej uciążliwości dla środowiska. Należy sądzić, że zostanie to zawarte w materiale uszczegóławiającym Program.

W procedurze wyboru projektów przewiduje się wykorzystanie funkcjonującego obecnie zgodnie z wymogami prawa systemu ocen oddziaływania na środowisko proponowanych działań (uwzględniającego udział społeczny). Wskazuje na to wymóg formalnego dołączenia do formularza zgłoszenia projektu załącznika na temat „stanu zaawansowania procedury związanej z oceną oddziaływania na środowisko, przewidzianej daty uzyskania wszystkich decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach, obejmujących także wpływ na obszary Natura 2000”. Jednocześnie ze względu na zwracanie przez Unie Europejską szczególnej uwagi na przejrzystość procedury wydatkowania środków proponuje się w sposób jak najszerzy zapewnić udział społeczny w procedurze wyboru projektów.

Rekomendacje

Prawdopodobieństwo uwzględnienia aspektów ochrony środowiska przy wyborze projektów może być zwiększone poprzez zmiany w zapisach dotyczących elementów, które zostaną uwzględnione przy ocenie Programu.

W związku z tym proponujemy wskazane poniżej zmiany w tekście projektu Programu lub stosowne zapisy w Uzupełnieniu:

1. W rozdziale IX na stronie 79 rozszerzyć katalog dokumentów rządowych, z którymi sprawdzana ma być zgodność projektów, przynajmniej o *II Politykę ekologiczną państwa*, a w miarę możliwości także o *Krajową strategię ochrony i umiarkowanego użytkowania różnorodności biologicznej* i *Narodową Strategię Edukacji Ekologicznej*;
2. W rozdziale IX na stronie 80 wśród elementów oceny merytoryczno-technicznej zmienić sformułowanie „wpływ na politykę ochrony środowiska oraz innych polityk Unii Europejskiej” na tekst (bardziej jednoznacznie wskazujący na potrzebę zwrócenia uwagi na wpływ na środowisko wszelkich działań finansowanych w ramach Programu): „wpływ na środowisko i możliwość wdrażania zasad zrównoważonego rozwoju”.
3. Obszary problemowe określone przez wymienione elementy oceny merytoryczno-technicznej powinny zostać przetworzone na kryteria, które będą uwzględniały aspekty ochrony środowiska, w zakresie:
 - ♦ wyboru technologii przyjaznych środowisku,
 - ♦ efektywności korzystania z zasobów (w szczególności energii, wody i przestrzeni),
 - ♦ sposobów realizacji projektów w najmniejszym stopniu oddziałujących negatywnie na środowisko,
 - ♦ możliwych urządzeń i działań minimalizujących negatywne oddziaływanie na środowisko,
 - ♦ ochrony zasobów przyrody ożywionej,
 - ♦ lokalizacji najmniej uciążliwej dla środowiska,
4. Proponuje się rozważyć wprowadzenie szerszego niż minimum formalnie wymagane obowiązującym prawem udziału społeczeństwa w podejmowaniu decyzji – choćby poprzez szersze informowanie o wybranych projektach i dotyczących ich procedurach, w tym np. także na stronach internetowych Instytucji Zarządzającej oraz beneficjentów.

8. Czy proponowany system monitorowania i ewaluacji realizacji dokumentu zawiera elementy związane ze zrównoważonym rozwojem i ochroną środowiska (przede wszystkim czy proponuje się odpowiednie do tego wskaźniki)?

Ocena

Proponowany system monitoringu i ewaluacji nie gwarantuje prawidłowej oceny wpływu realizacji Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej na środowisko.

Komentarz

Proponowany w projekcie Programu system wskaźników nie zawiera wskaźników umożliwiających monitoring oddziaływania realizacji Programu na środowisko. Uwzględniono jedynie wskaźnik mierzący w pewnym stopniu rozwój przyjaznych środowisku form transportu, tj. transportu publicznego (liczba ludności korzystającej z transportu miejskiego).²⁸

Rekomendacje

Dla uwzględnienia w ewaluacji i monitoringu realizacji Programu zasad zrównoważonego rozwoju należy uwzględnić wskaźniki rezultatu, oddziaływania, efektywności i skuteczności oddziaływania działań Programu na wybrane elementy środowiska (wraz ze źródłami danych i instytucjami odpowiedzialnymi za zbieranie i obróbkę tych danych).

1. W wersji minimum proponujemy uwzględnić poniższy zestaw wskaźników zrównoważonego rozwoju, stanowiących m.in. wybór z zestawu wykorzystywanego przez Eurostat²⁹:

W zakresie oddziaływania na środowisko:

- ◆ emisje gazów szklarniowych,
- ◆ zrekultywowane i zagospodarowane tereny i obiekty przemysłowe,
- ◆ ilość wytworzonych odpadów przemysłowych i komunalnych, wskaźniki odzysku i zagospodarowania odpadów,
- ◆ mieszkańcy miast narażeni na zanieczyszczenia powietrza i hałas (zwłaszcza z transportu),
- ◆ udział biopaliw,
- ◆ udział przedsiębiorstw posiadających system EMAS lub ISO 14000;

W zakresie rozwoju zrównoważonego Polski Wschodniej:

- ◆ efektywność energetyczna inwestycji,
- ◆ dostęp do kształcenia ustawicznego,
- ◆ ludność w gospodarstwach domowych bez zarobkowych źródeł utrzymania,
- ◆ ludność z niskim wykształceniem (w podziale na grupy wiekowe),
- ◆ średni wiek wyjścia z rynku pracy,
- ◆ dostępność i wykorzystanie usług *e-government*,

²⁸ Sposób sformułowania tego wskaźnika uniemożliwia jednak ocenę, czy skutek realizacji Programu poprawiła się ewentualnie atrakcyjność transportu publicznego względem potrzeb transportowych ludności (liczba pasażerów transportu publicznego / liczba mieszkańców), czy względem innych form transportu (liczba pasażerów transportu publicznego / liczba przejazdów ogółem).

²⁹ www.europa.eu.int/comm/eurostat/sustainabledevelopment

- ♦ obszar zajęty przez rolnictwo ekologiczne,
- ♦ udział wypadków drogowych i wypadków ze skutkiem śmiertelnym,
- ♦ emisje NOx z zarejestrowanych pojazdów,
- ♦ udział terenów zielonych w miastach.

w zakresie stanu środowiska:

- ♦ średnioroczne stężenie wybranych zanieczyszczeń powietrza w miastach wojewódzkich,
- ♦ jakość wód powierzchniowych i podziemnych,
- ♦ powierzchnia gleb przeznaczonych na cele nierolnicze i nieleśne.

Analizę realizacji postanowień projektowanego dokumentu należy przeprowadzać w oparciu o zestaw wskaźników proponowany w projekcie PO RPW i uzupełniony o powyższe wskaźniki oddziaływania Programu na najważniejsze elementy zrównoważonego rozwoju i środowiska.

2. Analizę taką należy przeprowadzić przynajmniej dwukrotnie w czasie realizacji Programu – w trakcie oceny midterm oraz oceny ex-post, poświęcając osobny rozdział oddziaływaniu realizacji PO RPW na środowisko. W przypadku stwierdzenia negatywnych oddziaływań należy wskazać konieczność podjęcia działań zapobiegawczych i mitygujących, na przykład w formie dodatkowych kryteriów obowiązujących w czasie selekcji projektów.
3. Odpowiedzialnym za przygotowanie tej części analizy i rekomendacji powinny być jednostki wykonujące oceny midterm i ex-post. Przygotowana analiza, oparta o zestaw wskaźników, powinna być poddana szerokim konsultacjom społecznym, zarówno wśród społeczności województw objętych działaniem Programu, jak i wśród środowisk naukowych i pozarządowych, w tym zajmujących się kwestiami rozwoju zrównoważonego i ochrony środowiska.

9. Czy proponowane rozwiązania prawne, instytucjonalne i instrumenty finansowe mogą zapewnić realizację prośrodowiskowych celów i działań, w tym czy została dostrzeżona i uwzględniona rola służb ochrony środowiska, a także czy jest przewidywane zamawianie „zielonego” zaopatrzenia przez publiczne i prywatne instytucje?

Ocena

Obowiązujące przepisy krajowe i Unii Europejskiej wyznaczają ramy realizacji Programu, tym samym należy założyć, że wymogi Prawa ochrony środowiska we wdrażaniu PO RPW będą respektowane. Stopień realizacji celów prośrodowiskowych poprzez rozwiązania instytucjonalne i instrumenty finansowe będzie zależał od preferowania przy wyborze do finansowania projektów najmniej uciążliwych dla środowiska, zarówno ze względu na rozwiązania techniczne, jak i lokalizację.

Kształtowanie realizacji celów Programu poprzez rozwiązania instytucjonalne daje szansę upowszechniania i promocji celów prośrodowiskowych oraz może przyczynić się do wzmocnienia świadomości ekologicznej. Wykorzystaniu tej szansy służyć będzie realizacja działań w Priorytecie IV. *Pomoc techniczna* pod warunkiem uwzględnienia w ich ramach aspektów ochrony środowiska. Przewidywany współudział przedstawicieli samorządów wojewódzkich oraz instytucji regionalnych w procedurach wdrażania Programu umożliwi także udział służb ochrony środowiska, jednak ich rola nie została w Programie wskazana i doceniona.

W zapisach Programu dotyczących działań Instytucji Zarządzającej Programem i innych instytucji publicznych zaangażowanych we wdrażanie Programu (jako beneficjenci czy jako inne zaangażowane instytucje), nie ma mowy o tzw. „zielonych zakupach i przetargach”, ani jako o wymogu, ani jako o zaleceniu. Również w stosunku do instytucji prywatnych, które będą uczestniczyły w realizacji Programu nie ma takich odniesień. Jeżeli taki wymóg lub zalecenie uznać za zbyt szczegółowe dla Programu to warto rozważyć jego wprowadzenie do materiału uszczegóławiającego PO RPW.

Komentarz

Realizacja każdego projektu w ramach Programu będzie oddziaływać na środowisko poprzez wykorzystanie zasobów środowiska, emisję zanieczyszczeń lub też pośrednio poprzez kształtowanie świadomości ekologicznej, czy wzorców konsumpcji i produkcji. Poprzez kierowanie środków finansowych możliwe jest więc kształtowanie charakteru i rozmiaru tych oddziaływań. Przedstawiona w Programie propozycja podziału środków finansowych lokuje największą ich część na realizację działań w ramach Priorytetu I, którego celem jest podniesienie atrakcyjności inwestycyjnej terenu Polski Wschodniej, a także na realizację infrastruktury drogowej (Priorytet III). Można zauważyć, że w ramach obydwu priorytetów będą realizowane najkosztowniejsze projekty. Dotyczy to projektów realizowanych w ramach Działania I.2. *Infrastruktura społeczeństwa informacyjnego*, Działania I.3. *Wspieranie innowacji* i Działania III.1. *Infrastruktura drogowa*. Projekty te mają charakter inwestycyjny, wiążą się z budową nowych obiektów i urządzeń lub modernizacją istniejących i mogą w znaczący sposób oddziaływać na środowisko przyrodnicze, zarówno negatywnie (np.: zajęcie nowego terenu, wytwarzanie odpadów) jak i także pozytywnie (poprzez wyposażanie w urządzenia ochrony środowiska obiektów istniejących, np.: urządzenia podczyszczające spływy opadowe z dróg). Istotne jest więc, w jakim stopniu położony zostanie nacisk na wybór do finansowania projektów najmniej uciążliwych dla środowiska, zarówno ze względu na rozwiązania techniczne, jak i lokalizację.

Przewidziana w Programie procedura wyboru projektów obejmuje weryfikację formalną i ocenę merytoryczno-techniczną. Weryfikacji formalnej dokona właściwy departament Ministerstwa Rozwoju Regionalnego. Ocenę merytoryczno-techniczną wykonywać będą specjalne zespoły, w skład których będą wchodzić przedstawiciele samorządów województw Polski Wschodniej, instytucji regionalnych tych województw, przedstawiciele administracji państwowej oraz eksperci. Ocena kryteriów wyboru projektów została przedstawiona powyżej (kryterium 7). Instytucjonalnym rozwiązaniem, które może służyć realizacji prośrodowiskowych celów jest np.: włączenie do zespołu oceny projektów ekspertów, których zadaniem będzie reprezentowanie interesów ochrony środowiska (podobnie jak reprezentowane być winny interesy np. ochrony zdrowia, ochrony dziedzictwa kulturowego, etc.). Osoby te gwarantowałyby wybór projektów zgodnych z wymaganiami ochrony środowiska, ale także ich udział sprzyjałby realizowaniu zasady zrównoważonego rozwoju.

Jednocześnie uwagi te odnoszą się do przedstawicieli samorządów wojewódzkich oraz instytucji regionalnych: jeśli przedstawiciele tych organów będą równocześnie przedstawicielami służb ochrony środowiska tworzona będzie możliwość reprezentowania interesów ochrony środowiska.

Procedura realizacji projektów, uzależnia decyzję o ich finansowaniu od zweryfikowania dokumentacji projektowej z punktu widzenia obowiązujących przepisów prawnych, tym samym przygotowane projekty, których realizacja wymaga przeprowadzenia postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko, będą poddawane tej procedurze, zgodnie z wymaganiami Prawa ochrony środowiska.

Dla oceny instytucjonalnych rozwiązań zawartych w Programie istotne są również zasoby ludzkie, techniczne możliwości wdrażania Programu oraz jego promocja. W tym miejscu poświęcono więc uwagę Priorytetowi IV. *Pomoc techniczna*, związanemu ściśle z tymi aspektami.

Realizacja Priorytetu IV ukierunkowanego na polepszenie procesu zarządzania i wdrażania Programu może dla środowiska mieć konsekwencje dwojakiego rodzaju.

Zarówno realizacja Działania IV.1 *Wsparcie procesu wdrażania Programu*, jak i Działania IV.2. *Działania informacyjne i promocyjne* mogłaby prowadzić do upowszechniania stosowania prośrodowiskowych technologii, promowania form zarządzania środowiskowego, promowania proekologicznych gałęzi przemysłu, sprzyjać innowacyjności sprzężonej z zasadami zrównoważonego rozwoju, czy wreszcie do wzmocnienia i rozwoju proekologicznej świadomości społeczeństwa.

Wystąpienie, skala i zasięg takich oddziaływań są zależne po pierwsze od stopnia uwzględniania zasad zrównoważonego rozwoju w Programie po drugie od tego, kto będzie beneficjentem w ramach Priorytetu IV.

W pierwszym przypadku brak odniesień do zasad zrównoważonego rozwoju w Programie nie pozwala stwierdzić np.: czy szkoleniom realizowanym w ramach realizacji Działania IV.1 będą przyświecać te zasady oraz czy eksperci zewnętrzni współpracujący z Instytucją Zarządzającą w ramach zapewnienia sprawnego funkcjonowania Programu będą reprezentować również zagadnienia ochrony środowiska. Z tego powodu trudno jest określić, czy skala wymienionych powyżej pozytywnych oddziaływań będzie istotna, czy w ogóle będzie możliwe stwierdzenie tych zmian.

Beneficjentami w obydwu działaniach, zarówno promocyjnym, jak i wspierającym proces wdrażania są Instytucja Zarządzająca Programem, jednostki działające w jej imieniu oraz Instytucje Wdrażające.

Odbiorcami projektów przewidzianych do realizacji w ramach Działania IV.1. będą urzędnicy administracji państwowej i administracji samorządowej wyższego rzędu (wojewódzkiej). Projekty wspierające zasoby ludzkie, takie jak szkolenia i inne formy kształcenia, warsztaty, konferencje, spotkania robocze, będą zgodnie z zapisami Programu realizowane w zakresie tematyki związanej z programowaniem, zarządzaniem i wdrażaniem funduszy strukturalnych. O ile więc do tematyki tej będzie włączana problematyka ochrony środowiska to można przewidywać rozwój wiedzy określonej grupy ludzi na temat zagadnień ochrony środowiska, a tym samym wzmocnienie ich świadomości ekologicznej.

Odbiorcami projektów przewidzianych do realizacji w ramach działania IV.2. będą w dużej mierze beneficjenci innych priorytetów Programu poprzez publikacje, szkolenia, punkty i materiały informacyjne przygotowywane na ich użytek. Poprzez działania

informacyjne i promocyjne instytucje wdrażające Program mają więc szerokie możliwości wsparcia realizacji celów prośrodowiskowych.

W tym aspekcie warto również podkreślić rolę organizacji pozarządowych w promocji Programu. Wydaje się słuszne włączanie we wszelkiego rodzaju działania promocyjne organizacji działających na obszarach objętych Programem, przede wszystkim tych organizacji, które mają lokalny zasięg działania. Organizacje te pominięto jednak jako beneficjentów Priorytetu IV, ale także nie zostały one uwzględnione jako potencjalni współorganizatorzy działań promocyjnych.

Inny rodzaj konsekwencji dla środowiska realizacji działań w ramach Priorytetu IV może być związany z bezpośrednią działalnością beneficjentów proponowanych do wsparcia w ramach tego Priorytetu, ale także beneficjentów całego Programu. Polityka dotycząca stosowania przez instytucje publiczne tzw. „zielonych zakupów i przetargów”, czy inaczej dostaw proekologicznych (ang. *green purchasing* i *green procurement*), a więc uwzględniania aspektów środowiskowych oraz efektywności energetycznej w ich działaniach związanych z zakupami materiałów i usług, zdobywa coraz więcej zwolenników i stanowi już znaczący element polityki Unii Europejskiej. Instytucje publiczne poprzez swoje konkretne zachowania rynkowe mogą odgrywać znaczącą rolę w rozwoju prośrodowiskowych produktów i usług, oraz dawać przykład innym podmiotom. Odpowiednia informacja, czy wręcz promocja towarzysząca takim zachowaniom może też odgrywać znaczącą rolę w kształtowaniu świadomości ekologicznej obywateli i pozytywnie wpływać na ich postępowanie, co może się znacząco przyczyniać do zmniejszania presji na środowisko i rozwoju prośrodowiskowych segmentów gospodarki. Uświadamianie wszystkim podmiotom obecnym na rynku wagi takich zachowań oraz stopniowe do nich przyzwyczajanie jest potrzebne nie tylko z uwagi na potrzebę ochrony zasobów i walorów środowiska, ale ma również wymiar praktyczny – trzeba się przygotować na czas, gdy takie zachowania staną się normą postępowania. W UE planuje się bowiem przyjęcie dyrektywy, która w odniesieniu do jednostek organizacyjnych stosujących procedury zamówień publicznych (w tym jednostek samorządów terytorialnych) wprowadzi obowiązek nakładania na zamawiane w ramach tych procedur urządzenia i wyposażenie określonych minimalnych wymogów w zakresie efektywności energetycznej i oddziaływania na środowisko naturalne. Komisja Europejska przygotowała specjalne wytyczne postępowania w tej sprawie³⁰ oraz prowadzi szeroko zakrojoną akcję informacyjną³¹. Również polski Urząd Zamówień Publicznych zaczął propagować takie podejście prowadząc na swej stronie internetowej bazę linków w tej sprawie³².

Przed wszystkim działania informacyjne i promocyjne realizowane w ramach Priorytetu IV. *Pomoc Techniczna* będą dobrym polem do zastosowania takiego podejścia. W szczegółowych wymogach i kryteriach można zawrzeć zalecenia, które będą powodowały, że preferowane będą projekty stosujące szeroko pojęte zasady „zielonych zakupów i przetargów” – dotyczy to zarówno zakupów wyposażenia (wysoka sprawność energetyczna), przygotowywania publikacji informacyjnych (papier ekologiczny), jak i szkolenia kadr (ograniczanie wykorzystywania jednorazowych naczyń, plastiku, zakup produktów żywnościowych z gospodarstw ekologicznych, ograniczanie przejazdów do niezbędnego minimum). Natomiast do głównych beneficjentów Programu powinno się

³⁰ *Ekologiczne zakupy. Podręcznik dotyczący ekologicznych zamówień publicznych*. Komisja Europejska, Luksemburg 2005. <http://ec.europa.eu/environment/gpp/guidelines.htm#handbook>

³¹ <http://ec.europa.eu/environment/gpp/>

³² <http://www.uzp.gov.pl/UE/ekologia/linki.html>

kierować obowiązkowy wymóg uwzględniania przynajmniej efektywności energetycznej przy zakupach i przetargach.

Rekomendacje

Dla wzmocnienia uwzględnienia w Programie realizacji celów i działań prośrodowiskowych proponuje się, by w systemie ich wdrażania, przede wszystkim w procedurach wyboru projektów finansowanych w ramach Programu, zapewnić współdziałanie służb ochrony środowiska lub ekspertów, których zadaniem byłoby reprezentowanie aspektów ochrony środowiska. W tym celu proponuje się wprowadzenie następujących uzupełnień:

1. W rozdziale IX. *System wdrażania* w punkcie 2.3. na stronie 79 proponuje się wprowadzić uzupełnienia, by akapit brzmiał: „*W skład ww. zespołów wejdą przedstawiciele samorządów wojewódzkich Polski Wschodniej, instytucji regionalnych z województw Polski Wschodniej, przedstawiciele administracji rządowej, w tym przedstawiciele służb ochrony środowiska oraz eksperci, w tym zajmujący się ochroną środowiska.*”
2. Dla wykorzystania możliwości upowszechniania i promowania zagadnień ochrony środowiska i zasad zrównoważonego rozwoju proponuje się, w ramach wsparcia zasobów ludzkich (Priorytet IV), włączenie tematyki ochrony środowiska do szkoleń, warsztatów, spotkań roboczych, itp., kierowanych do osób zaangażowanych we wdrażanie Programu.

Proponuje się także uwzględnienie zapisów dotyczących „zielonych zakupów i przetargów” w następujących miejscach Programu, jeżeli nie znalazłyby się one w uszczegółowieniu Programu (Uzupełnieniu):

3. W rozdziale VI na stronie 65 po ostatnim akapicie punktu 4.3 dodać zapis: „*We wszystkich działaniach związanych z zakupami Instytucja Zarządzająca i instytucje publiczne z nią współpracujące będą w miarę możliwości stosowały zasadę „zielonych zakupów i przetargów” przy dokonywaniu zakupów produktów i usług.*”
4. W Uzupełnieniu Programu w rozdziale I na stronach 113 i 115 na końcu opisu działań (pkt b) dodać „*We wszystkich działaniach związanych z zakupami Instytucja Zarządzająca i instytucje publiczne z nią współpracujące będą w miarę możliwości stosowały zasadę „zielonych zakupów i przetargów” przy dokonywaniu zakupów produktów i usług.*”

10 Czy dokument został poddany szerokiej konsultacji, a jej wyniki są w nim odzwierciedlone?

Ocena

Projekt dokumentu Programu został poddany konsultacji społecznej. Zgodnie z Ustawą Prawo ochrony środowiska konsultacje społeczne zostały przeprowadzone dodatkowo w ramach postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko z wykorzystaniem projektu wersji końcowej niniejszej Prognozy.

Program był modyfikowany, w wyniku zgłoszonych uwag w ramach konsultacji.

Komentarz

Opis konsultacji społecznych projektu Programu przedstawiono w Załączniku 5 do projektu PO RPW. Krótkie notki dotyczące konferencji konsultacyjnych można również znaleźć na stronach internetowych resortu Rozwoju Regionalnego. Za pozytywne rozwiązanie uznać należy otwarty charakter konferencji konsultacyjnych oraz umieszczanie ogłoszenia o konsultacjach nie tylko na stronie internetowej resortu, ale i w dzienniku ogólnopolskim.

Program nie zawiera informacji dotyczących wyników konsultacji społecznych oraz ich uwzględnienia w wersji Programu poddawanej ocenie.

Rekomendacja

1. Celowe byłoby uzupełnienie załącznika do Programu o wyniki konsultacji społecznych (informacje o zgłaszanych wnioskach i zastrzeżeniach do ustaleń projektu Programu), wraz z komentarzem czy zgłaszane podczas konsultacji propozycje zmian lub uzupełnień Programu zostały uwzględnione w dokumencie, w jakim zakresie, lub dlaczego ich nie uwzględniono.

4.2. Ocena oddziaływania na środowisko realizacji działań proponowanych w projekcie Programu

Priorytet I. Nowoczesna gospodarka

Ogólna ocena priorytetu

Poprzez Priorytet I zakłada się osiągnięcie kilku celów szczegółowych:

- ♦ przygotowanie uczelni wyższych do aktywnego udziału w tworzeniu konkurencyjnej gospodarki,
- ♦ zwiększenie dostępu do Internetu instytucji publicznych, przedsiębiorstw i mieszkańców obszarów peryferyjnych,
- ♦ poprawę warunków dla prowadzenia działalności gospodarczej, zwłaszcza w obszarze przedsięwzięć innowacyjnych,
- ♦ zbudowanie stałej platformy kooperacji pomiędzy regionami Polski Wschodniej w zakresie wspólnych działań promocyjnych oraz rozwoju współpracy międzyregionalnej.

Działania podejmowane w ramach Priorytetu I mają także na celu stworzenie warunków inwestycyjnych, sprzyjających powstawaniu innowacji i rozwojowi przedsiębiorczości, efektywnemu transferowi nowych, innowacyjnych technologii, a także współpracy pomiędzy sektorem nauki a przedsiębiorstwami.

Potencjalny wpływ pozytywny realizacji Priorytetu wystąpi:

w obszarze oddziaływań bezpośrednich poprzez:

- ♦ rozwój usług,
- ♦ rozwój produktów o mniejszej energo- i materiałochłonności,

w obszarze oddziaływań pośrednich poprzez:

- ♦ możliwe wygenerowanie dużego zapotrzebowania na systemy zarządzania środowiskiem,

w obszarze oddziaływań długofalowych, skumulowanych poprzez:

- ♦ poprawę poziomu i jakości wykształcenia, pociągającą także za sobą wzrost świadomości ekologicznej,
- ♦ podniesienie poziomu życia i oczekiwań względem jakości życia (w tym stanu środowiska).

Z kolei potencjalny wpływ negatywny Priorytetu, zgodnie z zasadą przezorności ekologicznej, można przewidywać:

w obszarze oddziaływań bezpośrednich poprzez:

- ♦ zajęcie przestrzeni – jeżeli nastąpi w odniesieniu do terenów zielonych i stref buforowych obszarów cennych przyrodniczo,
- ♦ wzrost oddziaływań negatywnych związanych z rozwojem turystyki indywidualnej i presji na obszary chronione,
- ♦ pogorszenie ładu przestrzennego,

w obszarze oddziaływań pośrednich poprzez:

- ♦ zwiększenie obszarów narażonych na hałas,
- ♦ wzrost zużycia energii, surowców i materiałów (w tym paliw),
- ♦ wzrost strumienia odpadów,

w obszarze oddziaływań długofalowych skumulowanych poprzez:

- ♦ wzrost emisji gazów szklarniowych i pogorszenie oddziaływań na klimat.

Ogólna ocena działań

Działanie I.1. Infrastruktura uczelni wyższych

W ramach Działania I.1. *Infrastruktura uczelni wyższych* przewiduje się wspieranie przedsięwzięć w zakresie poprawy infrastruktury edukacyjnej służącej prowadzeniu działalności dydaktycznej na poziomie wyższym, zarówno uczelni wyższych, jak i innych podmiotów. Zgodnie z założeniami inwestycje mają się koncentrować na wybranych kierunkach uznanych za kluczowe dla rozwoju społeczno-gospodarczego regionu Polski Wschodniej. Wśród kierunków tych zakłada się wsparcie przede wszystkim dla rozwoju kierunków matematyczno-przyrodniczych oraz technicznych.

Celem inwestycji ma być stworzenie lepszych warunków dla rozwoju regionalnej gospodarki opartej na wiedzy, co wpłynie na zwiększenie atrakcyjności gospodarczej i inwestycyjnej województw Polski Wschodniej.

Przewidziane wsparcie dotyczy nie tylko budowy i rozbudowy laboratoriów, jednostek badawczo-rozwojowych i usługowych dla MŚP, inkubatorów przedsiębiorczości i podobnych ośrodków współpracy uczelni ze szkolnictwem, ale także, a może nawet przede wszystkim, inwestycji w szeroko rozumianą bazę dydaktyczną uczelni wyższych. Głównym oddziaływaniem planowanych obecnie inwestycji będzie zatem fizyczne zajęcie przestrzeni miejskiej (większość planowanych obecnie inwestycji to budynki nowe) oraz zwiększenie zużycia wody i energii, a także zwiększenie ilości wytwarzanych odpadów i ścieków użytkowych.

Można spodziewać się także poprawy stanu zdrowia środowiskowego wskutek poprawy warunków pracy i studiowania na wydziałach, na których poczynione zostaną inwestycje. Korzystna dla struktury miasta okazać się może przemyślana adaptacja istniejących i nie użytkowanych obiektów.

Działanie I.2. Infrastruktura społeczeństwa informacyjnego

W ramach działania *Infrastruktura społeczeństwa informacyjnego* przewiduje się wdrożenie kompleksowego projektu zapewniającego dostęp do internetu o dużej przepustowości oraz rozbudowę sieci telecentrów oraz aplikacji wspierających zarządzanie.

Planuje się także wzmocnienie dostępu do usług opartych o internet za pośrednictwem szkoleń dla osób zagrożonych wykluczeniem cyfrowym.

Wpływ działania na środowisko będzie w przewadze pozytywny. Większość oddziaływań będzie miała jednak charakter pośredni. Jedynie w skali lokalnej mogą ewentualnie wystąpić negatywne oddziaływania (promieniowanie), co może wiązać się z koniecznością przeprowadzenia nowych linii lub lokalizacji bazowych stacji nadawczych.

W skali długoterminowej należy spodziewać się oddziaływań pozytywnych, najważniejsze z nich to:

- ◆ rozwój gospodarki opartej na usługach,
- ◆ poprawa udziału społecznego w podejmowaniu decyzji dotyczących środowiska,
- ◆ lepsze monitorowanie wdrażania prawa środowiskowego,
- ◆ znaczna poprawa jakości życia i zdrowia środowiskowego (*e-health*), możliwość mieszkania i pracy na obszarach o wysokiej jakości środowiska.

Jedynym potencjalnym zagrożeniem pośrednio wynikającym z działania jest prawdopodobny wzrost transportu³³, który w obecnej istniejącej formie wywiera rozmaite negatywne oddziaływania na środowisko. Biorąc pod uwagę zasadę przezorności liczyć się należy z możliwością zwiększenia natężenia hałasu i powierzchni obszarów narażonych na hałas ponadnormatywny, a także z możliwością zwiększenia zanieczyszczeń powietrza, liczby wypadków, zużycia chemikaliów, a także pośrednio zajęcia i fragmentacji przestrzeni (w wyniku dostosowywania infrastruktury do zwiększającego się ruchu). Ułatwienie dostępu do informacji turystycznej może spowodować też wzrost presji turystyki na środowisko i dlatego wraz ze wzrostem kampanii promocyjnych przewidywać będzie trzeba, odpowiedni do skali zmieniającego się ruchu turystycznego, rozwój infrastruktury na terenach turystycznych tak, by ograniczyć jej presję na środowisko. Rozwój turystyki nie może jednak przekroczyć pojemności turystycznej środowiska przyrodniczego obszaru.

Działanie I.3. Wspieranie innowacji

W ramach Działania I.3. *Wspieranie innowacji* przewiduje się wsparcie projektów infrastrukturalnych budowy i rozbudowy obiektów i zagospodarowania obszarów pełniących funkcje wsparcia dla rozwoju przemysłu oraz badań i wdrożeń na potrzeby innowacyjnych sektorów przemysłu. Wsparcie adresowane będzie m.in. do: parków przemysłowych, parków technologicznych, inkubatorów, centrów doskonałości, centrów transferu technologii, ośrodków innowacji.

Przewidziane jest także wsparcie dla rozwoju zaplecza badawczo-rozwojowego, przez wyposażenie w sprzęt, oraz przygotowanie terenów do działalności inwestycyjnej, zarówno

³³ Rozwój usług typu *e-commerce* pociąga za sobą a) wzrost ogólnego zapotrzebowania na transport i b) przesunięcie z intensywnego transportu ludzi (do punktów sprzedaży), na transport towarów (do klienta). Transport towarów staje się bardziej fragmentowany (indywidualne dostawy do domu) co powoduje wzrost pracy przewozowej, przy tej samej wielkości przewożonych ładunków. Następuje także eliminacja podróży pieszych lub rowerowych do lokalnych sklepów i zastępowanie ich transportem samochodowym. Za: *Virtual certainties about e-commerce, transport and logistics*. S.J.C.M. Weijers. OECD/CEMT Seminar on E-commerce, Paris 2001.

związanej bezpośrednio z wymienionymi wyżej ośrodkami, jak i z kompleksowym przygotowaniem terenu pod inwestycje produkcyjne.

Potencjalne bezpośrednie negatywne oddziaływania na środowisko tego działania to głównie aktywność związana z ogólnym przygotowaniem terenów inwestycyjnych i samymi inwestycjami w obiekty. Nawiązując do zasady przezorności należy wymienić przede wszystkim takie zagrożenia jak:

- ◆ zajęcie przestrzeni,
- ◆ zwiększenie produkcji ścieków oraz odpadów,
- ◆ zanieczyszczenie gleb,
- ◆ zwiększone zużycie energii, wody i materiałów,
- ◆ zwiększenie emisji gazów szklarniowych.

Skala tych potencjalnych negatywnych oddziaływań wiąże się z wielkością i charakterem pojedynczych inwestycji oraz z ich lokalizacją, a także jakością projektów.

Realizacja działania może przynieść także pozytywne efekty – będą to głównie oddziaływania pośrednie. Z całą pewnością będziemy mieli do czynienia z poprawą stanu zarządzania środowiskiem – na bazie doświadczeń z istniejących obszarów (np. z Francji: w Nancy – Brabois, oraz w Rennes – Atalante) można stwierdzić, że urządzenie parków technologicznych na obrzeżach dużych miast może wręcz „wymuszać” wysokie standardy środowiska i wysokie standardy urbanistyczne. Można oczekiwać także rozwoju wykorzystywania proekologicznych technologii, np. związanych z energią odnawialną. Zależy to jednak od kierunków rozwoju przemysłu lokowanego w rozwijanych ośrodkach, a także od innych bodźców stymulujących zapotrzebowanie na te technologie.

Działanie I.4. Promocja i współpraca

W ramach Działania „Promocja i współpraca” wspierane będą przedsięwzięcia zmierzające do promocji regionów Polski Wschodniej oraz wspierające współpracę regionalną w celu likwidacji dysproporcji rozwojowych tego obszaru. Wsparcie adresowane będzie do przedsięwzięć zmierzających do zmiany dotychczasowego sposobu postrzegania Polski Wschodniej i tworzących jej nowy, pozytywny wizerunek. Zintegrowana promocja województw wschodnich zakłada osiągnięcie synergii działań promocyjnych, zwiększając przy tym postrzeganie atrakcyjności całego regionu.

Działanie to będzie miało pozytywny wpływ na środowisko, chociaż będą to głównie oddziaływania pośrednie. Do silnych stron regionów Polski Wschodniej należy dobry stan środowiska i należy oczekiwać dużego nacisku na promocję tych walorów, co w rezultacie przyniesie zasadnicze zmiany w podejściu do rozwoju gospodarczego. Należy spodziewać się powstania presji na rozwój prośrodowiskowych technologii oraz nacisku na rozwój turystyki w regionie – także kwalifikowanej.

Ocena szczegółowa działań

Działanie I.1. Infrastruktura uczelni wyższych

Kryteria oceny, dla których zidentyfikowano istnienie istotnych zależności pomiędzy proponowanym działaniem a zagadnieniem ochrony środowiska zawartym w danym kryterium przedstawia poniższa tabela.

<i>Nr*</i>	<i>Kryterium</i>	<i>Wpływ</i>	<i>Rodzaj oddziaływania</i>
6	Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań prowadzić będzie do upowszechniania stosowania prośrodowiskowych technologii i promowania wszelkich form zarządzania środowiskowego?	możliwy pozytywny i negatywny	pośredni długofalowy
7	Czy proponowane działania i rozwiązania odnoszące się do rozwoju gospodarki wspierać będą proekologiczne gałęzie przemysłu, a także czy będą sprzyjać ekoinnowacyjności?	możliwy pozytywny i negatywny	pośredni długofalowy
20	Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań sprzyjać będzie zrównoważonemu rozwojowi terenów zurbanizowanych, w tym wykorzystywaniu i modernizacji istniejącej zabudowy?	możliwy pozytywny i negatywny	bezpośredni
22	Czy proponowane działania i rozwiązania przyczynią się do wzmocnienia i rozwoju proekologicznej świadomości społeczeństwa?	możliwy pozytywny i negatywny	bezpośredni długofalowy

* numeracja kryteriów wg Matrycy interakcji przedstawionej w Załączniku 3

Komentarz

Chociaż działanie posiada znaczący potencjał oddziaływań pozytywnych, zgodnie z zasadą przezorności należy ocenić, że - jeżeli nie zostaną wprowadzone ekologiczne kryteria do wyboru projektów, a takie przede wszystkim powinny się znaleźć w uszczegółowieniu do Programu - wpływ działania na środowisko może być także negatywny. Wprowadzenie kryteriów ekologicznych wyboru projektów spowoduje zwiększenie prawdopodobieństwa pozytywnego oddziaływania planowanych działań.

Program przewiduje głównie inwestycje w rozwój bazy dydaktycznej uczelni wyższych województw Polski Wschodniej. Wstępna lista projektów obecnie zgłaszanych do realizacji w ramach Działania I.1 wskazuje na duży nacisk na rozbudowę budynków dydaktycznych oraz zaplecza socjalnego rozmaitych wydziałów.

W Programie nie zawarto wyraźnego wsparcia dla powstawania nowych, innowacyjnych kierunków naukowych, których w regionie brakuje³⁴. Pozytywny efekt wystąpić może w przypadku rozbudowy zaplecza laboratoryjnego kierunków technicznych i biologicznych. Kierunek rozwoju jest jednak trudny do określenia ze względu na konieczność równoległego doinwestowania kadr oraz działalności bieżącej (w ramach innych programów). Wstępna lista zgłaszanych projektów³⁵ pokazuje, że w ramach Priorytetu dominować będą inwestycje w nowe budynki. Projekty zakładające modernizację istniejącej infrastruktury wynikają raczej z wewnętrznych potrzeb zgłaszających, niż z wymogów czy założeń Programu. Budowa nowej

³⁴ Analiza statystyczna zgłoszeń polskich koncepcji i tematów przyszłych projektów badawczych 7. Programu Ramowego. Krajowy Punkt Kontaktowy Programów Badawczych Unii Europejskiej. Edycja pierwsza, 2006.

³⁵ W ocenianej wersji projektu Programu brak jest listy indykatywnej, lecz autorzy Prognozy korzystali ze wstępnej listy zgłoszonych projektów, udostępnionej przez Zleceniodawcę.

infrastruktury może przyczynić się do rozwoju zrównoważonego terenów zurbanizowanych, o ile zostanie odpowiednio wkomponowana w istniejącą przestrzeń oraz, o ile przy jej projektowaniu, budowie i eksploatacji, zostaną uwzględnione wymogi wysokiej efektywności energetycznej i oszczędnego gospodarowania wodą i materiałami. Brak jednak w założeniach działania takich wymogów, co może spowodować, że wymienione kryteria mogą nie być brane pod uwagę w trakcie projektowania inwestycji (wobec braku dodatkowych kryteriów decydować będą np. jak najniższe koszty realizacji). Konsekwentne stosowanie kryteriów ekologicznych na wszystkich etapach (od projektowania do eksploatacji) oraz upublicznienie zastosowanych rozwiązań, mogłoby mieć znaczny wpływ na poprawę świadomości ekologicznej społeczeństwa, w tym osób regularnie korzystających z infrastruktury.

Działanie I.2. Infrastruktura społeczeństwa informacyjnego

Kryteria oceny, dla których zidentyfikowano istnienie istotnych zależności pomiędzy proponowanym działaniem a zagadnieniem ochrony środowiska zawartym w danym kryterium przedstawia poniższa tabela.

<i>Nr*</i>	<i>Kryterium</i>	<i>Wpływ</i>	<i>Rodzaj oddziaływania</i>
1	Czy proponowane działania i rozwiązania pozwolą na poprawę efektywności korzystania z zasobów oraz czy przyczynią się do zarządzania popytem na te zasoby?	możliwy pozytywny	pośredni długofalowy
5	Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań prowadzi do prośrodowiskowych zmian w strukturze gospodarki?	możliwy pozytywny	pośredni długofalowy
6	Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań prowadzi do upowszechniania stosowania prośrodowiskowych technologii i promowania wszelkich form zarządzania środowiskowego?	możliwy pozytywny	pośredni
8	Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań sprzyjać będzie zrównoważonemu rozwojowi transportu i promocji proekologicznych jego form?	możliwy negatywny	pośredni
9	Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań sprzyjać będzie zrównoważonemu rozwojowi turystyki, w tym promowaniu takich form turystyki, które minimalizują konieczność korzystania z indywidualnych środków transportu?	możliwy negatywny	pośredni
14	Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań pozwoli na zrównoważone gospodarowanie zasobami w rolnictwie i zrównoważony rozwój obszarów wiejskich oraz czy przyczyni się do rozwoju przyjaznych dla środowiska form rolnictwa i do wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich?	pozytywny	bezpośredni
21	Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań będzie miała wpływ na zdrowie ludzi oraz przyczyni się do propagowania zdrowia środowiskowego?	pozytywny	pośredni
22	Czy proponowane działania i rozwiązania przyczynią się do wzmocnienia i rozwoju proekologicznej świadomości społeczeństwa?	pozytywny	pośredni długofalowy

* numeracja kryteriów wg Matrycy interakcji przedstawionej w Załączniku 3

Komentarz

Wpływ działania na środowisko będzie w przeważającej mierze pozytywny.

Poprawa dostępu do szerokopasmowego internetu i oferowanych za jego pośrednictwem usług z zakresu informacji może przyczynić się do zwiększonej atrakcyjności terenów objętych działaniem. Można oczekiwać tu zarówno atrakcyjności dla inwestycji, jak i atrakcyjności dla osób osiedlających się poza obszarami zurbanizowanymi. Jest to związane także z tworzeniem szans na rozwój pozarolniczej działalności na terenach wiejskich, a więc nie tylko szans na telepracę dla ludności zamieszkującej obszary wiejskie, ale także możliwości i zachęt dla migracji pracowników z miast.

Podniesienie dochodów ludności terenów wiejskich skutkować będzie także rozwojem na tych terenach usług, które mogą wymusić osiedlanie się tam wysoko wykwalifikowanych specjalistów. Jednocześnie o atrakcyjności inwestycyjno-osiedleńczej terenów wiejskich decydować będą w dużym stopniu ich walory środowiskowe (obok cen gruntów). Należy, zatem oczekiwać, że w mniejszym lub większym stopniu władze lokalne podejmować będą działania zmierzające do zachowania i ochrony tych walorów – włączając w to stosowanie prośrodowiskowych technologii i zarządzania środowiskowego.

Ogólna poprawa dostępu do informacji także może przyczynić się do upowszechniania technologii prośrodowiskowych. Wprowadzenie usług elektronicznych stwarza szanse na monitorowanie systemów m.in. usług komunalnych (np. ogrzewanie, ale także ruch uliczny). Spopularyzowanie elektronicznych form obiegu informacji i nośników danych tworzy możliwości zmniejszenia zużycia papieru.

Należy oczekiwać, że poprawa dostępu do usług *e-government*³⁶ poprawi egzekwowanie prawa, szczególnie prawa dotyczącego środowiska, stwarzając większe możliwości udziału społecznego w podejmowaniu decyzji i monitorowaniu wdrażania przepisów prawnych i decyzji administracyjnych dotyczących środowiska. Należy oczekiwać zatem zmniejszenia negatywnych oddziaływań, zwłaszcza w takich obszarach jak:

- ◆ ochrona wód,
- ◆ gospodarka odpadami,
- ◆ ochrona przyrody ożywionej.

Dodatkowo stworzona zostanie możliwość rozwoju programów *e-health*³⁷ włączając w to działania profilaktyczne i kampanie edukacyjne. Należy także spodziewać się poprawy dostępu do usług prawnych związanych z prawem pracy i prawem ochrony środowiska. Wszystko to skutkować będzie poprawą stanu zdrowia i zdrowia środowiskowego na objętych działaniem terenach. Jest to oczywiście efekt pośredni i długofalowy, realizacja działania znacznie jednak ułatwi powstanie opisanych efektów. Identyczna sytuacja powinna wystąpić w odniesieniu do stanu świadomości ekologicznej społeczeństwa. Realizacja działania stworzy warunki lepszego dostępu do informacji, edukacji i udziału społecznego w procesach decyzyjnych, co skutkować będzie zwiększaniem się świadomości ekologicznej całego społeczeństwa oraz grupy proaktywnych liderów lokalnych (w tym władz samorządowych).

³⁶ Sposób zarządzania administracją publiczną przy pomocy technologii informatycznej, obejmujący zarówno jej wewnętrzne funkcjonowanie, jak obsługę i dostęp do informacji społeczeństwa

³⁷ Sposób promowania zdrowia i przeciwdziałania chorobom oraz zwiększający dostęp do usług medycznych przy pomocy technologii informatycznej.

Jedynym poważnym zagrożeniem pośrednio wynikającym z tego działania jest możliwy wzrost transportu – wskutek rozwoju *e-commerce*³⁸, turystyki oraz częściowo wskutek rozwoju telepracy³⁹, który w obecnie istniejącej formie pociągać będzie za sobą lokalne negatywne oddziaływania na środowisko, tj:

- ◆ wzrost hałasu,
- ◆ wzrost zanieczyszczeń powietrza,
- ◆ wzrost zużycia paliw kopalnych,
- ◆ wzrost wypadkowości,
- ◆ wzrost zagrożenia katastrofami środowiskowymi (przewóz paliw i chemikaliów),
- ◆ pośrednio fragmentację obszarów cennych przyrodniczo (poprzez rozwój infrastruktury).

Lokalne oddziaływania negatywne związane mogą być także z koniecznością przeprowadzenia nowych linii lub lokowanie nowych stacji bazowych technologii bezprzewodowej.

Poprawa dostępności do informacji i usług (przede wszystkim *e-government* i systemów zamówień publicznych), która nastąpi w wyniku realizacji Działania I.2 zwiększa możliwości stosowania rozwiązań zmniejszających stopień wykorzystania zasobów w gospodarce. Skutkować powinno także powstaniem większej ilości usług wykonywanych za pośrednictwem internetu, oraz rozwojem usług tradycyjnych poszukujących klientów za pośrednictwem internetu. W dziedzinie turystyki można oczekiwać zwiększonego ruchu turystycznego na promujących się obszarach.

W sektorze turystycznym, który z pewnością będzie korzystał z lepszej dostępności szerokopasmowego internetu, należy oczekiwać, w skali krótkoterminowej, zwiększenia zainteresowania aktualną ofertą turystyczną i poprawą dostępu do informacji o ofercie turystycznej regionu Polski Wschodniej. Obecny model opiera się silnie na transportochłonnych rodzajach turystyki (turystyka indywidualna oparta na podróżowaniu samochodem) i taka właśnie turystyka będzie się rozwijać w pierwszej kolejności. Minimalizacja tego negatywnego wpływu zależy od działań leżących w gestii polityki transportowej i informacyjnej (np. tworzenie możliwości rezerwacji przejazdu środkami komunikacji zbiorowej), co wykracza poza zakres omawianego działania. Spodziewać się można jednak wystąpienia pozytywnych oddziaływań na środowisko w skali długoterminowej poprzez stworzenie bodźców do rozwoju nowych zintegrowanych produktów turystycznych.

³⁸ Sposób prowadzenia handlu przy pomocy technologii informatycznej.

³⁹ Doświadczenia Finlandii pokazują, że upowszechnianie telepracy skutkuje zwiększeniem długości podróży przy jednoczesnym obniżeniu ich częstotliwości. Liczba pokonywanych kilometrów na jednostkę czasu zwiększa się jednak. Główną przyczyną jest migracja telepracowników na atrakcyjne tereny odległe od ośrodków miejskich oraz zwiększenie liczby klientów obsługiwanych przez jednego telepracownika. Stwierdzono również, że bardzo często utrzymywano istnienie fizycznego miejsca pracy pracownika, choć większość obowiązków wykonywał on za pośrednictwem technologii informacyjnej.

Działanie I.3. Wspieranie innowacji

Kryteria oceny, dla których zidentyfikowano istnienie istotnych zależności pomiędzy proponowanym działaniem a zagadnieniem ochrony środowiska zawartym w danym kryterium przedstawia poniższa tabela.

<i>Nr*</i>	<i>Kryterium</i>	<i>Wpływ</i>	<i>Rodzaj oddziaływania</i>
1	Czy proponowane działania i rozwiązania pozwolą na poprawę efektywności korzystania z zasobów oraz czy przyczynią się do zarządzania popytem na te zasoby?	pozytywny	pośredni, możliwy bezpośredni
4	Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań sprzyjać będzie harmonizacji celów ochrony środowiska z działaniami w innych sektorach?	możliwy pozytywny	pośredni
5	Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań prowadzić będzie do próśrodowiskowych zmian w strukturze gospodarki?	pozytywny	pośredni długofalowy
6	Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań prowadzić będzie do upowszechniania stosowania próśrodowiskowych technologii i promowania wszelkich form zarządzania środowiskowego?	pozytywny	bezpośredni
7	Czy proponowane działania i rozwiązania odnoszące się do rozwoju gospodarki wspierać będą proekologiczne gałęzie przemysłu, a także czy będą sprzyjać ekoinnowacyjności?	pozytywny	długofalowy
10	Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań przyczyni się do promocji efektywności energetycznej i rozwoju wykorzystywania odnawialnych źródeł energii?	możliwy pozytywny i negatywny	bezpośredni
11	Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań wpłynie na zmianę stanu środowiska w zakresie powietrza atmosferycznego?	możliwy pozytywny i negatywny	bezpośredni
12	Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań wpłynie na zmianę stanu środowiska w zakresie hałasu i promieniowania?	możliwy pozytywny i negatywny	bezpośredni
15	Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań wpłynie na zmianę stanu środowiska w zakresie gleb i powierzchni ziemi?	możliwy pozytywny i negatywny	bezpośredni
17	Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań wpłynie na zmianę stanu środowiska w zakresie przyrody ożywionej oraz czy pozwoli na zrównoważone gospodarowanie zasobami przyrody oraz ochronę walorów przyrodniczych i krajobrazowych, w tym na ochronę walorów obszarów Natura 2000?	możliwy pozytywny i negatywny	bezpośredni
18	Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań wpłynie na zmianę stanu środowiska w zakresie wód powierzchniowych i podziemnych oraz pozwoli na zrównoważone gospodarowanie zasobami wodnymi i ekosystemami wodnymi i od wody zależnymi?	możliwy pozytywny i negatywny	bezpośredni
19	Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań sprzyjać będzie zrównoważonemu gospodarowaniu przestrzenią oraz przyczyni się do poprawy ładu przestrzennego?	pozytywny i możliwy negatywny	pośredni
20	Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań sprzyjać będzie zrównoważonemu rozwojowi terenów zurbanizowanych, w tym wykorzystywaniu i modernizacji istniejącej zabudowy?	możliwy pozytywny i negatywny	bezpośredni
21	Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań będzie miała wpływ na zdrowie ludzi oraz przyczyni się do propagowania zdrowia środowiskowego?	pozytywny	pośredni

<i>Nr*</i>	<i>Kryterium</i>	<i>Wpływ</i>	<i>Rodzaj oddziaływania</i>
23	Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań przyczyni się do propagowania prośrodowiskowych zmian wzorców konsumpcji i produkcji?	możliwy pozytywny i negatywny	pośredni długofalowy

*numeracja kryteriów wg Matrycy interakcji przedstawionej w Załączniku 3

Komentarz

Wpływ proponowanego działania na środowisko będzie w przewadze pozytywny. Jednak należy spodziewać się także pojawienia potencjalnych bezpośrednich oddziaływań negatywnych, a ich skala zależna będzie od rodzaju projektów, które uzyskiwać będą wsparcie.

Realizacja proponowanych działań powinna przyczynić się do poprawy efektywności korzystania przez gospodarkę z zasobów poprzez promocję badań i wytwarzania innowacyjnych, nisko energochłonnych i nisko materiałochłonnych produktów. Możliwe jest istotne oddziaływanie, jeżeli będziemy mieli do czynienia z dużą skalą inwestowania w infrastrukturę rozwoju tego typu produktów. Generalnie wskutek realizacji działania powinna nastąpić poprawa efektywności korzystania z zasobów ze względu na wprowadzanie nowoczesnych rozwiązań i procesów, których konkurencyjność jest warunkowana sytuacją globalną, charakteryzującą się stałym wzrostem cen energii (zwłaszcza paliw kopalnych) oraz wzrostem cen surowców. Biorąc pod uwagę zasadę przezorności możliwe jest występowanie lokalnie znaczących negatywnych oddziaływań ze względu na wykorzystanie chemikaliów, oraz pośrednio na skutek wytwarzania produktów wysoce energochłonnych, zwłaszcza w fazie eksploatacji.

Należy spodziewać się długofalowych pozytywnych efektów realizacji tej części działania, która wspierać będzie tworzenie nowoczesnych produktów i transfer technologii z nauki do przemysłu. Można oczekiwać, że wśród stosujących nowe rozwiązania przedsiębiorstw nastąpi także podniesienie poziomu zarządzania jakością, co przyniesie także wprowadzanie systemów zarządzania środowiskiem. To z kolei skutkować będzie upowszechnieniem tych systemów, wskutek zmian świadomości wśród ogółu kadr przedsiębiorstw chcących konkurować z przedsiębiorstwami innowacyjnymi. W pewnym stopniu, warunkowanym innymi czynnikami (np. po stronie regulacji prawnych i popytu), nastąpić powinno wprowadzanie nowych, prośrodowiskowych technologii. To z kolei wywierać będzie wpływ na prośrodowiskowe zmiany w całej strukturze gospodarki, poprzez odchodzenie od branż nieefektywnych, w kierunku wzrostu efektywności użytkowanych zasobów – głównie poprzez oszczędności energii, wody i materiałów.

Realizacja omawianego Działania, przy odpowiednim powiązaniu z kryteriami wyboru projektów, może pociągnąć za sobą rozwój wykorzystywania odnawialnych źródeł energii i wzrost efektywności energetycznej produktów i budynków. Szczególnie wzrost efektywności energetycznej budynków mógłby być znaczącym, bezpośrednim pozytywnym oddziaływaniem na środowisko, ze względu na skalę działania. Obniżenie zużycia energii, związanej z użytkowaniem nowo powstałych lub modernizowanych budynków, wiąże się z wieloma aspektami, opartymi na obowiązujących standardach energetycznych budynków, kontroli źródeł ciepła (kotłowni) i instalacji klimatyzacyjnych. Najważniejszą korzyścią dla środowiska, jaka wynika z redukcji zużycia energii jest zmniejszenie emisji dwutlenku węgla. Przy okazji mamy również do czynienia z tworzeniem nowych miejsc pracy w przyjaznych

środowisku sektorach. Istotnym elementem jest dopasowanie założeń projektów do polityki energetycznej w celu uzyskania synergii inwestycyjnych. W przypadku nie uwzględnienia takich wymogów, należy się spodziewać, że realizacja działania będzie miała skutek odwrotny – wykorzystywane będą tradycyjne źródła ciepła i energii (tanie, bo często dotowane), a głównym kryterium wyboru projektu pozostaną koszty inwestycyjne, a nie eksploatacyjne, czy całkowite. W takich przypadkach efekt wzrostu efektywności energetycznej nie zostanie prawdopodobnie osiągnięty.

Realizacja Działania może mieć pozytywny wpływ na gospodarowanie przestrzenią i przyczynić się może do poprawy zdrowia środowiskowego. Skala tego wpływu jest zależna od lokalizacji wspieranych przedsięwzięć (założenia urbanistyczne) i stosowanych rozwiązań projektowych (założenia architektoniczne i konstrukcyjne oraz techniczne). Te pierwsze przyczyniać się mogą do tworzenia spójnego środowiska miejskiego o wysokiej jakości warunków życia. Te drugie kształtować będą przede wszystkim jakość środowiska pracy. Brak spójnych założeń może choć nie musi prowadzić jednak do występowania negatywnych zjawisk, takich jak zajmowanie terenów zielonych i rozprzestrzenianie się miast. Można jednak oczekiwać, że kadry specjalistów potrzebnych we wspieranych ośrodkach będą charakteryzować się wysokimi wymaganiami socjalno-bytowymi, także poza placowymi. W skali długoterminowej konieczne będzie więc stworzenie w otoczeniu tych nowych inwestycji dobrych warunków (także estetycznych), opartych przede wszystkim na wysokich walorach środowiska pracy i wypoczynku.

Ze względu na promowanie transferu nowoczesnych technologii i wsparcie wyposażenia laboratoriów oraz ośrodków badawczo-rozwojowych należy oczekiwać pozytywnego wpływu realizacji tej części działania na proekologiczną zmianę wzorców produkcji i konsumpcji. Możliwe jest też jednak pojawienie się nowych produktów masowych, potencjalnie zagrażających środowisku.

Bezpośrednie inwestycje w obiekty wiążą się z negatywnym wpływem na środowisko. Ich zakres jest zależny od projektantów, ale brak w Programie nacisku na ustalenie obowiązujących proekologicznych kryteriów, co może - choć nie musi - skutkować zwiększaniem się skali tych niekorzystnych oddziaływań. Kryteria takie powinny znaleźć się w uszczegółowieniu do Programu.

Najważniejsze obszary potencjalnie możliwego (choć nie konieczne musi wystąpić) negatywnego wpływu to:

- ◆ zanieczyszczenie powietrza – poprzez systemy ogrzewania i energii oparte na konwencjonalnych źródłach i systemach (jeśli nie będą wykorzystywane odnawialne źródła energii i efektywne energetycznie urządzenia i instalacje),
- ◆ wzrost hałasu i promieniowania – skala tego oddziaływania będzie raczej niewielka, ale punktowo może być duża ze względu na zakładaną koncentrację na obszarach parków przemysłowych, itp.,
- ◆ wzrost wykorzystania i zanieczyszczenia zasobów wodnych, zwłaszcza wód podziemnych,
- ◆ zwiększenie produkcji odpadów, w tym odpadów budowlanych (wskutek bezpośrednich inwestycji) i eksploatacyjnych (szczególnie niesortowanych odpadów użytkowych i przemysłowych),

- ♦ zajmowanie i zanieczyszczanie powierzchni ziemi – szczególnie jeśli inwestycje realizowane będą w oparciu o zajmowanie terenów zielonych i cennych przyrodniczo, lub/i w ich strefach buforowych.

Możliwa minimalizacja negatywnych oddziaływań (wykorzystywanie obszarów przemysłowych, zachowanie ładu przestrzennego) wobec obecnych zapisów Programu głównie zależy od projektantów i planistów.

Działanie I.4. Promocja i współpraca

Kryteria oceny, dla których zidentyfikowano istnienie istotnych zależności pomiędzy proponowanym działaniem a zagadnieniem ochrony środowiska zawartym w danym kryterium przedstawia poniższa tabela.

<i>Lp. *</i>	<i>Kryterium</i>	<i>Wpływ</i>	<i>Rodzaj oddziaływania</i>
1	Czy proponowane działania i rozwiązania pozwolą na poprawę efektywności korzystania z zasobów oraz czy przyczynią się do zarządzania popytem na te zasoby?	możliwy pozytywny	pośredni
4	Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań sprzyjać będzie harmonizacji celów ochrony środowiska z działaniami w innych sektorach?	pozytywny	pośredni
5	Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań prowadzić będzie do prośrodowiskowych zmian w strukturze gospodarki?	możliwy pozytywny	pośredni
6	Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań prowadzić będzie do upowszechniania stosowania prośrodowiskowych technologii i promowania wszelkich form zarządzania środowiskowego?	możliwy pozytywny	bezpośredni
7	Czy proponowane działania i rozwiązania odnoszące się do rozwoju gospodarki wspierać będą proekologiczne gałęzie przemysłu, a także czy będą sprzyjać ekoinnowacyjności?	możliwy pozytywny, możliwy negatywny	pośredni
9	Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań sprzyjać będzie zrównoważonemu rozwojowi turystyki, w tym promowaniu takich form turystyki, które minimalizują konieczność korzystania z indywidualnych środków transportu?	negatywny, możliwy pozytywny	bezpośredni
14	Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań pozwoli na zrównoważone gospodarowanie zasobami w rolnictwie i zrównoważony rozwój obszarów wiejskich oraz czy przyczyni się do rozwoju przyjaznych dla środowiska form rolnictwa i do wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich?	pozytywny	pośredni
17	Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań wpłynie na zmianę stanu środowiska w zakresie przyrody ożywionej oraz czy pozwoli na zrównoważone gospodarowanie zasobami przyrody oraz ochronę walorów przyrodniczych i krajobrazowych, w tym na ochronę walorów obszarów Natura 2000?	pozytywny, możliwy negatywny	pośredni długofalowy
18	Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań wpłynie na zmianę stanu środowiska w zakresie wód powierzchniowych i podziemnych oraz pozwoli na zrównoważone gospodarowanie zasobami wodnymi i ekosystemami wodnymi i od wody zależnymi?	możliwy pozytywny	pośredni
19	Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań sprzyjać będzie zrównoważonemu gospodarowaniu przestrzenią oraz przyczyni się do poprawy ładu przestrzennego?	możliwy pozytywny	pośredni
22	Czy proponowane działania i rozwiązania przyczynią się do wzmocnienia i rozwoju proekologicznej świadomości społeczeństwa?	pozytywny	pośredni

Lp. *	Kryterium	Wpływ	Rodzaj oddziaływania
23	Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań przyczyni się do propagowania prośrodowiskowych zmian wzorców konsumpcji i produkcji?	możliwy pozytywny	długofalowy skumulowany
24	Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań pozwoli na ochronę i optymalne wykorzystanie istniejących wartości kulturowych?	pozytywny	długofalowy skumulowany

* numeracja kryteriów wg Matrycy interakcji przedstawionej w Załączniku 3

Komentarz

Wiele aspektów współpracy między województwami, wymiany doświadczeń, kreowania wspólnych systemów promocji i rozwoju, może wpływać na stosowanie rozwiązań prośrodowiskowych. Nacisk na tworzenie i ukazywanie dobrego wizerunku wymagać będzie opierania się na silnych stronach regionu, do których należy m.in. stan środowiska naturalnego. Takie zjawisko można już zaobserwować w działaniach promocyjnych przemysłu rolno-spożywczego i turystycznego. Kluczowe stanie się zatem zintegrowanie działań we wszystkich sektorach gospodarki z celami utrzymania dobrego stanu środowiska oraz ochrony związanego z tym *image'u* regionu. Dlatego spodziewać się należy wymiany i przyswajania "dobrych praktyk" w zakresie tych dziedzin gospodarki, które bazują na środowisku oraz rozwoju systemów zarządzania środowiskowego minimalizujących negatywny wizerunek przemysłu. Promocja taka pociągnie za sobą zmiany w podejściu do wykorzystania zasobów – przede wszystkim materiałów i energii, ale także wprowadzanie nowych procesów i produktów.

Spodziewane ukierunkowanie działań promocyjnych na sektor turystyczny skutkować może bezpośrednio rozwojem trudnej do kontrolowania turystyki masowej, nieekologicznej, co w obliczu niedostosowanych do wymogów ochrony środowiska obiektów bazy noclegowo-gastronomicznej oraz produktów turystycznych grozi zwiększeniem negatywnych oddziaływań ze strony tego sektora. Wspomnieć tu należy przede wszystkim o zwiększonym ruchu samochodów (zwiększeniu hałasu, zanieczyszczenia powietrza i gleb) oraz o presji turystyki (i infrastruktury turystycznej) na obszary chronione – w szczególności obszary europejskiej sieci obszarów chronionych Natura 2000. Tradycyjna planistyczna dominacja założeń transportowo-infrastrukturalnych nad przyrodniczymi oraz niskie koszty zajmowania cennych przyrodniczo terenów pod zabudowę (czy drogi) prowadzić mogą do nasilania się tego zjawiska wskutek realizacji Działania. Promocja i wymiana doświadczeń w zakresie turystyki może mieć charakter proekologiczny, ale stopień i tempo rozwoju tego sektora wskazują, iż ten kierunek rozwoju turystyki nie będzie w stanie zdominować głównego nurtu tego sektora.

Możliwość wspierania współpracy województw może mieć pozytywny wpływ na gospodarowanie przestrzenią. Ponieważ graniczą one ze sobą, to możliwa będzie lepsza koordynacja i lepsze efekty działań w zakresie np.: gospodarowania jakością wody i ekosystemów od wody zależnych w dorzeczu (w oparciu o wymogi Ramowej Dyrektywy Wodnej), proekologicznej gospodarki przeciwpowodziowej oraz zarządzania siecią obszarów chronionych (w szczególności siecią Natura 2000). Nie można jednak stwierdzić na ile te możliwości zostaną wykorzystane, dlatego skala możliwych oddziaływań jest nieokreślona. Z całą pewnością jednak finansowanie w okresie 2007-2013 jest niezwykle ważne dla

wsparcia wdrażania unijnych przepisów⁴⁰ i powinno zostać w jakimś stopniu wykorzystane w tym celu.

Promocja i wymiana doświadczeń w zakresie rozwoju obszarów wiejskich powinny mieć pozytywny wpływ zarówno na rozwój pozarolniczych funkcji tych obszarów, jak również na zachowanie i promowanie wartości kulturowych. Szczególnie w tym ostatnim zakresie należy się spodziewać dużej skali pozytywnego wpływu. Należy oczekiwać także pewnego udziału działań promocyjnych w rozwoju produktów ekologicznych, opartych na dobrym, prośrodowiskowym wizerunku regionu Polski Wschodniej.

W zależności od treści dotyczących promocji czy współpracy może ona wpływać także na świadomość ekologiczną – nie tylko mieszkańców regionu, ale wszystkich adresatów proponowanych przedsięwzięć. Wykorzystanie walorów środowiska jako silnej strony wspierającej nowoczesny wizerunek regionu będzie skutkowało większą troską władz samorządowych różnych szczebli o utrzymanie tego wizerunku.

Rekomendacje

1. Zminimalizowaniu możliwych zagrożeń dla środowiska wynikających z realizacji Priorytetu I służyć będą kryteria ekologiczne wspierania planowanej infrastruktury (patrz również: rekomendacje do kryterium 7 w podrozdziale 4.1.). Należy rozważyć wprowadzenie kryteriów zapewniających utrzymanie ładu przestrzennego i zrównoważonego rozwoju terenów miejskich (w tym unikanie rozprzestrzeniania się miast) i powinny się one znaleźć w uszczegółowieniu do Programu.
2. Planowana infrastruktura powinna być priorytetowo lokowana w ramach istniejących terenów poprzemysłowych, czy zdegradowanych jeżeli jest to możliwe. Należy unikać wchodzenia na tereny cenne przyrodniczo i ich strefy buforowe. Kryteria wyboru projektów powinny preferować wykorzystanie istniejących budynków, oraz kłaść nacisk na efektywność energetyczną i materiałową planowanej infrastruktury. Należy wspierać dążenia do minimalizacji zużycia zasobów (i minimalizacji strumienia odpadów) w trakcie budowy i eksploatacji budynków.
3. Należy położyć nacisk na wsparcie rozwoju zaplecza laboratoryjnego ośrodków współpracy nauki z przemysłem. Dodatkowo należy wspierać ośrodki transferu *know-how*.
4. Należy położyć nacisk na rozwój infrastruktury umożliwiającej współpracę uczelni z przedsiębiorstwami i dopasowanie oferty kształcenia do aktualnych i przyszłych potrzeb tworzonego rynku pracy, ze szczególnym uwzględnieniem miejsc pracy przyjaznych środowisku.
5. W trakcie wyboru projektów dotyczących rozbudowy parków przemysłowych i inkubatorów szczególne preferencje należy przyznać rozwijaniu technologii proekologicznych – takich jak odnawialne źródła energii, rozwijanie procesów i tworzenie produktów nisko energochłonnych i nisko materiałochłonnych. W ramach

⁴⁰ Sieć Natura 2000 w Polsce powinna zostać ostatecznie powołana w pierwszej połowie 2007 r., po czym tworzone będą plany zarządzania i monitoringu dla wyznaczonych obszarów, natomiast Ramowa Dyrektywa Wodna przewiduje sporządzenie i skonsultowanie *Planów gospodarowania wodami na obszarze dorzecza* do końca roku 2009.

współpracy uczelni z przemysłem należy wspierać cały obszar nowoczesnego, efektywnego projektowania z punktu widzenia oszczędnego korzystania z zasobów – nie tylko rozwój potencjału wytwórczego przemysłu.

6. Szczególne preferencje należy przyznać tym projektom współpracy międzywojewódzkiej, które rozwijają stosowanie proekologicznych środków transportu, odnawialnych źródeł energii, minimalizację produkcji odpadów, racjonalne, przyjazne środowisku gospodarowanie wodą w dorzeczach oraz zapewnienie monitorowania stanu środowiska i przestrzegania prawa ochrony środowiska (gospodarka wodna, gospodarka odpadami, ochrona powietrza, ochrona przed hałasem, ochrona środowiska na obszarach sieci Natura 2000).

Priorytet II. Wojewódzkie ośrodki wzrostu

Ocena ogólna priorytetu

Zgodnie z założeniami Programu wdrażanie działań w ramach Priorytetu II powinno pozwolić na osiągnięcie dwóch celów szczegółowych: *zwiększenie mobilności mieszkańców oraz stworzenie warunków dla dynamicznego rozwoju turystyki kongresowej i targowej.*

Ma to być realizowane poprzez wspieranie rozwoju transportu publicznego w miastach wojewódzkich leżących na obszarze Polski Wschodniej i w gminach należących do potencjalnego obszaru metropolitalnego tych miast oraz poprzez budowę w ośrodkach metropolitalnych obiektów, które w przyszłości wykorzystywane będą do organizacji konferencji, kongresów oraz imprez wystawowych i targowych. W opisie Działania wymieniono pięć miast, które uznano za potencjalne ośrodki metropolitalne regionu: Białystok, Kielce, Lublin, Olsztyn i Rzeszów.

Uzasadnieniem dla realizacji tego Priorytetu jest szczególna rola wymienionych, dużych ośrodków miejskich w aktywizacji gospodarczej regionu Polski Wschodniej. W tym kontekście za szczególnie istotny i pozytywny element Programu należy uznać planowane wsparcie dla rozwoju transportu publicznego, który pozwoli na powiązanie funkcjonalne obszarów zarówno w obrębie tych miast, jak i ośrodków podmiejskich z centrami miast wojewódzkich.

Ponieważ na inwestycje w ramach tego Priorytetu przeznaczono znaczące środki finansowe należy się spodziewać, że oddziaływania generowane w związku z ich wdrażaniem będą miały charakter ponadlokalny.

Bezpośrednie oddziaływania pozytywne projektów realizowanych w ramach tego Priorytetu mogą wystąpić w odniesieniu do:

- ♦ promocji prośrodowiskowych form transportu;
- ♦ poprawy jakości powietrza atmosferycznego (zwłaszcza w skali lokalnej – na terenach zurbanizowanych),
- ♦ ograniczenia uciążliwości hałasu (zwłaszcza w skali lokalnej – na terenach zurbanizowanych),

- ♦ stosowania prośrodowiskowych technologii i promowania zarządzania środowiskowego,
- ♦ zrównoważonego rozwoju obszarów zurbanizowanych, w zakresie wykorzystania i modernizacji istniejącej zabudowy.

Pośrednie oddziaływania pozytywne mogą wystąpić m.in. w odniesieniu do:

- ♦ harmonizacji celów ochrony środowiska z celami innych sektorów (transport, turystyka, rozwój regionalny),
- ♦ promocji zrównoważonych form turystyki, w tym takich jej form, które zmniejszają potrzebę korzystania z indywidualnej motoryzacji,
- ♦ zwiększaniu efektywności energetycznej;
- ♦ zrównoważonego zarządzania terenami chronionymi, w tym obszarami włączonymi do sieci Natura 2000,
- ♦ zmniejszenia zagrożeń zdrowia spowodowanych czynnikami środowiskowymi,
- ♦ wzrostu poziomu świadomości ekologicznej,
- ♦ zmian we wzorcach konsumpcji.

W odniesieniu do proponowanych działań nie przewiduje się występowania jednoznacznie negatywnych oddziaływań. Kierując się zasadą przezorności, czyli zakładając, że uwarunkowania środowiskowe mogą nie być brane pod uwagę przy wdrażaniu projektów wspieranych w ramach tego Priorytetu, można prognozować możliwość ujawnienia się istotnych, negatywnych skutków dla środowiska. Te potencjalne zagrożenia związane byłyby przede wszystkim z:

- ♦ możliwością niekontrolowanego rozprzestrzeniania się miast na tereny podmiejskie, biologicznie czynne, spowodowaną ułatwieniem dojazdu z tych obszarów do centrów metropolii (zwiększy to bowiem atrakcyjność tych terenów, i zwiększy presję na ich zabudowę),
- ♦ wzrostem penetracji terenów cennych przyrodniczo (w tym chronionych) poprzez ułatwienie dojazdu do nich środkami komunikacji zbiorowej lub lokalizacją (na ich obszarze albo w ich sąsiedztwie) ośrodków konferencyjnych i wystawienniczych,
- ♦ wzrostem natężenia ruchu samochodowego spowodowanym ułatwionym dojazdem do ośrodków wystawienniczych i centrów konferencyjnych.

Za niezwykle istotne należy uznać, że te potencjalne, negatywne oddziaływania mogą być stosunkowo łatwo wyeliminowane lub zminimalizowane – dzięki właściwym kryteriom wyboru projektów, które uzyskiwać będą wsparcie w ramach omawianego Priorytetu. Kryteria takie powinny znaleźć się w Programie, albo w uszczegółowieniu do niego.

Ocena ogólna działań

Działanie II.1. Systemy miejskiego transportu publicznego

Projekty wspierane w ramach tego działania będą miały na celu poprawę jakości usług świadczonych przez miejski transport publiczny (dzięki modernizacji infrastruktury transportowej), wymianę taboru, wdrażanie telematiki w zarządzaniu transportem

publicznym, wiązanie różnych środków transportu (kolej, autobus, tramwaj, samochód, rower) w jeden, spójny łańcuch transportowy. Jako niezwykle ważny i pozytywny element należy uznać dostrzeżenie przez autorów Programu potrzeby budowy powiązań pomiędzy wspieranymi ośrodkami a miejscowościami zlokalizowanymi w strefie ich oddziaływania. Dzięki wspieraniu lokalnych i regionalnych połączeń kolejowych oraz tworzeniu łańcuchów ekomobilności możliwe będzie wspieranie tworzenia w metropoliach nowych miejsc pracy (i możliwości tej pracy) dla osób mieszkających poza tymi miastami. Wymagać to będzie jednak bardzo silnego i konsekwentnego systemu planowania przestrzennego, tak aby nie dopuścić do nadmiernego rozprzestrzeniania się dużych miast (ośrodków metropolitalnych) na tereny podmiejskie i biologicznie czynne.

Ze względu na to, że minimalna wielkość projektu wynosi 20 mln euro należy spodziewać się, że realizacja działań inwestycyjnych we wskazanych miastach wojewódzkich będzie przynosić wymierne i znaczące efekty, zaś wielkość oddziaływania będzie miała charakter ponadlokalny – to jest nie obejmie jedynie strefy miejskiej, ale zapewne wpłynie na kształtowanie się przestrzeni w strefie podmiejskiej, zaliczonej do obszaru objętego oddziaływaniem metropolii.

Działanie II.2. Infrastruktura turystyki kongresowej i targowej

Projekty wspierane w ramach tego działania mają promować region i kraj poprzez wspieranie rozwoju turystyki kongresowej i wystawienniczej. Wsparcie ma polegać na budowie, rozbudowie i wyposażaniu obiektów służących organizacji kongresów i imprez wystawienniczych o charakterze ponadregionalnym i międzynarodowym.

Działanie dobrze wpisuje się swym charakterem w dążenie do celu szczegółowego Programu, jakim jest „Rozwój wybranych funkcji metropolitalnych miast wojewódzkich”. Z punktu widzenia zasad zrównoważonego rozwoju i wymogów ochrony środowiska przyrodniczego, a zwłaszcza potrzeby ochrony wysokich wartości ekologicznych i walorów turystycznych regionu Polski Wschodniej (szczególnie ekoturystycznych), wybór dla głównych miast regionu funkcji ośrodków konferencyjno-wystawienniczych jest korzystny.

Oddziaływania na środowisko projektów w ramach tego Działania mogą być różne, w zależności od sposobu realizacji inwestycji uzyskujących wsparcie. Zależać to będzie bowiem zarówno od miejsca lokalizacji nowych obiektów, sposobu ich budowy, modernizacji i wyposażania, a docelowo także zakresu i celu organizowanych w nich imprez. W PO RPW nie wskazano na preferowanie stosowania proekologicznych technologii w realizacji inwestycji, ani na odpowiedzialność ekologiczną i społeczną biznesu. Nie można wykluczyć, że nowe obiekty będą lokalizowane na terenach, gdzie może to powodować konflikty z potrzebami zachowania i ochrony walorów przyrodniczych.

Niepokój budzi także brak wsparcia dla samej organizacji imprez wystawienniczych i konferencji/kongresów, zwłaszcza, że obecnie są one na omawianym terenie organizowane w niewielkim zakresie (tabela V str. 53 w projekcie Programu). Jest to o tyle istotne, że samo wybudowanie infrastruktury może okazać się niewystarczające, aby uczynić region atrakcyjnym miejscem organizowania targów i kongresów, co w efekcie doprowadzi do tego, że cel główny działania (promocja i rozwój regionu) nie zostanie osiągnięty.

Ocena szczegółowa działań

Działanie II.1. Systemy miejskiego transportu publicznego

Kryteria oceny, dla których zidentyfikowano istnienie istotnych zależności pomiędzy proponowanym działaniem a zagadnieniem ochrony środowiska zawartym w danym kryterium przedstawia poniższa tabela.

<i>Nr *</i>	<i>Kryterium</i>	<i>Wpływ</i>	<i>Rodzaj oddziaływania</i>
1	Czy proponowane działania i rozwiązania pozwolą na poprawę efektywności korzystania z zasobów oraz czy przyczynią się do zarządzania popytem na te zasoby?	pozytywny, możliwy negatywny	bezpośrednie pozytywne, pośrednie – negatywne
4	Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań sprzyjać będzie harmonizacji celów ochrony środowiska z działaniami w innych sektorach?	pozytywny	pośrednie długoterminowe
6	Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań prowadzić będzie do upowszechniania stosowania prośrodowiskowych technologii i promowania wszelkich form zarządzania środowiskowego?	pozytywny	pośrednie, długoterminowe
8	Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań sprzyjać będzie zrównoważonemu rozwojowi transportu i promocji proekologicznych jego form?	pozytywny	bezpośrednie natychmiastowe, średnio- i długoterminowe
9	Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań sprzyjać będzie zrównoważonemu rozwojowi turystyki, w tym promowaniu takich form turystyki, które minimalizują konieczność korzystania z indywidualnych środków transportu?	pozytywny	pośrednie długoterminowe
10	Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań przyczyni się do promocji efektywności energetycznej i rozwoju wykorzystywania odnawialnych źródeł energii?	pozytywny	pośrednie długoterminowe
11	Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań wpłynie na zmianę stanu środowiska w zakresie powietrza atmosferycznego?	pozytywny	bezpośrednie i pośrednie krótko- i długoterminowe
12	Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań wpłynie na zmianę stanu środowiska w zakresie hałasu ?	pozytywny	bezpośrednie natychmiastowe, średnio – i długoterminowe
17	Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań wpłynie na zmianę stanu środowiska w zakresie przyrody ożywionej oraz czy pozwoli na zrównoważone gospodarowanie zasobami przyrody oraz ochronę walorów przyrodniczych i krajobrazowych, w tym na ochronę walorów obszarów Natura 2000?	pozytywny, możliwy negatywny	pośrednie długoterminowe
19	Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań sprzyjać będzie zrównoważonemu gospodarowaniu przestrzenią oraz przyczyni się do poprawy ładu przestrzennego?	pozytywny, możliwy negatywny	negatywne – pośrednie i długoterminowe
20	Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań sprzyjać będzie zrównoważonemu rozwojowi terenów zurbanizowanych, w tym wykorzystywaniu i modernizacji istniejącej zabudowy?	pozytywny	pośrednie długoterminowe
21	Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań będzie miała wpływ na zdrowie ludzi oraz przyczyni się do propagowania zdrowia środowiskowego?	pozytywny	pośrednie długoterminowe
22	Czy proponowane działania i rozwiązania przyczynią się do wzmocnienia i rozwoju proekologicznej świadomości społeczeństwa?	pozytywny	pośrednie długoterminowe

Nr *	Kryterium	Wpływ	Rodzaj oddziaływania
23	Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań przyczyni się do propagowania prośrodowiskowych zmian wzorców konsumpcji i produkcji?	pozytywny	pośrednie długoterminowe

* numeracja kryteriów wg Matrycy interakcji przedstawionej w Załączniku 3

Komentarz

Wpływ działania na środowisko będzie w przewadze pozytywny. Rozwój transportu publicznego i zwiększenie jego dostępności pozwoli na bardziej efektywne korzystanie z zasobów (dzięki zastępowaniu transportu indywidualnego). Sprzyjać będzie realizacji celów polityki ekologicznej w strategii rozwoju transportu poprzez to, że pozwoli na rozwój takich form transportu, które są bardziej przyjazne dla środowiska. Ułatwienie w docieraniu do centrów metropolii z ośrodków podmiejskich środkami transportu publicznego będzie miało także duże znaczenie społeczne, bowiem umożliwi poszukiwanie pracy i jej utrzymanie osobom nie dysponującym własnymi środkami lokomocji, lub o niskich dochodach.

Działanie wywoła także pośrednie, pozytywne oddziaływanie na stan środowiska przyrodniczego. W chwili obecnej motoryzacja indywidualna staje się głównym źródłem zanieczyszczenia powietrza na terenach zurbanizowanych, stąd wsparcie dla transportu zbiorowego, a także wymiana taboru na mniej emisyjny, bardziej efektywny i mniej hałaśliwy powinna zmniejszyć skalę tego problemu. Powinno to także pozytywnie wpłynąć na jakość klimatu akustycznego w miastach i na terenach podmiejskich. Dzięki tym oddziaływaniom ograniczone zostaną środowiskowe zagrożenia dla zdrowia. Działanie to pośrednio – przez wskazanie korzyści z wykorzystania transportu publicznego dla stanu środowiska oraz wpływanie na zmianę modelu konsumpcji z indywidualnej na zbiorową – powinno wspierać rozwój środowiskowej świadomości społeczności regionu. Wydaje się celowe uzupełnienie zakresu realizowanych projektów o możliwość wsparcia budowy ścieżek rowerowych powiązanych z system transportu publicznego.

Z działaniem tym wiążą się jednak pewne zagrożenia, powodowane przez słabość systemu planowania przestrzennego. Ułatwienie mobilności mieszkańców oraz pomoc w szybkim docieraniu do centrów miast z terenów podmiejskich może potencjalnie powodować niekontrolowane rozprzestrzenianie się obszarów zurbanizowanych na tereny podmiejskie i biologicznie czynne na obrzeżach metropolii (zwłaszcza, że zjawisko to już jest w Polsce w wielu miejscach dostrzegane). Może to prowadzić do utraty gleb rolniczych i leśnych, ograniczać napływ świeżego powietrza do centrów miast z obszarów biologicznie czynnych w ich otoczeniu, a w efekcie także zwiększać potrzeby transportowe (a przez to wpływać na wzrost zużycia zasobów).

Biorąc pod uwagę zasadę przezroczności potencjalnym zagrożeniem dla obszarów cennych przyrodniczo (położonych zarówno w miastach, jak i w ich sąsiedztwie) może być także ułatwienie dojazdu do nich. Prowadzić to będzie do wzrostu penetracji tych obszarów przez większą liczbę odwiedzających i turystów, a co zatem idzie, w sytuacji przekroczenia progów odporności środowiska, może przyczynić się do jego degradacji. Niezbędne jest powiązanie wzrostu tej penetracji z odpowiednimi rozwiązaniami infrastrukturalnymi tak, by ograniczyć presję, lub ją skanalizować.

Działanie II.2. Infrastruktura turystyki kongresowej i targowej

Kryteria oceny, dla których zidentyfikowano istnienie istotnych zależności pomiędzy proponowanym działaniem a zagadnieniem ochrony środowiska zawartym w danym kryterium przedstawia poniższa tabela.

<i>Nr *</i>	<i>Kryterium</i>	<i>Wpływ</i>	<i>Rodzaj oddziaływania</i>
6	Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań prowadzić będzie do upowszechniania stosowania prośrodowiskowych technologii i promowania wszelkich form zarządzania środowiskowego?	pozytywny, możliwy negatywny	bezpośrednie pozytywne, możliwe pośrednie negatywne
8	Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań sprzyjać będzie zrównoważonemu rozwojowi transportu i promocji proekologicznych jego form?	pozytywny, możliwy negatywny	bezpośrednie pozytywne, możliwe pośrednie negatywne
9	Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań sprzyjać będzie zrównoważonemu rozwojowi turystyki, w tym promowaniu takich form turystyki, które minimalizują konieczność korzystania z indywidualnych środków transportu?	negatywny, możliwy pozytywny	pośrednie
17	Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań wpłynie na zmianę stanu środowiska w zakresie przyrody ożywionej oraz czy pozwoli na zrównoważone gospodarowanie zasobami przyrody oraz ochronę walorów przyrodniczych i krajobrazowych, w tym na ochronę walorów obszarów Natura 2000?	negatywny, możliwy pozytywny	pośrednie
20	Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań sprzyjać będzie zrównoważonemu rozwojowi terenów zurbanizowanych, w tym wykorzystywaniu i modernizacji istniejącej zabudowy?	pozytywny, możliwy negatywny	bezpośrednie
23	Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań przyczyni się do propagowania prośrodowiskowych zmian wzorców konsumpcji i produkcji?	pozytywny, możliwy negatywny	pośrednie

* numeracja kryteriów wg Matrycy interakcji przedstawionej w Załączniku 3

Komentarz

Powyższa, pozytywna ocena oddziaływań wywołanych przez wdrażanie projektów w ramach Działania II.2 spowodowana jest głównie przez przyjęte przez autorów Prognozy *a priori* założenie, że planowane inwestycje z zakresu modernizacji i budowy infrastruktury kongresowej i wystawienniczej prowadzić będą do upowszechniania stosowania prośrodowiskowych technologii, promowania zarządzania środowiskowego, sprzyjać będą też efektywności energetycznej, zmniejszaniu zużycia materiałów i surowców oraz tworzyć będą zielone miejsca pracy. Ponieważ jednak w tekście nie ma jednoznacznych przesłanek, że tak się rzeczywiście stanie i biorąc pod uwagę zasadę przezorności, wskazano na możliwość pojawienia się w tym zakresie potencjalnych, istotnych, negatywnych oddziaływań bezpośrednich związanych z procesem budowy, rozbudowy i modernizacji istniejącej bazy oraz pośrednich skutków negatywnych dla środowiska – najczęściej w dalszej perspektywie czasowej, lub o zasięgu ponadlokalnym, związanych z ich funkcjonowaniem. Ponieważ te negatywne oddziaływania ujawnią się w przypadku braku uwzględnienia wymagań ochrony środowiska na etapie realizacji i eksploatacji wspieranych obiektów infrastruktury

konferencyjnej i wystawienniczej, to konieczne jest wprowadzenie kryteriów środowiskowych na etapie wyboru inwestycji, które uzyskiwać będą wsparcie w ramach działania.

Nie jest możliwa jednoznaczna ocena wpływu planowanych działań na rozwój proekologicznych form transportu. Z jednej strony powiązanie inwestycji w ramach tego działania z projektami realizowanymi w ramach działania II.1 powinno ograniczać potrzeby transportu indywidualnego. Jest to jednak wysoce niepewne, bowiem kongresom, konferencjom i targom towarzyszy w równej mierze dojazd zorganizowany, jak i przyjazd uczestników własnymi środkami transportu. Dlatego budowie tych centrów towarzyszyć będzie budowa parkingów – a więc występować będzie wzrost zajętej przestrzeni, ograniczenie infiltracji wód opadowych do gruntu, spływ zanieczyszczeń z parkingów do gruntu i wód podziemnych, a przez to możliwa zmiana lokalnych warunków i jakości zasobów wodnych.

Wpływ tego działania na przyrodę ożywioną, w tym na obszary cenne przyrodniczo, zależy będzie od miejsca lokalizacji nowych obiektów konferencyjnych i wystawienniczych. Budowa infrastruktury tego typu w miastach – o ile rozumieć pod tym tylko budowę obiektów konferencyjnych – nie będzie miała silnego związku z ewentualnymi zmianami stanu środowiska w zakresie przyrody ożywionej oraz zrównoważonym gospodarowaniem zasobami przyrody, ochroną walorów przyrodniczych i krajobrazowych (w tym ochroną walorów obszarów Natura 2000). Ze względu jednak na występujący na świecie silny trend lokalizacji centrów konferencyjnych na terenach atrakcyjnych przyrodniczo, należy, zdaniem autorów Prognozy, liczyć się z tym, że mogą występować propozycje lokalizowania takich centrów w obrębie (lub w pobliżu) obszarów cennych przyrodniczo, a zarazem wrażliwych na zakłócenia równowagi przyrodniczej, co mogłoby powodować oddziaływania negatywne. Dlatego też, mimo iż Działanie to realizowane będzie w ramach Priorytetu dotyczącego wojewódzkich ośrodków wzrostu, a tym samym przedsięwzięcia lokalizowane poza głównymi miastami są mało prawdopodobne, warto w PO RPW wprowadzić takie kryteria wyboru projektów wspieranych w ramach tego Działania, które uniemożliwią lokalizację nowych centrów konferencyjnych i targowych na obszarach wrażliwych przyrodniczo (czasem położonych w bliskim sąsiedztwie miast).

Pozytywny wpływ inwestycji realizowanych w ramach tego Działania wystąpi w przypadku wykorzystania dla celów wystawienniczych i konferencyjnych istniejącej zabudowy, co sprzyjać będzie modernizacji często zaniedbanych, nieużytkowanych obiektów i rewitalizacji miast w ich sąsiedztwie.

Należy też stwierdzić, że omawiane Działanie oferuje znaczący, potencjalny zakres oddziaływań pozytywnych, które powstaną w przypadku, gdy nowe inwestycje będą realizowane z uwzględnieniem najlepszych technologii dotyczących efektywności energetycznej, zużycia materiałów, minimalizacji skali oddziaływania na środowisko. W takim przypadku obiekty te nie tylko wspierać będą lokalne zasoby przyrodnicze, ale wywierać też będą szeroki wpływ na świadomość ekologiczną społeczeństwa, przyczyniać się do integracji celów ekologicznych z celami rozwoju innych sektorów, czy promować proekologiczne kierunki i formy gospodarki. W tekście PO RPW brak jest jednak przesłanek zapewniających, że taki właśnie kierunek wsparcia będzie miał znaczenie priorytetowe, ale może się on znaleźć w uszczegółowieniu do Programu.

Wiele oddziaływań – zarówno pozytywnych, jak i negatywnych, przede wszystkim średnio- i długofalowych – nie ujawni się jeżeli, pomimo realizacji przedsięwzięć budowlanych, nie będą na omawianym terenie realizowane imprezy kongresowe i targowe.

Zgodnie z informacją podaną w Programie, w chwili obecnej brak tego typu wydarzeń na terenie objętym interwencją (tabela str. 53 Programu). Wydaje się, że okres siedmiu lat na budowę i promocję nowych wydarzeń tego typu może być zbyt krótki dla osiągnięcia założonego celu (przyjmując, że budowa, rozbudowa lub wyposażenie bazy trwać będzie zapewne 2–3 lata). Stąd warto być może rozważyć możliwość i potrzebę rozszerzenia proponowanych w ramach tego działania interwencji również na wspieranie organizacji międzynarodowych konferencji i imprez wystawienniczych w wybranych ośrodkach metropolitalnych.

Rekomendacje

1. Proponujemy, aby w szczegółowych kryteriach dostępu⁴¹ do wsparcia w ramach Działania II.1. *Systemy miejskiego transportu publicznego* wprowadzone zostały wymagania dotyczące zapewnienia spójności miast i zapobiegające ich niekontrolowanemu rozprzestrzenianiu się na tereny podmiejskie (patrz również: rekomendacje do kryterium 7 w podrozdziale 4.1.).
2. Rekomenduje się, aby w szczegółowych kryteriach dostępu⁴² do wsparcia w ramach działania II.2. *Infrastruktura turystyki kongresowej i targowej* wprowadzone zostały preferencje dla rozwiązań charakteryzujących się wysoką efektywnością energetyczną, zmniejszeniem zużycia zasobów niezbędnych do budowy i eksploatacji nowo tworzonych obiektów. Preferencje powinny uzyskać także te projekty, które wiążą się z rewitalizacją przestrzeni miejskiej i wykorzystywaniem zdewastowanych budynków na potrzeby przyszłych centrów kongresowych i wystawienniczych.
3. W kryteriach dostępu⁴³ do pomocy w ramach Działania II.2 powinno zostać jednoznacznie wskazane, że wsparcia nie będą uzyskiwać projekty, których budowa lub eksploatacja zagrażać będzie terenom o znacznych wartościach przyrodniczych.
4. Rekomenduje się rozważenie możliwości i potrzeby rozszerzenia interwencji proponowanych w ramach Działania II.2 poprzez włączenie również wspierania organizacji konferencji i imprez targowych w wybranych ośrodkach metropolitalnych.
5. W opisie Priorytetu II, w punkcie 2.3 *Opis priorytetu* (str. 60) w trzecim akapicie rozpoczynającym się od słów „...W ramach Działania II 2. ...” w drugiej linijce po słowach: „...wspierane będą projekty z zakresu budowy i modernizacji infrastruktury...” dodać: „wykonanej z wykorzystaniem proekologicznych technologii i zasad zarządzania środowiskowego zwłaszcza zasobami wodnymi, energetycznymi i przestrzenną...”, a następnie kontynuować jak w zdaniu.
6. W części *Uzupełnienie Programu* w rozdziale I na stronie 107 (w punkcie c.) wśród wymienianych rodzajów projektów dodać: „- ścieżki rowerowe powiązane z systemem transportu publicznego.”
7. Konsekwentnie, w części *Uzupełnienie Programu* w opisie Działania II.2, na str. 109 w punkcie c. *Rodzaje projektów*, po ostatnim zdaniu kończącym się słowami

⁴¹ Takie kryteria mogą się znaleźć w uszczegółowieniu do Programu.

⁴² Jak wyżej.

⁴³ Jak wyżej.

„...ponadregionalnym i międzynarodowym.” rekomenduje się dopisać zdanie: „Priorytetowo traktowane będą projekty innowacyjne, wykorzystujące proekologiczne technologie i zasady zarządzania środowiskowego, zarówno na etapie ich budowy, modernizacji i wyposażania, jak i eksploatacji.”.

8. W opisie działania II.2, na str. 109 w punkcie b. *Opis działania*, w ostatnim akapicie tego punktu, w drugiej linijce, po słowie „...konferencyjnych...” rekomenduje się dodać zapis „...wpisujących się w harmonijny sposób w substancję miejską pod względem zabudowy, walorów architektonicznych i powiązań komunikacyjnych...”, a następnie kontynuować zapis jak w projekcie PO RPW.

Priorytet III: Infrastruktura drogowa

Ocena ogólna priorytetu

Celem Priorytetu jest przyczynienie się do przewyciężenia cech peryferyjności komunikacyjnej i transportowej województw Polski Wschodniej. Peryferyjność ta, zgodnie z dokonaną w Programie diagnozą aktualnej sytuacji społeczno-gospodarczej rozpatrywanego obszaru, stanowi jedno z najważniejszych utrudnień jego rozwoju i jest w znaczącym stopniu wynikiem ilościowych i jakościowych niedostatków infrastruktury drogowej, która nie nadąża za ożywieniem wymiany handlowej na tym terenie i za wzrastającym ruchem pojazdów (lokalnym i tranzytowym), a także utrudnia integrację poszczególnych województw pomiędzy sobą i integrację całego regionu z resztą kraju (między innymi w związku z niedostateczną liczbą i nośnością przepraw mostowych przez Wisłę).

W ramach Priorytetu III będzie realizowane jedno działanie pod nazwą „*Infrastruktura drogowa*”, w obrębie którego będą wspierane projekty/przedsięwzięcia w zakresie:

- ♦ budowy lub modernizacji odcinków dróg wojewódzkich na obszarze Polski Wschodniej (przede wszystkim tych, które mają podstawowe znaczenie dla usprawnienia połączeń drogowych pomiędzy poszczególnymi województwami regionu oraz pomiędzy głównymi ośrodkami miejskimi, a także dla poprawienia dostępu do terenów inwestycyjnych, atrakcji turystycznych, przejść granicznych oraz sieci dróg krajowych i międzynarodowych),
- ♦ budowy lub modernizacji dróg powiatowych prowadzących do przejść granicznych, a także budowy lub modernizacji obwodnic, mostów, tuneli, wiaduktów, estakad i skrzyżowań w ciągach tej kategorii dróg,
- ♦ budowy obwodnic miast w ciągach dróg krajowych.

W wyniku realizacji tych przedsięwzięć zamierza się osiągnąć:

- ♦ wzmocnienie powiązań transportowych pomiędzy regionalnymi ośrodkami wzrostu i ich zapleczem,
- ♦ poprawę powiązań regionalnego układu transportowego z układem krajowym i międzynarodowym,
- ♦ zwiększenie bezpieczeństwa na drogach.

Biorąc pod uwagę specyfikę liniowych inwestycji drogowych należy liczyć się z tym, że realizacja Priorytetu spowoduje szereg istotnych oddziaływań na środowisko zarówno pozytywnych, jak i negatywnych, przy czym:

- ♦ oddziaływania pozytywne będą dotyczyć przede wszystkim projektów z zakresu modernizacji dróg istniejących, a oddziaływania negatywne budowy nowych obiektów drogowych⁴⁴,
- ♦ w przypadku modernizacji istniejącej czy budowy nowej drogi w bezpośrednim sąsiedztwie cennych przyrodniczo czy kulturowo obszarów elementy środowiska mogą być narażone na oddziaływania negatywne.

Projekty, jakie będą realizowane w ramach tego Priorytetu, to, zgodnie z Ustawą Prawo ochrony środowiska, w przeważającym stopniu przedsięwzięcia wymagające przeprowadzenia postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko. Należy więc spodziewać się, że ich realizacja będzie poprzedzona postępowaniem zapewniającym wybór najkorzystniejszych dla środowiska wariantów, zarówno lokalizacyjnych, jak i technicznych oraz wskazanie właściwych zabezpieczeń środowiska. Na obecnym etapie prac nad Programem przygotowywana jest indykatoryjna lista projektów do finansowania w ramach PO RPW. Jak wynika z zebranych informacji wszystkie złożone wnioski odnoszą się do projektów, dla których występuje konieczność przeprowadzenia postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko oraz uzyskania decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach zgody na realizację przedsięwzięcia. Zarazem należy pokreślić, że przedmiotem oceny winno być całe zamierzenie, „kontekst i cel inwestycji” (a więc np. otwarcie dostępu do terenów inwestycyjnych, zamierzony pełny ciąg drogowy, itd.) a nie jedynie pojedynczy „odcinek inwestycji drogowej”.

Kwestie ochrony środowiska nie są poruszane w Programie, ani w płaszczyźnie celów i zakładanych efektów realizacji Priorytetu (za wyjątkiem wpływu planowanych działań na zmniejszenie zagrożenia zdrowia ludzi, zwłaszcza w centrach dużych miast), ani w płaszczyźnie uwarunkowań i możliwych skutków ubocznych procesu realizacyjnego. Może to odwracać uwagę od zagadnień środowiskowych podczas realizacji działań Priorytetu (pomimo, iż w przypadku liniowych inwestycji infrastrukturalnych są to zagadnienia niezwykle istotne) i sprzyjać nadawaniu tym problemom zbyt małej rangi w procesie opracowywania założeń i dokumentacji proponowanych projektów, dokonywania ich wyboru oraz ustalania warunków realizacji poszczególnych projektów.

Rozpatrując w nieco szerszym kontekście oddziaływanie realizacji analizowanego Priorytetu na środowisko, trzeba też wspomnieć, że dążąc do przewyciężenia cech peryferyjności komunikacyjnej i transportowej województw Polski Wschodniej, Program ogranicza się w swoich działaniach wyłącznie do infrastruktury drogowej, pomijając kwestię infrastruktury kolejowej. Dzieje się tak pomimo, iż w samym Programie, w jego części diagnostycznej (diagnoza i analiza SWOT), wspomina się o niedostatkach, i ich

⁴⁴ Przeniesienie ruchu drogowego z istniejących dróg gorszych na nowe lepsze drogi (jak uczą doświadczenia krajów bardziej zaawansowanych w zakresie motoryzacji) stwarza nowe możliwości, co w sytuacji permanentnie niezaspokojonego popytu szybko powoduje zapełnienie nowych dróg, i to w części ruchem, który bez tych nowych możliwości nigdy by nie zaistniał („wygenerowanym” przez „podaż przepustowość” dróg). Stąd w stosunkowo krótkim czasie korzyści ekologiczne z budowy nowych dróg mogą być niweczone przez coraz większy i rosnący ruch samochodów, co wywołuje potrzebę dalszego ich poszerzania, lub budowy kolejnej nowej drogi – i tak tworzy się zamknięty krąg. Przykładami tego typu problemów są obwodnice Berlina czy Sztokholmu.

konsekwencjach, nie tylko infrastruktury drogowej, ale również kolejowej, a także wskazuje się na potrzebę odtwarzania nie funkcjonujących połączeń kolejowych⁴⁵. Autorzy Programu przyjęli bowiem założenie, że w innych programach ilość środków na transport kolejowy w Polsce Wschodniej jest wystarczająca. Na etapie sporządzania wstępnej wersji i projektu raportu Prognozy jej zespół autorski uważał, że wsparcie na te cele z innych programów będzie niewystarczające, dlatego też postulował wprowadzenie dodatkowego działania p.t. *Infrastruktura kolejowa*. Jednak ze względu na wprowadzenie na listę indykatywną do Programu Operacyjnego „*Infrastruktura i środowisko*” siedmiu projektów z zakresu transportu kolejowego z obszaru Polski Wschodniej, oraz mając na uwadze możliwości finansowania tego rodzaju transportu z programów regionalnych, autorzy Prognozy postanowili wycofać to zalecenie.

Ocena ogólna działań w ramach priorytetu

Działanie III.1. Infrastruktura drogowa

Jak już wspomniano wcześniej, w ramach Priorytetu III będzie realizowane tylko jedno działanie, o nazwie analogicznej do nazwy samego priorytetu (*Infrastruktura drogowa*).

Zgodnie z bliższym opisem tego działania, w ramach poszczególnych, przedstawionych w Programie rodzajów projektów realizowane będą zarówno inwestycje o charakterze podstawowym (drogi, mosty, skrzyżowania, wiadukty, itp.), jak i inwestycje towarzyszące (oświetlenie, zjazdy, zatoki, sygnalizacja świetlna, bariery ochronne lub ogrodzenia, osłony przeciwolśnieniowe, ekrany akustyczne, chodniki, przejścia dla pieszych, ścieżki rowerowe). Szerokie spektrum potencjalnych typów projektów potwierdza, że wpływ tego działania na środowisko może być zarówno pozytywny, jak i negatywny, w zależności od tego, jaki rodzaj projektu weźmie się pod uwagę. Należy jednak liczyć się z tym (zwłaszcza biorąc pod uwagę brak odniesień do środowiska w opisie Działania i Priorytetu), że przewagę mogą zyskać oddziaływania negatywne (szczególnie w przypadku nowych inwestycji drogowych i ich oddziaływań bezpośrednich).

⁴⁵ Do najpilniejszych zadań, jakie w Polsce Wschodniej powinny zostać zrealizowane w dziedzinie infrastruktury kolejowej należą:

- modernizacja linii kolejowych łączących miasta metropolitalne z Warszawą, przede wszystkim Lublin i Rzeszów, a także Olsztyn (odcinek Działdowo - Olsztyn),
- modernizacja linii kolejowych łączących pomiędzy sobą ośrodki regionalne Polski Wschodniej: Rzeszów, Lublin, Siedlce, Białystok oraz ewentualnie Łomżę, Ostrołękę i Olsztyn (brak połączeń kolejowych w tym korytarzu, w którym jest planowana droga ekspresowa S-19, byłby sprzeczny nie tylko z zasadą zrównoważonego rozwoju, ale także z europejską Białą Księgą dotyczącą transportu, tym bardziej, że istnieją linie kolejowe umożliwiające takie połączenie, tylko są one w bardzo złym stanie i na większości z nich nie jest prowadzony obecnie ruch pasażerski),
- rewitalizacja połączeń kolejowych łączących ośrodki subregionalne ze stolicami regionów Polski Wschodniej (przykładem może być tutaj relacja Zamość – Lublin, gdzie kursuje dziennie tylko jeden pociąg i jednocześnie, po zatłoczonych drogach, ponad 40 autobusów),
- rewitalizacja połączeń kolejowych prowadzących do ośrodków turystycznych i uzdrowiskowych w Polsce Wschodniej, takich jak np. Frombork, Mrągowo, Mikołajki, Ruciane-Nida, Pisz, Gołdap, Augustów, Białowieża, Włodawa, Zwierzyniec, Susiec, Horyniec Zdrój, Ustrzyki Dolne, Łupków (zmniejszyłoby to dodatkowo ruch samochodowy na tych kierunkach, a także zmniejszyło obciążenie nim rejonów turystycznych).

Źródło: K. Rytel, *Program Rozwoju Polski Wschodniej nie dla kolei*, Zielone Światło. Biuletyn Centrum Zrównoważonego Transportu. Nr 7, lato 2006. Kwartalnik.

Sprawia to, że o ile ze względów gospodarczych i społecznych realizacja rozpatrywanego działania jest bez wątpienia pożądana i w niektórych przypadkach wręcz konieczna, o tyle ze względów ekologicznych powinna być ona traktowana z dużą ostrożnością, z uwzględnieniem zasady przeczności i powinien zostać wobec niej sformułowany szereg dodatkowych warunków, zmniejszających ryzyko negatywnego wpływu na środowisko.

Potencjalny, pozytywny wpływ realizacji działania na środowisko będzie występować przede wszystkim w obszarze oddziaływań bezpośrednich:

- ♦ lokalnej poprawy klimatu akustycznego i jakości powietrza w sąsiedztwie dróg na skutek usprawnienia/upłynnienia ruchu pojazdów i wyeliminowania lub zmniejszenia zatorów drogowych, a także na skutek wyprowadzenia części tego ruchu, zwłaszcza ruchu tranzytowego i ciężkiego, poza obszary zwartej zabudowy (szczególnie poza centra dużych miast),
- ♦ lepszego rozpoznania i zachowania wartości kulturowych poprzez odkrycie, udokumentowanie i zabezpieczenie nowych stanowisk archeologicznych w ramach robót drogowych;

w obszarze oddziaływań pośrednich:

- ♦ zmniejszenia zagrożeń środowiska na skutek poprawy bezpieczeństwa na drogach (mniejsze prawdopodobieństwo wystąpienia zagrażających środowisku sytuacji awaryjnych w ruchu drogowym),
- ♦ tworzenia sprzyjających warunków dla rozwoju przyjaznego dla środowiska transportu rowerowego (ścieżki rowerowe);

w obszarze długofalowych oddziaływań skumulowanych:

- ♦ zmniejszenia zagrożeń dla zdrowia ludzi generowanych przez transport (poprawa bezpieczeństwa na drogach, usprawnienie i ograniczenie ruchu pojazdów w centrach miast),
- ♦ zmniejszenia negatywnych oddziaływań na środowisko uwarunkowanych biedą (ułatwienie aktywizacji gospodarczej terenów Polski Wschodniej i związany z tą aktywizacją wzrost dochodów),
- ♦ rozwoju w Polsce Wschodniej, dzięki jej większej dostępności transportowej, wybranych, przyjaznych dla środowiska rodzajów turystyki oraz form gospodarki (większa liczba potencjalnych klientów, łatwiejszy dowóz środków produkcji i wywóz gotowych produktów).

Potencjalny wpływ negatywny będzie dotyczył:

w obszarze oddziaływań bezpośrednich:

- ♦ trwałych przekształceń terenu powstających na skutek realizacji inwestycji drogowych,
- ♦ podwyższenia poziomu hałasu i wzrostu zanieczyszczenia powietrza w sąsiedztwie dróg, zwłaszcza dróg nowych oraz tych dróg modernizowanych, w przypadku których pozytywne skutki usprawnienia ruchu pojazdów zostaną zniwelowane przez wzrost natężenia tegoż ruchu,
- ♦ wzrostu ilości ścieków (spływy z uszczelnionych powierzchni drogowych),

- ♦ fragmentacji obszarów cennych przyrodniczo (obszary chronione, obszary leśne i rolnicze) oraz zaburzenia spójności i prawidłowego funkcjonowania ekosystemów;

w obszarze oddziaływań pośrednich:

- ♦ niekorzystnych zmian w sposobie i intensywności zagospodarowania terenów przylegających do dróg (inwestycje towarzyszące i inwestycje „wzbudzone”), z negatywnymi skutkami tego zjawiska przede wszystkim dla biologicznie czynnej powierzchni ziemi oraz dla krajobrazu i ładu przestrzennego,
- ♦ utrudnień w funkcjonowaniu systemu obszarów chronionych i w realizacji celów i zadań związanych z tworzeniem tych obszarów,

w obszarze długofalowych oddziaływań skumulowanych:

- ♦ zaniku lub zmniejszenia liczebności oraz zasięgu występowania populacji niektórych gatunków zwierząt i roślin, a także zaniku lub osłabienia oraz zmniejszenia zasięgu występowania niektórych ekosystemów i siedlisk,
- ♦ rozwoju w Polsce Wschodniej, dzięki jej większej dostępności transportowej, dziedzin działalności gospodarczej nieprzyjaznych dla środowiska (usługi związane z obsługą transportu, turystyka masowa, dziedziny przemysłu nie związane z przetwórstwem żywności, itp.),
- ♦ zwiększenia zagrożeń dla zdrowia ludzi generowanych przez transport (na obszarach, w których na skutek realizacji nowych obiektów drogowych lub modernizacji obiektów istniejących dojdzie do pojawienia się, lub do wzrostu natężenia ruchu pojazdów w stopniu, który może doprowadzić do istotnego pogorszenia się klimatu akustycznego i wzrostu zanieczyszczenia powietrza),
- ♦ wzrost efektu cieplarnianego w wyniku emisji gazów szklarniowych związanych ze znaczącym wzrostem ruchu pojazdów, mimo poprawy jednostkowych wskaźników emisji.

Należy zwrócić uwagę, że istotna część spośród potencjalnych oddziaływań negatywnych będzie miała charakter nieodwracalny (przekształcenia terenu, fragmentacja obszarów cennych przyrodniczo i utrudnienia w ich prawidłowym funkcjonowaniu). W przypadku niektórych oddziaływań negatywnych możliwe będzie łagodzenie ich skutków przy pomocy dostępnych rozwiązań technicznych i organizacyjnych, pod warunkiem jednak, że będzie to przedmiotem odpowiedniego zainteresowania i troski stosownych czynników decyzyjnych oraz że zostaną na ten cel wygospodarowane: niezbędny czas (np. na dodatkowe studia i analizy) oraz potrzebne środki. W wyjątkowo uzasadnionych interesem społecznym przypadkach i przy braku rozwiązań alternatywnych może być stosowana kompensacja przyrodnicza.

Ocena szczegółowa działań

Działanie III.1: Infrastruktura drogowa

Kryteria oceny, dla których zidentyfikowano istnienie istotnych zależności pomiędzy proponowanym działaniem a zagadnieniem ochrony środowiska zawartym w danym kryterium przedstawia poniższa tabela.

<i>Nr*</i>	<i>Kryterium</i>	<i>Wpływ</i>	<i>Rodzaj oddziaływania</i>
4	Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań sprzyjać będzie harmonizacji celów ochrony środowiska z działaniami w innych sektorach?	negatywny, możliwy pozytywny	bezpośrednie
8	Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań sprzyjać będzie zrównoważonemu rozwojowi transportu i promocji proekologicznych jego form?	negatywny i pozytywny	bezpośrednie
9	Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań sprzyjać będzie zrównoważonemu rozwojowi turystyki, w tym promowaniu takich form turystyki, które minimalizują konieczność korzystania z indywidualnych środków transportu?	negatywny i pozytywny	pośrednie
11	Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań wpłynie na zmianę stanu środowiska w zakresie powietrza atmosferycznego?	negatywny i pozytywny	pośrednie
12	Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań wpłynie na zmianę stanu środowiska w zakresie hałasu i promieniowania?	negatywny i pozytywny	pośrednie
13	Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań przyczyni się do ograniczania zagrożeń związanych z operowaniem niebezpiecznymi materiałami i substancjami chemicznymi?	pozytywny	pośrednie
15	Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań wpłynie na zmianę stanu środowiska w zakresie gleb i powierzchni ziemi?	negatywny	bezpośrednie i pośrednie
17	Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań wpłynie na zmianę stanu środowiska w zakresie przyrody ożywionej oraz czy pozwoli na zrównoważone gospodarowanie zasobami przyrody oraz ochronę walorów przyrodniczych i krajobrazowych, w tym na ochronę obszarów Natura 2000?	negatywny	bezpośrednie i pośrednie
18	Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań wpłynie na zmianę stanu środowiska w zakresie wód powierzchniowych i podziemnych oraz pozwoli na zrównoważone gospodarowanie zasobami wodnymi i ekosystemami wodnymi i od wody zależnymi?	negatywny i pozytywny	bezpośrednie
19	Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań sprzyjać będzie zrównoważonemu gospodarowaniu przestrzenią oraz przyczyni się do poprawy ładu przestrzennego?	negatywny, możliwy pozytywny	bezpośrednie i pośrednie, także długofalowe/ skumulowane
20	Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań sprzyjać będzie zrównoważonemu rozwojowi terenów zurbanizowanych, w tym wykorzystywaniu i modernizacji istniejącej zabudowy?	negatywny i pozytywny	bezpośrednie i pośrednie
21	Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań będzie miała wpływ na zdrowie ludzi oraz przyczyni się do propagowania zdrowia środowiskowego?	negatywny i pozytywny	pośrednie, także długofalowe/ skumulowane
23	Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań przyczyni się do propagowania prośrodowiskowych zmian wzorców konsumpcji i produkcji?	negatywny, możliwy pozytywny	pośrednie
25	Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań będzie powodowała oddziaływania transgraniczne?	negatywny, możliwy pozytywny	pośrednie

* numeracja kryteriów wg Matrycy interakcji przedstawionej w Załączniku 3

Komentarz

Jak pokazuje zamieszczona powyżej tabela, oddziaływanie na środowisko planowanych do realizacji w ramach Programu przedsięwzięć dotyczących rozbudowy i modernizacji infrastruktury drogowej będzie bardzo niejednoznaczne, z wyraźną jednak przewagą potencjalnych oddziaływań negatywnych (w przypadku tylko jednego kryterium, dotyczącego

zagrożeń związanych z operowaniem niebezpiecznymi substancjami chemicznymi, oddziaływanie będzie pozytywne, w pozostałych dwunastu przypadkach – albo negatywne, albo negatywne z elementami pozytywnymi, albo co najwyżej mieszane – zarówno negatywne, jak i pozytywne). Ze względu na to, że realizacja Priorytetu szczególnie będzie oddziaływać na środowisko, poniżej zamieszczono szczegółowy opis prawdopodobnych zidentyfikowanych oddziaływań, doprecyzowując ich źródła i charakter w odniesieniu do poszczególnych kryteriów.

Harmonizacja celów ochrony środowiska z działaniami w innych sektorach

Wpływ realizacji przedsięwzięć w ramach tego Działania na harmonizację celów ochrony środowiska z działaniami w innych sektorach, w szczególności w sektorze transportu, będzie na ogół negatywny, gdyż opis celów i sposobu realizacji Działania nie zawiera żadnych odniesień do problematyki środowiskowej. Odniesienia takie można znaleźć jedynie we wskazaniach dotyczących rodzajów projektów, które będą mogły uzyskać wsparcie w ramach rozpatrywanego działania, gdyż wymienia się wśród nich między innymi budowę ekranów akustycznych i ścieżek rowerowych (elementy pozytywne we wpływie rozpatrywanego działania na analizowane kryterium). Trzeba jednak pamiętać, że objęte działaniem kategorie projektów są kategoriami potencjalnymi (czy rzeczywiście projekty takie będą realizowane, będzie zależało od inicjatywy projektodawców/beneficjentów). Dotychczasowe doświadczenia pokazują, że przy istniejącej skali potrzeb/zadań ekonomiczno-społecznych związanych z rozbudową i modernizacją infrastruktury drogowej, a także przy jednak ograniczonej, choć pokaźnej, puli środków na ich realizację, zadania mogące przynieść efekty ekologiczne schodzą na ogół w zamierzeniach i poczynaniach projektodawców/beneficjentów na plan dalszy. W tej sytuacji, kiedy uwzględni się, iż w ramach rozpatrywanego działania nie jest przewidywane np. wprowadzenie budowy ścieżek rowerowych jako jednego z kryteriów oceny i selekcji zgłaszanych projektów, to należy spodziewać się, że szansa na to, że inwestycje takie będą faktycznie podejmowane jest stosunkowo niewielka.

Zrównoważony rozwój i promocja proekologicznych form transportu

Wpływ realizacji rozpatrywanego działania na zrównoważony rozwój transportu i na promocję jego proekologicznych form będzie bardziej złożony, gdyż elementem zrównoważonego rozwoju transportu, obok np. zmniejszenia popytu na transport, zmniejszenia emisyjności transportu, właściwego doboru lokalizacji obiektów transportowych, itp., są także:

- ◆ przyczynianie się do lepszego zaspokajania uzasadnionych potrzeb transportowych,
- ◆ zmniejszanie nieuzasadnionych różnic w dostępności transportowej różnych obszarów,
- ◆ poprawa jakości obsługi transportowej (jakość usług, jakość infrastruktury),
- ◆ poprawa bezpieczeństwa transportu.

We wszystkich tych elementach w związku z realizacją rozpatrywanego Działania powinny nastąpić pozytywne zmiany, także wówczas, kiedy faktycznie podejmowane projekty będą się koncentrować na obiektach podstawowej infrastruktury drogowej (drogi i pobocza), a w mniejszym stopniu będą uwzględniać przedsięwzięcia towarzyszące, takie jak oświetlenie, sygnalizacja świetlna, bariery ochronne, ogrodzenia czy osłony przeciwośnieniowe. Do czynników, które w ramach realizacji Działania mogą pozytywnie wpływać na zrównoważony rozwój transportu i promocję jego proekologicznych form,

przynajmniej potencjalnie, należy także możliwość uzyskania wsparcia dla budowy ekranów akustycznych i ścieżek rowerowych.

Z drugiej strony nie mniejsze znaczenie należy przypisać mogącym się pojawić oddziaływaniom negatywnym, których prawdopodobieństwo jest zwiększane przez brak w opisie rozpatrywanego Działania wyraźnych odniesień do zagadnień środowiskowych. Do takich potencjalnych możliwych oddziaływań o charakterze negatywnym należą:

- ◆ generowanie nowego lub zwiększonego ruchu pojazdów na obszarach, na których dotychczas ruch ten nie występował lub występował w mniejszym natężeniu (w tym także na obszarach wrażliwych, lub w ich sąsiedztwie, np. obszarach chronionych, w tym w obszarach sieci Natura 2000, lub innych obszarach o szczególnych walorach przyrodniczych),
- ◆ ułatwianie transportowi samochodowemu, najmniej korzystnemu dla środowiska, konkurencja z innymi formami transportu (większa dostępność i lepsza jakość infrastruktury drogowej zachęca do korzystania z samochodu),
- ◆ powodowanie nieodwracalnych zmian w krajobrazie i ekosystemach, w ukształtowaniu i funkcjonowaniu powierzchni ziemi oraz w zagospodarowaniu przestrzeni (nowe inwestycje drogowe).

Zrównoważony rozwój turystyki oraz promowanie form turystyki minimalizujących konieczność korzystania z indywidualnych środków transportu

Podobnie jak w przypadku kryterium omówionego wyżej, wpływ rozpatrywanego działania na zrównoważony rozwój turystyki oraz promowanie form turystyki minimalizujących korzystanie z samochodu będzie zarówno pozytywny jak i negatywny.

Oddziaływanie pozytywne będzie związane ze zwiększeniem dostępności turystycznej Polski Wschodniej, trudno jest bowiem mówić o zrównoważonym rozwoju turystyki tam, gdzie atrakcje turystyczne nie są możliwe do obejrzenia przez zainteresowanych nimi turystów (np. ze względu na brak możliwości sprawnego dojazdu), lub gdzie liczba turystów mogących „skorzystać” z tych atrakcji jest limitowana – np. nie chłonnością czy wrażliwością środowiska, ale wydolnością transportu. Pozytywnie na atrakcyjność turystyczną zabytkowych centrów miast wpłynie także wyprowadzenie z obszarów śródmiejskich ruchu tranzytowego.

Możliwe oddziaływania negatywne są oczywiste:

- ◆ rozbudowa infrastruktury drogowej może spowodować degradację walorów turystycznych niektórych obszarów Polski Wschodniej (zwłaszcza tych, o których turystycznej atrakcyjności przesądzają walory przyrodnicze i krajobrazowe, a takich jest w tym regionie zdecydowana większość),
- ◆ rozbudowa i modernizacja infrastruktury drogowej może spowodować wzrost natężenia ruchu turystycznego w stopniu przewyższającym pojemność środowiska,
- ◆ rozbudowa i modernizacja infrastruktury drogowej będzie sprzyjać rozwojowi turystyki masowej, kosztem mniej agresywnych wobec środowiska form turystyki bardziej kameralnej i wyspecjalizowanej (agroturystyka, turystyka przyrodnicza i kulturowa, różne formy niemotorowej turystyki wędrownej).

Zmiana stanu środowiska w zakresie powietrza atmosferycznego oraz hałasu i promieniowania

Wpływ realizacji rozpatrywanego działania na zmiany stanu środowiska w zakresie powietrza atmosferycznego oraz hałasu i promieniowania jest kolejnym przykładem relacji, w ramach której potencjalne oddziaływania mogą mieć charakter zarówno pozytywny, jak i negatywny. Oddziaływania pozytywne będą związane z projektami, których efektem będzie usprawnienie ruchu pojazdów i likwidacja lub ograniczenie zatorów drogowych, a także wyprowadzenie części ruchu samochodowego (zwłaszcza ruchu ciężkiego) poza tereny o gęstej zabudowie (modernizacja nawierzchni i zwiększenie liczby pasów ruchu, sygnalizacja świetlna i systemy sterowania ruchem, bezkolizyjne skrzyżowania, obwodnice). Pozytywne skutki może mieć także w tym zakresie budowa ekranów akustycznych (jeśli tego rodzaju projekty będą podejmowane).

Oddziaływania negatywne będą związane ze wzrostem natężenia ruchu na rozbudowanych i zmodernizowanych odcinkach dróg (w niektórych przypadkach wzrost ten może nawet zniwelować pozytywne skutki zwiększenia płynności ruchu), a także z pojawieniem się ruchu pojazdów na terenach, na których był on dotychczas nieobecny lub występował w niewielkiej skali (nowe odcinki dróg, a zwłaszcza, ze względu na duże natężenie ruchu, nowobudowane obwodnice miast, szczególnie obwodnice miast dużych oraz obwodnice w ciągach dróg krajowych).

Zagrożenia związane z operowaniem niebezpiecznymi materiałami i substancjami chemicznymi

Realizacja rozpatrywanego działania będzie oddziaływać pozytywnie na ograniczanie zagrożeń związanych z operowaniem niebezpiecznymi materiałami i substancjami chemicznymi, gdyż usprawnienie i poprawa bezpieczeństwa ruchu pojazdów pośrednio wpłynie także na zmniejszenie się ryzyka wypadków drogowych z udziałem pojazdów przewożących ładunki niebezpieczne. Lokalnie, tam gdzie w wyniku realizacji inwestycji drogowych dojdzie do pojawienia się, lub do wzrostu natężenia ruchu drogowego, mogą również wystąpić czynniki zwiększające ryzyko wypadków z udziałem pojazdów przewożących ładunki niebezpieczne, ale nie powinny one istotnie zmniejszyć efektów ogólnej poprawy bezpieczeństwa (zwłaszcza rozpatrywanych w skali całego regionu).

Zmiana stanu środowiska w zakresie gleb i powierzchni ziemi oraz wód, w zakresie przyrody ożywionej, a także zrównoważone gospodarowanie zasobami przyrody i obszarami chronionymi (w tym obszarami Natura 2000)

Realizacja rozpatrywanego działania spowoduje najbardziej istotne oddziaływania negatywne w odniesieniu do stanu gleb i powierzchni ziemi, stanu przyrody ożywionej, zrównoważonego gospodarowania zasobami przyrody i prawidłowego funkcjonowania obszarów chronionych, w tym obszarów Natura 2000. Wynika to z faktu, że wielu spośród tych oddziaływań nie da się uniknąć (chyba, że poprzez odstąpienie od realizacji danego przedsięwzięcia), a także z faktu, iż wiele spośród zmian w wyżej wymienionych elementach środowiska, powstających w wyniku realizacji inwestycji drogowych, ma charakter nieodwracalny, gdyż są one związane z samym fizycznym istnieniem obiektów drogowych (odwrócenie tych zmian wymagałoby likwidacji tych obiektów i przywrócenia *status quo* sprzed ich realizacji, co nie zawsze jest nawet możliwe do uzyskania). Te potencjalne negatywne oddziaływania będą zapewne polegać na:

- ♦ powstaniu trwałych przekształceń gleb i powierzchni ziemi w wyniku realizacji inwestycji drogowych, a także w wyniku realizacji inwestycji towarzyszących i wzbudzonych (niwelacja terenu, zniszczenie gleby i uszczelnienie powierzchni gruntu, zahamowanie przekształceń powierzchni ziemi o charakterze naturalnym, itp.),
- ♦ powstaniu trwałych zmian w krajobrazie (nowe, „obce” elementy krajobrazu),
- ♦ bezpośrednim zniszczeniu określonych siedlisk przyrodniczych lub ich fragmentów (prace ziemne, wycinka drzew, itp.),
- ♦ ingerencji w środowisko gruntowo-wodne oraz w ekosystemy wód powierzchniowych charakteryzujące się dużą wrażliwością i jednocześnie bardzo dużymi zasobami przyrodniczymi (różnorodność biologiczna); ingerencja ta dotyczy szczególnie przewidzianych do budowy i modernizacji mostów,
- ♦ fragmentacji obszarów cennych przyrodniczo i w efekcie na zaburzeniu spójności tych obszarów oraz zakłóceniu ich prawidłowego funkcjonowania (przerwanie połączeń ekologicznych),
- ♦ zakłóceniu funkcjonowania ekosystemów w wyniku zmian klimatu w sąsiedztwie dróg (temperatura, wilgotność, zmiany przepuszczalności gruntu),
- ♦ trwałym wyłączeniu gruntów zajętych przez drogi z form użytkowania aktywnych biologicznie (grunty rolne i leśne, nieużytki),
- ♦ poddaniu zasobów przyrody i obszarów chronionych (w przypadku budowy lub rozbudowy obiektów drogowych na ich terenie lub w ich sąsiedztwie) działaniu podwyższonego poziomu hałasu, emisji zanieczyszczeń powietrza oraz spływowi zanieczyszczonych wód, które towarzyszą eksploatacji dróg.

Dalszymi efektami tych oddziaływań mogą być takie zjawiska jak izolacja żywych populacji, utrudnienie ich komunikowania się i rozmnażania, zaburzenie tras migracji, zmniejszenie rozmiarów i pogorszenie jakości siedlisk, itp., a w konsekwencji zredukowanie lub nawet wyeliminowanie naruszonych populacji, przynajmniej na niektórych terenach. Należy podkreślić, że wszystkie te oddziaływania będą miały znaczący zasięg przestrzenny, stosownie do lokalizacji i zasięgu przestrzennego inwestycji drogowych będących ich źródłem. Miejsca lokalizacji potencjalnych konfliktów pomiędzy wstępnie zgłoszonymi inwestycjami drogowymi do realizacji w ramach PO RPW, a obszarami sieci Natura 2000 przedstawiono na Mapie 4.

Realizacja analizowanego Działania może mieć pozytywne skutki w aspekcie poprawy jakości gospodarki wodno-ściekowej – spływów opadowych z dróg i ich odprowadzania do wód powierzchniowych i gruntu. Wraz z modernizacją dróg i mostów możliwe będzie uporządkowanie gospodarki wodno-ściekowej, budowa szczelnego systemu odprowadzania spływów z dróg w miejscach wrażliwego środowiska gruntowo-wodnego oraz wyposażenie tych obiektów w urządzenia podczyszczające spływy z dróg.

Zrównoważone gospodarowanie przestrzenią i poprawa ładu przestrzennego

Głównie negatywny będzie wpływ realizacji rozpatrywanego Działania na zrównoważone gospodarowanie przestrzenią i poprawę ładu przestrzennego. Realizacja inwestycji drogowych powoduje, bowiem:

- ♦ ograniczanie zasięgu występowania terenów otwartych i czynnych biologicznie na rzecz terenów zabudowanych i wyłączonych z aktywności biologicznej,
- ♦ fragmentację przestrzeni,
- ♦ powstawanie zabudowy towarzyszącej w sąsiedztwie dróg (handel, usługi, itp.); często niedostatecznie kontrolowanej i substandardowej, a przez to dezorganizującej przestrzeń i wywołującej wrażenie chaosu przestrzennego,
- ♦ powstawanie ułatwień (np.: poprzez zapewnienie dostępu: drogi, komunikacji, transportu) sprzyjających niekontrolowanemu rozprzestrzenianiu się urbanizacji na tereny podmiejskie (zjawisko częste szczególnie na obrzeżach dużych ośrodków miejskich o charakterze metropolii).

Oddziaływania pozytywne na gospodarowanie przestrzenią i poprawę ładu przestrzennego mogą być związane z poprawą spójności przestrzennej Polski Wschodniej uzyskaną w wyniku rozbudowy i modernizacji infrastruktury drogowej, a także związane ze zmniejszeniem stopnia zatłoczenia centrów miast, na skutek wyprowadzenia z tych centrów części ruchu pojazdów (ograniczenie spełniania funkcji transportowych przez te obszary może sprzyjać rozwojowi ich funkcji innego rodzaju).

Zrównoważony rozwój terenów zurbanizowanych, w tym wykorzystywanie i modernizacja istniejącej zabudowy

W przypadku tego kryterium realizacja planowanych w ramach tego Działania przedsięwzięć w zakresie rozbudowy i modernizacji infrastruktury drogowej będzie źródłem oddziaływań mieszanych, zarówno pozytywnych, jak i negatywnych. Pozytywny wpływ na zrównoważony rozwój terenów miejskich będą miały między innymi usprawnienie ruchu pojazdów w miastach, likwidacja lub ograniczenie zatorów drogowych oraz poprawa bezpieczeństwa na drogach. Taki wpływ jest prawdopodobny dzięki możliwemu zmniejszeniu poziomu hałasu oraz emisji transportowych zanieczyszczeń powietrza, a także zmniejszeniu ryzyka wypadków (także wypadków z udziałem np. pojazdów przewożących ładunki niebezpieczne). Z drugiej jednak strony wyprowadzenie części ruchu pojazdów poza centra miast – w wyniku budowy obwodnic, spowoduje przestrzenne przeniesienie uciążliwości związanych z tym ruchem na obrzeża terenów zurbanizowanych; będzie sprzyjać to niekontrolowanemu rozprzestrzenianiu się miast tj. niepożądaney urbanizacji terenów podmiejskich (wzdłuż obwodnic oraz dróg dojazdu do nich).

Wpływ na zdrowie ludzi i propagowanie zdrowia środowiskowego

Skumulowany, długofalowy wpływ realizacji rozpatrywanego Działania na zdrowie ludzi i propagowanie zdrowia środowiskowego również będzie zarówno pozytywny, jak i negatywny, w zależności od wziętego pod uwagę obszaru. Na terenach, na których w wyniku rozbudowy i modernizacji infrastruktury drogowej nastąpi zmniejszenie poziomu hałasu oraz stężenia zanieczyszczeń powietrza, a także zmniejszy się ryzyko wypadków, oddziaływanie będzie pozytywne (będzie to dotyczyć głównie centrów miast). Natomiast na terenach, gdzie nastąpi – w stosunku do stanu obecnego – wzrost poziomu hałasu i zanieczyszczenia powietrza, a także wzrost ryzyka wypadków, oddziaływanie będzie negatywne. Biorąc pod uwagę liczebność populacji, które zostaną poddane oddziaływaniom pozytywnym i negatywnym można przyjąć, że oddziaływania pozytywne zyskają pewną przewagę (populacja, która powinna odczuć skutki pozytywne planowanych działań, będzie liczniejsza).

Prośrodowiskowe zmiany wzorców konsumpcji i produkcji

Rozbudowa i modernizacja infrastruktury drogowej w Polsce Wschodniej będzie głównie miała wpływ negatywny z punktu widzenia kształtowania prośrodowiskowych zmian wzorców produkcji i konsumpcji. Zwiększenie bowiem dostępności i poprawa jakości dróg zachęca do korzystania z indywidualnych środków transportu samochodowego. W pasmach rozwojowych tworzących się wzdłuż dróg powstają ponadto obiekty działalności handlowej i usługowej również często nieprzyjemnej wobec środowiska (supermarkety, hotele i gastronomia, warsztaty naprawcze, itp.).

Pewne elementy oddziaływań pozytywnych mogą być związane z ewentualnymi projektami w zakresie budowy ścieżek rowerowych, tworzących sprzyjające warunki dla korzystania ze środków transportu alternatywnych wobec samochodów. Niewiadomo jednak, czy tego typu projekty będą w praktyce realizowane i w jakiej skali.

Oddziaływania transgraniczne

Oddziaływania transgraniczne związane z realizacją rozpatrywanego działania mogą wystąpić w przypadku budowy, rozbudowy i modernizacji odcinków przygranicznych dróg na obszarze Polski Wschodniej, w szczególności dróg prowadzących do przejść granicznych. Będą one polegać przede wszystkim na zwiększeniu transgranicznego ruchu pojazdów na dojazdach do tych przejść i na ewentualnej rozbudowie, w nawiązaniu do wzrostu tego ruchu, infrastruktury samych przejść. Zwiększony „dopływ” pojazdów do granicy ze strony polskiej będzie też stymulował rozbudowę infrastruktury drogowej po stronie naszych wschodnich sąsiadów; względnie przy braku takiej rozbudowy, możliwe jest powstawanie zatorów po drugiej stronie granicy, co wpłycie również negatywnie na środowisko.

Pewne oddziaływania pozytywne mogą być związane z usprawnieniem ruchu pojazdów przez granicę w wyniku rozbudowy i modernizacji infrastruktury drogowej, jeśli działania po obu stronach granicy będą zmierzać w tym właśnie kierunku i będą odpowiednio skoordynowane.

Podsumowując należy jeszcze raz podkreślić, że:

- ♦ wyprowadzenie ruchu tranzytowego z części śródmiejskich miast oddziaływać będzie pozytywnie na stan środowiska w tych miastach (a pośrednio na stan zdrowia ludzi oraz na dobra materialne, w tym zabytki),
- ♦ szczególnie istotne, negatywne oddziaływanie na środowisko związane z planowaną rozbudową i modernizacją infrastruktury drogowej w Polsce Wschodniej będzie dotyczyć będzie sytuacji kiedy inwestycja będzie realizowana na terenie lub w sąsiedztwie obszarów chronionych (w tym obszarów Natura 2000) i innych obszarów o szczególnych walorach przyrodniczych i krajobrazowych (obszary leśne i tereny rolnicze o wysokiej różnorodności biologicznej i o zachowanym tradycyjnym krajobrazie kulturowym); wynika to z faktu, iż zmiany na tych obszarach spowodowane zmianą funkcji i sposobu zagospodarowania terenów zajętych pod drogi oraz terenów przylegających do dróg będą miały najczęściej charakter nieodwracalny i w większości przypadków tylko w niewielkim zakresie będą mogły zostać złagodzone poprzez zastosowanie odpowiednich, dostępnych rozwiązań technicznych,

- ◆ nieodwracalne zmiany w środowisku spowodowane budową nowych dróg dotyczyć będą także gleb i powierzchni ziemi,
- ◆ bardzo niejednoznaczne będzie oddziaływanie na środowisko jakie projektowana rozbudowa i modernizacja infrastruktury drogowej w Polsce Wschodniej będzie powodować w aspekcie poziomu hałasu i zanieczyszczenia powietrza w sąsiedztwie dróg – w wielu przypadkach może tutaj wystąpić zjawisko polegające jedynie na przeniesieniu wspomnianych uciążliwości w przestrzeni (przede wszystkim z centrów na obrzeża miast), istnieje też ryzyko, że pozytywne skutki usprawnienia ruchu pojazdów na określonych obszarach będą osłabiane przez wzrost natężenia tego ruchu,
- ◆ wpływ inwestycji drogowych na środowisko będzie dodatkowo nasilony przez wpływ inwestycji towarzyszących i wzbudzonych, jakie będą z czasem podejmowane w rozciągających się wzdłuż dróg pasach wzmożonej aktywności gospodarczej (będą to różnego typu usługi – handlowe, naprawcze, magazynowe, hotelarskie, gastronomiczne, itp., a także zabudowa mieszkaniowa); wzmagają one negatywne oddziaływanie dróg na wszystkie elementy środowiska dotychczas wymienione oraz na ład przestrzenny (zwłaszcza w przypadku niewystarczająco skutecznej egzekucji przepisów z zakresu budownictwa i planowania przestrzennego), szczególnie na obrzeżach dużych miast (w ramach „rozpełniania się” urbanizacji, nawiązującego do „korytarzy” drogowych, nierzadko urbanizacji „dzikiej” i substandardowej),
- ◆ ryzyko wystąpienia negatywnego wpływu na środowisko ze strony rozbudowy i modernizacji dróg w Polsce Wschodniej jest zwiększane przez fakt, że w opisie zawartym w Programie, a odnoszącym się do tych przedsięwzięć, brak jest odniesień do kwestii środowiskowych, wskazujących możliwe zagrożenia i zalecających podejmowanie działań na rzecz ich minimalizowania; może to powodować, że zagadnieniom tym nie będą poświęcać wystarczającej uwagi zarówno wnioskodawcy konkretnych projektów, jak i instytucje dokonujące ich oceny i wyboru (dlatego ważnym jest by zostało to zawarte w uszczegółowieniu do Programu),
- ◆ należy przewidywać, że przedsięwzięcia realizowane w ramach Priorytetu III będą, zgodnie z Ustawą Prawo ochrony środowiska, poddawane postępowaniu w sprawie oceny oddziaływania na środowisko, w wyniku którego możliwy będzie wybór najkorzystniejszego dla środowiska wariantu przedsięwzięcia (lokalizacyjnego i technicznego) oraz wskazanie działań łagodzących, minimalizujących negatywne oddziaływanie i kompensujących straty w środowisku.

Oceniając znaczenie wymienionych wyżej problemów trzeba również wziąć pod uwagę, że inwestycje drogowe należą do tych rodzajów projektów wspieranych w ramach polityki spójności, które cieszą się największym zainteresowaniem potencjalnych beneficjentów i które mają największe szanse na rzeczywistą realizację, w związku z czym skala tych projektów i ich wspólny, przestrzenny zasięg mogą być na tle całości Programu najbardziej znaczące. Potwierdza to przegląd wstępnej (jeszcze nie zweryfikowanej) listy projektów zgłoszonych do przygotowywanego w ramach Programu planu inwestycyjnego, który wskazuje, że projekty „drogowe” w liczbie ok. 150, stanowią około połowę zgłoszonych projektów ogółem. W północnej i południowej części rozpatrywanego regionu zgłoszone projekty drogowe występują przy tym w dużym zagęszczeniu – nieco mniej jest ich w części

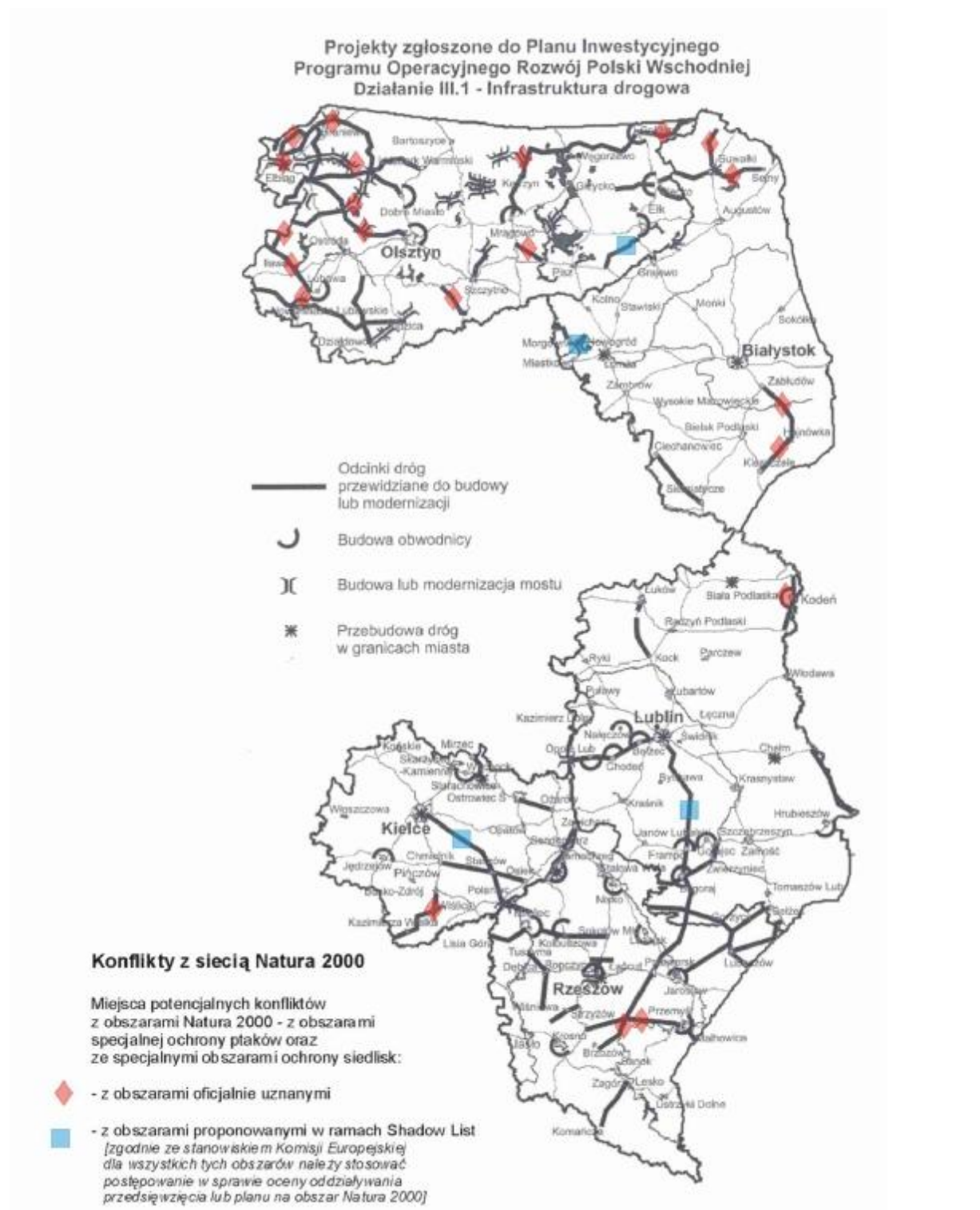
środkowej, pomiędzy Augustowem, Białymstokiem i Lublinem (dzięki czemu w zasadzie „omijają” one między innymi Puszcą Augustowską, Biebrzański i Narwiański Park Narodowy oraz Pojezierze Łęczyńsko-Włodawskie; nie omijają jednak np. parków narodowych: Wigierskiego, Białowieskiego i Roztoczańskiego oraz Puszczy Solskiej czy Bieszczad). Wszystko to sprawia, że problem oddziaływania na środowisko rozbudowy i modernizacji infrastruktury drogowej powinien być w ramach Programu przedmiotem szczególnej uwagi i troski.

Rekomendacje

W celu złagodzenia potencjalnych negatywnych oddziaływań na środowisko realizacji Priorytetu III. *Infrastruktura drogowa*, a także w celu wzmocnienia możliwych oddziaływań pozytywnych, proponuje się wprowadzenie w opisie tego Priorytetu następujących zmian:

1. W rozdziale VI na stronie 63 głównemu celowi Priorytetu proponuje się nadać brzmienie: *„Poprawa dostępności i jakości powiązań komunikacyjnych i transportowych województw Polski Wschodniej, umożliwiającą zdynamizowanie ich dalszego, społecznego i gospodarczego rozwoju, przy jednoczesnym zachowaniu szczególnych walorów przyrodniczych i kulturowych regionu”*.
2. W rozdziale VI na stronie 63 w opisie celów szczegółowych Priorytetu proponuje się zamienić punkt *„Zwiększenie bezpieczeństwa infrastruktury drogowej”* na następujący: *„Zwiększenie bezpieczeństwa ruchu drogowego oraz zmniejszenie negatywnego oddziaływania tego ruchu na środowisko i zdrowie, zwłaszcza w rejonach występowania ruchu o największym natężeniu oraz ruchu związanego z ryzykiem powstawania sytuacji awaryjnych z udziałem materiałów i substancji niebezpiecznych...”* oraz poniżej dodać następujące punkty:
 - ♦ *„– Ukształtowanie sieci drogowej w ośrodkach miejskich i na ich obrzeżach (zwłaszcza dużych ośrodkach) w sposób stymulujący rozwój miast przestrzennie zwartych i ograniczający nadmierne „rozpełzanie się” urbanizacji na tereny podmiejskie,*
 - ♦ *- Stworzenie sprzyjających warunków dla rozwoju form transportu drogowego alternatywnych wobec indywidualnej motoryzacji (transport zbiorowy, transport rowerowy) oraz dla odsuwania szlaków transportowych i najbardziej intensywnego ruchu pojazdów od obszarów szczególnie wrażliwych (obszary zwartej zabudowy mieszkaniowej, obszary chronione oraz inne tereny o wysokich walorach przyrodniczo-krajobrazowych i turystycznych),*
 - ♦ *- Stworzenie sprzyjających warunków dla usprawnienia ruchu pojazdów w kierunku do i od granic państwa oraz wyeliminowania lub zmniejszenia zatorów drogowych na przejściach granicznych i dojazdach do tych przejść.”*
3. W nawiązaniu do zaproponowanych w punkcie 1 i w punkcie 2 zmian w opisie celów Priorytetu, w przypadku, gdyby propozycje te zostałyby uwzględnione, odpowiedniej modyfikacji i rozszerzeniu powinny także ulec uzasadnienie i opis Priorytetu, tak by również one objęły poruszone w zmodyfikowanych celach zagadnienia środowiskowe.
4. W rozdziale VI na stronie 63 Programu w opisie Priorytetu będzie miała zastosowanie również rekomendacja sformułowana przy kryterium formalnym 5.

Mapa 4. Lokalizacja obszarów potencjalnych konfliktów przedsięwzięć z zakresu rozwoju infrastruktury drogowej planowanych w ramach PO RPW z obszarami Natura 2000

Opracowanie: IOŚ i InE, Warszawa 2006
 na podstawie mapy udostępnionej przez Zleceniodawcę
 oraz materiałów dotyczących Europejskiej Sieci Obszarów Chronionych Natura 2000
 (patrz Wykorzystane materiały)

4.3. Wybrane, specyficzne oddziaływania na środowisko

Zgodnie z przyjętą przy wykonywaniu niniejszej Prognozy metodyką, przy omawianiu potencjalnych oddziaływań poszczególnych proponowanych w ramach Programu priorytetów skoncentrowano się na omówieniu oddziaływań istotnych. Tym samym nie omawiano szczegółowo tych oddziaływań, które zostały przeanalizowane, jednak nie zostały uznane za szczególnie istotne. Ponadto niektóre zagadnienia uznane zostały za istotne tylko w odniesieniu do niektórych, wybranych działań planowanych w Programie.

Z uwagi na rolę wybranych zagadnień w postępowaniu w sprawie oceny oddziaływania na środowisko poniżej dokonano podsumowania analizy oddziaływań w odniesieniu do oddziaływań transgranicznych, oddziaływań na zdrowie ludzi oraz na dobra kultury. Poniższy opis stanowi uzupełnienie analizy oddziaływań na różne elementy środowiska oraz możliwość wdrażania w Polsce zasad zrównoważonego rozwoju dokonanej we wcześniejszej części niniejszego raportu.

Oddziaływania transgraniczne

Zapisy projektu Programu nie wskazują na wystąpienie istotnego negatywnego oddziaływania poza granicami Polski. Oznacza to, że nie ma konieczności poddawania PO RPW procedurze postępowania dotyczącego transgranicznego oddziaływania na środowisko.

Dopiero analiza wniosków do listy indykatywnej projektów z zakresu infrastruktury drogowej pozwala w kilku wypadkach zwrócić uwagę, że takie transgraniczne oddziaływanie potencjalnie może wystąpić, ale zastosowanie do niego właściwej procedury może mieć miejsce dopiero na etapie wniosku o finansowanie projektu, a nie na etapie programowania rozwoju całego regionu Polski Wschodniej. Pod uwagę należało wziąć planowane inwestycje dotyczące: okolic Braniewa i Gołdapi (graniczące z Rosją), Sejn (graniczące z Litwą), Kodnia (graniczące z Białorusią), Hrubieszowa, Bełża, Lubaczowa, Przemyśla (graniczące z Ukrainą) oraz Komańczy (graniczące ze Słowacją). Wszystkie tego typu zamierzone przedsięwzięcia powinny być jednak analizowane indywidualnie w ramach ocen oddziaływania na środowisko poszczególnych projektów inwestycyjnych, wraz z towarzyszącymi im odcinkami dróg oraz zamierzeniami związanymi np. z budową przejść granicznych. Można się spodziewać, że w większości oddziaływania transgraniczne będą miały charakter lokalny (tereny przylegające do polskiej granicy), choć zasięg i rodzaj oddziaływania w dużej mierze zależą także od rodzaju terenu poza granicami Polski (walorami, sposobem zagospodarowania, wyposażeniem w infrastrukturę itd.).

Oddziaływania na zdrowie

Proponowane w Programie działania mogą oddziaływać na zdrowie ludzi przede wszystkim lokalnie. Bezpośrednie oddziaływania na zdrowie ludzi wystąpić mogą na skutek realizacji inwestycji w zakresie infrastruktury drogowej: w przypadku budowy obwodnic

„wyprowadzających” ruch samochodowy z miasta będzie to przede wszystkim poprawa stanu powietrza i klimatu akustycznego na terenach zurbanizowanych, natomiast w bezpośrednim sąsiedztwie nowo lokalizowanych dróg, lub dróg na których wzrośnie ruch może wystąpić pogorszenie stanu powietrza i klimatu akustycznego co niekorzystnie wpłynie na zdrowie mieszkańców.

Jednym ze spodziewanych efektów działań proponowanych w Programie są inwestycje w infrastrukturę ośrodków dydaktycznych oraz wspieranie rozwoju ośrodków innowacji. Tego typu działania pośrednio wpływają na zdrowie ludzi poprzez wzrost poziomu wykształcenia, a co za tym idzie świadomości także w odniesieniu do troski o zdrowie, działań prewencyjnych, mody na zdrowy styl życia – ruch na świeżym powietrzu i aktywny wypoczynek w środowisku niezanieczyszczonym, korzystanie z ekologicznej żywności, itd. Ponadto prawdopodobne jest, że ośrodki akademickie oraz naukowo badawcze będą powodować stopniowy wzrost nacisków na stosowanie i egzekwowanie wysokich standardów, w tym ochrony środowiska.

Szeroki dostęp do internetu sprzyjać będzie rozwojowi społeczeństwa informacyjnego, co spowodować będzie m.in. lepszy dostęp do informacji i wyższą świadomość zdrowotną, lepszy przepływ informacji o zagrożeniach oraz możliwości ich unikania, etc.

Pośrednim, długofalowym efektem realizacji Programu będzie zmniejszanie zakresu ubóstwa, co spowoduje większe możliwości finansowe dbania o zdrowie, w tym np. wyższą jakość codziennej diety, możliwość częstszego wykonywania badań profilaktycznych, itp.

Oddziaływania na zasoby kultury

Pozytywnych oddziaływań realizacji Programu dla dóbr kultury można się spodziewać w związku z budową obwodnic. Będzie ono polegało na wyprowadzeniu z miast ruchu samochodowego o dużym natężeniu. Drogi krajowe i wojewódzkie prowadzone są często przez zabytkowe układy urbanistyczne miast i stanowią element niewspółgrający pod względem formy, funkcji i estetyki z wewnętrznym krajobrazem kulturowym miasta, a zanieczyszczenia powodowane przez ruch transportowy niekorzystnie wpływają na substancję zabytkową. Realizacja tego typu zamierzeń może więc przynieść pozytywne skutki, oprócz poprawy ładu przestrzennego w obrębie zabytkowych układów urbanistycznych, pozwoli bowiem na częściowe ograniczenie zanieczyszczeń komunikacyjnych (hałasu, drgań, zanieczyszczeń atmosferycznych) skutkujących często niszczeniem cennych obiektów architektonicznych. W tym aspekcie Program może sprzyjać renowacji i rewitalizacji niektórych obiektów i zespołów zabytkowych znajdujących się w miastach.

Biorąc jednak pod uwagę zasadę przezorności trzeba zaznaczyć, że realizacja Programu może potencjalnie skutkować także negatywnymi oddziaływaniami dla obszarów unikatowego kulturowego i półnaturalnego tradycyjnego krajobrazu wiejskiego Polski Wschodniej, z ekstensywnym rolnictwem i zespołami tradycyjnej zabudowy wiejskiej, a także dla zabytkowych układów przestrzennych małych miejscowości oraz drewnianej zabudowy wiejskiej i małomiasteczkowej. Dotyczyć to może przede wszystkim takich przypadków jak:

- niekontrolowana urbanizacja terenów wokół dużych miast, jeżeli w ich sąsiedztwie występują obszary i układy przestrzenne o unikatowych walorach,

- rozbudowa istniejących i budowa nowych dróg, jeżeli będą one przebiegać przez tereny i miejscowości o takich walorach.

Ingerencja w krajobraz powodująca negatywne w nim zmiany może być wyeliminowana lub znacznie ograniczona w przypadku właściwego projektowania tras komunikacyjnych, czy też w wyniku ograniczeń ustalonych w planach przestrzennych dotyczących określonych obszarów.

5. PRZEWIDYWANE ZMIANY W STANIE ŚRODOWISKA WOJEWÓDZTW POLSKI WSCHODNIEJ

Uruchomienie procesów rozwojowych na terenie województw Polski Wschodniej jest niezbędne – są one obszarami najbiedniejszymi i najsłabiej rozwiniętymi ekonomicznie w skali Polski i jednocześnie w skali całej UE. Przy wspieraniu działań rozwojowych należy jednak pamiętać, że procesy te mogą zarówno sprzyjać ochronie zasobów przyrodniczych tego obszaru, jak i stwarzać dla nich zagrożenie. Intensywność procesów rozwoju w gospodarce zwykle rodzi zagrożenia dla stanu przyrody i jej funkcji ekologicznych. Mając do czynienia z tak unikatowym w sensie przyrodniczym obszarem, jak teren Polski Wschodniej, trzeba wykazać szczególną ostrożność i zwiększoną troskę o ochronę przyrody oraz różnorodności biologicznej i krajobrazowej.

5.1. Przewidywane zmiany w efekcie realizacji Programu

Stan środowiska ulega zmianom tak na skutek procesów naturalnych, jak i związanych z działalnością człowieka, przy czym wiele z tych zmian wzajemnie na siebie wpływa, łagodząc się lub nasilając. Przewidywanie stanu środowiska w przyszłości obarczone jest zatem zawsze znaczną dozą niepewności.

Zmiany w stanie środowiska w efekcie realizacji Programu należy oceniać mając na uwadze, że realizacja innych programów operacyjnych będzie także wpływać na zmiany w środowisku przyrodniczym tego obszaru. Powstające w ich przypadku oddziaływania będą miały zarówno pozytywny, jak i negatywny charakter. Ze względu na nakładanie się na siebie oddziaływań wywoływanych realizacją ww. programów, a także ze względu na nieznaną skalę, rodzaj i miejsce realizacji poszczególnych projektów jakie będą finansowane w ramach Programu, praktycznie nie jest możliwe dokonanie oceny ilościowych zmian w stanie środowiska w wyniku realizacji PO RPW. Ocena taka może mieć jedynie charakter jakościowy.

Do bezpośrednio korzystnych zmian zaliczyć należy przede wszystkim poprawę stanu środowiska i jakości życia w dużych ośrodkach miejskich. Jednocześnie spodziewać się należy wielu pozytywnych efektów w środowisku w wyniku realizacji Programu, które w zdecydowanej swojej większości będą wynikiem działań pośrednich, takich jak: wzrost świadomości ekologicznej mieszkańców, lepiej wykształcone kadry, łatwiejszy i szerszy dostęp do informacji o środowisku oraz o rozwiązaniach jemu przyjaznych oraz promowanie innowacyjności w gospodarce oraz zarządzaniu. W efekcie należy przewidywać zmniejszenie się jednostkowej presji na środowisko, poprawę efektywności wykorzystania zasobów oraz większą dbałość o stan przyrody.

Utrzymana zostanie dominująca rola, w kontekście realizacji Programu, w zakresie kształtowania się czynników presji i ich wpływu na stan środowiska największych ośrodków miejskich oraz obiektów infrastruktury transportowej, wraz z intensywnym ruchem pojazdów. Szybki rozwój gospodarczy regionu może się wiązać z pewnym zwiększeniem wytwarzania zanieczyszczeń powietrza, wód i gleb oraz ze wzrostem zagrożenia hałasem i wzrostem ilości odpadów. Te negatywne skutki zrekomensować może jednak zastosowanie nowoczesnych technologii co jest postulowane w PO RPW oraz zakładany rozwój proekologicznego transportu zbiorowego, a także realizowany w oparciu o inne programy rozwój infrastruktury środowiskowej.

Zmiany spowodowane realizacją wybranych elementów Programu mogą mieć niekorzystny wpływ na walory przyrodnicze Polski Wschodniej, zwłaszcza w wyniku rozwoju infrastruktury transportu, w tym przede wszystkim sieci drogowej. Ze względu na znaczną koncentrację na obszarze Polski Wschodniej (w porównaniu z innymi regionami kraju) obszarów o szczególnie cennych walorach przyrodniczych i krajobrazowych jest rzeczą nieuniknioną, że wiele z planowanych obiektów infrastruktury transportowej będzie przecinało te obszary lub biegło w ich pobliżu. Przeprowadzone porównanie pomiędzy zgłoszonymi do listy indykatywnej projektami z zakresu drogowej infrastruktury transportowej, a przygotowywaną siecią obszarów Natura 2000 wykazało istnienie 24 potencjalnych konfliktów (patrz mapa nr 4). Można także liczyć się z pogorszeniem walorów przyrodniczych i kulturowych obszarów podmiejskich wokół dużych miast regionu w wyniku niekontrolowanego rozprzestrzeniania się urbanizacji. Na te zagrożenia, jakie wywołać może bezpośrednio oceniany Program nakładać się będą skutki przewidywanych projektów drogowych w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko oraz w ramach regionalnych programów operacyjnych każdego z pięciu województw Polski Wschodniej. Dlatego wszystkie planowane do realizacji inwestycje muszą być prowadzone ze szczególną ostrożnością, tak by te nakładające się negatywne skutki maksymalnie zminimalizować.

Dla każdej z tych inwestycji, na etapie planowania powinno się przewidywać kilka wariantów, z których powinny zostać wybrane te najmniej szkodliwe dla przyrody i krajobrazu. W wyjątkowych wypadkach, uzasadnionych niemożliwym do zrealizowania w inny sposób wyższym interesem społecznym, możliwe do przewidzenia szkody powinny zostać zrekomensowane poprzez zaplanowanie i zrealizowanie odpowiednich działań z zakresu kompensacji przyrodniczej. Tylko pod takim warunkiem, i tylko w takich przypadkach, przedsięwzięcia o nieuniknionym negatywnym oddziaływaniu powinny być dopuszczane do realizacji. Należy się bowiem zgodzić ze stwierdzeniem zapisanym w *Strategii rozwoju społeczno-gospodarczego Polski Wschodniej do roku 2020* i odnoszącym się do tego obszaru, że: „... generalnie powinny być blokowane lokalizacje funkcji uciążliwych dla środowiska przyrodniczego, a stosowane techniki odpowiadać najwyższym standardom stosowanym w Unii Europejskiej.”

Skutki dla środowiska uwzględnienia proponowanych rekomendacji

W ramach niniejszej Prognozy zaproponowano wiele rekomendacji oraz postuluje się rozważenie rozwiązania alternatywnego. Ich wprowadzenie mogłoby przyczynić się do zmniejszenia presji na środowisko, wzmocnienia potencjału przyrodniczego regionu, czy bezpośrednio oddziaływać na poprawę stanu środowiska. W ich efekcie należałoby liczyć na:

- ♦ ograniczenie utraty walorów przyrodniczych i kulturowych na terenach podmiejskich dużych ośrodków miejskich,

- ♦ dalszą poprawę warunków życia w miastach w wyniku: wykorzystywania terenów przemysłowych czy też obiektów opuszczonych na cele nowych obiektów, czy promocji łańcuchów ekomobilności (czyli zmniejszenia presji ze strony indywidualnej motoryzacji),
- ♦ poprawę warunków życia (ograniczenie hałasu), jakości wód i tworzenie warunków do migracji dużych zwierząt w rejonie oddziaływania rozbudowywanych istniejących i budowanych nowych dróg,
- ♦ poprawę stanu środowiska w obszarach województw wchodzących w skład Polski Wschodniej w wyniku podejmowania ściślejszej współpracy w tym zakresie,
- ♦ ograniczenie pogarszania się stanu środowiska w 24 potencjalnych obszarach konfliktowych między siecią Natura 2000 a rozwojem infrastruktury drogowej, gdyż próba rozwiązania konfliktu na jak najwcześniejszym etapie przyczynia się do zmniejszenia presji na środowisko planowanych inwestycji.

Tak jak wcześniej wskazano, ilość środków na ochronę przyrody i różnorodności biologicznej dla Polski Wschodniej może być niewystarczająca – dlatego postuluje się rozważyć wprowadzenie priorytetu „*Wzmocnienie systemu przyrodniczego Polski Wschodniej jako podstawy rozwoju form gospodarki przyjaznych środowisku*”. Realizacja tego typu przedsięwzięć przyczyniłaby się wyraźnie do wzmocnienia systemów przyrodniczych Polski Wschodniej (w tym poprzez poprawę funkcjonowania korytarzy ekologicznych) oraz do ochrony jego unikatowych walorów (określonych siedlisk, gatunków). Obecnie w wielu miejscach, gdzie rozwija się działalność inwestycyjna obserwowana jest zmiana krajobrazów i obniżanie się walorów przyrodniczych (jeszcze przed realizacją wszystkich programów przewidzianych na lata 2007-2013). Potrzebne będą więc zdecydowane działania wzmacniające struktury przyrodnicze, szczególnie na terenach o bardzo wysokich walorach przyrodniczych i w terenach o bardzo istotnych funkcjach przyrodniczych.

Wsparcie w zakresie szybkiego stworzenia pełnych baz danych o obszarach chronionych oraz programów ich ochrony odegrać powinno znaczącą rolę zarówno w zarządzaniu obszarami chronionymi, jak i w upraszczaniu i przyspieszaniu procedur lokalizacji inwestycji, w szczególności mogących oddziaływać na obszary Natura 2000. Aktualnie istotnym kłopotem przy lokowaniu inwestycji jest brak informacji na temat szczegółowego rozmieszczenia w przestrzeni przedmiotów ochrony (gatunków, siedlisk) oraz rodzajów działań, które na te konkretne przedmioty ochrony mogą w istotny sposób negatywnie oddziaływać.

5.2. Przewidywane zmiany w efekcie odstąpienia od realizacji Programu

Obowiązkowym elementem oceny oddziaływania na środowisko, w tym także ocen strategicznych (prognoz wpływu) jest analiza tzw. wariantu „zero” – hipotetycznej sytuacji jaka mogłaby wystąpić w przyszłości w przypadku, gdyby analizowane działanie nie zostało zrealizowane, w tym przypadku, gdyby nie został wdrożony Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej. Wariant „zero” stanowi punkt odniesienia dla oceny stanu środowiska,

lub oddziaływać na środowisko, w wariantcie uwzględniającym realizację danego przedsięwzięcia lub dokumentu programowego.

Dla oceny zmian w środowisku w przypadku wariantu „zero” w niniejszej Prognozie przyjęto w związku z tym założenie, że w przypadku braku realizacji ustaleń PO RPW zmniejszą się szanse/możliwości ograniczenia lub wzmocnienia występujących już obecnie negatywnych i pozytywnych trendów i tendencji w dziedzinie środowiska. Należy jednakże pokreślić znaczną niepewność, jaką obarczone są tego typu rozważania.

Do najbardziej istotnych, negatywnych aspektów środowiskowych takiej hipotetycznej, przyszłej sytuacji, zaliczono:

- ◆ pogarszanie się stanu walorów przyrodniczych obszaru ze względu na prawdopodobne utrzymywanie się niskiej efektywności działań podejmowanych na rzecz ochrony przyrody oraz zachowania różnorodności biologicznej i krajobrazowej, co jest wynikiem utrzymywania się małej skuteczności egzekwowania przepisów prawa oraz regulacji administracyjnych dotyczących tych zagadnień oraz niskiego poziomu świadomości ekologicznej,
- ◆ utrzymywanie się niekorzystnych warunków w centrach dużych miast w wyniku nadmiernego ruchu pojazdów, przy braku efektywnego i o szerokim zasięgu, transportu publicznego oraz wyprowadzania z nich ciężkiego transportu drogowego,
- ◆ wzrost presji na środowisko wraz z pogorszeniem jego stanu w wyniku braku zrozumienia i środków na wprowadzanie rozwiązań nowoczesnych, innowacyjnych o zdecydowanie mniejszej presji na środowisko niż rozwiązania tradycyjne,
- ◆ utrzymywanie się niekorzystnego stanu środowiska w wyniku presji indywidualnych gospodarstw domowych związanej z niskim poziomem świadomości ekologicznej społeczeństwa, jak i także w wyniku niskiej rangi problemów ochrony środowiska wśród instytucji publicznych i przedsiębiorców (na skutek mniejszych postępów w zakresie dostępu do edukacji i poprawy jakości kształcenia, a także ograniczonego dostępu do informacji i wymiany doświadczeń);
- ◆ dalsze pogarszanie się jakości powietrza w miastach, spowodowane wzrastającym ruchem samochodowym (przede wszystkim wzrost stężenia tlenków azotu, ozonu i pyłu zawieszonego),
- ◆ dalszy wzrost ilości wytwarzanych odpadów przemysłowych (spowodowany brakiem wsparcia dla przedsięwzięć innowacyjnych i utrzymywaniem tradycyjnych sektorów gospodarki),
- ◆ utrwalenie się niekorzystnej struktury transportu i większej dominacji transportu samochodowego,
- ◆ szeroki zasięg działań nieprzyjaznych wobec środowiska, a uwarunkowanych biedą.

Pozytywnymi aspektami hipotetycznej sytuacji braku realizacji Programu mogą natomiast być:

- ◆ mniejsza presja na środowisko ze względu na brak ożywienia gospodarczego,
- ◆ dalsza redukcja zużycia wody (spowodowana przede wszystkim migracją ludności Polski Wschodniej na tereny lepiej rozwinięte gospodarczo, a nie działaniami pro efektywnościowymi), a co za tym idzie zmniejszenie ilości ścieków

odprowadzanych do środowiska. Te same przyczyny powinny przyczynić się do dalszego ograniczenia ilości wytwarzanych odpadów komunalnych⁴⁶,

- ♦ mniejsza skala negatywnych zmian w środowisku, jako uboczny skutek realizacji inwestycji infrastrukturalnych transportu drogowego w ramach niniejszego Programu (mniejszy zasięg takich inwestycji, a zwłaszcza budowy nowych dróg, zmniejszy zagrożenie dla drożności korytarzy ekologicznych oraz presję obiektów infrastruktury transportowej i pracy przewozowej transportu na obszary chronione i krajobraz, a także na jakość powietrza i wód, klimat akustyczny, racjonalną gospodarkę leśną, i in.),
- ♦ utrzymanie się (w większym stopniu niż może to mieć miejsce w przypadku realizacji Programu) tradycyjnych, ekstensywnych sposobów gospodarowania w rolnictwie i na obszarach wiejskich, co może sprzyjać zachowaniu wysokich walorów przyrodniczych tych terenów oraz tradycyjnych wartości kulturowych, w tym krajobrazu kulturowego.

⁴⁶ Należy jednak zauważyć, że zjawisko to nie wyeliminuje problemu emisji do środowiska ścieków i odpadów, a jedynie zmieni miejsce ich powstawania – z obszaru Polski Wschodniej, na tereny o wyższym poziomie rozwoju gospodarczego. Ponadto należy podkreślić, że migracja jest zjawiskiem silnie niekorzystnym dla rozwoju regionu w aspekcie społecznym, gospodarczym i kulturowym, a nawet środowiskowym.

6. SYNTEZA WNIOSKÓW Z PROGNOZ ODDZIAŁYWANIA NA ŚRODOWISKO STRATEGICZNYCH DOKUMENTÓW WOJEWÓDZTW POLSKI WSCHODNIEJ

W analizie uwzględniono prognozy oddziaływania na środowisko strategicznych dokumentów dotyczących rozwoju województw Polski Wschodniej udostępnione zespołowi wykonawczemu przez Zamawiającego, a także prognozy dostępne w internecie.

Przeanalizowano przede wszystkim prognozy odnoszące się do strategii rozwoju tych województw oraz do wojewódzkich, regionalnych programów operacyjnych stanowiących uszczegółwienie Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia, ustalających najważniejsze cele, priorytety i działania w obszarze strukturalnej pomocy udzielanej Polsce przez Unię Europejską. W mniejszym zakresie wzięto pod uwagę prognozy dla wojewódzkich planów zagospodarowania przestrzennego (tylko 1 dokument), przede wszystkim ze względu na ich znacznie mniejszą dostępność. W efekcie analizą zostały objęte 4 prognozy do strategii rozwoju województw (bez prognozy dla woj. podkarpackiego), 4 prognozy dla regionalnych programów operacyjnych (bez prognozy dla woj. podkarpackiego) oraz prognoza dla planu zagospodarowania przestrzennego dla województwa świętokrzyskiego. Z przeprowadzonej analizy wyżej wymienionych prognoz wynikają, w kontekście niniejszej Prognozy dotyczącej oddziaływania na środowisko PO RPW, następujące podstawowe wnioski:

1. Wszystkie prognozy dotyczące strategicznych dokumentów wojewódzkich (za wyjątkiem prognoz odnoszących się do województwa lubelskiego) korzystają z nieco innej niż zastosowana w niniejszej Prognozie metodologii oceny. Możliwy wpływ realizacji analizowanych dokumentów strategicznych na środowisko jest rozpatrywany przede wszystkim w kontekście oddziaływań ze strony określonych rodzajów inwestycji (znanych i imiennie wskazanych w ocenianych dokumentach lub takich, których można się spodziewać w związku z proponowanymi w tych dokumentach kierunkami działań), a także w kontekście ogólnej, dostępnej wiedzy o rodzajach i sile oddziaływań na środowisko powodowanych przez przedsięwzięcia w dziedzinie rozwoju infrastruktury technicznej, przemysłu, rolnictwa, itp.

W mniejszym stopniu (choć zdarzają się odstępstwa od tej reguły) rozpatrywane prognozy odnoszą się w swoich rozważaniach do samego, ocenianego dokumentu, uwzględniając nie tylko rodzaje objętych tym dokumentem przedsięwzięć (infrastruktura transportu, infrastruktura energetyki, itp.), ale również ich kontekst oraz sposób ujęcia opisu podstawowych jego części (diagnoza i analiza SWOT jako uzasadnienie proponowanych celów, sposób sformułowania celów jako ukierunkowanie sposobu przygotowania i realizacji konkretnych działań, wskazanie lub brak wskazania w analizowanym dokumencie na możliwość wystąpienia skutków ubocznych proponowanych działań i na konieczność brania pod uwagę alternatyw i/lub środków łagodzących, itp.).

Zdecydowaną większość swojej uwagi (choć także tutaj trafiają się wyjątki) analizowane prognozy poświęcają negatywnym oddziaływaniom ocenianych dokumentów na środowisko (prognoza ostrzegawcza), możliwość wystąpienia oddziaływań pozytywnych jedynie sygnalizując i nie odnosząc się do potrzeby lub konieczności ich ewentualnego wzmocnienia.

Wszystkie te aspekty mają swoje istotne skutki w płaszczyźnie wniosków i rekomendacji wynikających z przeprowadzonych prognoz, które (znów z pewnymi wyjątkami) koncentrują się na zaleceniach mających minimalizować ewentualne oddziaływania negatywne i nie dopuścić do powstania zbyt wielu i zbyt znaczących sytuacji konfliktowych pomiędzy rozwojem województw Polski Wschodniej i środowiskiem.

Ponadto:

- ♦ formułowane rekomendacje dotyczą najczęściej postulowanych działań, które powinny zostać podjęte nie w odniesieniu do samych poddanych prognozie dokumentów, ale dopiero na etapie ich wdrażania w odniesieniu do realizacji konkretnych projektów,
- ♦ zalecenia te dotyczą, w większości przypadków, podejmowania uniwersalnych działań o charakterze dobrych praktyk, których znaczna część jest wymagana przepisami obowiązującego prawa, natomiast tylko w niewielkim stopniu odnoszą się do szczególnych, konkretnych sytuacji związanych z takim a nie innym sposobem określenia i sformułowania celów, zasad, kierunków działania, struktury podziału środków, itp., w ocenianych dokumentach.

2. Prognozy dotyczące regionalnych programów operacyjnych poszczególnych województw są w swoim sposobie podejścia oraz w swojej treści i konkluzjach bardzo podobne do prognoz wykonanych dla wojewódzkich strategii rozwoju. Wynika to z faktu, iż regionalne programy operacyjne w wysokim stopniu nawiązują do strategii rozwoju województw i są traktowane jako jeden z podstawowych instrumentów ich realizacji.

3. Podobnie jak w niniejszej Prognozie, we wszystkich prognozach dotyczących strategicznych dokumentów wojewódzkich zwraca się szczególną uwagę na trudności, jakie dla przeprowadzanych analiz i ocen stwarza wysoki stopień ogólności dokumentów poddawanych prognozie oraz ograniczony zakres informacji o wielkości, merytorycznym zakresie i lokalizacji konkretnych projektów (jak również kryteriach ich wyboru i ewentualnych, stosowanych w tym kontekście preferencjach). W związku z tym podkreśla się w prognozach istnienie dużych obszarów niepewności w odniesieniu do uzyskanych wyników, które sprawiają, że poszczególne działania mogą się charakteryzować innymi oddziaływaniami na środowisko (zwłaszcza co do ich siły i kierunku) niż można byłoby sądzić na podstawie prognozy ogólnej.

Wszystkie prognozy wskazują też na częstą dwoistość/niejednoznaczność zidentyfikowanych, potencjalnych oddziaływań ocenianych dokumentów na środowisko, tj. na możliwość wystąpienia, zależnie od dodatkowych, na razie nieznanymi okoliczności (szczególnie takich jak lokalizacja i sposób realizacji konkretnych projektów), zarówno oddziaływań pozytywnych, jak i negatywnych.

4. Przeanalizowane prognozy strategicznych dokumentów wojewódzkich identyfikują główne czynniki oddziaływania na środowisko proponowanych do realizacji kierunków działań:

w przypadku oddziaływań negatywnych:

- ◆ budowa, rozbudowa i modernizacja technicznej infrastruktury liniowej, przede wszystkim transportowej i energetycznej (dróg, linii elektroenergetycznych, gazociągów i ropociągów), a w niektórych przypadkach także infrastruktury ochrony środowiska (wodociągów i kanalizacji),
- ◆ budowa, rozbudowa i modernizacja takich obiektów infrastrukturalnych jak lotniska i oczyszczalnie ścieków (oddziaływanie głównie lokalne),
- ◆ rozwój urbanizacji (zwłaszcza w dużych ośrodkach miejskich i na ich obrzeżach – budownictwo mieszkaniowe, obiekty handlowe i usługowe),
- ◆ przygotowywanie tzw. kompleksowych ofert terenów inwestycyjnych (tereny uzbrojone),
- ◆ realizacja obiektów wspierających rozwój przedsiębiorczości (np. parków przemysłowych),
- ◆ rozwój wydobycia surowców mineralnych (głównie województwo świętokrzyskie),
- ◆ budowa, rozbudowa i modernizacja infrastruktury turystycznej, zwłaszcza infrastruktury masowej turystyki pobytowej (baza noclegowa i gastronomiczna) na terenach o szczególnie wysokich walorach przyrodniczych (np. województwo warmińsko-mazurskie),
- ◆ aktywizacja i dywersyfikacja gospodarcza obszarów wiejskich oraz intensyfikacja produkcji rolnej;

w przypadku oddziaływań pozytywnych:

- ◆ budowa, rozbudowa i modernizacja infrastruktury ochrony środowiska (z możliwymi także, zwłaszcza lokalnie, oddziaływaniami negatywnymi),
- ◆ elementy budowy, rozbudowy i modernizacji infrastruktury transportowej, umożliwiające racjonalizację transportu (zwiększenie płynności ruchu i poprawa bezpieczeństwa, zmniejszenie natężenia ruchu pojazdów na terenach wrażliwych, zmiana struktury przewozów w kierunku zwiększenia udziału transportu kolejowego i transportu zbiorowego), a także w szczególności sposób zmniejszające uciążliwość tej infrastruktury dla otoczenia (np. zmniejszające ich oddziaływanie jako barier ekologicznych, zmniejszające narażenie otoczenia na hałas, zmniejszające wpływ zanieczyszczeń z uszczelnionych powierzchni, itp.),
- ◆ inwestycje i działania promocyjne w dziedzinie nauki, edukacji, opieki zdrowotnej, informatyzacji oraz rozwoju społeczeństwa obywatelskiego,
- ◆ wsparcie wdrażania innowacji oraz dostosowywania się do podwyższonych standardów środowiskowych w przedsiębiorstwach,
- ◆ zalesienia i programy rolnośrodowiskowe,
- ◆ rozwój rolnictwa ekologicznego i produkcji żywności o podwyższonej jakości oraz rozwój wytwarzania wszelkiego typu produktów regionalnych,
- ◆ rozwój przyjaznych dla środowiska form turystyki wyspecjalizowanej,
- ◆ rewitalizacja zdegradowanych obszarów miejskich, przemysłowych i powojaskowych oraz renowacja i systemy ochrony zabytków.

Autorzy tych prognoz wskazują przy tym również, w sposób analogiczny do niniejszej Prognozy, na duże prawdopodobieństwo powstawania w wielu przypadkach (spośród wymienionych) oddziaływań „ciągnionych”, związanych z generowaniem przez pewne działania dodatkowych przedsięwzięć towarzyszących. Dotyczy to zwłaszcza działań infrastrukturalnych, a szczególnie inwestycji drogowych (drogi stymulują powstawanie w ich pobliżu różnego typu obiektów handlowych i usługowych, a także skupisk budownictwa mieszkaniowego).

5. Do najważniejszych receptorów poddanych oddziaływaniu wymienionych czynników (zarówno negatywnemu jak i pozytywnemu), rozpatrywane prognozy zaliczają:

a) elementy przyrody ożywionej i krajobrazu, obejmujące:

- ◆ wyodrębnione obszary o szczególnych walorach przyrodniczych i krajobrazowych (np. obszary Natura 2000 i inne obszary chronione; lasy; obszary tradycyjnego, ekstensywnego rolnictwa; obszary podmokłe),
- ◆ cenne zbiorowiska i gatunki,
- ◆ przyrodnicze powiązania konieczne dla prawidłowego funkcjonowania ekosystemów (źródłem zagrożenia dla tych elementów są przede wszystkim ich przestrzenno-funkcjonalne kolizje z obiektami liniowej infrastruktury technicznej, zwłaszcza infrastruktury drogowej, a także negatywny wpływ, jaki na różnorodność biologiczną i krajobrazową może wywierać intensyfikacja rolnictwa oraz niektóre rodzaje aktywizacji i dywersyfikacji gospodarczej terenów wiejskich),
- ◆ gleby i powierzchnia ziemi (zajmowanie terenów pod trwałą zabudowę, większa depozycja zanieczyszczeń i odpadów związana z rozwojem transportu i innych dziedzin aktywności gospodarczej),
- ◆ klimat akustyczny i jakość powietrza (zwiększony ruch pojazdów na drogach, zwiększony ruch lotniczy, aktywizacja gospodarcza terenów wiejskich oraz terenów przylegających do obiektów rozbudowywanej infrastruktury technicznej, zwłaszcza terenów wzdłuż dróg),
- ◆ zasoby wodne, zarówno w sensie ich ilości i kształtowania właściwych stosunków wodnych, jak i w sensie jakości wód (przemysł wydobywczy, transport, intensyfikacja rolnictwa i turystyki, nowe dziedziny działalności gospodarczej na wsi),
- ◆ ład przestrzenny (niedostatecznie kontrolowany rozwój urbanizacji i jej rozpełzanie się na tereny podmiejskie, pasma rozwojowe wzdłuż dróg, postępująca zabudowa terenów otwartych).

Analogicznie do Prognozy oddziaływania na środowisko PO RPW, rozpatrywane prognozy podkreślają, iż skutki oddziaływania realizacji ocenianych dokumentów na niektóre spośród wymienionych elementów środowiska będą miały charakter nieodwracalny (dotyczy to zwłaszcza przyrody i krajobrazu oraz gleb i powierzchni ziemi).

6. W aspekcie oddziaływań transgranicznych analizowane prognozy zwracają uwagę przede wszystkim na możliwe potencjalne oddziaływania na środowisko terenów państw ościennych, które mogą się dokonywać za pośrednictwem cieków transgranicznych i transgranicznych obszarów chronionych, a także na potencjalne korzyści, jakie dla środowiska po obu stronach granicy mogą wynikać z rozwoju transgranicznej współpracy w działaniach na rzecz środowiska oraz wymiany doświadczeń i informacji z tego zakresu.

Znikome znaczenie przypisuje się natomiast transgranicznemu przenoszeniu zanieczyszczeń powietrza.

W żadnej z prognoz nie zostały wskazane możliwe, transgraniczne oddziaływania o takim zasięgu i natężeniu, które uzasadniałoby poddanie ocenianych dokumentów procedurze oceny oddziaływania na środowisko w kontekście transgranicznym.

7. W aspekcie oddziaływań na zdrowie, prognozy oddziaływania na środowisko strategicznych dokumentów wojewódzkich wskazują, wśród oddziaływań negatywnych, przede wszystkim wzrost poziomu hałasu i zanieczyszczenia powietrza związany z rozwojem infrastruktury drogowej i ruchu pojazdów, natomiast wśród oddziaływań pozytywnych – potencjalnie korzystne skutki poprawy bezpieczeństwa na drogach, dostępności i jakości opieki zdrowotnej, a także poprawy dostępności i jakości edukacji oraz wzrostu poziomu wykształcenia (który powinien sprzyjać większej dbałości o zdrowie).

Na ogół jest wskazywany ewentualny, pozytywny wpływ na zdrowie spodziewanego wzrostu zamożności Polski Wschodniej i jej mieszkańców, który powinien nastąpić wraz z dalszym, bardziej dynamicznym rozwojem tego regionu.

7. METODA OCENY I TRYB PRAC

Przy wykonywaniu niniejszej Prognozy wykorzystano dotychczasowe doświadczenia wykonywania strategicznych ocen oddziaływania na środowisko instytutów tworzących Konsorcjum oraz indywidualne doświadczenia ekspertów tworzących zespół autorski. Metoda wykorzystana na potrzeb niniejszej Prognozy została zastosowana po raz pierwszy w Polsce w roku 2002 podczas prac, wykonywanych z inicjatywy Regionalnego Centrum Ekologicznego na Europę Środkową i Wschodnią (REC), nad „*Ramową strategiczną oceną oddziaływania na środowisko Narodowego Planu Rozwoju na lata 2004-2006*”⁴⁷. W pracach tych brali udział eksperci obu tworzących Konsorcjum instytutów. Metoda ta została udoskonalona przez zespół Instytutu na rzecz Ekorozwoju w toku prac przeprowadzonych na zlecenie Ministerstwa Gospodarki i Pracy nad „*Prognozą oddziaływania na środowisko projektu Strategii Rozwoju Turystyki na lata 2007-2013*” (i jej aktualizacją)⁴⁸, oraz „*Prognozą oddziaływania na środowisko projektu Narodowej Strategii Rozwoju Regionalnego na lata 2007-2013*”⁴⁹, a przez Instytut Ochrony Środowiska w trakcie prac nad „*Prognozą oddziaływania na środowisko projektu Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia na lata 2007-2013*”⁵⁰ przeprowadzonych na zlecenie Ministerstwa Rozwoju Regionalnego. Na użytek niniejszej Prognozy, tak jak w przypadku wszystkich poprzednich prognoz dokumentów strategicznych metoda oceny była modyfikowana i dostosowywana do specyfiki ocenianego dokumentu, w tym do jego tematyki i stopnia ogólności.

Przyjęta w niniejszej Prognozie metoda oceny jest zgodna z zaleceniami podręcznika wykonywania ocen strategicznych dla dokumentów związanych z realizacją polityki spójności („*Handbook on SEA for Cohesion Policy 2007-2013*”⁵¹, z lutego 2006 r.) i odpowiada modelowi oceny typu „*objective-led appraisal*” (model oceny realizacji celów), który umożliwia włączanie aspektów środowiskowych w strukturę dokumentu poddawanego

⁴⁷ „*Ramowa strategiczna ocena oddziaływania na środowisko Narodowego Planu Rozwoju na lata 2004–2006*”. Zespół autorski: Krzysztof Kacprzyk, Zbigniew Karaczun, Andrzej Kassenberg (kierownik zespołu), Urszula Rzeszot i Bożenna Wójcik. Konsultant ze strony REC – Jiří Dušek, koordynator ze strony REC – Małgorzata Koziarek. Regionalne Centrum Ekologiczne na Europę Środkową i Wschodnią (REC). Polskie Biuro. Warszawa, listopad 2002.

⁴⁸ „*Prognoza oddziaływania na środowisko projektu Strategii Rozwoju Turystyki na lata 2007-2013*”. Zespół autorski: Jolanta Kamieniecka, Krzysztof Kamieniecki, Zbigniew Karaczun, Andrzej Kassenberg (kierownik zespołu), Aleksander Kędra, Bożenna Wójcik. Współpraca Marta Zadurska. Instytut na rzecz Ekorozwoju, Warszawa, kwiecień 2005. Aktualizacji prognozy dokonano w sierpniu 2006 r.

⁴⁹ „*Prognoza Oddziaływania na środowisko projektu Narodowej strategii rozwoju regionalnego na lata 2007-2013*”. Opracowanie wykonane na zlecenie Departamentu Polityki Regionalnej Ministerstwa Gospodarki i Pracy. Zespół autorski: Jolanta Kamieniecka, Krzysztof Kamieniecki, Zbigniew Karaczun, Andrzej Kassenberg (kier. zesp.), Aleksander Kędra, Mariusz Kistowski, Jan Polski, Bożenna Wójcik i Marta Zadurska. Warszawa, październik 2005 r.

⁵⁰ „*Prognoza oddziaływania na środowisko projektu Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia na lata 2007-2013*”. Błaszczuk Paweł, Cichocki Zdzisław, Kacprzyk Krzysztof, Sadowski Maciej (kierownik zespołu), Rąkowski Grzegorz, Rzeszot Urszula. Instytut Ochrony Środowiska, Warszawa, wrzesień 2006 r.

⁵¹ Poradnik ten, zalecany do stosowania przez Dyрекcję Generalną ds. Rozwoju Regionalnego Komisji Europejskiej, wydany pierwotnie przez Sieć na rzecz Ekologizacji Programów Rozwoju Regionalnego (GRDP), w wersji polskiej wydany został przez Ministerstwo Środowiska w listopadzie 2006 r. pod tytułem „*Podręcznik do Strategicznych Ocen Oddziaływania na Środowisko dla polityki spójności na lata 2007-2013*”.

ocenie. Metoda ta jest uznawana jako jedna z najlepszych⁵² do oceny dokumentów o bardzo dużym stopniu ogólności, jakimi są dokumenty strategiczne, w których nie ocenia się konkretnych przedsięwzięć, a tylko cele jakim mają one służyć lub ogólnie określone ich typy. Zgodnie bowiem z zapisami tego poradnika „*W procesie programowania polityki spójności analizuje się i proponuje interwencje rozwojowe. W procesie SOOŚ [strategicznej oceny oddziaływania na środowisko – w warunkach polskich prognozy oddziaływania na środowisko] bada się poszczególne rezultaty procesu planowania i można w nim proponować konieczne poprawki w celu maksymalizowania korzyści dla środowiska wynikających z propozycji rozwojowych oraz minimalizowania ich negatywnych oddziaływań na środowisko i zagrożen dla niego.*”

Niniejszy dokument przygotowany został zgodnie z wymogami stawianymi tego typu prognozom w Ustawie Prawo ochrony środowiska (art. 41 ust. 2 i 2a) oraz zgodnie z ustaleniami *Raportu Metodologicznego* przekazanego Zleceniodawcy jako efekt pierwszego etapu prac nad niniejszą Prognozą.

Przy pracy nad niniejszą Prognozą kierowano się zasadą zapisaną w art. 5 Konstytucji RP, a więc, że „*Rzeczpospolita Polska (...) zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju*”. Oznacza ona, bowiem iż sprawy ochrony środowiska należy rozpatrywać w szerszym kontekście zasad zrównoważonego rozwoju, co jest szczególnie istotne w przypadku oceny dokumentów o charakterze strategicznym.

Przy wykonywaniu Prognozy Zespół wykorzystywał następujące metody pracy:

- ♦ iteracyjną, czyli metodę kolejnych przybliżeń, stosując ją do oceny całego dokumentu Programu oraz proponowanych w nim priorytetów i działań,
- ♦ burzy mózgów, jako wiodącą metodę pracy zespołowej ekspertów wykonujących Prognozę, na etapie wyboru kryteriów oceny oraz wyboru istotnych zależności, jako podstawy oceny, a następnie dla potrzeb syntezy wstępnych wyników oceny i formułowania rekomendacji;
- ♦ konsultacji i weryfikacji wyników analiz – zastosowano ją poprzez poddanie wstępnej wersji raportu Prognozy ocenie koreferentów oraz poprzez przeprowadzenie konsultacji z Zamawiającym na bazie wstępnej wersji raportu Prognozy, jak i poddanie projektu raportu z Prognozy konsultacjom społecznym organizowanym przez Zamawiającego.

Prowadzone prace nad Prognozą podzielone były na etapy, podczas których podejmowano następujące działania:

Etap I – Ustalenie kryteriów oceny Programu

Podstawą wyboru kryteriów była lista 52 zsyntetyzowanych kryteriów wypracowanych w ramach prac nad wcześniej wspomnianą „*Ramową strategiczną oceną...*”. Sformułowano ją na podstawie analizy ponad 100 dokumentów strategicznych - aktów prawnych Polski i Unii

⁵² Autorzy tej metody otrzymali w 2003 r. Nagrodę Ministra Środowiska za szczególne osiągnięcia naukowo-badawcze w zakresie ochrony środowiska, kształtowania i użytkowania środowiska oraz jego zasobów za pracę „*Ramowa strategiczna ocena oddziaływania na środowisko Narodowego Planu Rozwoju na lata 2004-2006*”.

Europejskiej, ekologicznych konwencji międzynarodowych oraz najistotniejszych dokumentów o charakterze polityk i strategii z dziedziny ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju. Listę kryteriów poddano weryfikacji wynikającej z konieczności uwzględnienia zobowiązań płynących z nowych lub zaktualizowanych dokumentów strategicznych i aktów prawnych, które weszły w życie i/lub zostały opublikowane po terminie wykonywania oceny dla NPR 2004-2006. Wykorzystywano także kryteria służące ocenie integracji polityk sektorowych z polityką ekologiczną wypracowane przez Europejską Agencję Ochrony Środowiska, Europejskie Biuro Środowiskowe i Instytut na rzecz Ekorozwoju⁵³. Bazową listę kryteriów poddano adaptacji dopasowując ją do charakteru i tematyki ocenianego Programu. W wyniku tych weryfikacji ustalono dla potrzeb oceny PO RPW listę 35 kryteriów, które uszeregowano w 2 grupach⁵⁴:

- ◆ kryteria formalne oceny ogólnej dokumentu Programu (10 kryteriów),
- ◆ kryteria oceny działań Programu, poprzez które oceniano przede wszystkim stopień wdrażania zasad rozwoju zrównoważonego oraz to na ile przyjazne dla środowiska są proponowane w Programie działania, a także potencjalny wpływ tych działań na stan różnych elementów środowiska (25 kryteriów).

Etap II – Ustalanie stopnia zależności między poszczególnymi działaniami zapisanymi w Programie a zagadnieniami ochrony środowiska zawartymi w kryteriach oceny

Przy wykorzystaniu wyżej wymienionych 25 kryteriów przygotowano matrycę pomocną do zapisu wyników analizy oddziaływań na środowisko działań Programu. Przy pomocy tej matrycy dokonano oceny stopnia zależności między poszczególnymi działaniami a zagadnieniami ochrony środowiska zawartymi w kryteriach. Kwalifikowano także ich pozytywne lub negatywne oddziaływanie na stan środowiska (jego jakość i efektywność gospodarowania zasobami) oraz na możliwości wdrażania zasad zrównoważonego rozwoju. Stopień zależności oceniano w skali od 0 do 3, gdzie 3 jest uznawane za silną zależność, a 0 za brak zależności lub za zależność nieistotną (co nie oznacza, że fakt i charakter tych oddziaływań nie był dyskutowany i brany w Prognozie pod uwagę, np. dla oceny ogólnej dokumentu).

Łącznie przeanalizowano 225 zależności (pół matrycy)⁵⁵. Ocena ta przeprowadzona została odrębnie przez dziewięciu członków zespołu wykonującego Prognozę, dla wszystkich pół matrycy. Po zestawieniu wyników tej oceny przygotowano zbiorczą matrycę, na której zaznaczono pola odpowiadające silnej zależności (wybrano te zależności, dla których średnia z ocen ekspertów była wyższa niż 2) oraz pola, w których zapis punktowy wskazywał na duże rozbieżności w ocenach dokonanych przez poszczególnych ekspertów.

W drodze „burzy mózgów” dokonano weryfikacji tychże rozbieżności. Łącznie uznano, że ponad 35% pół charakteryzuje się silną zależnością, a około 10% zależnością średnią. Pozwoliło to na skoncentrowanie się w trakcie przeprowadzania oceny tylko na tych

⁵³ „EkoInnowacyjność dokumentów strategicznych. Próba oceny.” Praca zbiorowa pod red. Krzysztofa Kamienieckiego. Raport 1/2001. Instytut na rzecz Ekorozwoju. Warszawa, 2001.

⁵⁴ Lista kryteriów stanowi załącznik do niniejszego raportu (Załącznik 2).

⁵⁵ Matryca interakcji pomiędzy proponowanymi w PO RPW działaniami a zagadnieniami ochrony środowiska zawartymi w kryteriach oceny stanowi załącznik do niniejszego raportu (Załącznik 3)

zależnościach między zagadnieniami ochrony środowiska zawartymi w kryteriach a działaniami Programu, które są istotne z punktu widzenia oddziaływania Programu na środowisko i możliwości wdrażania zasad zrównoważonego rozwoju. Z 25 kryteriów do oceny działań Programu, jakie analizowano przy ocenie poszczególnych działań wykorzystane zostały ostatecznie tylko 22 kryteria – w przypadku 3 kryteriów nie stwierdzono bowiem „pól” o silnej zależności.

Etap III – Ocena i opis oddziaływań na środowisko oraz możliwości wdrażania zasad zrównoważonego rozwoju wraz z propozycjami zmian w projekcie dokumentu PO RPW

Ten etap prac poświęcono ocenie tylko tych silnych zależności, które uznano za ważne. Pozwoliło to na sformułowanie:

- ♦ oceny ogólnej poszczególnych priorytetów – krótkiej i ogólnej informacji o spodziewanych oddziaływaniach;
- ♦ oceny ogólnej i szczegółowej poszczególnych działań, wraz z informacją nt. pozytywnego lub negatywnego charakteru ich oddziaływań oraz nt. ich rodzajów, a także oddziaływań bezpośrednich lub pośrednich, krótkoterminowych lub długoterminowych, skumulowanych.
- ♦ komentarzy – wyjaśnienia i uzasadnienia sformułowania powyższej oceny;
- ♦ rekomendacji – przedstawionych łącznie dla całych priorytetów, jako proponowane uzupełnienia, lub rozwiązania alternatywne do zastosowanych w dokumencie Programu.

Należy podkreślić, iż tak jak każda ocena oddziaływania na środowisko, tak i niniejsza Prognoza w swej warstwie merytorycznej wykonana została zgodnie z zasadą przezorności, podstawową zasadą polityki ekologicznej, a więc przede wszystkim starano się zwracać uwagę na wszystkie, możliwe do zidentyfikowania, potencjalne zagrożenia dla środowiska przyrodniczego, tak by móc sformułować jak najwięcej rekomendacji pozwalających na udoskonalenie treści PO RPW oraz na uniknięcie, lub co najmniej zminimalizowanie, potencjalnych negatywnych oddziaływań w wyniku jego wdrażania. Z tego powodu koncentrowano się przede wszystkim na zagrożeniach, a w nieco mniejszym stopniu uwypuklono spodziewane korzystne oddziaływania, jakich można się również spodziewać w wyniku realizacji działań zapisanych w PO RPW. Nie oznacza to jednak, że nie zostały one docenione.

Przy określaniu charakteru oddziaływań poszczególnych działań – w odniesieniu do kryteriów oceny, dla których zidentyfikowano istnienie istotnych zależności pomiędzy proponowanym działaniem, a kryterium – uwzględniono prawdopodobieństwo wystąpienia oddziaływania o określonym kierunku i jeśli stwierdzano, że jest:

- ♦ wysoce prawdopodobne, że oddziaływanie wystąpi – oceniano oddziaływanie jako „pozytywne” lub „negatywne”,
- ♦ prawdopodobne, że oddziaływanie wystąpi – oceniano oddziaływanie jako „możliwe pozytywne” lub „możliwe negatywne”.

Określenie charakteru oddziaływania przedstawiono w tabelach dla poszczególnych działań (rozdział 4.2). Należy podkreślić, że zawarte w tabelach określenia nie odnoszą się do

skali oddziaływania lub przewidywanego zasięgu jego skutków, a jedynie do możliwości wystąpienia oddziaływania. Do skali oraz możliwych skutków oddziaływania odniesiono się w uzasadnieniu oceny – komentarzu.

Oprócz oceny oddziaływania poszczególnych działań na środowisko dokonano także oceny wg kryteriów formalnych samego dokumentu Programu oraz sformułowano komentarze do tych ocen i rekomendacje.

Łącznie sformułowano 44 rekomendacje (wyniki przeprowadzonej oceny zawarte są w rozdziale 4 niniejszego raportu). Rekomendacje mają dwójaki charakter:

- ◆ natury ogólnej, zmierzające do daleko idących zmian w „filozofii” przygotowywania dokumentu, w szczególności w sposobie postrzegania problematyki środowiska, wydzielenia dodatkowego działania dotyczącego ochrony przyrody i różnorodności biologicznej i in.,
- ◆ szczegółowych zaleceń, proponujących zmiany i uzupełnienia przyczyniające się do ograniczenia negatywnych oddziaływań.

Etap IV – Przygotowanie raportu końcowego Prognozy i konsultacje

Po zestawieniu wszystkich ocen dla priorytetów i działań oraz wyników oceny dokumentu wg kryteriów formalnych oraz po przygotowaniu pozostałych części raportu, sformułowano wersję wstępną, którą przedstawiono do oceny koreferentom oraz która była przedmiotem uzgodnień ze Zleceniodawcą oraz konsultacji społecznych. Następnie przygotowano projekt raportu końcowego. Uwagi otrzymane do wersji wstępnej oraz projektu raportu końcowego zostały wykorzystane przy przygotowaniu niniejszej, ostatecznej wersji raportu Prognozy.

Prognozę oddziaływania na środowisko Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej wykonał zespół Konsorcjum Instytutu Ochrony Środowiska oraz Instytutu na rzecz Ekorozwoju. Zespół autorski tworzą eksperci z Instytutu Ochrony Środowiska: Małgorzata Hajto (sekretarz projektu), Krzysztof Kacprzyk, Grzegorz Rąkowski, Urszula Rzeszot (kierownik zespołu); z Instytutu na rzecz Ekorozwoju: Jolanta Kamieniecka, Andrzej Kassenberg, Aleksander Kędra, Bożenna Wójcik oraz Zbigniew Karaczun (Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego).

Wstępna wersja Prognozy została oceniona przez dwóch koreferentów zaproszonych przez Konsorcjum do współpracy przy Prognozie: dr hab. Mariusza Kistowskiego – dyrektora Instytutu Geografii Uniwersytetu Gdańskiego oraz dr Jana Polskiego – pracownika naukowego Zakładu Geografii Ekonomicznej Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie.

8. OBSZARY NIEPEWNOŚCI

Autorzy niniejszej Prognozy oddziaływania na środowisko zachowali w trakcie pracy właściwą staranność i standardy pracy eksperckiej, jednakże z uwagi na specyfikę przedmiotu oceny przedstawiany raport Prognozy obarczony jest pewną dozą niepewności.

Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej na lata 2007-2013 jest jednym z instrumentów polityki regionalnej państwa, jakie będą wykorzystywane w latach 2007-2013, ale jest instrumentem specyficznym, mającym charakter uzupełniający w stosunku do innych programów operacyjnych ujmujących bardziej całościowo obszary wsparcia. Program ten nie stanowi zestawienia wszystkich działań, które na terenie Polski Wschodniej będą wspierane przez fundusze strukturalne, a jedynie uzupełnienie działań proponowanych w regionalnych programach operacyjnych dla poszczególnych województw tego regionu oraz w programach sektorowych odnoszących się do różnych dziedzin, a przygotowanych do wdrażania na obszarze całego kraju. Ten uzupełniający charakter ocenianego dokumentu zwiększał trudności przy analizowaniu potencjalnego wpływu wdrażania zapisanych w nim działań na środowisko regionu obejmującego 5 województw o wyjątkowo wysokich walorach środowiska przyrodniczego. Potencjalne oddziaływania identyfikowane w ramach prac nad tą Prognozą będą się bowiem nakładały na oddziaływania wynikające z realizacji działań zapisanych w innych programach, a wysoki stopień ogólności oraz specyfika tych dokumentów nie pozwalają na zidentyfikowanie wszystkich możliwych efektów sumarycznych i synergicznych jakie lokalnie wystąpią. Aby zminimalizować to pole niepewności przeanalizowano dostępne prognozy oddziaływania na środowisko wykonane do dokumentów strategicznych województw objętych Programem oraz porównano wnioski, jakie tam zostały sformułowane z wnioskami z niniejszej Prognozy.

Faktyczne, wymierne oddziaływania na środowisko są efektem realizacji konkretnych, poszczególnych przedsięwzięć, a skala i charakter tych oddziaływań zależna jest z jednej strony od specyfiki przedsięwzięć objętych strategią ocenianego Programu, a z drugiej od charakteru terenu, na którym, lub w pobliżu którego, ta realizacja ma miejsce. Bez wiedzy o tym, jakie konkretne przedsięwzięcia i gdzie będą realizowane w ramach wdrażania ustaleń PO RPW bardzo trudno jest określić efekty, jakie wywołają one w środowisku w określonym miejscu – można jedynie operować typami możliwych oddziaływań oraz rodzajami reakcji środowiska na te oddziaływania. Choć w ramach Programu przewidziano przygotowanie tzw. indykatywnej listy dużych projektów na potrzeby indykatywnego planu finansowego tego Programu, to w ocenianej wersji PO RPW nie zamieszczono tej listy – nie jest więc jeszcze wiadomo, które projekty zostały wybrane do realizacji (dostępne dla zespołu oceniającego były jedynie wstępne zestawienia zgłaszanych przez województwa projektów). Stopień niepewności przy wykonywaniu Prognozy, jaki to powodowało pogłębiał też fakt, iż w Programie brak również było listy kryteriów doboru tych projektów – bazować więc trzeba było wyłącznie na stosunkowo ogólnikowych opisach planowanych typów wsparcia przedstawionych w dokumencie PO RPW i w Uzupełnieniu Programu.

Eliminowanie lub/i minimalizowanie potencjalnych negatywnych oddziaływań, jakie mogą powstać w wyniku planowanych przedsięwzięć, albo ukierunkowanie ich tak by wspierały one wdrażanie zasad zrównoważonego rozwoju, może być osiągnięte poprzez zastosowanie odpowiednich kryteriów dostępu i kryteriów wyboru przedsięwzięć. Brak

informacji o tym, czy przewidywane są do zastosowania takie środowiskowe kryteria, i jakie, również pogłębiał stopień niepewności przy wykonywaniu niniejszej Prognozy.

Kolejny obszar niepewności wiązał się z brakiem szczegółowych ram finansowych realizacji PO RPW. Dokument przedstawia co prawda alokację środków pomiędzy poszczególne priorytety Programu, ale brak jest informacji o wielkości finansowania poszczególnych działań, co bardzo utrudnia ocenę (zależnej od wysokości wsparcia) skali prawdopodobnego oddziaływania przedsięwzięć, jakie będą zapewne realizowane w przyszłości – zasięg i siła oddziaływania związana będzie bowiem z ilością indywidualnych projektów realizowanych w obrębie danego działania, a to zależne będzie od ilości środków finansowych.

Jedną z podstaw prognozy oddziaływania na środowisko powinien być zestaw wskaźników, w odniesieniu do których oceniany dokument będzie poddawany ewaluacji i monitoringowi. Analiza wskaźników ekologicznych służących do oceny dokumentu strategicznego, zmian ich wartości – zarówno w trakcie realizacji zaplanowanych działań, jak i po ich zakończeniu – pozwala z jednej strony na ocenę, czy zagadnienia ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju zostały właściwie uwzględnione na etapie przygotowywania prognozy, jak i na jednoznaczną ocenę wpływu projektowanych prac na środowisko przyrodnicze. Niestety w będącym przedmiotem niniejszej Prognozy dokumencie PO RPW nie przedstawiono wskaźników środowiskowych i związanych ze zrównoważonym rozwojem. Brak ten pogłębiał stopień niepewności, co do tego czy efekty tego Programu dla środowiska i zrównoważonego rozwoju będą kontrolowane, i czy w razie czego niepokojące wyniki takich kontroli będą służyły do wprowadzania korekt co do rozwiązań zapisanych w Programie.

Prace nad niniejszą oceną zaczęły się w końcu września br., raport wstępny przekazany został Zleceniodawcy po upływie ok. półtora miesiąca (13 listopada 2006 r.), a raport końcowy, po uwzględnieniu uwag, przekazano w połowie grudnia br. Ograniczenia czasowe zredukowały więc możliwość przeprowadzenia głębszych studiów i analiz, a także szerszych konsultacji wstępnych wyników przeprowadzonej oceny, które zapewniając powiązanie procesu oceny z procesem tworzenia Programu sprzyjałyby doskonaleniu zarówno Programu, jak i Prognozy.

9. PODSUMOWANIE

Pięć województw zaliczanych do Polski Wschodniej to obszar o najniższych wartościach wskaźników rozwoju w całej UE (bez Bułgarii i Rumunii) i dlatego w ramach procesów integracji oraz budowania spójności niezbędnym jest zasadnicze wzmocnienie czynników rozwojowych tego obszaru. Wraz z tym wzmocnieniem postępować będzie poprawa standardu życia mieszkańców tej części Polski. Tak jak wcześniej wspomniano PO RPW ma charakter uzupełniający w stosunku do innych programów operacyjnych przygotowanych w ramach perspektywy finansowej na lata 2007–2013. Postęp cywilizacyjny, który ma być udziałem mieszkańców tej części Polski oraz rozwój gospodarczy odbywać się będą w najcenniejszych przyrodniczo obszarach naszego kraju. Z tego względu bardzo istotnym jest ich zrównoważenie z potrzebą ochrony i wzmocnienie tych walorów, które mają służyć nie tylko obecnemu, ale i przyszłym pokoleniom. Stanowią one bowiem kapitał przyrodniczy do realizacji wielu funkcji gospodarczych (np. turystyka, rolnictwo, leśnictwo), jak i do pełnienia innych funkcji przez poszczególne ekosystemy (np. retencjonowanie wód, mikroklimat). Chronione powinny być także zasoby kultury materialnej i niematerialnej: m.in. cenne zabytki kultury oraz unikatowy krajobraz będący wynikiem historii tych ziem.

Mając to na uwadze autorzy Prognozy podeszli ze szczególną wnikliwością do przeprowadzonej oceny tak, aby z jednej strony nie stwarzać barier do rozwoju gospodarczego i społecznego, a z drugiej – przyczynić się do ochrony i wzmocnienia kapitału przyrodniczego. W jej podsumowaniu stwierdzić należy:

- a) potrzebę uzupełnienia Programu o szersze potraktowanie aspektów środowiskowych, zwłaszcza poprzez umocowanie proponowanych priorytetów i działań w kontekście zasad zrównoważonego rozwoju;
- b) przewagę pozytywnych, potencjalnych oddziaływań na środowisko przyrodnicze powodowanych wdrażaniem Programu działań (w świetle przyjętych kryteriów i poddania go szczegółowej ocenie o czym świadczy poniższe zestawienie);

<i>Rodzaj wpływu</i>	<i>Krotność wystąpienia poszczególnych rodzajów wpływu (w odniesieniu do działań i kryteriów)</i>	<i>Syntetyczna ocena</i>
pozytywny	24	zdecydowanie pozytywny – 46%
możliwy pozytywny	10	
pozytywny i możliwy negatywny	9	mieszany z przewagą pozytywnego – 12%
możliwy pozytywny i możliwy negatywny	20	mieszany – 27%
negatywny i możliwy pozytywny	7	mieszany z przewagą negatywnego – 10%
możliwy negatywny	2	zdecydowanie negatywny – 5%
negatywny	2	

- c) propozycję rozważenia alternatywnego rozwiązania polegającego na wprowadzeniu nowego priorytetu przyczyniającego się do wzmocnienia systemu przyrodniczego tego obszaru oraz zrekompensowania działań silnie ingerujących w środowisko;
- d) potrzebę wykorzystania zaproponowanych 44 rekomendacji szczegółowych, których wykorzystanie w istotny sposób przyczyniłoby się do udoskonalenia ocenianego Programu.

10. WYKORZYSTANE MATERIAŁY

10.1. Akty prawne

Podstawą prawną niniejszego raportu Prognozy jest Ustawa z dnia 27.04.2001 r. – Prawo Ochrony Środowiska (tekst jednolity Dz. U. 2006 nr 129, poz. 902). Ponadto zostały w nim uwzględnione obowiązujące przepisy krajowe i Unii Europejskiej oraz porozumienia międzynarodowe, a w szczególności:

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997 r., przyjęta przez Naród w referendum konstytucyjnym w dniu 25 maja 1997 r., podpisana przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 16 lipca 1997 r. (Dz. U. 1997 nr 78 poz. 483)
- Ustawa z dnia 18.07.2001 r. Prawo wodne (tekst jednolity Dz. U. 2005 nr 239, poz. 2019 z późniejszymi zmianami)
- Ustawa z dnia 16.04.2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. 2004 nr 92, poz. 880 z późniejszymi zmianami)
- Ustawa z dnia 23.07.2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Dz. U. 2003 nr 162, poz. 1568 z późniejszymi zmianami)
- Ustawa z dnia 27.04.2001 r. o odpadach (Dz. U. 2001 nr 62, poz. 628 z późniejszymi zmianami)
- Ustawa z dnia 21.03.1985 r. o drogach publicznych (tekst jednolity – Dz. U. 2004 nr 204, poz. 2086 z późniejszymi zmianami)
- Ustawę z dnia 28.10.2002 r. o przewozie drogowym towarów niebezpiecznych (Dz. U. 2002 nr 199, poz. 1671)
- Rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 9.11.2004 r. w sprawie określenia rodzajów przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko oraz szczegółowych uwarunkowań związanych z kwalifikowaniem przedsięwzięć do sporządzenia raportu o oddziaływaniu na środowisko (Dz. U. 2004 nr 257 poz. 2573 z późniejszymi zmianami)
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 21.07.2004 r. w sprawie obszarów specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 (Dz. U. 2004 nr 229 poz. 2313)
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 14.08.2001 r. w sprawie określenia rodzajów siedlisk przyrodniczych podlegających ochronie (Dz. U. z 2001 r., nr 92, poz. 1029)
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 9.07.2004 r. w sprawie dziko występujących roślin objętych ochroną (Dz. U. z 2004 r., nr 168, poz. 1764)
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 9.07.2004 r. w sprawie dziko występujących grzybów objętych ochroną (Dz. U. z 2004 r., nr 168, poz. 1765)
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 28.09.2004 r. w sprawie gatunków dziko występujących zwierząt objętych ochroną (Dz. U. z 2004 r., nr 220, poz. 2237)

- Konwencja o dostępie do informacji, udziale społeczeństwa w podejmowaniu decyzji oraz dostępie do sprawiedliwości w sprawach dotyczących środowiska, sporządzona w Aarhus dnia 25.06.1998 r. (Dz. U. 2003 nr 78 poz. 706)
- Konwencja o ocenach oddziaływania na środowisko w kontekście transgranicznym sporządzona w Espoo dnia 25.02.1991 r. (Dz. U. 1999 nr 96 poz. 1110)
- Konwencja o ochronie dzikiej flory i fauny europejskiej oraz ich siedlisk sporządzone w Bernie dnia 19.09.1979 r. (Dz. U. 1996 nr 58 poz. 263)
- Europejska Konwencja Krajobrazowa sporządzona we Florencji dnia 20.10.2000 r. (Dz. U. 2006 nr 14 poz. 98)
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2001/42/WE z dnia 27.06.2001 r. w sprawie oceny wpływu niektórych planów i programów na środowisko (Dz. Urz. WE L 197 z 21.07.2001, str. 30)
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 85/337/EWG z dnia 27.06.1985 r. w sprawie oceny wpływu wywieranego przez niektóre przedsięwzięcia publiczne i prywatne na środowisko – z późniejszymi zmianami (Dz. Urz. WE L 175 z 05.07.1985, str. 40, L 73 z 14.03.1997, str. 5, i L 156 z 25.06.2003, str. 17)
- Dyrektywa Rady 90/313/EWG z dnia 7.06.1990 w sprawie swobody dostępu do informacji o środowisku – z późniejszymi zmianami (Dz. Urz. WE L 158 z 23.06.1990, str. 56 i L 41 z 14.02.2003, str. 26)
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2003/35/WE z dnia 26.05.2003 r. przewidującej udział społeczeństwa w odniesieniu do sporządzania niektórych planów i programów w zakresie środowiska oraz zmieniającej w odniesieniu do udziału społeczeństwa i dostępu do wymiaru sprawiedliwości dyrektywy Rady 85/337/EWG i 96/61/WE (Dz. Urz. WE L 156 z 25.06.2003, str. 17)
- Dyrektywa Rady 79/409/EWG z dnia 2.04.1979 r. w sprawie ochrony dzikiego ptactwa – z późniejszymi zmianami (Dz. Urz. WE L 103 z 25.04.1979, str. 1 L 319 z 07.11.1979, str. 3, L 115 z 08.05.1991, str. 41 i L 164 z 30.06.1994, str. 9)
- Dyrektywa Rady 92/43/EWG z dnia 21.05.1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory – z późniejszymi zmianami (Dz. Urz. WE L 206 z 22.07.1992, str. 7, L 305 z 08.11.1997, str. 42)

10.2. Dokumenty strategiczne i ich oceny

W Prognozie uwzględniono dokumenty strategiczne Unii Europejskiej, Polski oraz województw Polski Wschodniej, w tym:

- *Zrównowazona Europa dla lepszego świata. Strategia zrównowalonego rozwoju Unii Europejskiej*, Bruksela 2001
- *Strategia Lizbońska* - The Lisbon Council – An agenda of economic and social renewal for Europe. Contribution of the European Commission to the European Council in Lisbon, 23-24th March 2000, DOC/00/7 Brussels, 28 February 2002
http://europa.eu.int/growthandjobs/pdf/lisbon_en.pdf
- *VI Program działań Unii Europejskiej na rzecz środowiska. Środowisko 2010 – nasza przyszłość, nasz wybór*. Parlament Europejski i Rada Europejska, 2002

- *II Polityka ekologiczna państwa na lata 2003–2006 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2007-2010*, Rada Ministrów, Warszawa 2002
- *Krajowa strategia ochrony i umiarkowanego użytkowania różnorodności biologicznej wraz z programem działań*, Ministerstwo Środowiska, Warszawa 2003
- *Strategia zmian wzorców produkcji i konsumpcji na sprzyjające realizacji zasad trwałego, zrównoważonego rozwoju*, Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2003
- *Projekt Strategii Rozwoju Kraju na lata 2007-2015*, wersja wstępnie zaakceptowana przez Radę Ministrów w dniu 27.06.2006, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2006
- *Prognoza oddziaływania na środowisko projektu Strategii Rozwoju Kraju 2007–2015*, K. Kacprzyk, Z. Karaczun, U. Rzeszot, Warszawa 2006
- *Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007-2013 wpierające wzrost gospodarczy i zatrudnienie*, wstępny projekt zaakceptowany przez Radę Ministrów w dniu 14.02.2006, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2006
- *Prognoza oddziaływania na środowisko Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia na lata 2007–2013*, Instytut Ochrony Środowiska, Warszawa 2006
- *Projekt Narodowej Strategii Rozwoju Regionalnego na lata 2007-2013*, zaakceptowany przez Radę Ministrów w dniu 6.09.2005, Ministerstwo Gospodarki i Pracy, Warszawa 2005
- *Prognoza oddziaływania na środowisko projektu Narodowej Strategii Rozwoju Regionalnego na lata 2007-2013*, Instytut na rzecz Ekorozwoju, Warszawa, 2005
- *Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko. Narodowa Strategia Spójności 2007-2013*, projekt zaakceptowany przez Radę Ministrów w dniu 1.08.2006, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2006
- *Prognoza oddziaływania na środowisko Programu Operacyjnego „Infrastruktura i Środowisko”*, PROEKO sp. z o.o., EKOKONSULT BPD, Warszawa 2006
- *Program Operacyjny Innowacyjna gospodarka, 2007-2013. Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007-2013*, wersja z 28.07.2006, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2006
- *Program Operacyjny Kapitał Ludzki. Narodowa Strategia Spójności 2007-2013*, projekt przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 31.05.2006, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2006
- *Strategia Rozwoju Turystyki na lata 2007-2013*, dokument rządowy przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 21.06.2006 r., Ministerstwo Gospodarki i Pracy, Warszawa 2006
- *Prognoza oddziaływania na środowisko projektu Strategii Rozwoju Turystyki na lata 2007-2013*, Instytut na rzecz Ekorozwoju, Warszawa, 2005
- *Zaktualizowana Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju*, Rządowe Centrum Studiów Strategicznych, Warszawa 2005
- *Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego Polski Wschodniej do roku 2020*. Projekt do konsultacji. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego. Warszawa grudzień 2006
- *Regionalny Program Operacyjny dla Województwa Lubelskiego na lata 2007–2013*, Zarząd Województwa Lubelskiego, Lublin 2006
<http://www.lubelskie.pl/um/dokumenty3.php>

- *Prognoza Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Lubelskiego na lata 2007-2013*, W. Wołoszyn, Lublin 2006 <http://www.lubelskie.pl/um/dokumenty3.php>
- *Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2006–2020 – skrót dokumentu*, Zarząd Województwa Lubelskiego, 2000 <http://www.lubelskie.pl/um/strategia.php>
- *Prognoza oddziaływania na środowisko projektu ustaleń strategii rozwoju województwa lubelskiego na lata 2006-2020*”; W. Wołoszyn, Lublin, maj 2005
- *Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego*, Biuro Planowania Przestrzennego, Lublin 2002 <http://www.plan.lubelskie.pl/>
- *Regionalny Program Operacyjny dla Województwa Podkarpackiego na lata 2007–2013*, Zarząd Województwa Podkarpackiego, Rzeszów, 2006 <http://www.wrota.podkarpackie.pl/pl/um>
- *Strategia Rozwoju Regionalnego Województwa Podkarpackiego na lata 2007-2020*, Zarząd Województwa Podkarpackiego, Rzeszów 2006 <http://www.wrota.podkarpackie.pl/pl/um>
- *Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego*, Zarząd Województwa Podkarpackiego, Rzeszów 2002 http://www.pbpp.podkarpackie.pl/plan_woj.htm
- *Regionalny Program Operacyjny dla Województwa Podlaskiego na lata 2007–2013*, Urząd Marszałkowski Województwa Podlaskiego, Białystok, 2006 http://www.wrotapodlasia.pl/pl/gospodarka/polityka_regionalna/
- *Prognoza oddziaływania na środowisko projektu Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Podlaskiego na lata 2007-2013*, Białystok 2006 http://www.wrotapodlasia.pl/pl/gospodarka/polityka_regionalna/
- *Strategia Rozwoju Regionalnego Województwa Podlaskiego do 2020*, Urząd Marszałkowski Województwa Podlaskiego, Białystok 2006 http://www.wrotapodlasia.pl/pl/gospodarka/polityka_regionalna/strategia_rozwoju/
- *Prognoza oddziaływania na środowisko Strategii Rozwoju Regionalnego Województwa Podlaskiego do 2020*, Zarząd Województwa Podlaskiego, Białystok 2005 http://www.wrotapodlasia.pl/pl/gospodarka/polityka_regionalna/strategia_rozwoju/
- *Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podlaskiego*, Zarząd Województwa Podlaskiego, Białystok 2003 http://www.wrotapodlasia.pl/pl/gospodarka/polityka_regionalna/planowanie_przestrzenne
- *Prognoza oddziaływania na środowisko Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podlaskiego*, Zarząd Województwa Podlaskiego, Białystok 2003 http://www.wrotapodlasia.pl/pl/gospodarka/polityka_regionalna/planowanie_przestrzenne
- *Regionalny Program Operacyjny Województwa Świętokrzyskiego na lata 2007–2013*, Zarząd Województwa Świętokrzyskiego, Kielce 2006 <http://www.rozwoj-swietokrzyskie.pl/>
- *Prognoza oddziaływania na środowisko projektu Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Świętokrzyskiego na lata 2007–2013*, Świętokrzyskie Biuro Rozwoju Regionalnego, Kielce 2006 <http://www.rozwoj-swietokrzyskie.pl/>
- *Strategia Rozwoju Regionalnego Województwa Świętokrzyskiego do roku 2020*, Zarząd Województwa Świętokrzyskiego, Kielce 2006 <http://www.rozwoj-swietokrzyskie.pl/>

- Prognoza oddziaływania na środowisko projektu Strategii Rozwoju Regionalnego Województwa Świętokrzyskiego do roku 2020, Świętokrzyskie biuro Rozwoju Regionalnego, Kielce 2006 <http://www.rozwoj-swietokrzyskie.pl/>
- Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego, Zarząd Województwa Świętokrzyskiego, Kielce 2002
http://www.sejmik.kielce.pl/biuro/pzp/tekst_planu/pzp_tekst0.htm
- Prognoza oddziaływania na środowisko projektu planu zagospodarowania przestrzennego województwa świętokrzyskiego, Instytut Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej – Oddział w Krakowie; Kraków 2001
- Regionalny Program Operacyjny Warmia i Mazury na lata 2007-2013, Zarząd Województwa Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2006
<http://www.wm.24.pl/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=1101>
- Prognoza oddziaływania na środowisko Regionalny Program Operacyjny Warmia i Mazury na lata 2007-2013, EKO-OPIS, Olsztyn 2006
<http://www.wm.24.pl/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=1101>
- Strategia Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Województwa Warmińsko-Mazurskiego, Zarząd Województwa Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2005
<http://www.wm.24.pl/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=808>
- Prognoza oddziaływania na środowisko Strategii Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Województwa Warmińsko-Mazurskiego, Miejskie Biuro Planowania Przestrzennego, Olsztyn 2005
<http://www.wm.24.pl/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=808>
- Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Warmińsko-Mazurskiego, Zarząd Województwa Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2002
http://www.wm.24.pl/download/plan_zp.pdf

10.3. Literatura

Przy opracowaniu Prognozy wykorzystano następujące materiały literaturowe, publikacje oraz opracowania autorskie:

- ABC „zielonego” miejsca pracy, Instytut na rzecz Ekorozwoju, Warszawa 2003
- Agenda 21 Sprawozdanie z realizacji w latach 1992-2000, Narodowa Fundacja Ochrony Środowiska, Warszawa 2000
- Alternatywna polityka transportowa w Polsce według zasad ekorozwoju. Raport 4/1999, Instytut na rzecz Ekorozwoju, Warszawa 1999
- Andrzejewski R., Weigle A. (red.), *Różnorodność biologiczna Polski Drugi polski raport – 10 lat po Rio*. Narodowa Fundacja Ochrony Środowiska. Warszawa, 2003
- Analiza statystyczna zgłoszeń polskich koncepcji i tematów przyszłych projektów badawczych 7. Programu Ramowego. Krajowy Punkt Kontaktowy Programów Badawczych Unii Europejskiej. Edycja pierwsza, 2006
- Burger T. *Świadomość ekologiczna społeczeństwa polskiego*, Instytut Gospodarki Przestrzennej i Mieszkalnictwa, Warszawa 2005
- Chylarecki P., *Różnorodność biologiczna na terenach wiejskich w Polsce* [w] Mat. z konferencji „Rolnictwo i akcesja”. PKE, FoE International, Kraków 7-8 październik 2003

- *Długofalowa Strategia Rozwoju Regionalnego Kraju, wiedza – różnorodność – równowaga*, Rządowe Centrum Studiów Strategicznych, Warszawa 2004
- *Ekologiczne zakupy. Podręcznik dotyczący ekologicznych zamówień publicznych*, Komisja Europejska, Luksemburg 2005
<http://ec.europa.eu/environment/gpp/guidelines.htm#handbook>
- *Eurostat sustainable development indicators*
www.europa.eu.int/comm/eurostat/sustainabledevelopment
- Fijałkowski D.: *Ochrona przyrody i środowiska naturalnego w środkowowschodniej Polsce*. Wydawnictwo UMCS, Lublin 1996
- Fisher I., Waliczky Z. (RSPB) *Ocena potencjalnego wpływu sieci TINA na ostoje ptaków w krajach kandydujących do Unii Europejskiej Raport końcowy*, Instytut na rzecz Ekorozwoju, Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków, Warszawa-Gdańsk, 2002
- *Handbook on SEA for Cohesion Policy 2007–2013 Greening Regional development Programmes Network*, Project Part-Financed By The European Union, Interreg IIIC, GRDP, 2006
- *How to assess environmentally beneficial effects of projects in EU Regional Development Programmes?* Kati Berninger, Finish Ministry of environment, 2003
- *Influence of Transportation Infrastructure on Land Use. ULI Advisory Services Program Report*, ULI - Urban Land Institute, Washington, 2004
- *Informacja o stanie środowiska w województwie świętokrzyskim w roku 2004*, Inspekcja Ochrony Środowiska / Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Kielcach, Biblioteka Monitoringu Środowiska, Kielce 2005
- *IT Innovation in Government: Toward an Applied Research Agenda. Part One: Government Information Technology Issues The Practitioner Perspective*, Center for Technology in Government, University at Albany, SUNY, 1997
- Jędrzejewski W., Nowak S., Kurek R., Mysłajek R., Stachura K., *Zwierzęta a drogi. Metody ograniczania negatywnego wpływu dróg na populacje dzikich zwierząt*, Zakład Badania Ssaków Polskiej Akademii Nauk, Białowieża 2004,
- Kamieniecki K. (red.) *Ekoinnowacyjność dokumentów strategicznych. Próba oceny. Raport 1/2001*, Instytut na rzecz Ekorozwoju, Warszawa 2001
- Kassenberg A., *Środowisko naturalne Polski, jego kształtowanie i ochrona. Ekspertyza sporządzona na potrzeby Aktualizacji Koncepcji Zagospodarowania Przestrzennego Kraju*, Warszawa 2004 - materiał niepublikowany
- Kistowski M., *Regionalny model zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska Polski a strategię rozwoju województw*, Uniwersytet Gdański, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Gdańsk–Poznań 2003
- *Kompas Rio + 10 czyli społeczna ocena realizacji przez Polskę dokumentów przyjętych na konferencji ONZ „Środowisko i rozwój” w czerwcu 1992 w Rio de Janeiro. Raport 2/2002*, Instytutu na rzecz Ekorozwoju, Warszawa 2002
- *Krajowy Program Reform 2005-2008*. Projekt wstępnie przyjęty przez Radę Ministrów 5 października 2005 r., Warszawa 2005
- *Mały Rocznik Statystyczny 2005*, GUS, Warszawa 2002
- Michna, W., *Program proekologicznego rozwoju wsi, rolnictwa i gospodarki żywnościowej do 2015 rok.*, IERiGŻ, Warszawa 1998

- *Monitoring and Evaluation Guidance for Structural Funds Projects and Partnerships*, WEFO, April 2005
- *Nasza wizja Polski w procesie przygotowania Narodowego Planu Polski na lata 2007–2013*, Stanowisko pozarządowych organizacji ekologicznych, Warszawa 2005
- *Ochrona środowiska 1999*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 1999
- *Ochrona środowiska 2000*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2000
- *Ochrona środowiska 2001*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2001
- *Ochrona środowiska 2002*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2002
- *Ochrona środowiska 2003*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2003
- *Ochrona środowiska 2004*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2004
- *Ochrona środowiska 2005*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2005
- *Ostoje ptaków o znaczeniu europejskim w Polsce*, P.O. Sidło (red), B. Błaszczowska i P. Chylarecki, Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków, Warszawa 2004
- *Polska czerwona księga roślin. Paprotniki i rośliny kwiatowe*, R. Kaźmierczakowa i K. Zarzycki (red) Instytut Botaniki PAN / Instytut Ochrony Przyrody PAN, Kraków 2001
- *Polska czerwona księga zwierząt. Kęgowce*. Red. Z. Głowaciński. Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne, Warszawa 2001
- Portal edukacyjny Instytutu na rzecz Ekorozwoju o sieci Natura 2000 www.natura2000.org.pl
- Poskrobko, B., Kozłowski, S. (red.) *Zrównoważony rozwój. Wybrane problemy teoretyczne i implementacja w świetle dokumentów Unii Europejskiej. Studia nad zrównoważonym rozwojem t. I.*, PAN, Białystok-Warszawa 2005
- *Propozycja optymalnej sieci obszarów Natura 2000 w Polsce – „Shadow List”*, KP, OTOP, PTOPI Salamandra, WWF Polska, Warszawa 2006
- *Przewodnik Natura 2000. Siedliska i ostoje ptaków ginących w Polsce* - wersja płytowa, Departament Ochrony Przyrody, Ministerstwo Środowiska, OTOP, 2004
- *Ramowa strategiczna ocena oddziaływania na środowisko Narodowego Planu Rozwoju na lata 2004–2006*, Polskie Biuro Regionalnego Centrum Ekologicznego na Europę Środkową i Wschodnią (REC). Warszawa 2002
- *Raport o stanie środowiska województwa lubelskiego w 2002 roku*, Inspekcja Ochrony Środowiska / Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska, Biblioteka Monitoringu Środowiska, Lublin 2003
- *Raport o stanie środowiska województwa lubelskiego w 2003 roku*, Inspekcja Ochrony Środowiska / Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska, Biblioteka Monitoringu Środowiska, Lublin 2004
- *Raport o stanie środowiska województwa podkarpackiego w 2003 roku*, Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Rzeszowie, Biblioteka Monitoringu Środowiska, Rzeszów 2004
- *Raport o stanie środowiska województwa podlaskiego w latach 2002-2003*, Inspekcja Ochrony Środowiska / Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Białymstoku, Biblioteka Monitoringu Środowiska, Białystok 2004

- *Raport o stanie środowiska województwa warmińsko-mazurskiego w 2003 roku*, Inspekcja Ochrony Środowiska / Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Olsztynie, Biblioteka Monitoringu Środowiska, Olsztyn 2004
- *Raport o stanie środowiska województwa warmińsko-mazurskiego w 2004 roku*, Inspekcja Ochrony Środowiska / Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Olsztynie, Biblioteka Monitoringu Środowiska, Olsztyn 2005
- Rąkowski G., Smogorzewska M., Janczewska A., Wójcik J., Walczak M., Pisarski Z. *Parki krajobrazowe w Polsce*, Instytut Ochrony Środowiska, Warszawa 2002
- Rąkowski G.: *Transgraniczne obszary chronione na wschodnim pograniczu Polski. Zarys koncepcji*, Instytut Ochrony Środowiska, Warszawa 2000
- Rytel K.: *Program Rozwoju Polski Wschodniej nie dla kolei*, Zielone Światło. Biuletyn Centrum Zrównoważonego Transportu. Nr 7, lato 2006. Kwartalnik
- Sawicki B., Bergiera J. (red) *Uwarunkowania rozwoju turystyki związanej z obszarami wiejskimi*, Monografia finansowana przez MGiP, Dep. Turystyki, Biała Podlaska 2005
- *Stan środowiska w województwie podkarpackim w roku 2003*, Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Rzeszowie, Biblioteka Monitoringu Środowiska, Rzeszów 2004
- Stodulski W., *10 lat transformacji w Polsce. Ochrona środowiska. Raport 1/199*, Instytut na rzecz Ekorozwoju, Warszawa 1999
- Stodulski W., *Ekorozwój a Polska transformacja, czyli od gospodarki planowej do rynkowej*, Instytut na rzecz Ekorozwoju, Warszawa 2001
- *The New Programming period 2000-2006: methodological working papers. Working paper 3 - Indicators for Monitoring and Evaluation: An indicative methodology*, European Commission, DG Regional Policy and Cohesion, 1999
- *The New Programming period 2000-2006: methodological working papers. Working paper 3 – Indicators for Monitoring and Evaluation: An indicative methodology. European Commission, DG Regional Policy and Cohesion, 2000*
- *The New Programming Period, 2007-2013: Methodological Working Papers. Draft Working Paper [X] Indicators for monitoring and evaluation: A practical guide*, European Commission, DG Regional Policy, 2006
- *Transport and environment: facing a dilemma*, EEA Report 3/2006. European Environmental Agency, Copenhagen 2006
- Walczak M., Radziejowski J., Smogorzewska M., Sienkiewicz J., Gacka-Grzesikiewicz E., Pisarski Z. *Obszary chronione w Polsce*, Instytut Ochrony Środowiska, Warszawa 2001
- Wiśniewski J., Gwiazdowski D.J., *Ochrona przyrody* Wydawnictwo Akademii Rolniczej w Poznaniu, Poznań 2004
- *Wytyczne dotyczące zasad i zakresu uwzględniania zagadnień ochrony środowiska w programach sektorowych*, dokument przyjęty przez Radę Ministrów dnia 10.12.2002, Rada Ministrów, Warszawa 2002

ZAŁĄCZNIKI

Spis załączników:

Załącznik 1. Obszary chronione o znaczeniu międzynarodowym w Polsce Wschodniej – dane statystyczne

Załącznik 2. Lista kryteriów formalnych oraz kryteriów oceny działań zawartych w Programie Operacyjnym Rozwój Polski Wschodniej 2007-2013

Załącznik 3. Matryca interakcji pomiędzy proponowanymi w Programie Operacyjnym Rozwój Polski Wschodniej 2007-2013 działaniami a zagadnieniami ochrony środowiska zawartymi w kryteriach oceny

Załącznik 4. Informacja na temat konsultacji społecznych Prognozy projektu Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej 2007-2013

Załącznik 1. Obszary chronione o znaczeniu międzynarodowym w Polsce Wschodniej - dane statystyczne ⁵⁶

Wyszczególnienie	Polska	Województwa Polski Wschodniej	Warmińsko- mazurskie	Podlaskie	Lubelskie	Świętokrzyskie	Podkarpackie
Obszar (w tys. ha)	31268	9904	2419	2018	2512	1171	1784
% powierzchni kraju	100	31,7	7,7	6,5	8,0	3,7	5,7
Rezerваты biosfery (liczba)	9	4	1	1	1	-	1
powierzchnia rezerwatów biosfery (w tys. ha)	297,92	163,21	1,41	10,50	139,92	-	11,38
udział rezerwatów biosfery w powierzchni ogólnej regionu/województwa (w %)	0,95	1,65	0,06	0,52	5,57	-	0,64
udział w ogólnej powierzchni rezerwatów biosfery w Polsce (w %)	100	54,78	0,47	3,52	46,97	-	3,82
Obszary chronione na mocy Konwencji Ramsarskiej (liczba)	13	8	4	3	1	-	-
powierzchnia obszarów Ramsar (w tys. ha)	125,76	74,91	5,92	59,23	9,76	-	-
udział obszarów Ramsar w powierzchni ogólnej regionu/województwa (w %)	0,40	0,76	0,24	2,94	0,39	-	-
udział w ogólnej powierzchni obszarów Ramsar w Polsce (w %)	100	59,57	4,71	47,10	7,76	-	-
Obszary Natura 2000 – obszary specjalnej ochrony ptaków (OSO) ⁵⁷ : (liczba)	72	29	11	7	8	1	2
powierzchnia OSO (w tys. ha) a – powierzchnia ostoi lądowych b – cała powierzchnia OSO (łącznie z ostojami morskimi)	a – 2445,28 b – 3109,78	1377,73	504,80	484,84	200,90	15,21	171,98

⁵⁶ Większość przedstawionych danych odnosi się do roku 2004. Dane odnoszące się do obszarów Natura 2000 przedstawiono wg danych z października 2006 r.

⁵⁷ Obszary oficjalnie powołane Rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 21.07.2004 r. w sprawie obszarów specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 (Dz. U. 2004 nr 229 poz. 2313).

Wyszczególnienie	Polska	Województwa Polski Wschodniej	Warminsko- mazurskie	Podlaskie	Lubelskie	Świętokrzyskie	Podkarpackie
udział OSO w powierzchni ogólnej regionu/województwa (w %)	7,8 ⁵⁸	13,9	20,9	24,0	8,0	1,3	9,6
udział w ogólnej powierzchni obszarów OSO w Polsce (w %)	a – 100	a – 56,3	a – 20,6	a – 19,8	a – 8,2	a – 0,6	a – 7,0
a – udział w powierzchni ostoi lądowych	b – 100	b – 44,3	b – 16,2	b – 15,6	b – 6,5	b – 0,5	b – 5,5
b – udział w całkowitej powierzchni OSO (łącznie z ostojami morskimi)							
Obszary Natura 2000 – specjalne obszary ochrony siedlisk (SOO) ⁵⁹ (liczba)	241	63	12	8	35	4	4
powierzchnia SOO (w tys. ha)	a – 1427,56	549,1	94,77	239,33	37,88	49,65	127,47
a – powierzchnia ostoi lądowych	b – 1750,71						
b – cała powierzchnia SOO (łącznie z ostojami morskimi)							
udział SOO w powierzchni ogólnej regionu/województwa (w %)	4,6 ⁶⁰	5,5	3,9	11,9	1,5	4,2	7,1
udział w ogólnej powierzchni obszarów SOO w Polsce (w %)	a – 100	a – 38,5	a – 6,6	a – 16,8	a – 2,6	a – 3,5	a – 8,9
a – udział w powierzchni ostoi lądowych	b – 100	b – 31,4	b – 5,4	b – 13,7	b – 2,2	b – 2,8	b – 7,3
b – udział w całkowitej powierzchni SOO (łącznie z ostojami morskimi)							

Źródła: *Ochrona środowiska 2005*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2005; *Realizacja Programu Natura 2000. Sieć Natura 2000 – ograniczenie rozwoju społeczności lokalnych. Materiał na posiedzenie Sejmowej Komisji Ochrony Środowiska*. Ministerstwo Środowiska, Warszawa, październik 2006.

⁵⁸ Udział procentowy przedstawiono wyłącznie dla lądowych OSO.

⁵⁹ Obszary zaproponowane przez Rząd RP w momencie wstąpienia Polski do UE (maj 2004 r.), łącznie z obszarami zaproponowanymi przez Rząd RP później (w styczniu i we wrześniu 2006 r.). Patrz też przypis 5.

⁶⁰ Udział procentowy przedstawiono wyłącznie dla lądowych SOO.

Załącznik 2. Listy kryteriów formalnych oraz kryteriów oceny działań zawartych w projekcie Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej 2007-2013

Kryteria formalne

1. Czy diagnoza sytuacji gospodarczej, społecznej i środowiskowej (w tym SWOT) w wystarczający sposób uwzględnia zagadnienia związane ze zrównoważonym rozwojem i ochroną środowiska?
2. Czy strategia ogólna i w podziale na poszczególne priorytety odnosi się do zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska oraz czy zostały zaproponowane cele środowiskowe
3. Czy z punktu widzenia wymogów zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska ma miejsce integracja treści dokumentu, w tym strategii ogólnej oraz w podziale na priorytety, czy występuje zgodność pomiędzy diagnozą, celami i wskaźnikami monitoringu, a także czy planowane działania w poszczególnych sektorach nawzajem się wspomagają?
4. Czy projekt jest spójny ze strategicznymi dokumentami międzynarodowymi (w tym Unii Europejskiej) i polskimi związanymi ze zrównoważonym rozwojem i ochroną środowiska, w tym z zahamowaniem utraty różnorodności biologicznej (cel 2010) oraz ochroną krajobrazu?
5. Czy planowane działania przyczynią się do równoważenia rozwoju poprzez stosowanie charakterystycznych dla poszczególnych sektorów środków eliminujących albo zmniejszających negatywne oddziaływanie proponowanych przedsięwzięć na środowisko, wraz z monitorowaniem ich wdrażania?
6. Czy (i jeśli tak, to na ile) zostało skwantyfikowane negatywne oddziaływanie na środowisko proponowanych przedsięwzięć?
7. Czy zostały zaproponowane ekologiczne kryteria wyboru projektów oraz czy jest przewidywany system oceny oddziaływania na środowisko proponowanych działań (wraz z udziałem społecznym w procesie podejmowania decyzji)?
8. Czy proponowany system monitorowania i ewaluacji realizacji dokumentu zawiera elementy związane ze zrównoważonym rozwojem i ochroną środowiska (przede wszystkim czy proponuje się odpowiednie do tego wskaźniki)?
9. Czy proponowane rozwiązania prawne, instytucjonalne i instrumenty finansowe mogą zapewnić realizację prośrodowiskowych celów i działań, w tym czy została dostrzeżona i uwzględniona rola służb ochrony środowiska, a także czy jest przewidywane zamawianie „zielonego” zaopatrzenia przez publiczne i prywatne instytucje?
10. Czy dokument został poddany szerokiej konsultacji, a jej wyniki są w nim odzwierciedlone?

Kryteria oceny działań

1. Czy proponowane działania i rozwiązania pozwolą na poprawę efektywności korzystania z zasobów oraz czy przyczynią się do zarządzania popytem na te zasoby?
2. Czy proponowane rozwiązania przyczynią się do zastępowania wykorzystywania zasobów nieodnawialnych zasobami odnawialnymi?
3. Czy proponowane rozwiązania przyczynią się do tworzenia podmiotom gospodarczym warunków do uczciwej konkurencji w dostępie do ograniczonych zasobów środowiska i możliwości odprowadzania zanieczyszczeń?
4. Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań sprzyjać będzie harmonizacji celów ochrony środowiska z działaniami w innych sektorach?
5. Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań prowadzi będzie do próśrodowiskowych zmian w strukturze gospodarki?
6. Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań prowadzi będzie do upowszechniania stosowania próśrodowiskowych technologii i promowania wszelkich form zarządzania środowiskowego?
7. Czy proponowane działania i rozwiązania odnoszące się do rozwoju gospodarki wspierać będą proekologiczne gałęzie przemysłu, a także czy będą sprzyjać ekoinnovazioneści?
8. Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań sprzyjać będzie zrównoważonemu rozwojowi transportu i promocji proekologicznych jego form?
9. Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań sprzyjać będzie zrównoważonemu rozwojowi turystyki, w tym promowaniu takich form turystyki, które minimalizują konieczność korzystania z indywidualnych środków transportu?
10. Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań przyczyni się do promocji efektywności energetycznej i rozwoju wykorzystywania odnawialnych źródeł energii?
11. Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań wpłynie na zmianę stanu środowiska w zakresie powietrza atmosferycznego?
12. Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań wpłynie na zmianę stanu środowiska w zakresie hałasu i promieniowania?
13. Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań przyczyni się do ograniczania zagrożeń związanych z operowaniem niebezpiecznymi materiałami i substancjami chemicznymi?
14. Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań pozwoli na zrównoważone gospodarowanie zasobami w rolnictwie i zrównoważony rozwój obszarów wiejskich oraz czy przyczyni się do rozwoju przyjaznych dla środowiska form rolnictwa i do wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich?
15. Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań wpłynie na zmianę stanu środowiska w zakresie gleb i powierzchni ziemi?
16. Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań pozwoli na zrównoważone gospodarowanie zasobami w leśnictwie?

17. Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań wpłynie na zmianę stanu środowiska w zakresie przyrody ożywionej oraz czy pozwoli na zrównoważone gospodarowanie zasobami przyrody oraz ochronę walorów przyrodniczych i krajobrazowych, w tym na ochronę walorów obszarów Natura 2000?
18. Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań wpłynie na zmianę stanu środowiska w zakresie wód powierzchniowych i podziemnych oraz pozwoli na zrównoważone gospodarowanie zasobami wodnymi i ekosystemami wodnymi i od wody zależnymi?
19. Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań sprzyjać będzie zrównoważonemu gospodarowaniu przestrzenią oraz przyczyni się do poprawy ładu przestrzennego?
20. Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań sprzyjać będzie zrównoważonemu rozwojowi terenów zurbanizowanych, w tym wykorzystywaniu i modernizacji istniejącej zabudowy?
21. Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań będzie miała wpływ na zdrowie ludzi oraz przyczyni się do propagowania zdrowia środowiskowego?
22. Czy proponowane działania i rozwiązania przyczynią się do wzmocnienia i rozwoju proekologicznej świadomości społeczeństwa?
23. Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań przyczyni się do propagowania prośrodowiskowych zmian wzorców konsumpcji i produkcji?
24. Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań pozwoli na ochronę i optymalne wykorzystanie istniejących wartości kulturowych?
25. Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań będzie powodowała oddziaływania transgraniczne?

Załącznik 4. Informacja na temat konsultacji społecznych Prognozy oddziaływania na środowisko projektu Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej 2007-2013

Wersja wstępna Prognozy oddziaływania na środowisko projektu Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej 2007-2013, została udostępniona do konsultacji społecznych przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego jako projekt wersji końcowej Prognozy poprzez umieszczenie jej na stronie internetowej resortu i zaproszenie do składania uwag. Konsultacje trwały od 15 listopada do 5 grudnia 2006 r. W ramach tego procesu w dniu 28 listopada 2006 r. odbyła się, zorganizowana przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, konferencja konsultacyjna.

W konferencji wzięło udział ponad sto osób, a w tym przedstawiciele Ministerstwa Rozwoju Regionalnego i innych resortów, Parlamentu RP, Marszałków i Wojewodów pięciu województw Polski Wschodniej, środowisk akademickich, organizacji pozarządowych, potencjalnych beneficjentów oraz przedstawiciele zespołu autorskiego Prognozy Oceny Oddziaływania na Środowisko. Konferencję prowadził Sekretarz Stanu w Ministerstwie Rozwoju Regionalnego Władysław Ortyl, a panel dyskusyjny w drugiej części konferencji Podsekretarz Stanu Janusz Mikuła. W trakcie konsultacji zaprezentowano główne założenia i cele Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej (PO RPW). Wiceminister Władysław Ortyl objaśniając obszary wsparcia w ramach PO RPW stwierdził, iż założeniem autorów Programu jest by *odzwierciedlał on cele Strategii Lizbońskiej, a także realizował politykę zrównoważonego rozwoju*. Przedstawiciele zespołu autorskiego Prognozy zaprezentowali podstawowe wnioski wynikające z przeprowadzonego postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko PO RPW. Następnie odbyła się dyskusja dotycząca raportu z Prognozy Oceny Oddziaływania na Środowisko Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej. Uczestnicy konferencji podkreślali rolę i znaczenie Programu dla wyrównania szans rozwojowych pięciu województw Polski Wschodniej, wskazywali na konieczność przyspieszenia rozwoju społecznego i gospodarczego oraz wskazywali na potencjalne bariery, jakie dla rozwoju tego regionu tworzyć będą istniejące na tym terenie zasoby przyrodnicze. Wiele uwag zgłaszanych podczas konferencji dotyczyło Programu, a nie samej Prognozy.

Główne uwagi i zastrzeżenia formułowane podczas konferencji w stosunku do wstępnej wersji raportu z Prognozy oceny oddziaływania na środowisko PO RPW dotyczyły m.in.:

- ♦ niedostrzeżenia potrzeb rozwojowych regionu i barier, jakie dla rozwoju tworzą istniejące na tym terenie zasoby przyrodnicze oraz dążenia do utworzenia „skansenu” przyrodniczego;
- ♦ zbytnej dominacji kwestii ochrony przyrody, przy jednoczesnym zbyt wąskim potraktowaniu lub wręcz pominięciu innych zagadnień ochrony środowiska, a także zbyt ograniczonego przedstawienia obserwowanych trendów zmian w zakresie stanu środowiska;

- ♦ zbyt jednoznacznej, negatywnej oceny oddziaływań związanych z planowanym rozwojem infrastruktury drogowej i transportu samochodowego oraz nadmiernie negatywnej oceny co do potencjalnych skutków działań związanych z budową i rozbudową uczelni;
- ♦ nieuprawnionego zaproponowania nowych kierunków działań, mających na celu złagodzenie negatywnych oddziaływań, tj. rozwoju infrastruktury kolejowej oraz wsparcia działań na rzecz ochrony przyrody na omawianym terenie,
- ♦ nieuwzględnienia w Prognozie analizy potencjalnych skutków realizacji Programu zmienionego zgodnie z przedstawionymi w Prognozie rekomendacjami.

Były też głosy wspierające oceny zawarte w Prognozie – np. wsparło:

- ♦ konieczność oparcia zapisów Programu o zasady zrównoważonego rozwoju,
- ♦ potrzebę zapobiegania niebezpieczeństwu rozprzestrzeniania się miast oraz sterowania tym procesem,
- ♦ potrzebę wsparcia dla kolei i w ten sposób zrównoważenia kierunków wsparcia Programu, a zarazem przyszłego rozwoju regionu,
- ♦ potrzebę wsparcia programów kompleksowego zagospodarowania i aktywizacji społecznej na obszarach objętych ochroną na podstawie Ustawy o ochronie przyrody, w tym potrzebę prowadzenia aktywnych działań ochrony przyrody na terenach rolniczych położonych na obszarach chronionych.

W odpowiedzi na zgłoszone uwagi członkowie Zespołu wskazali, że celem prognozy nie było dokonanie recenzji Programu, ale identyfikacja i ocena potencjalnych oddziaływań na środowisko związanych z jego realizacją – zarówno pozytywnych, jak i negatywnych. Wyjaśnili ponadto, iż dominująca rola zagadnień przyrodniczych i środowiskowych wynika przede wszystkim ze specyfiki, roli i celu prognozy oddziaływania na środowisko, która główną uwagę poświęca istotnym dla danego dokumentu zagadnieniom ochrony środowiska. Konieczność szczególnego traktowania kwestii przyrodniczych wynika także z unikalnego, wyjątkowego znaczenia obszaru objętego Programem dla systemu środowiskowego całej Polski i Europy. Wskazano także na stosowanie w ocenach oddziaływania na środowisko koniecznej przy realizacji Prognozy zasady przezorności.

Odpowiadając na uwagi dotyczące negatywnej oceny rozwoju transportu samochodowego przedstawiciele Zespołu wykonującego Prognozę wskazali, że wynika to ze specyfiki oddziaływań tego typu infrastruktury, zwłaszcza nowych inwestycji. Jednocześnie wskazali, że w trakcie przygotowywania Prognozy zostały zidentyfikowane pozytywne oddziaływania tych inwestycji (np. wyprowadzenie ruchu z centrów miast, co będzie miało pozytywny wpływ na zdrowie mieszkańców), co jednoznacznie zostało wskazane i zapisane w raporcie z Prognozy. W odniesieniu do zaproponowania nowych kierunków działań przedstawiciele Zespołu wskazali na obowiązek, wynikający z przepisów ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 roku Prawo ochrony środowiska (tekst jednolity Dz. U. 2006 nr 129, poz. 902), przedstawienia rozwiązań alternatywnych oraz rozwiązań mających na celu zapobieganie i ograniczanie negatywnych oddziaływań. Zdaniem przedstawicieli Zespołu konieczność przedstawienia tego typu rozwiązań wynika z braku pewności co do uwzględnienia potrzeb ochrony środowiska związanych z – i powstających na skutek – planowanych w Programie Operacyjnym Rozwój Polski Wschodniej działań, nie tylko w samym Programie, ale także w innych dokumentach definiujących kierunki wsparcia UE w tym regionie (m.in. Regionalne

Programy Operacyjne, Program Operacyjny „Infrastruktura i Środowisko”, Program Rozwoju Obszarów Wiejskich i in.).

Na zakończenie spotkania przedstawiciele Zespołu podziękowali za zgłoszone uwagi, komentarze i zastrzeżenia oraz zapewnili, że zostaną one wzięte pod uwagę na etapie przygotowywania końcowej wersji raportu z Prognozy.

Oprócz uwag zgłoszonych w trakcie spotkania konsultacyjnego, zespół wykonujący Prognozę otrzymał, za pośrednictwem Ministerstwa Rozwoju Regionalnego, uwagi i opinie zgłoszone na piśmie. Tą drogą otrzymano siedem opinii zawierających w sumie ponad 30 różnych komentarzy, odnoszących się do kilku zasadniczych zagadnień.

Zgłoszone uwagi, zarówno te przedstawione pisemnie, jak i te przedstawione podczas spotkania konsultacyjnego zostały przeanalizowane i uwzględnione przy opracowaniu raportu końcowego Prognozy. Ponadto do uwag pisemnych przygotowano informację o sposobie ich uwzględnienia. Informacja ta zostanie przekazana listownie Autorom uwag.

W poniższej tabeli przedstawiono uwagi, które w trakcie konsultacji sformułowano w odniesieniu do Prognozy, oraz sposób ich uwzględnienia podczas przygotowania końcowego raportu Prognozy. Indywidualne opinie zsyntetyzowano i odniesiono do najważniejszych elementów prognozy.

<i>Zagadnienie</i>	<i>Sposób uwzględnienia uwagi przez Zespół Prognozy</i>
Uwagi dotyczące przedstawienia w Prognozie stanu środowiska	
Niewystarczająca analiza stanu środowiska na terenie objętym Programem, w tym nieuwzględnienie trendów uniemożliwiających dokonanie analizy wariantu „zero”	Uwaga została uwzględniona przy redagowaniu końcowej wersji raportu poprzez rozszerzenie analizy stanu środowiska oraz poprzez nową redakcję analizy zmian w środowisku na skutek zaniechania realizacji Programu.
Niedostateczne przedstawienie zagadnień dotyczących dóbr kultury i krajobrazu kulturowego na terenie objętym Programem	Uwaga została uwzględniona przy redagowaniu końcowej wersji raportu poprzez uzupełnienie charakterystyki dóbr kultury i krajobrazu.
Niezachowanie proporcji pomiędzy zagadnieniami ochrony przyrody a ochrony innych elementów środowiska	Dominowanie zagadnień przyrodniczych wynika przede wszystkim ze specyfiki terenu objętego interwencją Programu – występowania na obszarze Polski Wschodniej wyjątkowo cennych zasobów przyrody ożywionej oraz potrzeby ich ochrony, także w aspekcie realizowania przez Polskę dyrektyw unijnych odnoszących się do ochrony przyrody.
Nieuwzględnienie znacznego zurbanizowania terenów Polski Wschodniej i konieczności zapewnienia możliwości rozwoju	W trakcie wykonywania prognozy oddziaływania na środowisko PO RPW brano pod uwagę konieczność rozwoju społecznego i gospodarczego regionu, tym niemniej analizowano wpływ proponowanych działań na stan środowiska. Wskazano zarówno na pozytywne jak i negatywne możliwe oddziaływania, zgodnie z zasadą przeczności.
Brak oceny stanu istniejącego w odniesieniu do możliwego oddziaływania transgranicznego	Zgodnie z przepisami ocenie podlegają potencjalne, negatywne oddziaływania transgraniczne planowanych działań, zaś stan istniejący stanowi punkt odniesienia. Przy redagowaniu końcowej wersji raportu uznano, że omawiana proporcja nie wymaga dokonania dodatkowych zmian w dotychczasowych zapisach opracowania.

<i>Zagadnienie</i>	<i>Sposób uwzględnienia uwagi przez Zespół Prognozy</i>
Uwagi dotyczące uwzględnienia w Prognozie innych dokumentów	
Brak uwzględnienia dokumentów krajowych i UE dotyczących ochrony środowiska	Dokumenty krajowe i UE dotyczące ochrony środowiska zostały uwzględnione w Prognozie. Stanowiły punkt wyjściowy w przygotowaniu kryteriów oceny. W Prognozie przedstawiono także analizę spójności Programu z tymi dokumentami. W związku z tym nie wprowadzano dodatkowych zmian w Raporcie.
Brak uwzględnienia w ocenie powiązania Programu z innymi dokumentami strategicznymi obecnego okresu planowania (2007–2013)	Uwaga została uwzględniona przy redagowaniu końcowej wersji raportu – osobny rozdział poświęcono powiązaniu z innymi dokumentami strategicznymi obecnego okresu programowania.
Niewykorzystanie w analizach wojewódzkich programów ochrony środowiska	Dokumenty krajowe dotyczące ochrony środowiska zostały uwzględnione w Prognozie. Stanowiły punkt wyjściowy w przygotowaniu kryteriów oceny, a także – w odniesieniu do wojewódzkich programów ochrony środowiska – analizy stanu środowiska i istniejących trendów zmian. Uznano jednak, że nie zachodzi konieczność szczegółowego odniesienia się do programów w treści raportu, stąd uwaga nie wymagała zmian w wersji ostatecznej Raportu.
Uwagi dotyczące oceny oddziaływań Programu	
Nadmierne wypuklenie stwierdzanych negatywnych oddziaływań, szczególnie działań w ramach Priorytetu I <i>Nowoczesna gospodarka</i>	Zarówno w ocenie ogólnej Priorytetu, jak i w szczegółowych ocenach poszczególnych działań zostały wskazane oddziaływania pozytywne, zgodnie jednak z zasadą przezorności wskazano także potencjalne, negatywne oddziaływania, które – ze względu na brak kryteriów ekologicznych wyboru projektów do wsparcia w ramach Programu – mogą wystąpić. Tym niemniej, dla uniknięcia niejasności oceny tam, gdzie zespół Prognozy uznał to za możliwe i niezbędne dokonano zmian w opisie oddziaływań (jednakże bez zmiany dokonanej oceny oddziaływania).
Wątpliwość dotycząca negatywnych oddziaływań działań przewidywanych w ramach Priorytetu I <i>Nowoczesna gospodarka</i> , szczególnie Działania I.2 <i>Infrastruktura społeczeństwa informacyjnego</i>	W raporcie z Prognozy autorzy wskazują na potencjalne oddziaływania pozytywne tego działania, wskazując jednocześnie na możliwy, negatywny wpływ związany ze zwiększeniem ilości podróży – wskazując na przykład Finlandii i wnioski z konferencji OECD. Uznano, że identyfikacja oddziaływań jest właściwa. Tym niemniej, dla uniknięcia niejasności oceny tam, gdzie zespół Prognozy uznał to za możliwe i niezbędne dokonano zmian redakcyjnych w opisie oddziaływań (bez zmiany dokonanej oceny oddziaływania).
Wątpliwość dotycząca zidentyfikowanych możliwych negatywnych oddziaływań Działania I.2 – wskazano dodatkową możliwość skutków ujemnych związanych ze wzrostem zagrożenia promieniowaniem elektromagnetycznym	Przy redagowaniu ostatecznej wersji raportu z Prognozy uzupełniono informację o potencjalnych oddziaływaniach negatywnych.

<i>Zagadnienie</i>	<i>Sposób uwzględnienia uwagi przez Zespół Prognozy</i>
Brak uwzględnienia wpływu Programu na dobra kultury i krajobraz	W Raporcie uwzględniono wpływ Programu na dobra kultury i krajobraz zgodnie z przyjętą metodyką. Niemniej w związku ze znaczeniem tego zagadnienia w postępowaniu w sprawie oceny oddziaływania na środowisko oraz uwagami zgłoszonymi podczas konsultacji, w ostatecznej wersji Prognozy dokonano podsumowania analizy oddziaływań w odniesieniu do dóbr kultury i krajobrazu.
Propozycja przeprowadzenia analizy dotyczącej migracji ludności z terenów wiejskich oraz zmian w zatrudnieniu w szczególności na terenach wiejskich	Zmiany demograficzne mają wpływ zarówno na stan środowiska (poprzez wielkość presji), ale winny być także jednym z czynników sprawczych w odniesieniu do potrzeb budowy infrastruktury. Stąd też prezentowana uwaga odnosi się bardziej do treści PO RPW i/lub PO Infrastruktura i Środowisko, a nie do treści niniejszego opracowania. Dlatego też uznano, że nie są konieczne zmiany w treści niniejszego Raportu.
Propozycja przeprowadzenia analizy zmiany struktury gruntów i tendencji zagospodarowania gruntów	Analizę taką zawarto w rozdziale dotyczącym obecnego stanu środowiska na terenie Polski Wschodniej.
Propozycja przeprowadzenia analizy wpływu na środowisko produkcji i spalania biomasy ze słomy i drewna	Tego typu analiza powinna zostać dokonana na etapie opracowywania strategii lub też na poziomie oceny indywidualnych projektów dotyczących rozwoju instalacji spalania biomasy. Dlatego też uznano, że uwzględnienie tej uwagi nie wymaga zmian w treści niniejszego Raportu.
Brak odniesienia do zrównoważonego rozwoju terenów zurbanizowanych poza miastami wojewódzkimi oraz nieuwzględnienie znacznego zurbanizowania terenów Polski Wschodniej i konieczności zapewnienia możliwości rozwoju na tych obszarach	W przyjętych w analizie kryteriach oceny uwzględniono obszary zurbanizowane. Ponadto, zgodnie z przyjętą metodyką oceny koncentrowano się na analizie (opisie) oddziaływań, które uznano za istotne (matryca interakcji). W związku z ukierunkowaniem działań w Programie istotne oddziaływania powstawać będą na wybranych obszarach zurbanizowanych (wojewódzkie ośrodki wzrostu) oraz na terenach o dużych walorach przyrodniczych (miejsce potencjalnego konfliktu pomiędzy planowanymi działaniami rozwojowymi a potrzebą ochrony przyrody). Możliwe oddziaływania na terenach zurbanizowanych zidentyfikowano w odniesieniu do działania <i>Infrastruktura drogowa</i> , co zostało w raporcie opisane. Uznano, że uwzględnienie tej uwagi nie wymaga zmian w treści niniejszego Raportu.
Brak odniesienia do potrzeb i możliwości wsparcia ekstensywnego, zapewniającego aktywną ochronę zasobów przyrodniczych, rolnictwa przy preferowaniu w Prognozie tej gałęzi gospodarki	Prognoza nie preferuje żadnego kierunku rozwoju, skupia się jedynie na ocenie potencjalnych, prawdopodobnych oddziaływań związanych z planowanymi na obszarze opracowania działaniami. Dlatego też uznano, że uwzględnienie tej uwagi nie wymaga zmian w treści niniejszego Raportu. Niemniej jednak zmiany redakcyjne wynikające z innych uwag skutkują także w odniesieniu do zarzutu preferowania określonych działań.
Brak wskazania na konflikty związane z rozwojem energetyki odnawialnej przy jej preferowaniu w Prognozie	

<i>Zagadnienie</i>	<i>Sposób uwzględnienia uwagi przez Zespół Prognozy</i>
Niewystarczająca ocena oddziaływań transgranicznych Programu	W Raporcie uwzględniono oddziaływania transgraniczne Programu zgodnie z przyjętą metodyką. Niemniej w związku ze znaczeniem tego zagadnienia w postępowaniu w sprawie oceny oddziaływania na środowisko oraz w związku z uwagami zgłoszonymi podczas konsultacji w ostatecznej wersji Prognozy dokonano podsumowania analizy oddziaływań transgranicznych.
Nieuwzględnienie istotnego oddziaływania wariantu „zero” w odniesieniu do inwestycji drogowych	W raporcie przedstawiona została prognoza potencjalnego oddziaływania wariantu „zerowego” na środowisko, w tym także w odniesieniu do inwestycji drogowych. Tym niemniej dla zapewnienia większej przejrzystości tekstu zagadnienia te prerעדagowano w ostatecznej wersji Raportu.
Uwagi dotyczące propozycji zmian i uzupełnień w Programie	
Brak potrzeby tworzenia nowych priorytetów w ramach Programu	Jednym z celów Prognozy oceny oddziaływania na środowisko jest zaproponowanie metod zapobiegania i łagodzenia przewidywanych negatywnych oddziaływań. Z analiz wykonanych w ramach przygotowywania Prognozy oddziaływania na środowisko PO RPW wynikało, że wprowadzenie zaproponowanych priorytetów umożliwi uniknięcie wystąpienia oddziaływań negatywnych lub, że zostaną one zminimalizowane. Konieczność zaproponowania dodatkowych priorytetów wynika także z braku pewności czy i jeśli tak, to w jakim zakresie, na terenie opracowania realizowane będą działania wspierane w ramach innych programów operacyjnych nowego okresu programowania. W związku z przeanalizowaniem zgłoszeń projektów inwestycyjnych do PO Infrastruktura i Środowisko, gdzie znajduje się kilka projektów kolejowych z obszaru Polski Wschodniej, Zespół Prognozy zrezygnował z proponowania dodatkowego działania poświęconego wsparciu kolei.
Brak potrzeby wsparcia działań ochrony przyrody na omawianym terenie w ramach PO RPW wobec umieszczenia takiego priorytetu w Programie Operacyjnym „Infrastruktura i Środowisko”	Jednym z celów Prognozy oceny oddziaływania na środowisko jest przedstawienie metod zapobiegania i łagodzenia negatywnych oddziaływań. Ponieważ nie ma pewności, czy i jeśli tak, to w jakim zakresie działania prośrodowiskowe proponowane w PO IiŚ będą realizowane na terenie Polski Wschodniej oraz w jakim stopniu i w jaki sposób będą one powiązane z działaniami realizowanymi w ramach PO RPW za konieczne uznano zaproponowanie ich w Programie
Brak wystarczającego uzasadnienia merytorycznego wprowadzenia nowego priorytetu	
Brak podstaw prawnych ingerencji w cele strategiczne Programu	Prawo ochrony środowiska wymaga, aby prognoza oddziaływania na środowisko przedstawiała m.in. rozwiązania alternatywne do rozwiązań zawartych w projektowanym dokumencie. Rekomendacja stanowi więc informację o tego typu rozwiązaniach (w tym przypadku alternatywnych sformułowaniach lub uzupełnieniach skutkujących uniknięciem lub zredukowaniem oddziaływań negatywnych etc.). O wykorzystaniu tych rekomendacji, a więc zakresie modyfikacji Programu, zadecyduje Autorzy Programu PO RPW.

<i>Zagadnienie</i>	<i>Sposób uwzględnienia uwagi przez Zespół Prognozy</i>
Brak odniesienia w rekomendacjach do walorów kulturowych i krajobrazowych, dla których w ocenie przewidywano zagrożenie w wyniku realizacji Programu. Propozycja wprowadzenia wymogu realizacji obiektów charakteryzujących się dużymi walorami architektonicznymi, w tym reprezentującymi cechy charakterystyczne dla lokalnej kultury i tradycji, a także zasady oceny projektów w zakresie ochrony środowiska kulturowego i ładu przestrzennego.	W raporcie przedstawiono rekomendacje dotyczące rewitalizacji walorów kulturowych, zwrócono także uwagę na konieczność zachowania ładu urbanizacyjnego, co jest niezbędne dla właściwej ochrony walorów krajobrazu kulturowego. Tym niemniej dla zapewnienia większej przejrzystości tekstu wprowadzono zmiany redakcyjne w ostatecznej wersji tekstu.
Brak zasadności oddzielenia w rekomendacjach infrastruktury ochrony środowiska w drogownictwie od samych dróg	W Programie wśród projektów przewidywanych do realizacji nie wskazano bezpośrednio infrastruktury ochrony środowiska (poza ekranami akustycznymi); w związku z tym za zasadne należy uznać uzupełnienie Programu w tym zakresie. Potrzeba zaproponowania tej rekomendacji wynika z braku w analizowanej wersji Programu kryteriów oceny projektów do realizacji, a tym samym pewności czy – i jeśli tak, to w jakim zakresie - infrastruktura ta będzie realizowana. Jednocześnie oddzielenie infrastruktury ochrony środowiska w drogownictwie od samych dróg pozwoli na zgłaszanie także projektów dotyczących konkretnych elementów infrastruktury (np.: wprowadzenia nasadzeń zieleni izolacyjnej wzdłuż drogi na terenach rolniczych, itd.).
Niektóre rekomendacje są powtórzeniami obowiązujących w Polsce przepisów prawa	Propozycje wprowadzenia do Programu zapisów odpowiadających przepisom prawa wynikają z konieczności wskazania potencjalnym beneficjentom, że ze względu na istniejące na wybranych obszarach Polski Wschodniej cenne zasoby przyrodnicze niektóre projekty nie będą mogły otrzymywać wsparcia bez poddania się przewidzianym prawem procedurom oraz uwzględnieniu wynikających z nich zaleceń.
Propozycja weryfikacji wniosków zawartych w Prognozie dotyczących stopnia oceny stanu świadomości ekologicznej społeczeństwa	W analizie poziomu świadomości ekologicznej społeczeństwa Polski Wschodniej posługiwano się wynikami badań T. Burgera co zostało wskazane w przypisie. Ponieważ brak jest podstaw do kwestionowania wyników cytowanych badań, które stanowią podsumowanie wieloletnich analiz, uznano za zasadne pozostawienie dotychczasowego zapisu.
Propozycja złagodzenia rekomendacji dotyczącej odsuwania szlaków transportowych i najbardziej intensywnego ruchu pojazdów od obszarów szczególnie wrażliwych (obszary zwartej zabudowy mieszkaniowej, obszary chronione oraz inne tereny o wysokich walorach przyrodniczo-krajobrazowych i turystycznych)	Jedną z metod minimalizowania negatywnego wpływu na środowisko przyrodnicze nowych szlaków komunikacyjnych jest właściwe trasowanie ich przebiegu, w tym zapewnienie minimalizacji zajmowania terenów cennych przyrodniczo, unikania przecięcia korytarzy ekologicznych i tras migracyjnych itd. (co zapobiega potencjalnym konfliktom przyrodniczym i społecznym). Dlatego też uznano, że uwzględnienie tej uwagi nie wymaga zmian w treści niniejszego Raportu.

<i>Zagadnienie</i>	<i>Sposób uwzględnienia uwagi przez Zespół Prognozy</i>
Uwagi dotyczące przyjętej metodyki oceny	
Niezachowanie proporcji pomiędzy oceną oddziaływań a komentarzem	Zgodnie z przyjętą metodą oceny w części zatytułowanej <i>ocena</i> dokonano jedynie odpowiedzi na pytanie zawarte w kryterium (kryteria formalne) bądź też przedstawiono wyniki pracy Zespołu wykonującego Prognozę (tabele „ocenne” w ocenie merytorycznej działań, szerzej oceniając ogólnie priorytet i wchodzące w jego skład działania). Komentarz stanowi uzasadnienie dokonanej oceny oraz przedstawia przesłanki, które zdecydowały o tej ocenie. Dla zapewnienia przejrzystości dokonanej przez Zespół oceny zdecydowano się na pozostawienie takiej formy prezentacji wyników pracy Zespołu.
Uwaga dotycząca braku metodyki oceny oddziaływania inwestycji na stan przyrody	Metodyka przyjęta w ocenach strategicznych różni się znacznie od metodyki oceny oddziaływania konkretnych inwestycji na różne elementy środowiska. W Prognozie przyjęto metodę zgodną z podręcznikiem wykonywania ocen strategicznych dla dokumentów związanych z realizacją polityki spójności (<i>Handbook on SEA for Cohesion Policy 2007-2013</i> , z lutego 2006 r.) odpowiadającą modelowi oceny typu „ <i>objective-led appraisal</i> ” (model oceny realizacji celów). Do propozycji stosowana tej metody nie wniesiono żadnych uwag na etapie raportu metodycznego.
Nieproporcjonalny zakres opisu oddziaływań negatywnych w przypadkach, gdy w trakcie oceny identyfikowane były w większości oddziaływania pozytywne	Uwaga została uwzględniona przy redagowaniu ostatecznej wersji raportu z Prognozy
Trudność związana z porównaniem wag zidentyfikowanych oddziaływań	Uwaga została uwzględniona w raporcie poprzez wyjaśnienie dotyczące metodyki opracowania oceny: zawarte w tabelach oceny działań w aspekcie kryteriów nie mają charakteru skali, a jedynie odnoszą się do prawdopodobieństwa wystąpienia oddziaływania o określonym kierunku. Waga zidentyfikowanych oddziaływań została opisana w komentarzach do ocen poszczególnych działań. Autorzy Raportu jednocześnie podkreślają, że matryca interakcji nie stanowi wniosków z oceny lecz „materiał wyjściowy” do przygotowania komentarza.
Odbieganie od wymogów prawa w przyjętej strukturze pracy, w tym w tytułach rozdziałów	Przyjęta struktura opracowania została przedstawiona w Raporcie metodycznym Prognozy, który był przedmiotem konsultacji i do którego nie zgłoszono zastrzeżeń. Sposób przedstawienia poszczególnych zagadnień w Prognozie był wielokrotnie wykorzystywany przez autorów Prognozy w prognozach dokumentów strategicznych, także z obecnego okresu programowania. Jednocześnie należy podkreślić, że Ustawa Prawo ochrony środowiska mówi jakie zagadnienia powinny być w Prognozie uwzględnione, lecz nie w jaki sposób, ani w jakiej formie. Art. 41.2 Prawa Ochrony Środowiska wskazuje zagadnienia, które muszą być w prognozie analizowane, lecz nie stanowi obowiązującego spisu treści dokumentu prognozy.